

MERCURIUS VERIDICUS NOVUS

I.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének
tanulmánygyűjteménye

2015

ETO:050.8:94(100)

MERCURIUS VERIDICUS NOVUS

I.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének
tanulmánygyűjteménye

2015

„Grafika” Kiadó
Beregszász – Ungvár
2015

УДК: 050.8:94(100)

ББК: К92 (4Укр) + К63.3(4Укр) Я2

M – 55

A MERCURIUS VERIDICUS NOVUS I. a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanulmánygyűjteménye. Jelen kötet a 2014–2015. évekre a tanszék előadóinak és óraadó tanárainak azon tudományos munkáit foglalja magában, amelyek eddig még sehol nem jelentek meg. A tanulmányok és forrásközlések szinte minden esetben kisebb hazánk, Kárpátalja történetéhez, illetve a magyarság történetéhez kapcsolódnak.

A tanulmányokban előforduló állításokért minden esetben a szerzők viselik a teljes felelősséget.

Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2015. február 23., 1 számú jegyzőkönyv)

Szerkesztők:

Dobos Sándor, Szamborovszkyné Nagy Ibolya

Borítóterv:

Dobos Sándor

A borítokon látható motívumok

az 1705. évi eredeti „Mercurius Veridicus ex Hungaria”-ból származnak.

Korrektúra:

G. Varcaba Ildikó

ETO-besorolás:

Illés Enikő

Tördelés:

Dobos Sándor

A kiadásért felel:

Orosz Ildikó

ISBN 978-966-23-03-18-6

© Dobos Sándor – Szamborovszkyné Nagy Ibolya, 2015

© A szerzők, 2015

„Grafika” Kiadó, Ungvár

Tartalom

Előszó (<i>Csatáry György</i>).....	7
Tanulmányok	9
„Őseinket felhozád...” (<i>Braun László</i>)	
I. Werbőczy István címere és a nagyszentmiklósi kincs állat- küzdeldmi jelenete	11
II. A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai.....	24
III. Égberagadási jelenetek a nagyszentmiklósi kincs edényein.....	48
Katolikusok és protestánsok II. Rákóczi Ferenc államában (<i>Csatáry György</i>).....	61
Beregszász a magyar nyelvű történetírásban. (A város múltját tárgyaló fontosabb történeti munkák rövid ismertetése) (<i>Dobos Sándor</i>).....	75
A Dózsa-parasztháború résztvevőinek fegyverzete (<i>Kész Barnabás</i>) ...	88
Munkaszolgálaton a Donyec-medencében. (Kárpátaljai magyarok a donbászi FZO-iskolákban) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	106
Szarukő-előfordulások Kárpátalján: terminológia, geológia és régészeti vonatkozások (<i>Rácz Béla</i>).....	140
Volt egyszer egy földreform (Az első csehszlovák földreform folyamata és eredményei Podkarpatszka Rusz-ban) (<i>Szakál Imre</i>).....	160

Forrásközlés.....	187
A magyar diplomácia „romániaképe” az 1970-es évek elején követi jelentések alapján (<i>Császár István</i>).....	189
Bereg vármegye nem katolikus iskoláiról a Lehoczky-féle monográfia előtti időkből. (Az 1862–63-as tanévben végzett teljes körű felekezeti iskolafelmérés adatai Bereg vármegyében) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	209
A tököli kormánydelegáció kíséretére vonatkozó KGB- dokumentumok Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Levéltárából (<i>Váradi Natália</i>).....	254
Esszék, karcolatok.....	299
Ismerős ismeretlenjeink, vagy ismeretlen ismerőseink a Kárpát-medencében (<i>Radvánszky Ferenc</i>).....	301
A kötet szerzőiről.....	343
A tanszék 2014–2015. évi tevékenységéből.....	357

Előszó

Tisztelt olvasók! Amikor a Kárpátaljai Magyar Főiskola 2003-ban felvette II. Rákóczi Ferenc nevét, értelemszerűen felvállalta a Rákóczi-hagyományok ápolását. A tudományok és a kultúra művelésében sajátos szerepe van ma a főiskola történelem- és társadalomtudományi tanszékének, amely ezúttal egy történelmi-szakmai tanulmánygyűjteményt jelentet meg. Ezzel a múlt tudományának egy minőségében új fórumát szeretnénk megteremteni. A főiskola történészei úgy vélik, hogy van jogosultsága egy olyan szakmai tanulmánygyűjteménynek, amely időszakonként megjelenik és részleteiben ismerteti a kutató tanárok tudományos eredményeit, valamint beszámol az intézményben folyó történettudománnyal kapcsolatos műhelymunkáról is.

A kiadvány címét, annak alap gondolatát a Rákóczi-korból merítettük, ami talán leginkább tükrözi e történelmi időszak üzenetét. A *Mercurius Veridicus ex Hungaricus* (*Magyarország Igazmondó Hírvivője*) az első magyarországi hírlap volt, amely a „magyar igazság” szószólójaként írta be magát a történelembe. Már a szabadságharc első éveiben égető szükség volt a külföldi országok hiteles tájékoztatására, arra, hogy ellensúlyozzák a Habsburg Birodalom által folytatott diplomáciai és háborús propagandát a magyar függetlenségi törekvésekkel szemben. Ilyen céllal jött létre 1705-ben a *Mercurius ex Hungaricus*, majd később a *Mercurius Veridicus ex Hungaria*. Az első magyar hírlap, amely latin nyelven – az európai műveltség nyelvén – jelent meg, tájékoztatott a szabadságharc eseményeiről, de leginkább a magyar függetlenségi harc jogosságát nyilvánította ki és kísérelte meg annak elfogadtatását a külföldi államokkal.

Felelősségteljes vállalkozás ma az országos központoktól távol, múltba nyúló helyi hagyományok nélkül állandó szakmai fórumot teremteni annak érdekében, hogy feltárjuk történelmi forrásainkat, a lehetőségekhez mérten tisztázzuk a Kárpát-medence e régiója múltjának máig nyitott és vitatott kérdéseit.

A tanulmánygyűjtemény elsődleges feladata, hogy tudományos igény-nyel előkészített tanulmányokkal, forráspublikációkkal, valamint a levéltári irategyüttesek ismertetésével új szintéziseket és tényeket emeljen be a magyar- és az egyetemes történetírás vérkeringésébe. Az *Igazmondó Mercurius* erőteljes szószólója volt Rákóczi és a független Magyarország igazának,

ezért úgy véljük, hogy jelen kiadványsorozatunk hasonlóan *Mercuriusa* (hírvivője) lehet a kárpátaljai magyar közösségnek.

Kiadványunk a történelem szakmában működőknek kíván, akár a megszokott terjedelmi határokon túl is, lehetőséget biztosítani a publikálásra, figyelembe véve a forráspublikációk terén igen szegényes kárpátaljai történetírás igényeit is. Terveink szerint a kötetben a tanszék tanárain kívül a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont (korábban Lehoczky Tivadar Intézet) munkatársai számára is fórumot biztosítunk az eddig nem publikált dolgozatok közreadása révén. Mindamellet a tanulmánykötet tartalmazza mindazon események fotóanyagát – gondolunk itt nemzetközi- és emlékkonferenciákra, szakmai műhelyvitákra, könyvbemutatókra stb. –, amelyek szervezésében részt vállaltunk az adott évek folyamán. A teljesség igényével közöljük munkatársaink más helyen publikált tanulmányainak a bibliográfiáját.

A szerzők népes csoportjával együtt azt szeretnénk, hogy a kiadvány méltó és egyben hiteles tükrévé váljon a történeti kutatásoknak nemcsak Kárpátalja, hanem más régiók vonatkozásában is. Továbbá, hogy az itt napvilágot látott írások méltóképpen illeszkedjenek mind II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek, mind első rektorunknak és tanszékvezetőnknek, Soós Kálmánnak a magyarság érdekében végzett áldozatos tevékenységéhez is. E két egyéniség által teremtett és általunk megörökölt kulturális-tudományos hagyományok mentén képzeljük el a történelemtudomány eredményeinek gyarapítását induló kötetünk hasábjain.

Ezen gondolatok jegyében kívánok a leendő szerzőknek színvonalas és eredményes munkát.

Beregszász, 2015. február 10.

Csatáry György
tanszékvezető

TANULMÁNYOK

BRAUN LÁSZLÓ

„Őseinket felhozád...”

A nagyszentmiklósi kincset 1799-ben találták Erdélyben, a mai Románia területén és Bécsben, a Kunsthistorisches Museumban őrzik. A 23 aranyedényből álló készletet anyaga, művészi kidolgozottsága, motívumainak szépsége révén európai fontosságú leletként tartják számon. A kincsről könyvtárnyi irodalom született az elmúlt bő két évszázad során, számos neves kutató foglalkozott a leletekkel. Ennek ellenére még mindig sok a talány a kincs körül, mivel sem készítői etnikai hovatartozásáról, sem az edényeken ábrázolt jelenetek értelmezéséről nem született egyértelmű magyarázat.

A három különböző, de egymással szorosan összefüggő cikk remélhetőleg irányt mutat a kincs egyes elemeinek a pontosabb meghatározásában és magyarázatot adhat az eredetével kapcsolatban.

I. Werbőczy István címere és a nagyszentmiklósi kincs állatküzdelmi jelenete

A címerek használata a régmúltra vezethető vissza. Már az ókorban is használtak a harcosok pajzsaikon különböző megfélemlítő és megkülönböztető jelzéseket.

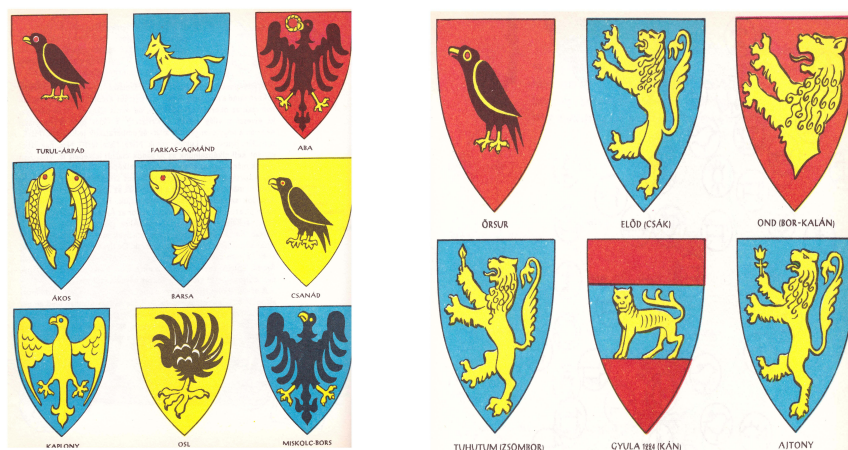
A középkori címerhasználat a keresztes hadjáratokhoz kapcsolódik. A sokféle vidékről összesereglett katonai egységeket csak a zászlók és a pajzsok jelvényei különböztették meg egymástól, illetőleg azok alapján lehetett megállapítani, hogy a csatában barát vagy ellenség közeledik. Később, a lovagi tornákon, a páncélba öltözött küzdő felek szintén alkalmaztak saját ismertető jelvényeket.

Amikor II. András keresztes hadjáratot vezetett Jeruzsálembe (1217), a magyarok megismerkedtek a címerhasználat korai formáival és a katonai vezetők címert vettek fel. A címerek kialakításakor a nemzeti jelvényeket foglalták pajzsba, vagy azokat más motívumokkal kombinálták, de megtörtént, hogy egy más országbeli harcostárs címerét vették alapul (lásd 1. ábra).¹

¹ NYULÁSNÉ STAUB Éva: Címerhasználat a középkorban. *Rubicon*. V. évf., 1994/4-5. 20. o.

Az Árpád-korban elsősorban a hivatali életben részt vevők alkottak maguknak címereket. Ez többnyire az akkori főnemességet érintette, de a hivatali élet kibővülése (pl. III. Béla idején a kancellária megszervezése) maga után vonta a köznemesek címerhasználatának a kialakulását.

A XIV. század változást hozott a címerhasználatban is. Károly Róbert idejéből származnak az első címeradományozások Magyarországon. Egyrészt Itáliából magával hozta a nyugat-európai címeradományozás szokását, másrészt a hozzá hű nemeseket tüntette ki címerrel, ami hatalmának megszilárdítása szempontjából is fontos volt. Hiteles címeradományozások a XIV. századot megelőző korokból nem maradtak fenn.²

1. ábra. Magyar nemzetségek címerei (Györffy György nyomán)³

A címerek utáni igény Zsigmond király idején jelent meg. A magyar nemességnek az a része, amely a kíséretéhez tartozott, vele tartott európai útjaira. Feljegyezték, hogy az 1414. évi konstanzi zsinaton részt vevő nemeseket a környéken elszállásolták, és szállásaik kapujára a címereiket kifüggesztették. A címert nélküli magyar nemesek ezután pótolni igyekeztek a hiányt.⁴

A címer azonban nem volt a nemesség kritériuma. Címert a nem nemesek adomány nélkül is használhattak. Sok gazdag polgárnak volt címere,

² ÁLDÁSY Antal: *Címertan*. Attraktor Kiadó, Budapest, 2008. 73. o.

³ LÁSZLÓ Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*. Gondolat, Budapest, 1967. 70–71. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ 1967)

⁴ Uo. 80. o.

viszont a nemesi családok egy nagy része csak a késő középkorban vett fel címet.⁵

Ezzel kapcsolatban szokták idézni Werbőczy István *Hármaskönyvéből* azt a mondatrészt, miszerint „...a címer, amelyet a fejedelem valakinek ad, a nemességnek nem szükséges kelléke, hanem csak ékessége”.⁶ Ezáltal mintegy alátámasztják azt a gondolatot, hogy a magyar nemesség nem érezte feltétlen szükségét a címernek. A címeradományokban részesült családok sok évszázados múltra tekintettek vissza, és korábban is részt vettek már az ország igazgatásában anélkül, hogy címerük lett volna.

A legrégebbi címeradomány 1326-ból származik, amit Károly Róbert adott Imre fia Miklós, az Enyerey Herczegh-család őseinek. Az adomány egy sisakdísz, amit az oklevél leír, de kép nincs róla. A sisakdísz egy sólyommadarat ábrázolt, melynek kiterjesztett kék színű szárnyain kis lóherelevelek függtek. A sólyom csőre felett egy aranyleveles ág emelkedett ki.

A legrégebbi olyan címeradomány, amelyben a címet leírják, de még nem ábrázolják, a Semsey család 1401. április 24-én kelt címeres levele. A címer ezüsttel és kézzel osztott pajzsban ugró veres szarvas, amelynek jobb szarva arany, szarvai között arany kereszttel.

A neves címerkutatók óva intenek mindenkit a címerszimbólumok magyarázatától. „Általában...a címerképeknek bizonyos meghatározott jelentőséget tulajdonítani nem lehet, mert ezzel a monda és a költészet terére kalandozhatunk el és veszélyeztethetjük a heraldika tudományos jellegét” – fogalmazta meg Áldásy Antal *Címertan* című könyvében.⁷ A címerábrázolások magyarázata tekintetében Bertényi Iván szintén óvatosságra int: „...különösen óvatosnak kell lennie napjaink kutatójának, ...hiszen a kétháromszáz éves magyarázat már elég réginek látszik a ...félezer éves szimbolikának megfejtéseként, s átvétele vaskos tévedésekhez vezethet”.⁸

Már a legkorábbi címeradományozásokon megjelenik a sas és a szarvas ábrázolása. Önmagában ez még nem jelent semmit, hiszen például a sas a legelterjedtebb madárábrázolás a címereken. Az uralkodói adományban a nemesi címereken gyakran jelent meg, ami az uralkodó iránti hűséget fe-

⁵ KUBINYI András: *Egységes nemesség? Rubicon*. 1994/4–5. 15. o. (a továbbiakban: KUBINYI 1994)

⁶ Uo. 69. o.

⁷ KUBINYI 1994. 60–61. o.

⁸ BERTÉNYI Iván: *Magyar címertan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 51. o.

jezte ki. Zsigmond király az adományozásokon előszeretettel alkalmazta a birodalmi sast, a Jagellók a lengyel sast, a Habsburgok a kétféjű sast.

A szarvas is a legelterjedtebb állatábrázolások között szerepel. A nyugati vadászlegendákban gyakran jelenik meg Krisztus szarvas képében, olykor kereszttel az agancsai között.⁹ Ilyen ábrázolást láthatunk például a Vay és a Zichy családok címerében (lásd! 2–3. ábra).

2. ábra. A vajai és luskodi Vay család bárói címere¹⁰

3. ábra. A zichi és a vásókeői Zichy család ősi nemesi címere¹¹

A szarvas egyszerűen mint a természeti-környezeti körülmények jelképe jelenik meg (pl. Homok község pecsétje 1902-ből – lásd! 5. ábra), vagy beszélő címerként (amely utal a címer tulajdonosának nevére vagy származására) az erdélyi Szarvassy család címerében, amelyet 1667-ben kaptak Apaffy Mihály erdélyi fejedelemtől. A hasított címer bal oldalán a nyílvevesszővel átlótt nyakú, ágaskodó szarvas legfeljebb csak ábrázolásában hasonlít a korai címerekre, de ebben az esetben az ábrázolás célja a család nevének jelképes megörökítése. A címert a család vitézségért kaphatta, amit a hasított pajzs jobb oldalán a kivont karddal álló, annak hegyén törökfejet tartó vitéz jelenít meg (lásd 4. ábra).

⁹ LÁSZLÓ 1967. 27. o.

¹⁰ NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Helikon Kiadó. Budapest, 1988. 12. kötet. 98. o. (a továbbiakban: NAGY 1988)

¹¹ NAGY 1988. 11. kötet. 436–437. o.

4. ábra. Szarvassy-család címere¹²5. ábra. Homok község (Ung megye) pecsétje¹³

A szarvasábrázolás azonban olyan családok címereiben jelenik meg, több esetben szarvasvadászatra utaló kép (a nyíllal átlőtt nyakú szarvas), akiket a magyar nemesi családokról írott többkötetes könyvében Nagy Iván „*legrégebbi ősi családok*”-nak tart. Az említett családok azonban csak „...*a XII. és még inkább a XIII. századig adathatják hiteles okmányokkal a nemzedékrendjüket, azontúl a „hagyományok”-nak igényelt (legtöbbször újabb keletű) regék hivatnak tanúságot*” – írta a szerző.¹⁴ Valamelyik címeren együttesen jelenik meg a szarvas és a sas, valahol csak a sas látható, de van olyan, mint például Kőkényesi Jakab és Balázs 1428. június 22-én, Zsigmond által adományozott címere, ahol feltűnik a griff is.¹⁵ A Zichyek címeréről Nagy Iván megemlíti egy olyan családi legendát: „...*miszerint a család egyik őse a hunnok korában egy szarvas útmutatása mellett gázolt át Meotis taván és úgy kalauzoló át a hunnokat is; innen lenne a család címere*”.¹⁶ A neves kutató is megfelelő óvatossággal írja le a mitológiai történeteket, és külön kezeli a legendát a hiteles adatoktól.

Az ábrázolások mégis arra engednek következtetni, hogy – Bertényi Iván közlése alapján – nemcsak a német nemesi címereken jelennek meg a mitológiai alakok, hanem a magyar eredettörténet alakjai is beépültek a korai címerek jelképállományába.

¹² NAGY 1988. 10. kötet. 498. o.

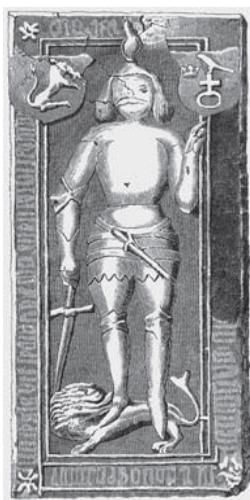
¹³ KTÁL F. 7., op. 1., od. zb. 23., f.3.

¹⁴ NAGY 1988. 1. kötet. 49. o.; 7. kötet. 49. o.; 9. kötet. 91. és 368. o.

¹⁵ KUBINYI 1994. 14. o.

¹⁶ NAGY 1988. 368. o.

A középkori eredetű szürtei (Szürte, Ungvári járás) római katolikus templom egyik falában a környéken egyedülálló sírlap áll (lásd! 6. ábra). A késő középkori sírlap eredetileg az épület belsejében fedett be egy sírt, majd később, számunkra ismeretlen oknál fogva azt a templom falába építették be. Lövei Pál leírása szerint a 216x99 cm-es sírkő a Szürtei (Szürtei) család egyik, 1500-ban elhunyt tagjának, valószínűleg Osvátnak állít emléket. A kőlap egy páncélos vitézt ábrázol fegyverzetével, akinek lábai oroszlánon nyugszanak. A fej mellett két címerkép is látható. A jobb oldali címerpajzson balra forduló, fején nyíllal átlótt oroszlán. A bal oldali pajzsban „kerék, csatszerű motívumból nőző kereszt (országalma körítő szalaggal?), az enyhén kiszélesedő szárvégződésű felső keresztszáron ülő, jobbra forduló, hosszú farkú madárral, előtte a pajzs jobb oldalán háromágú, liliomos koronával”.¹⁷

6. ábra. A szürtei sírkő rajza 1885-ből.

A vitéz fejénél akkor még jól kivehetőek voltak a címerek¹⁸

A jobb oldali címerpajzs, amely a nyíllal átlótt oroszlánt ábrázolja, megfelel annak a címeradománynak, amit 1418. március 19-én Csapi András a rokonaival együtt Luxemburgi Zsigmondtól kapott. A Csapiak mellett ugyancsak

¹⁷ LÖVEI Pál: Középkori sírkövek: Kisvárdá, Szürte, Ungvár. In *Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig*. Szerkesztette: Kollár Tibor. Nyíregyháza, 2013. 217–223. o. (a továbbiakban: LÖVEI 2013)

¹⁸ LÖVEI 2013. 218. o.

a Baksa rokonsághoz tartozó Szécsi, Agocsi, Szerdahelyi, Sóvári, Soós, Bacsói (Bacsikai) családok egyes tagjai, valamint Sztritei László fiaival, Istvánnal, Jakabbal és Tamással együtt használhatta a címet. A bal oldali címerpajzsról nincsenek adatok, feltehetően az elhunyt anyjának a családi címere volt.¹⁹

Nehéz egyenes kapcsolatot találni a nyállal átlótt nyakú szarvas és az átlótt fejű oroslán között. Lehet, hogy a levadászott oroslán a hősiesség jelképe, s nincs köze a legendabeli szarvasvadászathoz. Azonban az is feltételezhető, hogy a jelképes vadászat összeforrott a nemesi címerek oroslánjával. A másik, ismeretlen címerben összefonódik a királyság és a kereszténység, valamint egy nemzeti jelkép a madár révén, ami egy sast vagy sólymot ábrázolhat.

Két legendára is visszavezethető a szarvas és a szarvasvadászat jelképe. Az egyik *Emese álma*, ami Anonymus krónikájában jelenik meg. A legenda szerint Ügyek, Szkítia vezére, feleségül vette Emesét, akitől Álmosnak nevezett fia született. „Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében. Az reászálván mintegy teherbe ejtette és tudomására hozta, hogy ágyékából dicsőséges királyok származnak majd, akik azonban nem saját földjükön fognak sokasodni.”²⁰ Az Emese szóban a kutatók szerint a régi magyar „anya, anyaállat” szó rejtezik.²¹

A másik legendát Kézai Simon jegyezte le: „Történt pedig, hogy egy nap vadászni igyekeztek (Hunor és Magor) Meótisz ingoványaiba, amikor is a pusztaságban egy gímszarvas jelent meg előttük; ők üldözőbe vették, az meg menekült előlük. Ott azután végérvényesen eltűnt a szemük elől...”²²

Egy másik helyen szintén Kézai Simon krónikájában szerepel: „Etele király címere, amelyet a pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított – magyarul turul a neve –, fején koronával. Ezt a címet egészen Géza fejedelem idejéig... mindig magukkal hordták a hadban.”²³

Visszatérve a középkori magyar nemesi címerek kialakulására, Györffy György fedezte fel, hogy a honfoglaló nemzetségek címereibe olyanfajta mondák alakjai kerültek, mint a fejedelmi család turulja.

¹⁹ LÓVEI 2013. 220–221. o.

²⁰ ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 12. o.

²¹ Uo. 54. o.

²² KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 91. o. (a továbbiakban: KÉZAI 2004)

²³ Uo. 96. o.

László Gyula régészeti kutatásai során olyan megfigyelést vetett fel, hogy a különböző népek állatküzdelmi jeleneteinek ábrázolásaiban eredetmondák rejlenek, az állatalakot öltött ősök küzdelmei jelennek meg.²⁴

Egy Mongóliában, Noin Ulában megtalált szőnyegen olyan ábrázolást fedeztek fel, amelyen egy sas lecsap a szarvasra (lásd! 7. ábra). László Gyula azonban a jelenet tüzetes megvizsgálásakor arra a következtetésre jutott, hogy a madár nem vadász módjára viselkedik, mivel a vadászmadár az áldozat gerincét roppantja össze, és csőrét az áldozat szemébe vágja. Úgy vélte, hogy a szőnyegen valójában egy megtermékenyítési jelenet látható. Magyarázata szerint két különböző eredetű nép – a szarvas képében megjelenő erdőlakók és a sas formájában a sztyepei nomádok – ábrázolása tűnik fel, ami a magyar eredetmondákban is megtalálható.

7. ábra. Nemezrátétes szőnyeg
Noin Ulából. Mongólia, Kr. e. I. század²⁵

8. ábra. Szoptató anyaszarvas
Szkíta rendelésre készült görög munka,
Kr. e. VI. (Szentpétervár, Ermitázs)²⁶

A szarvasábrázolások mindig agancsos szarvast, azaz mai ismereteink szerint hímszarvast ábrázolnak. Viszont az egyik szkíta kurgánban, az ún. „Hét testvér kurgán” egyik sírhalmában talált melldíszén egy agancsos szarvas szoptatja a kicsinyét (lásd! 8. ábra).

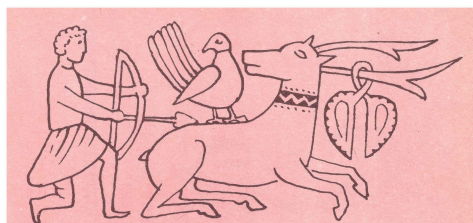
A szarvas, hátán sassal jelenet megfigyelhető „Lehel kürtjén”, a X. század elején készült csontfaragványon, amelynek származási helyét egyes kutatók az Észak-Balkánra, mások a Kárpát-medencére teszik (lásd! 9.

²⁴ KÉZAI 2004. 48. o.

²⁵ LÁSZLÓ 1967. 56. o.

²⁶ Uo. 37. o

ábra). Azonban éppen erről a jelenetről László Gyula azt vallotta, hogy csak a múlt század romantikus történelemszemlélete látta benne a szarvasmonda ábrázolását. A kürt Bizáncba, a császári ünnepi játékokra készült, és a középkori mester ráfaragta a játékok eseményeit.

9. ábra. Lehel kürtje és a vadászcímert rajzos ábrázolása²⁷

Egy másik történelmi lelet is figyelemreméltó hasonlóságokat mutat. A nagyszentmiklósi aranykincs 1799-ben került elő a Maros egyik mellékfolyója, az Aranka partjáról (ma: Románia). 23 leletet őriznek a bécsi Kunsthistorisches Museumban. Sokan foglalkoztak a lelettel, amelynek keletkezését a talajminta-elemzések alapján a VII–VIII. századra teszik és az avarokhoz kapcsolják.²⁸ Hampel József kutatásai során rendszerezte a nagyszentmiklósi kincs edényeit és megszámozta azokat. Két helyen, a 2. és a 7. számú korszón láthatunk olyan jeleneteket, amelyen egy sas (vagy sólyom) az égbe emeli egy nő és egy férfi alakját (lásd! 10. ábra). A lelettel foglalkozók a 7. számú korszó ábrázolását – amelyen a sas egy férfit emel az égbe – Fettich Nándor elgondolása alapján Ganümedész-jelenetnek nevezték el.²⁹ A 2. számú füles korszó ábrázolásában, ahol a sas egy terhes nő alakját emeli fel,³⁰ egyesek Emese álmának legendáját vélték látni. A kutatók többsége inkább a perzsa mondavilág megjelenésére gondolnak a nagyszentmiklósi kincsen. Azzal magyarázzák, hogy a mezítelenség megjelenítése nem volt jellemző a nomád népek díszítőművészetére. Másfelől

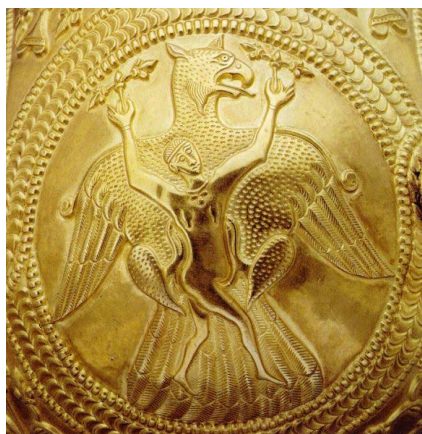
²⁷ LÁSZLÓ 1967. 27. o.

²⁸ A Sümegi Pál által vett talajminták elemzése során 95,4%-os valószínűséggel a 669–862 közötti időszakot határozták meg. A nagyszentmiklósi kincs. *Rubicon. Az avarok*. 2011/11. 20.

²⁹ BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Balassi Kiadó, Budapest, 2004. 340. Zeusz (Ganümedészt, a pásztorfiút, sas képében magával ragadta az Olümposzra és az istenek pohármokának tette meg)

³⁰ LIPTÁK Pál: Embertani következtetések a nagyszentmiklósi kincsről. In LÁSZLÓ Gyula–RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó. Budapest, 1977, 179. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ–RÁCZ 1977)

Nikola Mavrodinov bolgár kutató azt mutatta ki, hogy a nő alakjának megformálása másmilyen, mint a perzsák által készített ábrázolások telt idomú nőalakjai, és inkább a sztyeppe népek nőábrázolásaival mutat hasonlóságot a jelenet.³¹

10. ábra. A 2. és 7. számú korsók „égberagadási jelenetei” a nagyszentmiklósi kincsből³²

A 21. számú csésze alján egy állatküzdelmi jelenet látható, amelyen egy griff csap le egy szarvasra (lásd 11. ábra). Az állatok ábrázolása szinte egybeolvad a képet díszítő indákkal, s az ilyen és ehhez hasonló díszítőelemek miatt nevezték el a stílust griffes-indásnak. Ettől sokkal tisztábban kivehető a jelenet a 2. számú korsó második korongján (ezt hozták összefüggésbe a csodaszarvas-legendával), amelyen a sas által égbeemelt nő ábrázolása is látható (lásd! 12. ábra). A griff által letepert szarvas meglepően hasonlít Werbőczy István címerpajzsában található szarvas hátán trónoló griffel (lásd! 13. ábra). Nagy Iván leírása alapján: „*A család címere, amennyire István kancellár gyűrű pecsétéből kivehető, a paizs alján nyugvó szarvas, amelynek hátán grif hatalmasodik.*”³³ A hasonlóság akkor is szembetűnő, ha véletlen. A mitológia azonban nem bizonyítja a történelmet.

³¹ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 91. o.

³² Forrás: <http://www.patriotaeuropa.hu/wp-content/uploads/2012/05/Nagyszentmikl%C3%B3si-kincsek-42.jpg> és http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2225#top_display_media (2015-02-16)

³³ NAGY 1988. 145.o.

11. ábra. Állatküzdelmi jelenet a 21. számú csésze aljáról³⁴

12. ábra. Állatküzdelmi jelenet a 2. számú korsó második korongján³⁵

13. ábra. Az állatküzdelmi jelenet rajzos ábrázolása és a Werbőczy-címer pajzsa³⁶

A képi értelmezése az állatküzdelemnek a keresztény korban is fennmaradt. Néhány évszázaddal a kincs keletkezése után készült a székesfehérvári bazilika román kori kőfaragványa, amelyen egy griff leteper valamilyen állatot (lásd! 14. ábra). Keresztény jelentése szerint az ábrázolás valószínűleg a jó és a rossz küzdelme lehet, azaz ha más formában is, de megőrizte jelképi tartalmát.

³⁴ Forrás: http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2217#top_display_media (2015-02-16)

³⁵ Forrás: <http://www.rovasoldal.eoldal.hu/cikkek/32-nagyszentmiklosi-kincsek-7.-szarnyas-orozlan-madar-fejjel--szarvassal.html>. (2015-02-16)

³⁶ In FRAKNÓI Vilmos: *Werbőczy István* (1458-1541). Budapest, 1899. Forrás: <http://mek.oszk.hu/05700/05752/html/02.htm#d1e222> (2014. 10. 29.) (a továbbiakban: FRAKNÓI 1899)

14. ábra. A székesfehérvári bazilika román kori kőfaragványa³⁷

Kézai Simon krónikájában leírja Szkítia földjét és ír benne egy átjárhatatlan erdőségről is: „Az említett vadon hegyei között egyébként kristály található, és griffmadár fészkel benne, ... melyeket magyarul kerecsetnek hívnak, költik benne kicsinyeiket.”³⁸ Kézai leírását átvette a XIV. század közepén keletkezett *Képes Krónika*, majd onnan Thuróczy János 1488-ban Augsburgban nyomtatott krónikájába is bekerült. Thuróczy János történetírása óriási hatással volt korára, és – Szovák Kornél szerint – munkájának egyes részeit Werbőczy István „beemelte saját elméletébe, majd munkájába is, ... a *Tripartitumba*”.³⁹

A néphagyományban tovább élő mondavilág sas alakja összefonódik a sárkányéval és a griffével. A ragadozó testű ábrázolásoktól eltérően a magyar népmesékben a griff valójában madár.⁴⁰

Valószínű, hogy a késő avar kor és a magyarság kereszténység előtti mondavilága nemcsak a krónikákban, hanem képi megfogalmazásban is fennmaradt. A középkori magyar nemesség tudatosan választhatta címerei jelképének az eredetmondák alakjait, jelképezve elkötelezettségüket hazájuk és nemzetük felé. Ha a név kötelez (nomen est omen), pontosabban a név a sorsunk, akkor a választott címer is meghatározta viselőjének a jellemét és magatartását.

Werbőczy István címere mintha a magyarság egész addigi történelmét ábrázolta volna, az eredetmondáktól a kereszténység felvételéig, amit belefogalmazott a *Tripartitumba* (lásd! 15. ábra): „A scytha népektől szakadt vagy

³⁷ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 69. o.

³⁸ KÉZAI 2004. 92–93. o.

³⁹ SZOVÁK Kornél: Utószó. In *Képes Krónika*. Osiris Kiadó. Budapest, 2004. 233. o.

⁴⁰ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 113. o.

*származott magyarok ugyanis, elhagyván őshazájukat, a Dunán innen és túl elterülő felső Pannoniában telepedtek le és Attila vezérük alatt országuk határait messze mindenfelé kiterjesztvén, győzedelmes fegyvereikkel Német-, Olasz- és Spanyolországok határaiba nyomultak be. Végre Szent István királynak, mint valamely mennyből leereszkedett világító fénynek intézkedésére, miután ez babonás és pogány hitüket kiküszöbölte, a katolikus hitvallást fogadták be.*⁴¹

Egyetlen címer példájából hosszú távú következtetéseket nem vonhatunk le, nem is szabad levonnunk. Azonban Werbőczy István címerképe alapján feltételezhető, hogy a középkori magyar nemesség tudatosan alkalmazta címereiben a mitológiai elemeket. Az elmélet igazolása vagy megcáfolása érdekében talán érdemes lenne megvizsgálni a nemesi címerképeket a mitológia, a magyar eredettörténet szemszögéből is.

A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratainak magyar nyelvű megfejtése bizonyítékot szolgáltatna az aranyelet szimbólumainak kapcsolatáról és folytonosságáról a krónikák eredetmondáiban, valamint a középkori magyar nemesség címereiben.

15. ábra. Werbőczy István címere⁴²

⁴¹ WERBŐCZY István: *Tripartitum*. Forrás: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm. (2014.10.31.)

⁴² Werbőczy címerének eredeti fametszete a bécsi Albertina metszetgyűjteményében található, amely állítólag Albrecht Dürer rajza. In FRAKNÓI 1899. Forrás: <http://mek.oszk.hu/05700/05752/html/02.htm#d1e222> (2014. 10. 29.)

II. A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai

Bevezető

Már korábban feltételezték, hogy a magyarság Szent István király uralkodása előtt is rendelkezett írásbeliséggel. Olyan írásmóddal, amely a nomád sztyeppei népek sajátossága volt, egyfajta rovásírással. Azonban a korai magyar rovásírás az idők folyamán eltűnt és egykori használata feledésbe merült. Ebben – a feltételezések szerint – nagy szerepet játszott a kereszténység terjedése, amely tilthatta a rovásírást, mint a pogány hagyományok továbbélését és megnyilvánulását. Egy-két titokzatos és megfejtetlen jelen kívül nem is maradt fenn más emlék a Kárpát-medencében, amivel – rövidségük miatt – nem tudott, illetve ma sem igazán tud mit kezdeni a történelemtudomány. Kivételnek tekinthető a nagyszentmiklósi aranykincs, amelyen több szó, szóösszetétel és egy rövid mondat is rovásírással íródott.

A kincs megtalálásának körülményei

A kincset 1799. július 3-án találták meg Nagyszentmiklóson (ma Románia területe, Sînnicolau Mare). Egy szerb parasztgazda, Vuin Neru a kerítését javítva árkot ásott, s úgy akadt rá az aranytárgyakra. A megtalálótól először görög és bécsi kereskedők kezdtek megvásárolni az aranytárgyakat. Neumann abbé, a császári-királyi Régiségtár igazgatója miután tudomást szerzett a leletről, maga hívta fel az uralkodó figyelmét a kincsre és arra, hogy annak megszerzésére elsősorban a Régiségtárnak van joga. A kincs a kereskedőkön keresztül jutott el Pestre, ott Boráros János polgármester gyűjtötte össze és továbbította szeptember végén Bécsbe a 23 aranyedényből és egy aranyrúdból álló, 9924,98 g súlyú készletet. Az aranyrúd egyes részek beolvasztásából keletkezett. A kihallgatások alkalmával az egyik aranyműves bevallotta, hogy a bikafejes csészék egyikének a szarvait letörte és azt beolvasztotta. A megtalálók is letörték négy korsó fülét. Neumann abbé ezek után még feltételezte, hogy a megtalálóknál maradtak még tárgyak, mivel az edények hiányzó részletei arra engedtek következtetni, hogy azokat a megtalálók törhették le. Ezekon kívül még kisebb tárgyakat, például fülbevalókat megtartottak és beolvasztottak.¹

¹LÁSZLÓ Gyula–RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1977. 17–18. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ–RÁCZ 1977)

A kincs megtalálásakor még beszéltek arról, hogy egy nagy keresztet is találtak, amit a falu akkori birtokosa a bezdini kolostornak adományozott. Ennek azonban sem az akkori, sem a későbbi kutatások nem tulajdonítottak jelentőséget, hiszen a tárgyak lényegében összegyűltek, és a fejedelem asztali készletének tekintett kincs összképébe nem tartozott bele a kereszt (lásd! 1. ábra).²

1. ábra. A nagyszentmiklósi aranykincs³

A leletek származása és annak kutatása

Mai napig vitatott a kincs elkészítésének, illetve elrejtésének a dátuma. A keletkezését a kutatók a leginkább elfogadott véleménye alapján a késő avar kultúrához kapcsolják és a VIII. századhoz kötik. Bálint Csanád véleménye szerint a számos különböző nép közül az avarokon kívül még lényegi számításba kerültek a dunai bolgárok és a honfoglaló magyarok, akiket azonban a kutatások jelen állása szerint ki lehet zárni a kincset megalkotók sorából. A dunai bolgárok és a honfoglaló magyarok leletanyagában nagyon kevés a fémedény. Azok a típusok, amelyek a nagyszentmiklósi kincsből megtalálhatóak – a jellegzetes ornamentika, emberábrázolás és rovásírás – egyáltalán nem lelhető fel. A neves történész VII–VIII. századi avar készítménynek nevezi a kincset. Perdöntőnek tartja, hogy a kincsen szereplő rovásírásos feliratok megegyeznek a szarvasi rovásírásos feliratok ábécéjével (a szarvasi tűtartó), amelyet egy VIII. századi avar temetőben találtak.⁴

² LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 18. o.

³ Forrás: <http://magyarno.com/wp-content/uploads/Nagyszentmiklosi-aranykincs-1.jpg> (2015-02-16)

⁴ BÁLINT Csanád: A nagyszentmiklósi kincs. *Rubicon. Az avarok*. 2011/11. 19. o. (a továbbiakban: BÁLINT 2011)

A VII–IX. századok közé tehető, régészetileg griffes-indás stílusnak nevezett művészet szintén jellemzője a nagyszentmiklósi kincs edényeinek.⁵ Sokáig úgy tartották, hogy az avarok uralmának és jelenlétének a végét a 800-as évek elején Nagy Károly hadjáratai okozták. Azonban később kiderült, hogy az avarok egy része biztosan túlélte a frank támadásokat, és megérte a 895. évre keltezett honfoglalást.

A radiokarbon mérések alapján végzett talajminta-elemzések során a kincs kormeghatározására vonatkozólag 68,3%-os valószínűséggel 691–778, 95,4%-os valószínűséggel 669–862 közötti időszakra tehető.⁶

A nagyszentmiklósi kincs 23 edénye 11 típusba sorolható. Valószínűleg nem egyszerre és különböző műhelyekben készülhettek. Ezek elkészítésére vonatkozóan az ötvösszerszámok típusai szintén az avar korra utalnak vissza. László Gyula két nagyszentmiklósi korsót Géza fejedelemmel hozott kapcsolatba a díszítőelemeik alapján, azonban más kutatók azokat is inkább avar korinak tartják.⁷

A kincssel foglalkozó első leírások azok a leltári adatok és ismertetések, amelyek a kincs megtalálása után keletkeztek. A nagyszentmiklósi leletekről beszámolt Schoennisner (Schönwiesner) István régész (1801), Jerney János, a magyarság őstörténetének kutatója (1847), Josef Calasanza Arneth, a bécsi császári érem- és régiségtár igazgatója (1850). A kincset első kutatói a X. századra helyezték.

Hampel József, a pesti egyetem magántanára, a Nemzeti Múzeum osztályigazgatójának a munkássága során terjedt el az *Attila kincse* elnevezés, mivel a leleteket IV–V. századból származónak tekintette. Később megváltoztatta nézeteit és utána VII–IX. századnak tartotta a megtalált edényeket. Hampel József számozta meg a kincs darabjait 1-től 23-ig, amelyet a kutatók a mai napig megtartottak. Szintén a neves kutató vetette fel először azt, hogy a kincs valójában két asztali készlet, a görög betűs török nyelvű feliratokból kiindulva két fejedelem edényeinek tartva azokat.⁸

Foglalkozott a leletekkel Nagy Géza régész-történész, akit elsősorban az egyik (21. számú) csészén található felirat, a Boila és Butaul nevek érde-

⁵ LÁSZLÓ Gyula: A kései avar (magyar?) művészet. In *A népvándorlaskor művészete Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest, 1974. 51. o.

⁶ BÁLINT 2011. 20. o.

⁷ A nagyszentmiklósi kincsről. Benda Kálmán interjúja László Gyulával. *História*. 2002/3. 7. o.

⁸ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 20–21. o.

keltek. A kincset VIII–IX. századnak tartotta és avar-bolgár fejedelmekhez kapcsolta.⁹

Supka Géza 1915-ben írt munkájában művészettörténeti szempontból is tanulmányozta az aranykészletet. Akkoriban már több kutató felvetette a keleti hagyományok nagy szerepét az európai műveltség kialakulásában. Élénk vita bontakozott ki az ábrázolások tanulmányozása alapján, hogy az antik hagyományok, vagy esetleg a keleti mondavilág kapott nagyobb szerepet a kincs ábrázolásain.¹⁰

Foglalkoztak még a kincssel olyan kiváló tudósok, mint Josef Strygowski – a bécsi egyetem tanára, Paul Reinecke – német régész, Alois Riegl – osztrák művészettörténész, Nikola Mavrodinov – bolgár régész, Horváth Tibor, Fettich Nándor, Alföldi András, Györffy György, Szőke Béla, Csallány Dezső – neves magyar kutatók.

László Gyula az egyik legnagyobb kutatója és részletes leírója a nagyszentmiklósi leleteknek. A nagyszerű régész megtartotta Hampel József két asztali készlethez fűződő elképzelését. Azonban véleménye szerint a kincsek egy fejedelem és egy fejedelemasszony asztali készletei lehettek. Dienes István régész hívta fel a figyelmét a kincs felosztásának mongol vonatkozásaira. László Gyula a rovásírásos edényeket egy csoportba helyezte, és azokat a fejedelem készletéhez sorolta. Szerinte a négy nagy korsó négy különféle italt jelent, akárcsak a mongol kánok udvarában, valamint oda tartozik még két pohárka, két kehely, egy ivókürt, két lapos csésze, két nyeles tálacska és egy csemegés szilke. Míg a felirat nélküli három díszes korsót, három ivócsanakot, két ivócsészét és egy szintén nagyon díszes szilkét a számuk – mindenből három van – és a díszítésük miatt is a fejedelemasszony asztali készletének tartotta.

A kincs feliratai

A nagyszentmiklósi kincsen három különböző nyelvű felirat szerepel: görög betűs görög (9. és 10. számú csészék), görög betűs török nyelvű felirat (21. számú csésze) és rovásfeliratos edények.

A görög betűs írás a 9. és 10. számú csészéken – Hampel József megfogalmazása szerint – nagyon határozatlan.¹¹ Ugyanazon betűknek más-más

⁹ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 22. o.

¹⁰ Uo. 23. o.

¹¹ Uo. 164. o.

formája van, akárhányszor ismétlődnek is. A neves kutató feltételezte, hogy a szöveg írója nem volt eléggé jártas a görög nyelvben. Lehetséges, hogy csak lemásolta az eléje tett szöveget. Ebből adódik az írás bizonytalansága, valamint az eddigi megfejtések különbözősége: „*Víz által megmosdatván, megszabadultál minden bűntől*”, „*Krisztus megváltotta vízzel az embert, kiküldve (belőle) az új, szent Lelket*”, „*Víz által nyugosztald meg Szent János Stefánt, Pál fiát*”, „*Adj Jézus, vízből, majd megmosdatván életet János-Ajtonynak*”. A megoldásokban többször szerepel a víz szó, azonban László Gyula bizonyosra vette, hogy nem keresztelési szöveg lehetett, mivel – állítása szerint – a görög egyházban abban az időben még vízbemerítéssel és nem meghintéssel kereszteltek.¹² Általánosan elfogadott olvasata jelenleg nincs a nagyszentmiklósi kincs görög betűs feliratainak. Ráadásul még talányosabbá teszi a görög betűs görög nyelvű szöveget az a megállapítás, hogy a feliratos lapot csak később forrasztották bele a csészébe, azaz eredetileg nem felirattal, legalábbis nem ezzel a szöveggel készítették el.

A görög betűs török feliratokat valószínűleg más mester készítette, mint a görög és a rovásírásos szövegeket. Ezt a kutatók a betűk jellegéből állapították meg. A szöveg olvasható és a megfejtések között is sokkal nagyobb a hasonlóság, mint a görög szöveg olvasatában. A 21. számú csésze felirata a következő:

BOYHΛA.ZOAPIAN.TECH.ΔYΓETOIΓH.
BOYTAOYΛ.ZΩAPIAN.TAΓPOΓH.HTZIΓH.TAICH¹³

A felirat olvasatai: „*Boila zoapan fejezte be ezt a csészét (ezt az ivókupát), amelyet Boutaoul zoapan tett alkalmassá felfüggesztésre*”, „*Boila csaban csészéje, amelyet megbízásából készítettek; Boutaul csaban csatot készített rá, és az ő ivócsészéje ez*”, „*Bouila zoapan készítette ezt a csészét, Boutaul Zoapan alkalmassá tette ivásra ezt a csészét*”.

A kutatók a feliratban két személynevet is láttak, ebből eredt olyan korábbi feltevés, hogy a kincs két fejedelem tulajdonában volt, illetőleg a két személy egymással valamilyen családi kapcsolatban állt. Nikola Mavrodinov, a neves bolgár kutató szerint ezek az adományozók nevei, ahol

¹² LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 165. o.

¹³ CSALLÁNY Dezső: A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttere. In *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve*. 10. sz. 1967. 35. o. Forrás: www.epa.oszk.hu/01600/01614/00007/pdf/nyjame_10_1967_030-073.pdf. (2014.10.03.) (a továbbiakban: CSALLÁNY 1967)

az egyik, az apa vagy nagypapa, aki a fia, esetleg unokája nevében ajánlotta fel az edényt az egyháznak.¹⁴

Rovásírás 13 edényen található: a 3., 4., 5., 6. számú nagy korsókon, a 8. számú csemegés szilkén, a 9. és 10. számú csészéken, amelyeken görög felirat is található, a 11. számú pohárkán, a 15. és 16. számú nyeles tálacsán (lásd! 2. ábra), a 17. számú ivókürtön (lásd! 3. ábra) és a 22. és 23. számú kelyheken. A feliratok megfejtésével nagyon sokan foglalkoztak, különféle írásmódokat próbáltak egybevetni a nagyszentmiklósi rovásírással: türk rovásjegyeket, rúnajeleket, székely rovásírást, egyiptomi hieroglifákat.

Németh Gyula 1932-ben jelentette meg értekezését *A nagyszentmiklósi kincs feliratai* címmel. A kiváló turkológus besenyő nyelvű feliratoknak tartotta a szövegeket. Sokat foglalkozott a feliratokkal Nikola Mavrodinov, Mészáros Gyula, Csallány Dezső, Supka Géza, Franz Altheim, Róna-Tas András, Vékony Gábor.

2. ábra. A 16. számú nyeles tálka és rovásfelirata¹⁵

A megfejtések rendkívül különböznek egymástól és a mai napig nincs ezek között egy elfogadott változat. A 6. számú korsó megfejtései között találhatóak a következő szövegek: „*Kalapáld meg, a fenekén nem illik össze*”, „*A víz kevésse megbízható – hagyd ott*”, „*Krisztusnak, Jézusnak tettem*”, „*Sävinüg hercegnő*”, „*A víz iváskor kárt okoz*”.

A 8. számú tálka feliratai kapcsán a következő szövegmagyarázatok jelentek meg: „*A kérő csészével magasztal*”, „*Barátságos beszédet mondj*”, „*Isten nagy eszméjének. Nomine Domini*”, „*Boila caban izestálja*”, „*Gélyse kiskán pesenyüj kenész*”, „*A gond megrövidíti a kedves társalgást*”.

¹⁴ LÁSZLÓ-RÁCZ 1977. 165–166. o.

¹⁵ DEMECZKY Jenő–HOSSZÚ Gábor–RUMI Tamás–SÍPOS László–ZELLIGER Erzsébet: *A magyar nyelvtörténet és a rovás paleográfia találkozása*. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2013/06/05/a-magyar-nyelvtortenet-es-a-rovas-paleografia-talalkozasa/> (2015-02-16)

László Gyula és Rác István könyvükben a rovásírásos feliratok rövid bemutatásában felvetették a számítógépes elemzés lehetőségét, bár annak sikerében is kételkedtek a feliratok rövidege miatt.¹⁶

Ezzel valóban kísérletezett Hosszú Gábor és Zelliger Erzsébet. Nagyon alapos vizsgálatnak vetették alá a szöveget és számítógépes paleográfiai megközelítést alkalmaztak, de kutatásuk nem járt számottevő eredménnyel.

A feliratok rövidege, valamint a kevés ismétlődés rendkívül megnehezítette a kutatást és a szöveg megfejtését.

A rovásfeliratok olvasata

Vilhelm Thomsen, a nagy dán nyelvész, aki az orchoni türk rovásfeliratokat megfejtette és a Magyar Tudományos Akadémiának is tiszteletbeli tagja volt, felismerte, hogy összehasonlítások alapján nem lehet megfejteni a feliratokat, és felvetette azt, hogy a jelek hangértékét tisztán következtetések útján kell megállapítani.

Hasonló következtetésre jutott a neves nyelvész, Róna-Tas András: *„Egy írás megfejtésének két, szerencsés esetben kombinálható útja van. Az egyik a belső megfejtés, amely kizárólag magukból a szövegekből indul ki... A másik a külső segítséggel történő megfejtés. Ezek között természetesen a legbiztosabb a két- vagy többnyelvű felirat, ahol az egyik felirat nyelve ismert. Sokkal nagyobb veszélyeket rejt magában a már ismert írás(ok)ból való levezetés...”*¹⁷

A belső megfejtés útját járta végig annak idején Jean-Francois Champollion, a hieroglifák megfejtője is. A rosette-i kőtábla és a Philai obeliszk feliratai alapján feltételezte, hogy az oszlopokon a bekeretezett hieroglif jelek az uralkodók neveit rejtik. Ebből következtetett két bekeretezett felirat kapcsán az egyikben a Ptolemaios névre, a másikban Kleopatra nevére. Mikor a két feliratcsoportot a vélt nevek alapján egymás alá írta, amikor meglátta bizonyos jelek egyezését a feliratokban, megtalálta a hieroglifák megfejtésének a nyitját.¹⁸

¹⁶ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 168. o.

¹⁷ HOSSZÚ GÁBOR–ZELLIGER ERZSÉBET: *Többnyelvű feliratok a Nagyszentmiklósi aranykincsen*. Forrás: www.c3.hu/~magyarnyelv/14-2/HossuZelliger14-2.pdf. (2014.10.08.)

¹⁸ CERAM C. W.: *A régészet regénye*. Háttér Kiadó, Budapest. 2002. 89. o. (a továbbiakban: CERAM 2002)

Georg Friedrich Grotefend is ilyen úton haladt a mezopotámiai ékírás megfejtésekor. Mivel szinte semmilyen kiindulópontja nem volt, ezért arra gondolt, hogy az újperzsa emlékműveken állandóan ismétlődő feliratok vannak, s olyanok lehetnek az óperzsa emlékműveken is. Az uralkodók neveit, illetve a király szó jelölését kereste a feliratokban. „*X király – Z fia, Y király – X király fia ...*”¹⁹ Így találta meg elmélete alapján azt a rendszert, ahol X király – Y fia volt, Y király – Z fia volt, de Z nem volt király. Grotefend megtalálta Xerxés, Dareios és Kyros neveit, valamint a királyi cím perzsa megfelelőjét. Ezzel kezdődött meg az ékírás kibetűzése.²⁰

Mindkét írást balról jobbra olvasták. Nem logikus az a megállapítás, hogy a rovásírást jobbról balra kell olvasni. Egyes magyarázatok szerint azért, mert faragás közben a tárgyat a bal kézben tartották, s a jobb kézbe fogott késsel csak jobbról bal felé lehetett megfelelően előrehaladni – ha a faragó jobbkezes. Azonban ha nemcsak faragással, hanem karcolással vagy más módon vitték fel az írást egy anyag felületére, akkor sokkal megfelelőbb balról jobbra haladni, mivel a kéz nem takarja a szöveget. A nagyszentmiklósi feliratok nem faragások, hanem edényekbe vésett jelek, azaz a bot és a kés összefüggésének teóriája nem állja meg a helyét. Valószínűsíthető, hogy abban az időben nem csak a nagyszentmiklósi kincseken voltak feliratok, és nem csak faragással vitték fel azokat az egyes tárgyakra. Sokkal régibb feliratok is balról jobbra olvashatók, illetve, ha egy sajtósárgos Kárpát-medencei felirattal van dolgunk, akkor az olyan környezetben volt, ahol a nagy hagyománnyal rendelkező nyelvek és írások – görög és latin – szintén balról jobbra tartanak. Feltételezhető volt, hogy azok a földrajzi közelség miatt hatottak az írásmódra, azaz a rovásírás egyes betűjelei egyik vagy másik nyelv bizonyos betűivel hasonlóságot mutathatnak.

A rovásjelek más nyelvekből való összevetésével, és ezáltal a feliratok megfejtésével próbálkozott Csallány Dezső *A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttéré* című munkájában.²¹ A kutatása rendkívül alapos és sokrétű, azonban a feliratok megfejtése nehezen értelmezhető, a megközelítések, a szavak vonatkozásai távoliak. A munka pontosan kivitelezett rovásfelirataiban azonban útmutatóul szolgáltak a rovásjelek kiolvasásában, mivel például a 8. számú szilke rovásfeliratait

¹⁹ CERAM 2002. 181. o.

²⁰ Uo. 182–183. o.

²¹ CSALLÁNY 1967. 31–74. o.

belekarcolták az edénybe az írás felvitele előtt és fényképről nehezen olvasható (lásd! 3. ábra). Csallány Dezső munkájában az eredeti feliratokhoz ragaszkodva grafikus formában ábrázolta a jeleket. A feliratok megoldásához viszont teljesen más út vezetett.

A kincs rovásfeliratainak elolvasására magyar nyelven tettem kísérletet. A kutatók részéről már korábban is felmerült a rovásírás magyar nyelvű olvasatának a lehetősége, valamint komoly szaktudósok különböző nyelveken tett kísérletei kudarcot vallottak. Nem a székely-magyar rovásírás lett a kísérlet alapja, mivel azt már próbálták, jobbról balra olvasandó, s a keletkezése sokkal későbbi időszakhoz kapcsolódik. A székely-magyar rovásírást talán a régi írás megőrzésére szerkesztették meg, de a középkor végéhez, kora újkorhoz kapcsolódó megalkotása már nem az eredeti írást adta vissza. Amikor létrejött, akkor még maradhatott valami a régi írásból, talán egyes betűjelek, illetve olyan betűk, amelyek ugyan megvoltak, de már nem ismerték a hangértéküket. Az ismert és már ismeretlen jeleket összerakták, a hiányzókat újakkal pótolták, s így jöhetett létre a székely-magyar rovásírás, ami, ha nem is eredeti, viszont fenntartotta az egykori magyar rovásírás emlékét.

A megfejtés koncepciója abból indult ki, hogy egy keresztény szöveggel van dolgunk. Valószínűsíthető volt a bibliai idézet, hiszen miért is ne szerepelhetne egy olyan edényen például, mint a 8. számú szilke. A szavakat kereszttek választják el egymástól, s egyszerűen nem lehet más értelme a kifejezésnek, mint egy mély keresztény gondolat. Mivel ételt tállalhattak fel rajta, ezért az volt a feltételezés, hogy étkezés előtt a magyar ember hálát ad Istennek a számára nyújtott ételért, azaz: „*Jövel Jézus, légy vendégünk, áldd meg amit adtál nekünk*”. A Jézus szót mások is megtalálni vélték a szövegben, igaz, másképpen és nem a leghosszabb felirat olvasatában. A betűhasonlóság miatt a 8. számú szilke feliratának második szavában (balról jobbra olvasva) az I betű volt felfedezhető, pusztán a latin betűs hasonlóságból kiindulva. Ebből az ISTEN szót lehetett kikövetkeztetni. A jelek alapján a szó megfelelt. A további feltételezések viszont nem a betűhasonlóságból indultak ki, és az első szóban a MI szót véltem megtalálni. MI ISTENÜNK, s folytatva az utolsó szóval, a kikövetkeztetett első E betű alapján EGY, EGYETLEN kifejezésre gondoltam.²² Azt is feltételeztem, hogy nem a G betű lágyult, ami középkori átvétel, hanem a D,

²² Az E betűt egyes szavakban nagyon közel éreztem az A betűhöz. A szövegben az egyszerűség kedvéért mindenütt E betűt használtam, de mellette a rovásírás ábécéjében az Á betűt is feltüntettem.

mint a legtöbb európai nyelvben. A harmadik szót először VELÜNK-nek véltem. Ott is el kellett háritani a különféle előzetes feltevéseket a rovásírással kapcsolatosan, hogy vannak betűk, mint az S és az N, amelyek minden rovással írt nyelvben ugyanúgy jelölnek.²³ Akkor már megtapasztalhatóvá vált, hogy a megfejtéshez mindenféle előzetes ismertetést el kell vetni. Az első próbálkozások után az első mondat a következőképpen hangzott: MŪ ISTENK (ISTENÜNK) NeKÜNK EDJeK. Nem egy határozott szöveg volt, erőltetettnek érezhető megfogalmazással, de egyáltalán nem számítottam teljes megfejtésre. Megfigyelhető volt, hogy nem mindenütt jelennek meg a magánhangzók ott, ahol mássalhangzó-torlódás van. Mindenütt az E betű hozzáírásával kísérleteztem, mivel az a leggyakoribb magyar magánhangzó, illetve arra gondoltam, akkor is az lehetett.

3. ábra. A 17. számú ivókört²⁴ és a 8. számú szilke rovásírása²⁵

Azért 8. számú szilkén található felirattal kezdődött a rovások megfejtése, mivel az a leghosszabb, illetve vésett, határozott betűkről van szó a feliratban. A teljes értelmezés akkor lett nyilvánvaló, amikor a többi vésett jelet kezdtem el tanulmányozni.

A másik határozott, vésett rovásírásról feltételezhető volt, hogy két különböző szó, ami ha nem is keresztel van elválasztva, mint a 8. számú szilkén, de közöttük egy vonás található. Szóösszetételre is gondoltam, vagy jelentésében két egymáshoz kapcsolódó szóra. A rovásjelek többször, összesen öt alkalommal ismétlődnek: a 9. és a 10. számú csészéken, a 17. számú ivókörtön, a 22. és a 23. számú kelyheken. Eleinte nem tulajdonítot-

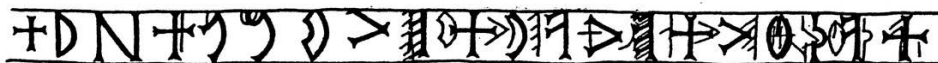
²³ CSALLÁNY 1967. 40. o.

²⁴ Forrás: <http://www.rovasoldal.eoldal.hu/img/picture/103/nagyszentmiklos-izsak-2.jpg> (2015-02-17)

²⁵ Forrás: <http://www.magyarrovvas.hu/media/rovasemlekeink/evezredesek/nagyszentmiklosi-aranykincsek-2.jpg> (2015-02-17)

tam jelentőséget annak, hogy milyen edényeken vannak a feliratok (kancsó, pohár vagy tál), kivéve az előbb említett első feliratot. Itt az a gondolatmenet érvényesült, hogy a vésett feliratok az elsődlegesekek és fontosak, mivel az edények készítésekor keletkeztek.

A megadott betűkből nem jött ki semmilyen értelmezhető szó, s azért át kellett gondolni a szilke feliratát, hátha ott történt a hiba. Így alakult ki a majdnem végleges írásmódja, de teljes értelmezhetősége az első mondatnak: ÉN ISTEM VeLEM EDJeL. A mondat teljesen érthető volt. Közben még egy betűrovásjel hasonlóságot figyeltem meg az N betűnél. Ez akkor is így volt, amikor ugyanilyen szóösszetételnél ez fordítva szerepelt – II. Ilyen határozott vésett jeleknél a két különböző, de ugyanolyan jelentésű N betűre nem találtam magyarázatot. Meg lehetett különböztetni az E és az É betűket, amelyek jelentősen eltértek egymástól. Arra gondoltam, hogy az írás kialakulásakor egyformán íródhattak, szögletesen, csak az É betűt egy szárral kötötték össze, majd a későbbiekben ez egyszerűsödött legömbölyített formára, akárcsak a latin D betűnél.

4. ábra. A 8. számú szilke rovásfelirata

Ezután újból nekiláttam az ötször is ismétlődő vésett feliratnak. A szóösszetétel első szava szinte magától kialakult: eNJEM. Azért hatott biztatólag a második felirat első szavának olvasata, mivel szintén értelmezhető volt, valamint az értelmezhetőség bizonyította a betűk helyességét. A második szóból csak a T betű volt adott. Akkor már bízni lehetett a betűhasonlóságban, s a második betűt O-nak véltem. Ebből kifolyólag következtettem az utolsó betűre, s abban K-t feltételeztem. Sokáig gondolkodtam az első betűn, nem volt érthető a tok szó jelentése, aztán egyedül az ITOK-ot tartottam értelmes lehetőségnek. Kicsit zavaró volt a két különböző I betű, de a magyar nyelvben is van egy rövid és egy hosszú, az ukrán nyelvben pedig kiejtéstől függően három is van. Végül az eNJEM ITOK egészen használható, összefüggő jelentésű szavaknak tűntek.

A két vésett felirat megfejtése után már biztosra lehetett venni, hogy magyar nyelvű rovásfeliratokkal állunk szemben.

5. ábra. A 9. és a 10. számú csészéken, a 17. számú ivókürtön, a 22. és a 23. számú kelyheken található vésett felirat. A 17. számú ivókürtön és a 23. számú kelyhen az első betű N jelként van írva

Ezután következtek a karcolt feliratok. Biztosan az edény készítése után keletkeztek, s a kutatók megállapításai alapján több kéz rózta fel azokat. László Gyula ebből azt a következtetést vonta le, hogy a kincs környezetében sokan tudtak írni-olvasni.²⁶

A 10. számú csészén az eNJEM ITOK mellett található karcolt felirat a már kiderített betűk alapján NeLEK (NYELEK) szót tartalmazta. Ez még nemcsak értelmezhető, de összefüggő is volt az előző szókapcsolattal (lásd! 6. ábra).

6. ábra. A 10. számú lapos csésze karcolt felirata

A 23. számú kehely eNJEM ITOK-ja melletti felirat sok fejtörést okozott az ismeretlen betűk és a nehezen, illetve többféleképpen értelmezhető jelentés miatt. Először beírtam a már ismert betűket, majd a hiányzókat megpróbáltam kikövetkeztetni. Megtaláltam az A betűt, de megjelent egy másik új betű is, mégpedig a másik M. A betűre az óbolgár ábécé jelei között találtam rá. Mivel későbbi felirat, ezért arra gondoltam, hogy akkor írhatták rá, amikor már valamilyen hatásra esetleg változásnak indulhatott a rovásírás jelkészlete. Az óbolgárok talán bizánci ábécé betűiből vonták be a maguk írásába. Még ez is belefért az elképzelésbe, hiszen valószínűsíthető a VII–IX. században a Kárpát-medencében és az Al-Duna mellékén élő népek rokonsága.

²⁶ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 168. o.

Mindenesetre a szóban a VeDALeMYEL, VeDALMYEL betűket láttam, amit VIDÁMAN, VIGALOMMAL szónak értelmeztem. Ez volt az első – és a későbbiekben kiderült, hogy az egyetlen – szó, amelynek erőltetettnek érezhető magyarázata volt. Az viszont, hogy a következtetés nem alaptalan, a későbbiekben az egész szöveg összeolvasása bizonyította.

A 23. számú kehely karcolt feliratával kapcsolatban felmerült, hogy a szöveg kibetűzésekor a \emptyset jelet G betűnek olvassam (lásd! 7. ábra). Akkor az elsőnek kibetűzött 8. számú szilke felirata szinte teljesen egybeesett volna a mai olvasattal: ÉN ISTEM VELEM EGJEL. A 23. számú kehely felirata a G betűvel és a mélyebb Ä (E) hanggal a következőképpen jelent volna meg: VeGALMYÄL, VeGALeMYÄL. A további feliratok kiolvasásakor viszont megjelent a G betű, és ezért a korábbi feltételezés szerint a \emptyset jelet D betűnek tartottam. A későbbiekben, az 5. számú korsó feliratának kiolvasásakor a D betű megléte jelentette az egyik biztos pontot a megfejtéshez.

7. ábra. A 23. számú kehely karcolt rovásfelirata

Nem állítom, hogy a szavak olvasatában nem lehetnek változások és csak ez az egyetlen megfelelő módozata a magyarázatuknak. Azonban összességében a megfelelő irányban kerestem a szavak értelmét.

8. ábra. Az 5. számú korsó rovásfelirata

Az 5. számú korsón két szó is található (lásd! 8. ábra). Az egyikből két betűt ismertem már, annak ellenére nem volt egyszerű a megfejtése, mivel éppen az elsőt nem tudtam. A megfejtés alapján a szóból FeLeD szót olvastam ki. Mivel már tudtam, hogy egy tárgyon a szavak jelentésükben összekapcsolódnak, megpróbáltam kikövetkeztetni a másik szót is, amiből mindössze

egy betűt, az I-t ismertem. Végül is sikerült UJIG-nak kiolvasni a sok fej-törést okozó szót. Itt változtattam meg a korábbi J betűt Y-ra az előző szavakban, mivel azokban túlságosan erősnek éreztem a J betűt, az UJIG meg így lett értelmezhető inkább, s nem Y-nal. Tehát a korszó feliratának olvasata (amire akkor még gondoltam): UJIG FELED.

A 6. számú korszó három felirat is van (lásd! 9. ábra). Két szónál még könnyű volt eltalálni a sorrendet, különösen ott, ahol a vésett feliratok mellett keletkeztek karcolt feliratok. A három karcolt feliratnál azonban figyelembe kellett venni, hogy mit is akartak közölni a feliratokkal, azaz helyesen kellett értelmezni minden szót, hogy a ma érvényes helyes sorrendet is meg lehessen állapítani. Ezenkívül még ott voltak az ismeretlen betűk is. Végül az adott betűk alapján kiolvastam, majd kikövetkeztettem a jelentését: MÉZEL SAE eMeL JOVREU, azaz: MÉZZEL SEM EMEL JÓRA.

9. ábra. A 6. számú korszó a bekarcolt rovásfeliratokkal

A 11. számú poháron az eddigi betűértelmezések alapján a GU betűk találhatóak, de azt nem sikerült értelmezni annak rövidege miatt (lásd! 10. ábra).

10. ábra. A 11. sz. pohár rovásfelirata

A 3. és 4. számú korszók felirataival külön nem kellett foglalkozni, hiszen a karcolt feliratok megegyeznek a 8. számú szilke feliratának utolsó szavával – EDYeL, azaz EGYÉL.

A 15. és a 16. számú nyeles csészéken található feliratot viszonylag könnyedén BeTAEL-nek ismertem fel, amit a görög betűs török felirat alapján BUTAUL-nak olvastam. Az zavaró volt, hogy felborult a korábbi logika, mivel mindig a hiányzó magánhangzók helyére E betűt írtam, ebben az

esetben viszont a török nyelvű felirathoz igazodva U betű illet. Azonban úgy gondoltam, megerősítést kapott az, hogy a fejedelem neve szerepel a rovásírásos edényeken.

A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratait a következőképpen olvastam el:

ÉN ISTEM VELEM EDYEL
 ENYEM ITOK – VEDALEMYEL, NELEK
 ÚJIG FELED
 MÉZEL SAE EMEL JOVREU
 EDYEL
 BUTAUL

Értelmezésük szerint:

ÉN ISTENEM, VELEM EGYÉL
 ÉN ITALTARTÓM – VIDÁMAN (VIGALOMMAL), NYELEK
 ÚJIG FELED
 MÉZZEL SEM EMEL JÓRA
 EGYÉL
 BUTAUL

Ekkor már úgy gondoltam, megoldottam a szavak kiolvasását és értelmezését. A rovásjelek hangértékei az ismétlődések során önmagukat bizonyították. Feltételezésem szerint a vésett feliratok a készítettő fejedelemhez kapcsolódnak, utána azonban vagy méltatlan örökösök, vagy tiszteletlen elrablók kezébe került az edénykészlet, akik a karcolt feliratokat felvitték, amelyek talán az italozáshoz tartoztak és cinikus megjegyzéseket tartalmaztak.

Amikor megmutattam Radvánszky Ferencnek, a kaszonyi-bótrágyi református lelkésznek, főiskolai tanárkollégámnak a feliratok megfejtését, megfigyelte, hogy a szavak bibliailag értelmezhetőek. Mindössze az ÚJIG FELED szót kell ÚJIG FELÉD-re változtatni. Ekkor ismertük fel azt, hogy egy templomi, pontosabban úrvacsorai edénykészlettel van dolgunk, ahol minden szónak határozott jelentése és mély értelme van. Megdöbbenően tömören és határozottan, ráérzően és pontosan fogalmazták meg a kincs egykori tulajdonosai a krisztusi gondolatokat. Az ÉN ITALTARTÓM jelentése ezután ÉN ITALOM-ra változott, s a szilkén található felirattal együtt a krisztusi ÉN TESTEM ÉS ÉN VÉREM-nek értelmezhető. A BUTAUL fejedelem nevét rejtő szó pedig a BETAEL, azaz a BÉTEL – ISTEN HÁZA kifejezésben nyerte el az értelmét. Így logikailag sem lógott ki a szövegből

– a mássalhangzók után következetesen E betű íródott. Lehetséges, hogy a 21. számú csésze görög betűs török nyelvű felirata a BOYTAOYΛ is ezt tartalmazja, azaz fejedelmi ajándék Isten háza számára. Ennek a megfejtése azonban már egy másik kutatást igényel.

A megfejtett szöveg tehát a következő:²⁷

+É N + I S T E M + VeL E M + E D Y e L +
+ É N + I S T E N E M, + V E L E M + E G Y É L +

e N Y E M ' I T O K
É N I T A L O M

N e L E K
N Y E L E K

VeDALeMYEL
VIGALOMMAL, VIDÁMAN

²⁷ A feliratok megfejtését nem az edények számozása szerint, hanem kiolvasásuk sorrendjében közlöm.

UJIG F e L e D
ÚJIG FELÉD

M É Z e L S A E eMeL'JOVREU
MÉZZEL SE EMEL JÓRA

A MÉZ SEM JOBB

EDYeL
EGYÉL

B e T A E L
B E T A E L
BÉTEL (ISTEN HÁZA)

EDYeL – 3. és 4. számú korszók

UJIG FeLeD – 5. számú korszó

MÉZeL SAE eMeL JOVREU – 6. számú korszó

ÉN ISTEM VeLEM EDYeL – 8. számú szilke

eNYEM ITOK – 9. és 10. számú csészék, 17. számú ivókürt, 22. és 23. számú kelyhek

NeLEK – 10. számú csésze

BeTAEL – 15. és 16. számú nyeles csészék

VeDALeMYEL – 23. számú kehely

EGYÉL

ÚJIG FELÉD

MÉZZEL SE EMEL JÓRA (A MÉZ SEM JOBB)

ÉN ISTENEM, VELEM EGYÉL

ÉN ITALOM

NYELEK

BÉTEL (ISTEN HÁZA)

VIGALOMMAL, VIDÁMAN

Így sikerült megfejteni az ómagyar rovásírás 24 hangjelét, benne a két I, két M és két N betűvel.

											
A	B	D	Ä/ E	É	F	G	I	I	J	K	L

											
M	M	N	N	O	R	S	T	U	V	Z	Y

Meg kell jegyeznem, hogy történészként nem a szavak helyes kiejtése és az akkori szóhasználat visszaadása volt a fontos, hanem hogy olvasható és értelmezhető szöveget kapjunk. A következőkben a helyes kiejtés megállapítása a nyelvészet feladata lesz.

A bibliai utalásokat jelentő szöveg egy komplex egésszé állt össze, mindegyik szó kapcsolódik egymáshoz és szerves egységet alkotnak. A megfejtés nemcsak a szöveget magyarázta meg, hanem a szöveg által világossá vált a kincs funkciója is. Ezek után érthető lett, miért szerepelnek keresztiek az edényeken. A szövegértelmezés magyarázatot ad a kincsek

sokféleségére is. A korábbi vizsgálatok már kimutatták, hogy egyes edények között eltérés van, talán más-más műhelyekben készültek. Ez a különbözőség adott okot arra a feltételezésre, hogy nem egy időszakban alkották a tárgyakat. Mivel templomi készletről van szó, ezért azokat más-más személyek ajándékozhatták, vagy az egyház közösségének tagjai készíttethették el. Ezeknek nem kellett sem egyszerre, sem egy műhelyben készülniük.

Az edények ezen belül is egységet képeznek. Úgy kapcsolódnak össze a korsók felirataival a kelyhek és a csészek (italtartók) felirataival, ahogy Jézus és tanítványai tartoztak össze: Újig feléd (5. számú korsó), A méz sem jobb (6. számú korsó) – Nyelek (10. számú lapos csésze) és Vigalommal/Vidáman (23. számú kehely).

11. ábra. A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratos edényei²⁸

A görög betűs görög feliratok bizonytalan betűi nem adtak lehetőséget a szöveg pontos meghatározására. A különböző próbálkozásokban a víz szó

²⁸ Forrás: http://www.unesco.kz/qypchaq/Nagy-Szent-Miklos_treasure_Inscriptions.htm (2015-02-17)

kiolvasása, valamint a rovásírás szövege alapján azonban talán újra felvethető, hogy a görög feliratos tálkák keresztelési edények szerepét tölthették be.²⁹

Felhívták a figyelmemet arra, hogy talán nincs szükség egy templomban ekkora úrvacsorai edénykészletre. Valószínűsíthető, hogy amikor elásták a kincseket, akkor akár több templom készlete kerülhetett a föld alá, és nem pusztán értékük miatt, hanem mert éppen az ilyen keresztény jelképeket (vagy azokat is) üldözték.

Ez némileg talán utal elrejtésének módjára. László Gyula szerint azt a helyet, ahol megtalálták az aranyeletet, esős időben még ma is vadvizek övezik. Akkoriban talán egy árokba rejtették el, iszapba gyömöszölhették a kincset.³⁰ Véleményem szerint szándékosan rejtették el a leírt módon a tárgyakat, hogy mások még véletlenül se találják meg azokat. Az Úristenre bízva templomi készleteiket, akkor valószínűleg nem az volt a fő céljuk, hogy később visszatérnek és kiássák, hanem hogy senki se találhassa meg kincseiket.

Ezek után a meg nem talált, de szóbeszéd tárgya maradt nagy értékű kereszt is értelmet nyert, amit állítólag a falu földesura a bezdini kolostornak adományozott.

A rovásfeliratok szövegének bibliai vonatkozásai³¹

A nagyszentmiklósi aranykincs rovásírásos edényei minden bizonnyal templomi készlet tartozékai lehetettek. A feliratokat bibliai idézetek sokasága támasztja alá.

Az úrvacsora, a teológusok értelmezése szerint, a bemenetel lehetőségét jelenti Isten országába.³² Isten készíti a lakomát, ő osztja ki a helyeket és Jézus ehhez a lakomához hív, mert az neki készül. Isten a földi viszonyokat alapvetően megváltoztatja: a szegények lesznek a gazdagok és a gazdagok mennek el üres kézzel; a gőgösek megaláztatnak és alázatosak kapják meg valódi jogukat. Az embereknek előre meghirdettedik Isten jövőbeni szándéka,

²⁹ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 165. o.

³⁰ Uo. 17. o.

³¹ Köszönettel tartozom Lőrincz-Fábián Évának és Kótyuk Zsolt lelkésznek azért, hogy kikeresték a szöveghez kapcsolódó megfelelő bibliaidézeteit.

³² DR. SZATMÁRY Sándor: *Bibliismeret. II. rész. Újszövetség*. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1995. (Az Isten országába való bemenetelről szóló igék) 295–304. o. (a továbbiakban: DR. SZATMÁRY 1995)

hogy erre készüljenek, és már jelenben a helyes magatartást átvegyék. Az örök közösség, mely Isten országában megvalósul, előlegezetten jelen van mint ígéret és ajándék. Jézus cselekedete megelőlegezte azt, amit üzenete hirdet.³³ Az úrvacsora a megnyert bűnbocsánatot, ennek alapján az Istennel kezdetét vett örömközösséget és a mennyben készülő királyi lakoma ígéretét egyaránt kifejezte. A lakomában adva van Isten királyságára való várakozás.

Az utolsó vacsorán példázatos Jézus cselekvése. A búcsú órájában a tanítványoknak valamit elveszíthetetlenül a lelkébe vés, és nemcsak ige, hanem cselekvés által is. Veszi a kenyeret, elmondja felette az áldást, megtöri, kiosztja, és hozzámondja az ígét: „*Vegyétek, ez az én testem*”. Ezt fejezi ki János evangéliuma 6. részének 35. verse: „*Én vagyok az életnek kenyere*”.³⁴ Jézus elmondja a tanítványoknak, hogy ő számukra kicsoda: a kenyér, vagyis ő az, aki számukra az életet nyújtja, mégpedig azért, hogy nekik a vele való közösségben az örök életet adja. Miközben a kenyeret kiosztja, a hangsúly a kiosztáson van, minden elfogadónak részt ad belőle, az életnek kenyéréből. Jézus halálán keresztül válik fogyasztható kenyérré, akiből élni lehet és az örök élet eledelévé, akit be lehet fogadni.³⁵

Az első keresztények számára a „kenyérnek megtörése” (Apostolok cselekedetei 2. rész 42. vers) volt a legfontosabb kultikus cselekedet. Ez egyfelől Krisztus jelenlétét, és következésképp, az általa meghozott Királyságot idézte fel; másfelől a rítus előrevetítette az Idők végének messiási lakomáját. Jézus szavai azonban mélyebb értelmet is feltárnak: önkéntes áldozata szükséges az „új szövetség”, az új Izráel alapjának a biztosításához. Az első keresztények közös étkezése Jézus utolsó cselekedetét utánozta; egyszerre volt megemlékezés az utolsó vacsoráról és a Megváltó önkéntes áldozatának rituális megisméltése.³⁶

A kenyér az életről szól, a kehely Jézus halálának a jelentőségét példázza. Amikor Jézus a kehelyről beszél, azt a bizonyosságot kapcsolja hozzá, hogy tanítványainak az Isten országában részük lesz, és hogy ők, akik követésükbe léptek, vele egy olyan új közösség részévé lettek, mely követésüket teljessé teszi Isten országában.

³³ DR. SZATMÁRY 1995. 301–302. o.

³⁴ Uo. 428. o.

³⁵ Uo. 428. o.

³⁶ MIRCEA Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története II.* Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 269–270. o.

Az úrvacsora jellegzetes szövege Máté evangéliuma 26. részének 29. verse: „*Mondom pedig néktek, hogy: Mostantól fogva nem iszom a szőlőtökének ebből a terméséből mind ama napig, a mikor újan iszom azt veletek az én Atyámnak országában. (Újig feléd)*”

Ugyanezek az igék megtalálhatóak Márk evangéliuma 14. részének 25. versében.

Az úrvacsora értelme lelki, testi és közösségi egyszerre. Kifejezi azt, hogy Isten táplál, jóltart, gazdaggá tesz, az élet kenyerét nyújtja azért, hogy az élet ne legyen üres, hanem végtelen tágasságában, bőségében és boldogságban nyíljon ki az ember előtt. Isten gyülekezete egy házközösség, egy családközösség, és az Úrvacsorában a közösség minősége változik meg.³⁷

Az örömhír Krisztus feltámadása, ami megnyitotta az emberek számára az örök élet lehetőségét.³⁸ A *Bibliában* Isten magasztalása a minden öröm szerzőjének szól. Minden öröm egyúttal minden jó adományozójára is utal. Örülni mindig azt jelenti, hogy megajándékozottnak érezzük magunkat, éppen ez az érzés jut szóhoz a dicséretben, a magasztalásban.³⁹

A vigalomhoz kapcsolódó szöveget tartalmazza Eszter könyve 9. részének 22. verse:

- hónapot, a melyben keserűségök örömmre és siralmuk ünnepre fordult; hogy tartsák meg azokat **vigalom és öröm napjaiul**, és küldjenek ajándékot egymásnak és adományokat a szegényeknek.

A Zsoltárok könyvének több verse is kapcsolódik a vigalomhoz.

A 35. rész 9. verse:

- Az én lelkem pedig **vigad majd az Úrban**, örvendezve szabadításában.

A 31. rész 8. verse:

- Hadd **vigadjak és örüljek a te kegyelmednek**, a miért meglátod nyomorúságomat és megismered a háborúságokban lelkemet;

A 104. rész 1. és 15. versei:

- Áldjad én lelkem az Urat! Uram én Istenem, nagy vagy te igen, ékességet és fenséget öltöztél magadra!

- **És bort, a mely megvidámítja a halandónak szívét**, fényesebbé

³⁷ DR. SZATHMÁRY 1995. 303. o.

³⁸ ERDŐ Péter: Örömhír egy csüggedt világban. In *Egyház, kultúra, társadalom. Beszédék, interjúk, írások*. Szent István Társulat, Budapest, 2011. 425. o.

³⁹ BALDERMANN Ingo: *A Biblia, a tanulás könyve. A bibliai didaktika alapjai*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1989. 52. o.

teszi az orczát az olajnál; és kenyeret, a mely megerősíti a halandónak szívét.

A mézet a bibliai korokban elsősorban édesítésre használták, de olykor önmagában is ették. Olyan nagy becsben állt, hogy a prófétát is megajándékozták mézzel (Királyok I. könyve 14. részének 3. verse). A méz fogalma több helyen is megjelenik a *Bibliában*:

Zsoltárok könyve 119. részének 103. verse:

• **Mily édes az én ínyemnek a te beszéded; méznél édesbb az az én számnak!**

Zsoltárok könyve 19. részének 9–11. versei:

• **Az Úrnak rendelései helyesek, megvidámítják a szívet;** az Úrnak parancsolata világos, megvilágosítja a szemeket.

• Az Úrnak félelme tiszta, megáll mindörökké; az Úrnak ítéletei változhatatlanok s mindenestől fogva igazságosak.ú

• **Kívánatosabbak az aranynál, még a sok színaranynál is; és édesebbek a méznél, még a színméznél is.**

Bétel ókori város volt Jeruzsálem közelében, amely fontos útvonalak kereszteződésében jött létre. A Biblia szerint a várost eredetileg Luznak (mandula-fa) nevezték. A település közelében az El kánaáni isten tiszteletére létesített kultikus helyet kezdettől Bet-Elnek hívták, s a város is ezt a nevet vehette át. Bet-El és Luz azonban sokáig külön településnek számított. Miután az izraeliek elfoglalták a helységet, ők nevezhették el a várost Bételnek.⁴⁰

A helység Jákób élménye révén nyert különleges jelentőséget Izráel történetében. Jákób, Ézsau haragja elől menekülve, Hárán felé tartott. Egy éjjel álmodt látott: egy égígérő létrán Isten angyalai jártak fel és le. Majd Isten szavát hallotta, aki megígérte, hogy vele lesz, neki és utódainak adja azt a földet, amelyen fekszik. Amikor Jákób reggel felébredt, szent oszlopot állított, s elnevezte azt a helyet Bételnek, mondván, hogy az a hely az Isten háza és a menny kapuja: „*És felkele Jákób reggel, és vevé azt a követ, melyet feje alá tett vala, és oszlopu állítá fel azt, és olajat önte annak tetejére; És nevezé annak a helynek nevét Béthelnek, az előtt pedig Lúz vala annak a városnak neve*” (Mózes I. könyve 28. részének 18-19. verse). Ezután fogadalmat tett: Ha Isten békeességben visszahozza, az Úr lesz az Istene, a szent oszlop Isten háza lesz, s mindebből tizedet ad az Úrnak: „**És ez a kő,**

⁴⁰ HAAG, Dr. Herbert: *Bibliai lexikon*. Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1989. 148–149. o.

a melyet oszlopul állítottam fel, Isten háza lészen, és valamit adándasz nekem, annak tizedét néked adom” (Mózes I. könyve 28. részének 22. verse). Az Ézsauval történt kibékülése után Jákób, Isten parancsára, Bételbe ment, oda, ahol Isten kijelentette magát neki, és oltárt készített (Mózes I. könyve 35. részének 1. verse).⁴¹

Abban az esetben, ha nem bocsátkozunk hosszú távú következtetésekbe és szigorúan a tényeknél maradunk, akkor is kijelenthető, hogy a magyarság a latin betűs írás elterjedése előtt rendelkezett saját, magyar nyelvű rovás-írással, amely megjelent a bizánci vonatkozású keresztény templomokban, keveredve a régi, magyar eredetmondákhoz kapcsolódó szimbolikával.

Azonban ha figyelembe vesszük, hogy a tudomány mai állása szerint a kincs eredete a VIII. századra tehető, akkor a nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai azokhoz a magyarokhoz kapcsolható, akiket a szakirodalom jelenleg késő avaroknak vagy onogur-bolgároknak nevez.

⁴¹ *Keresztyén bibliai lexikon*. Szerkesztette: Dr. Bartha Tibor. Kálvin János Kiadó. Budapest, 1993. 178–179. o.

III. Égberagadási jelenetek a nagyszentmiklósi kincs edényein

Az úgynevezett égberagadási jelenetek a nagyszentmiklósi kincs egyik legismertebb és leggyakrabban magyarázott ábrázolásai. Két edényen, a 2. és 7. számú korsókon találhatóak a jelenetek, amikor egy sas – vagy inkább griff – égbe emel egy női, illetve egy férfi alakot (lásd! 1. ábra).

1. ábra. A nagyszentmiklósi kincs 2. számú korsójának és a 7. számú füles korsónak az „égberagadási jelenetei”¹

A sas által elragadott férfi vagy nő meséjével Eurázsia számos népénél több korszakban is lehetett találkozni. Az eddigi magyarázatok jelentős mértékben gazdagították a történelmi kutatást, de a megoldáshoz nem vittek közelebb. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a kincs alapkérdései – kora és történeti-kulturális hovatartozása – nem voltak tisztázva.²

A két korsó különbségeit figyelembe véve a kutatók megállapították, hogy különböző időkben és műhelyekben, más-más mesterek készítették. A

¹ Forrás: <http://turul.info/turul/regeszet> és http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2225#top_display_media (2015-02-16)

² BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Balassi Kiadó. Budapest, 2004. 340. o. (a továbbiakban: BÁLINT 2004)

2. számú korsó a finomabb, művészileg kidolgozottabb munka, de nagyon szép és egyedi munka a 7. számú korsó is. Bálint Csanád arra következtet, hogy az egyik korsó égberagadási jelenetét a másik edény készítésekor a mester lemásolta. Az eltérések dacára a két korsó égberagadási jelenete ikonográfiaiailag azonosnak tekinthető, így a két ábrázolás egymással összefüggő kompozícióként értelmezhető.³ Az edények kronológiai meghatározásakor különböző időpontokra helyezi a korsók keletkezését. A 7. számú korsót tartja korábbinak és a VII. század harmadik negyedére datálja, míg 2. a számú korsót időben a legkésőbbinek véli, amelyet VIII. század végén alkottak meg.⁴

A nagyszentmiklósi kincs 2. és 7. számú korsóinak korát illetőleg a neves történész időrendjét, a VII–VIII. századi elkészítésüket fogadjuk el, történeti-kulturális hovatartozásukat a rovásírás magyar nyelvű megfejtéséből kiindulva magyarnak tartjuk. Az ábrázolások mondanivalóját is a magyar mondanivaló körében kutatva próbáljuk megmagyarázni.

A neves régész, László Gyula munkásságának fontos eleme volt annak a kutatási módszernek a kidolgozása és alkalmazása, amelyet régészeti néprajznak nevezünk. E felfogás szerint a néprajz nem más, mint élő régészet, a régészet pedig megkövült néprajz.⁵ A szellemi néprajz területén a temetkezési szokások megfigyelése révén el lehetett jutni a régi hitvilág bizonyos szintű megismeréséhez. A régi hagyományok, az eredetmondák, valamint a népmesékbe rejtőzött mitikus történetek segítségével talán érthetővé válnak az égberagadási jelenet ábrázolásai. Egyes mondák eredeti formában nem éltek túl az idők változását, de a mesék megőrizték számunkra az őstörténeti mondák mondanivalójának lényegét.

Kézai Simon krónikájában leírja Szkítia földjét és ír benne egy átjárhatatlan erdőségről is: „Az említett vadon hegyei között egyébként kristály található, és griffmadár fészkel benne, ... melyeket magyarul kerecsetnek hívnak, költik benne kicsinyeiket”.⁶

A sas alakja a néphagyományban összefonódik a sárkánnyal és a griffel, sőt a perzsa mitológia madarával, a szemmurvval is. A néphagyomány

³ BÁLINT 2004. 386., 391. o. Bálint Csanád felhívja arra a figyelmet, hogy egyes kutatók egymástól független kompozícióknak tartják az ábrázolásokat.

⁴ Uo. 563. o.

⁵ FODOR István: Az idő mérlegén. László Gyula életműve (1910–1998). *Rubicon. Az avarok*. 2011/11. 23. o.

⁶ KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Bollók János. Osiris Kiadó. Budapest, 2004. 92–93. o.

elemei sok esetben a népmesékben tükröződnek vissza, visszavezethetők az eredetmondák mitológiai szereplőire, ahol szintén említést kap a griffé változtatott sas vagy sólyommadár. A kerecsensólyom, a griff és a turul egyazon lényé kapcsolódik össze.⁷

Az egyik krónikánkban, Kézai Simon írásában találunk utalást a turulra, amely a korai magyarok címerállata volt: *„Etele király címere, amelyet a pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított – magyarul turul a neve –, fején koronával. Ezt a címert egészen Géza fejedelem idejéig... mindig magukkal hordták a hadban.”*⁸

Ferdinándy Mihály megfogalmazása szerint: *„A griff és a sólyom alakváltozásai ugyanannak a mitikus elképzelésnek, amely mindenütt a világon, minden kultúrában egyformán a keselyűben, a sasban, a ragadozó madárban az emberi szellem, vagy még tágabb értelemben a szent szellem erő emanációját látta.”*⁹

Korábbi írásunkban már említettük azokat a magyar ősmondákat, amelyeket a krónikáink tartalmaznak. Anonymus munkájában jelenik meg Emese álmának története. A legenda szerint Ügyek, Szkítia vezére, feleségül vette Emesét, akitől Álmosnak nevezett fia született. *„Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében. Az reászálván mintegy teherbe ejtette és tudomására hozta, hogy ágyékából dicsőséges királyok származnak majd, akik azonban nem saját földjükön fognak sokasodni.”*¹⁰ Az Emese szóban a kutatók szerint a régi magyar „anya, anyaállat” szó rejtőzik.¹¹

Makay László a *Fehérlófia* című meseelemzésekor, a magyar ősmondák gondolatvilágának magyarázatában egy burját mondával von párhuzamot. *„Valamikor a föld népei még nem ismerték a gonosztságot, és a napnyugat jó szellemei örködték fölöttük. Megjelentek azonban a napkelet gonosz szellemei, s uralmuk alá vették a föld népeit. A jó szellemek elkülönültek,*

⁷ LÁSZLÓ Gyula–RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1977. 91. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ–RÁCZ 1977)

⁸ Uo. 96. o.

⁹ MAKAY László: *Fehérlófia*. In *Csodakút. Népmese, beavatás, álomfejtés, napút, mélylélektan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*. Szerkesztette: Papp Gábor. Pontifex Kiadó, 1994. 133. o. (a továbbiakban: MAKAY 1994)

¹⁰ ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Veszprémy László. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 12. o.

¹¹ Uo. 54. o.

de elküldték maguk helyett a saskeselyűt, a csodálatos és varázslatos erővel bíró nagy madarat, hogy megvédelmezze a burjátokat. Csakhogy a burjátok nem értették a sas szavait. Erre a sas megtermékenyített egy burját asszonyt, ennek a fia lett az első nagy varázsló, kinek kezében minden hatalom összefutott, és aki a saskeselyű atyja segítségével közvetítővé vált a föld fiai és az égi hatalmak között."¹²

Az égberagadás jelenete létezik a székely népballadák között, ahol a leányt a Krisztust jelképező Égi bárány emeli a mennybe (Júlia szép leány balladája).¹³ Hasonló a tartalma a moldvai magyar balladák Márton Szép Ilona történeteinek.¹⁴

A nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszának égberagadási jelenete valószínűleg a magyar nép ősanyjának tekinthető Emese történetét ábrázolja.

A lelettel foglalkozók a 7. számú korszó ábrázolását – amelyen a sas egy férfit emel az égbe – Fettich Nándor elgondolása alapján Ganümedész-jelenetnek nevezték el.¹⁵ Ganümedész alighogy felcseperedett, meglátta őt Zeusz, amikor az Ida hegyen pásztorkodott. Megtetszett neki a szép arcú fiú, sas képében magával ragadta az Olümposzra és megtette az istenek pohárnokának.

A magyar mitológia egyes alakjait – az eredeti monda hiányában – a mesék őrizték meg és örökítették át nemzedékeken keresztül. Duzmathné Tancz Tünde munkájában kiemeli, hogy a mesék világából bizonyos szinten rekonstruálni lehet az ősi hiedelemrendszert, a magyar ősvallást.¹⁶ Az ősvallás, a hiedelemrendszer átadása egy újabb generációnak meghatározta az élet milyenségét és minőségét, valamint a kultúra átörökítését jelentette.¹⁷

Egyes mesék különösen sok elemét őrzik az ősi kultúrának. A *Fehérlófia* című mesében az egyik őstörténeti monda jelenik meg.¹⁸ A mese

¹² MAKAY 1994. 126. o.

¹³ ORTUTAY Gyula: *Magyar népköltészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 84–85. o.

¹⁴ KALLÓS Zoltán: *Balladák könyve. Élő erdélyi és moldvai magyar népballadák*. Magyar Helikon, 1974. 23–28. o.

¹⁵ BÁLINT 2004. 340. o. Zeusz Ganümedészt, a pásztorfíút, sas képében magával ragadta az Olümposzra és az istenek pohárnokának tette meg.

¹⁶ DUZMATHNÉ TANCZ Tünde: A népmese, mint neveléstörténeti forrás. In Kéri Katalin (szerk.): *Ezerszínű világ (Dolgozatok a neveléstörténet köréből). Mozaikok a nevelés történetéből V.* Pécsi Tudományegyetem – Tanárképző Intézet, Pécs, 2000. 28–42. o. Forrás: <http://kerikata.hu/publikaciok/text/ezerszin/ezersz06.htm> (2015-02-16) (a továbbiakban: DUZMATHNÉ TANCZ 2000)

¹⁷ Uo. 28–42. o.

¹⁸ MAKAY 1994. 125. o.

a régi korok mítoszait eleveníti fel: az őstiszteletet, a főzés és az együttevés ősi, mágikus jelentését, a régi világ rendjét. A jeles mesekutató, Makay László szerint a történet négy főszereplője, Fehérlófia, Vasgyúró, Kőmorzsoló és Fanyűvő, mind szimbolikus alakok. Fehérlófia az útrakelt, hódítani indult, nomád életmódot folytató népet, Vasgyúró az iparral foglalkozó népeket, Kőmorzsoló a földművelőket, Fanyűvő az erdőlakó népeket személyesíti meg. Az északi erdőlakók kitűnő prémvadászok voltak, a bányász népek az érclelőhelyek közelében a földet dolgozták át, akárcsak a kedvező éghajlat alatt élő emberek a jó termés érdekében, míg más vidékek lakói kitűnő kézművesek voltak.

Minden sztyepei nép törekedett a földművelő, iparos, bányász és prémvadász népek legyőzésére, szolgálatra kényszerítésére. A neves mese- és néprajzkutató megfogalmazása szerint: „*Az volt az erős és tartós államalakulat, amely a termelés és az élet különböző formáiból minél többet tudott a maga érdekkörébe vonni.*”¹⁹ A mesealakok hősei között is van sorrend, ahogy egykor a szövetségben álló népeket is egyfajta rendszer különböztette meg.

A mesében a négy társ elindul kiszabadítani az elrabolt királylányokat, azaz egy másik, földöntúli világba elhurcolt lelkeket. Fehérlófia követi egyedül a királylányokat az alsó világba. Ezt a mese elemzője a táltosbeavatás jelképrendszerének fogja fel, mivel a táltos révülése során megmenti az elrabolt lelkeket. A további viszontagságait Fehérlófiának az alsó világban úgyszintén a táltosrévüléssel hozzák kapcsolatba.²⁰

Fehérlófia visszatérése különösen viszontagságos. Társai cserbenhagyták, a királykisasszonyok felhúzása után nem eresztették le többet a kosarat az alsó világba. A hős csak úgy tudott feljutni a felső világba, hogy egy griffmadár kicsinyeinek megvédése fejében felvitte őt. Azonban az út hosszú volt, és Fehérlófiának végig táplálnia kellett a madarat. A mese szerint, ha a madár jobbra fordította a fejét, akkor egy kenyeret, ha balra, akkor egy oldal szalonnát kellett a szájába tennie. A végén, mikor már csak kevés volt hátra, de elfogyott az élelem, akkor Fehérlófia saját testéből adott enni a griffnek, amit a felső világban a madár újból visszanyesztett, s a hős utána

¹⁹ MAKAY 1994. 129. o.

²⁰ DUZMATHNÉ TANCZ 2000. 28–42. o. Forrás: <http://kerikata.hu/publikaciok/text/ezerszin/ezerszo6.htm> (2015-02-16)

még erősebb lett. Visszatérve saját világába Fehérlófia megbüntette az áru-
lót – Vasgyúrót, Kőmorzsolót és Fanyűvőt –, s elnyerte méltó jutalmát.

Hasonló az alaptémája *Fanyűvő, Vasgyúró és Hegyhengergető* me-
séjének is. A történetből hiányzik Fehérlófia, valamint megváltozott a sze-
replők sorrendje. Itt Fanyűvő a legerősebb, aki korábban a leggyengébbnek
számított, őt követi Vasgyúró és Hegyhengergető. Történelmi szempontból
inkább az valószínűsíthető, hogy Fanyűvő nem az erdőlakók, hanem sokkal
inkább a földművelők jelképes képviselője. Az erdőlakók számára nincs
értelme annak, hogy kihúzzák maguk körül a fákat. Az ősi földművelés
jellegzetes példája viszont – ami még a középkor egy jelentős időszakában
is fennmaradt, különböző népeknél más-más ideig – az irtásos földművelés,
amikor a megművelni kívánt földterületet először megtisztították az azt be-
borító növényzettől, azaz kihúzgálták a fákat.

Valószínűleg később keletkezett monda maradhatott fenn mese for-
májában. A letelepedett életmód nem adott lehetőséget a nomád életforma
folytatására és a társadalom vezető szerepét akkor már a földművesek tölt-
hették be, míg a nomádok eltűntek, vagy a földműves réteg nagyállattartóit
alkothatták. Őket követhették fontossági és talán nagyságrendi sorrendben
is az iparosok vagy talán csak a kovácsok, akiknek jellegzetes szerepe és
helye volt a közösségben, s rendkívüli tisztelet övezte őket, amire az elter-
jedt névforma is utal, valamint utánuk következtek a bányászok. Talán már
nemcsak a társadalom néprétegeinek a jellegzetes munkavégzésére, hanem
a hosszabb ideje egy közösségben élők kezdetleges munkamegosztásáról
van szó a későbbi meseformában.

A mese részleteiben van némi különbség, alapvetően azonban ugyan-
az a történet játszódik le, mint a *Fehérlófiában*. Fanyűvő feljutásakor a felső
világba megjelenik a griff itatása. A mese szerint, ha a madár jobbra for-
dította a fejét, akkor kenyeret kellett a szájába dobni, ha balra, akkor egy
ökröt, ha hanyatt vetette a fejét, akkor pedig bort itatott vele Fanyűvő.

Lényegében a griffmadár egy másik világba vitte át a mesehőst, mi-
közben a hős végig táplálta.

Az ősi mondákban a jellegzetes állatalakok, így a turul is a túlvilág
küldötte, a vezérállat, akit követni kell. Árpád is a turul utóda, és népe ben-
ne a turul gyermekét követi. Az égberagadás, ami Makay László szerint a
mese legcsodálatosabb része, azt jelképezi, hogy: „...*a mélységből egyetlen
erő emelheti fel a népet: a nemzetség őrszelleme.*” A szellemet pedig védeni

és táplálni kell mindenáron, gondolkodás nélkül. A szellem pedig mindent többszörösen is visszaadhat.²¹

A mesekutató szerint Fehérlófiában az állati őstől származtatott ősatyát kell látnunk. Makay László egyenesen a magyar nép ősapját, Ménrótot véli felfedezni Fehérlófiában.

Kézai Simon munkájában jelenik meg Ménrót, mint Hunor és Magor apja. „...*Havilah földjére költözött, melyet ekkor Perszisz vidékének neveztek, és ott két fiút nemzett feleségével, Enéhttel, nevezetesen Hunort és Magort, akiktől a hunok, vagyis a hungarusok erednek.*”²²

Felvetődött, hogy Kézai talán Ménmarót személyét köti egybe Ménrótval. Ménmarót Anonymus krónikájában szerepel, mint a Maros folyótól a Szamos folyóig terjedő terület ura, akinek a nevét a szóbeli hagyomány örizte meg.²³

A *Képes Krónika* viszont tagadja azt, hogy a magyarok ősatyja Ménrót lett volna. Azért tiltakozik a származtatás ellen, mivel a szerző Ménrótot a bibliai Nimróddal azonosítja, aki Nőé egyik fiának, Kámnak a leszármazottja volt, s akit Nőé egy alkalommal megátkozott (Mózes I. könyve 9. részének 24-27. verse). Ráadásul, a krónikás szerint, Nimród vette rá Nőé utódait Babel tornyának az építésére, a *Biblia* alapján az első uralkodónak és az emberek elnyomójának tartotta őt.²⁴ A *Képes Krónika* szerzője Kézai állításával szemben azt igyekszik bizonyítani, hogy a magyarok nem hamiták, azaz Kám utódai, hanem jafetíták, Jáfetnek a leszármazottai. Korábban, Anonymusnál, szintén ez a származtatási vonal szerepelt. Krónikájában a névtelen szerző arról írt, hogy Jáfet fia, Magóg (Mózes I. könyve 10. részének 2. verse) volt Szkítia első uralkodója, akinek a népét róla magyarnak nevezték.²⁵

Az ellentét ebben az esetben talán úgy oldható fel, hogy azt feltételezzük, Ménrót nem azonos Nimróddal. A középkorban, a krónikák megírásának időpontjában a magyarok kereszténység előtti mondabeli alakjai keveredtek a bibliai személyekkel. A krónikaírók a nép ősiségét bibliai származtatással igyekeztek példázni akkor, amikor a szájhagyomány még jól

²¹ MAKAY 1994. 134. o.

²² KÉZAI 2004. 91. o.

²³ ANONYMUS 2004. 57. o.

²⁴ *Képes Krónika*. Fordította: Bollók János. Osiris Kiadó. Budapest, 2004. 10. o.

²⁵ ANONYMUS 2004. 10. o.

ismerte a mondabeli elődöket is. Ezért a mondai hősök neveit hasonlatos nevű bibliai személyek neveihez kapcsolták.

Ez a fajta biblikus átvétele egy nép származásának több középkori krónikában megtalálható. A *Régmúlt idők krónikája* ugyancsak az özönvízzel kezdi meg az elbeszélését és Nőé fiaitól eredezteti a szlávokat. „Az özönvíz után Nőé három fia felosztotta egymás között a földet... Sémnek jutott Kelet... Chámnak – Dél... Jáfetnek pedig az északi és nyugati országok... A torony lerombolása és a népek szétszórását követően Sém fiai elfoglalták a keleti országokat, Chám fiai meglepedtek a déli országokban, Jáfet fiai meg a nyugati országokban. E 72 nép egyike Noricum városában telepedett le. E város lakói Jáfet törzséből valók, tehát szintén szlávok voltak.”²⁶

A későbbi korokban nem csak az eredetmondákkal kapcsolatosan vettek át a *Bibliából* történeteket. Az élet más területein, így a művészetben is létezett olyan fokú átvétel, amikor egy-egy nép a régebbi korok alkotásait oly mértékben befogadta és saját ízlésére alakította, hogy azt idővel teljesen magáénak vallotta. A művészetek más népek és korok általi adaptációját A. Riegl, a neves művészettörténész is megfogalmazta a késő római kor művészetének kora középkori befogadásával kapcsolatosan. Arra a következtetésre jutott, hogy a „barbárok” a maguk kultúráját magyarították bele a hozzájuk eljutott római alkotásokba.²⁷

A kereszténység előtti korból származó eredetmondák mitikus jelenei a kereszténység felvételének időszakában fokozatosan – és minden bizonnyal tudatosan – keresztény jelképekké váltak. Az új hitet ezáltal sokkal közelebb tudta vinni az emberekhez, mivel a korábbi ábrázolások alapján a jelképek ismertek voltak. A kereszténység élt is az őt megelőző korok mitológiájával és beépítette azokat saját jelképrendszerébe. Erre utalnak az Apostolok cselekedeteiben Pál thesszaloniki és athéni térítései. Athénban Pál találkozik a sztoikus és epikureus filozófusokkal, akik vitatkoztak vele, végül az Areopagoszra vitték az apostolt, hogy ott védje meg nézeteit. Pál az athéniak saját szemléletét használta fel térítésének sikere érdekében: „Előállván Pál az Areopágusnak közepette, mondá: Athéni férfiak, minden tekintetben nagyon istenfélőnek látlak titeket. Mert amikor bejárom és szemlélém a ti szentélyeiteket, találkozám egy oltárral is, melyre ez vala

²⁶ IGLÓI Endre–MISLEY Pál: *Régi orosz széppróza*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1977. 11. o.

²⁷ BALINT 2004. 337. o.

ráírva: Ismeretlen Istennek. A kit azért ti nem ismerve tiszteltek, azt hirdetem én néktek.” (Apostolok cselekedetei 17. részének 22–23. verse).

A kereszténység terjedésekor a feltámadott Krisztus körül egész mitológia alakult ki, amely a megváltó istenekre emlékeztetett.²⁸ Ez a mitológia segítette megérteni a kereszténységre áttért népeknek a Megváltót, beillesztette őt korábbi hitviláguk fogalomrendszerébe, érthetővé, befogadhatóvá és vele azonosulhatóvá tette személyét. Mircea Eliade, a neves vallástörténész megfogalmazása szerint: „Azok a mítoszok, amelyek a Názareti Jézust archetípusok és transzcendens figurák világába vetítették éppoly „igazak”, mint tettei és szavai: e mítoszok valójában igazolják eredeti tanításának nagyságát és alkotóerejét. Egyébként épp ennek az egyetemes mitológiának és szimbolikának köszönhető, hogy a kereszténység oikumenikussá és szülőhazáján túl is elérhetővé vált.”²⁹

Dr. Szathmáry Sándor *Bibliaismeret* című munkájában leírja, hogy Jézus tanításában Isten országának eljövételéről, és egyben Isten országába való bemenetelről is beszél.³⁰ „Isten eszkathologikus cselekedete a földi viszonyokat alapvetően megváltoztatja: a szegények lesznek gazdagok és a gazdagok mennek el üres kézzel; a gőgösök megaláztatnak és az alázatosak kapják meg valódi jogukat. Az embereknek azonban Isten eszkathologikus cselekedete előre meghirdettetik, hogy erre készüljenek, és a jelenben már a helyes magatartást átvegyék. És ezt egy olyan példázatban mondja, mely az étkezés alapszituációjából származik (Lukács evangéliuma 14. részének 8–11. verse).”³¹ Nem elég a felületes hit, a képmutató élet, mindig az isteni akarat a döntő. Akik be akarnak menni Isten országába, azoknak több igazságra, segítő és megbocsátó szeretetre van szükségük. Az Isten országába való bemenetelt akadályozza az ember kötöttsége a vagyonhoz és a kincsekhez. Azért jutnak be nehezen a gazdagok Isten országába. Azok juthatnak el oda, akik megtérnek, lemondanak a gazdagságról és egyszerűvé válnak, mint a gyermekek. Az ilyen ember János evangéliuma szerint teljesen megújul és újjászületik.³²

²⁸ MIRCEA ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története II.* Osiris Kiadó. Budapest, 1997. 267. o.

²⁹ Uo. 267. o.

³⁰ DR. SZATHMÁRY SÁNDOR: *Bibliaismeret. II. rész. Újszövetség.* Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1995. 295. o. (a továbbiakban: DR. SZATHMÁRY 1995)

³¹ Uo. 301. o.

³² DR. SZATHMÁRY 1995. 295. o.

Pált a damaszkuszi úton térítette meg Jézus. A megjelenő Krisztusban felismerte a Megváltót, aki azért jött, hogy megszabadítsa az embereket a bűntől és a haláltól, s a megtérés misztikus közösséget is létrehoz Jézussal. Pál leveleiben utal misztikus elragadtatására „a harmadik égig”, és az Úrtól kapott „kijelentésekre” (Pál korinthusbeliekhez írott második levele 12. részének 1–4 verse):³³

A dicsekvés azonban nem használ nékem; rátérek ezért a látomásokra és az Úrnak kijelentéseire.

Ismerek egy embert a Krisztusban, a ki tizennégy évvel ezelőtt (ha testben-é, nem tudom, ha testen kívül-é, nem tudom; az Isten tudja) elragadtatott a harmadik égig.

És tudom, hogy az az ember (ha testben-é, ha testen kívül-é, nem tudom; az Isten tudja),

Elragadtatott a paradicsomba, és hallott kimondhatatlan beszédeket, a melyeket nem szabad embernek kibeszélnie.

A „jeleket és csodákat” a Szentlélektől kapta „a pogányok engedelmességére”: (Pál levele a Rómabeliekhez 15 részének 18 verse):³⁴ „Mert semmi olyanról nem mernék beszélni, amit nem Krisztus tett általam a pogányok megtéréseért, szóval és tettel.”

Mivel kedves szolgálói voltak az Úrnak, mind Énocht (Mózes I. könyve 5. részének 24. verse), mind Illést (Királyok II. könyve 2. részének 11. verse), az Úr elragadta a mennybe.

A feltámadás taglalásakor szintén a mennybeli elragadásról ír Pál levelében thesszalonikabeliekhez (4. rész 14–17. vers): „Mert ha hisszük, hogy Jézus meghalt és feltámadott, azonképpen az Isten is előhossa azokat, a kik elaludtak, a Jézus által ő vele együtt... Azután mi, a kik élünk, a kik megmaradunk, elragadtatunk azokkal együtt a felhőkön az Úr elébe a levegőbe; és ekképen mindenkor az Úrral leszünk.”

Ézsaiás könyve 40. részének 30. és 31. versében leírtak az Úrban bízókat szárnyaló saskeselyűkhöz hasonlítja: „Elfáradnak az ifjak és meglankadnak, megtántorodnak a legkülönbek is; De akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint saskeselyűk, futnak és nem fáradnak el.”

A kereszténység előtti időkből származó jelképei a magyarságnak feltehetően – akárcsak más népek esetében – szintén keresztény

³³ DR. SZATHMÁRY 1995. 273–274. o.

³⁴ Uo. 274. o.

szimbólumokká váltak. A *Biblia* történetei alapján a magyar őstörténeti mondák jelképes ábrázolásai nem a kereszténység előtti mitológiát jelenítik meg, hanem abból merítenek. Vélhetően a nagyszentmiklósi kincs égberagadási jeleneteiben is ilyen korai keresztény ábrázolásokat láthatunk. Abban a kezdeti időszakban, amikor a kereszténnyé vált közösség tagjai még csak elkezdték gyakorolni új hitüket, vagy környezetükben még sokan voltak, akik nem keresztényként éltek.

Az égberagadási jeleneteket csak akkor tudjuk helyesen értelmezni, ha együttesen szemléljük azokat. A két ábrázolás nem csak jellegét tekintve hasonló, hanem szorosan összetartozik (lásd! 2. ábra). Valószínűleg azért kellett a 7. számú korsó után elkészíteni a 2. számú korsót,³⁵ ami kidolgozottságában a legszebb, legjobban kivitelezett alkotás a kincskészlet edényei között.

2. ábra. Az „égberagadási jelenetek” a kincs edényein (2. és 7. számú korsók)³⁶

Véleményem szerint nem a görög mitológia elemei jelennek meg a nagyszentmiklósi kincs 7. számú korsóján, hanem a magyar eredetmonda egy része, amit mi mítosz formájában már nem ismerünk, de mese alakjában még eljutott hozzánk.

A nagyszentmiklósi 2. számú korsó égberagadási jelenetében egyértelműen keleti hagyományokat kell keresnünk. A keresztény ábrázolások között nem találkozunk hasonló jelenettel, mint a sas által égberagadott női

³⁵ A kincs edényeinek a számozása Hampel József munkásságának köszönhető, amelyet azóta használnak a tudományos kutatás.

³⁶ LÁSZLÓ–RÁCZ 1977. 44–66. o. 13. kép és 19. kép

alak.³⁷ A bibliai írásokban viszont számos alkalommal találkozhatunk elragadtatással, illetve a magyar népballadák megőrizték a Krisztus által égbevitt szép leány történetét.

A 2. számú korszó női alakjában a magyar nép ősanját, Emesét (vagy Enéthet), a 7. számú korszó férfi ábrázolásában Ménrótot (Fehérlófiát vagy Fanyúvót), a magyar nép ősatyját véljük felismerni.

A világiakról való lemondást, az egyszerűséget, a földi szegénységet, a tiszta lelket jelenítik meg az égberagadási jelenetek ábrázolásaiban a meztelen nő, és a szinte meztelen (mindössze ágyékkötőt viselő) férfi alakja. Az elragadtatás a *Bibliában* az Istenhez tartozás, az engedelmesség jelképe, az *Újszövetségben* a Krisztuskövetés jutalma. A menybejutás lehetősége vetődik fel tehát a Krisztussal való egyesülés során, amit maga az úrvacsora jelképez. Krisztus sas képében ragadja el, emeli a mennyek országába a férfit és a nőt, talán a bibliai Ádámot és Évát, az emberiség ősatyját és ősanját. Egy más világba emeli fel őket, akárcsak a mondavilágban teszi ezt a sas vagy a griff, a nép védőszelleme, a magyarok őszüleivel. A mondavilág a magyarok korai kereszténységének időszakában keresztény tartalommal telítődött, s ezáltal érthetővé és követhetővé vált a közösség számára.

A rovásírásos edények – a feliratok jellegéből következtetve – valószínűleg úrvacsorai asztali készlet lehet. Valójában a felirat nélküli edények is ugyanúgy betölthették az úrvacsorai készlet szerepét.

Mondáink, akárcsak a nagyszentmiklósi kincs égberagadási jelenetei, messzi tájakra vezetnek és távoli népek hiedelemvilágával állnak párhuzamban. Valójában azonban akkor érthetjük meg a nagyszentmiklósi kincs mitikus ábrázolásait, ha a magyar mondavilág segítségével próbáljuk értelmezni azokat.

³⁷ BALINT 2004. 345. o.

LÁSZLÓ BRAUN

„You drove our ancestors up...”

The treasure of Nagyszentmiklos was found in 1799 in Transylvania, the territory of today's Romania. Nowadays it is kept in the Kunsthistorisches Museum in Wien. Due to the material, artistic elaboration and beauty of the motives the set consisting of 23 golden pots is recorded as a finding of European importance. During the last two centuries a number of famous scientists have dealt with the treasure and numerous books have been written about it. In spite of this fact still there is a lot of mystery around the treasure as no unambiguous explanation was given to the ethnical affiliation and the scenes depicted on the pots.

The three different but closely connected articles give a new direction to a more precise definition of some elements of the treasure as well as provide an explanation as to its origin.

CSATÁRY GYÖRGY

Katolikusok és protestánsok II. Rákóczi Ferenc államában

A Rákóczi-szabadságharc legfontosabb célkitűzése – az állami önállóságon túl – a vallási felekezetek közötti béke megteremtése volt. A vallásszabadság megvalósításának terve évszázados feladatként nehezedett Rákóczira. Jelenlegi tanulmányunk a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár¹ forrásainak segítségével mutatja be a katolikusok és a protestánsok közötti feszültségeket, amelyekkel a szabadságharc szervezőinek szembe kellett nézni. A mai Kárpátalja területén és az egész északkeleti országrészen a katolikus–református feszültségek leginkább a városok és falvak szintjén mutathatók ki. Ungvár, Munkács és Beregszász térsége a legjellemzőbb ütközőpontok vallási tekintetben a Habsburgokkal folytatott harcok alatt. Itt éltek a ruszinok, Rákóczi leghűségesebb népe, a „Gens fidelissima”. A római és görögkatolikusok, görögkeletiek (pravoszlávok) és reformátusok egyaránt részt vettek a harcokban. Ezért a vidékünkön felvetődött vallási problémák, azok megoldási módszerei országos jelentőségűek voltak.

A Rákóczi-szabadságharc nem tartozik a vallásháborúk közé, de a protestánsok és a katolikusok közötti konfliktusok ebben a szabadságharcban is fontos szerepet játszottak. Az évszázados ellentétekre a fejedelemnek kellett megoldásokat találni, ami nehéz feladatnak bizonyult. A vallási ügyekhez szervesen kapcsolódott megannyi szociális és gazdasági probléma, és nem utolsósorban a katonaság egysége is. A katolikus vallású fejedelemnek óvatosan kellett eljárnia, nehogy olykor a protestánsoknak kedvező rendeleteivel elidegenítse magától a katolikusokat, másrészt nem hagyhatta figyelmen kívül, hogy katonaságának zömét a protestánsok alkották. Nem engedhette, hogy a vallási konfliktusok veszélyeztessék a konföderáció egységét.

Rákóczi számos rendelete, a szécsényi országgyűlés (1705. szeptember), a rózsahegyzi zsinat (1707 eleje), az ónodi országgyűlés (1707. július) és megannyi tanácskozás a vallási konfliktusok rendezését tűzték ki célul,

¹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, hivatalos nevén: Державний архів Закарпатської області, a továbbiakban KTÁL.

de a felek számára elfogadható törvények csak nagy nehézségek árán jöttek létre.

Lipót császár és király erőszakos ellenreformációs tevékenysége megnehezítette a protestáns vallásgyakorlást.² A császár nem tartotta be a protestánsok szabad vallásgyakorlatát biztosító törvényeket, akadályozták az istentiszteleteket, a szentségek kiszolgáltatását, iskoláikat bezárták, üldözték a protestáns egyházi személyeket.³ Rákóczi ugyan katolikus volt, de ősei nemcsak hogy protestánsok voltak, hanem az egyházukat erősen védték és rendszeresen támogatták. Ennek az örökségnek próbált megfelelni. Jelenleg nem célunk ismertetni a szabadságharc egyháztörténetének szerteágazó problematikáját csak az általunk felkutatott csekély számú források segítségével szeretnénk rávilágítani a kérdés néhány térségbeli jellemzőjére.⁴

Rákóczi vallásos természetét igazolja, hogy amikor 1703. június 14-én átlépte a magyar határt, már a következő napon írt Vajda Jakab ungvári tiszttartónak: *„Ha lehetséges az ungvári páttert hozzám küldje, mint hogy hitem pap nélkül sokáig nem enged.”* Ezt a levelét elfogták, ezért nem kaphatott Ungvárról papot. Ezután Esze Tamás és Kis Albert vállalkoztak arra, hogy katolikus papot hoznak Rákóczi táborába. Éjszaka felkeltették P. Sárhegyi Mátyás beregszászi plébánost és közölték vele a fejedelem akaratát: *„Mindgyarast készüljön, mivel a fejedelem hívhatja magához maga mellé mint udvari páttert és nekik parancsolatjuk vagyon, hogy semmiképpen el ne hagyják; hanem elvigyék magokkal.”* A plébános azonban míg rá vártak a hátsó kijáraton megszökött, nem kívánt Rákóczi páttere lenni.⁵

A fejedelem hadserege által elfoglalt területeken a reformátusok erősödtek meg, de olykor őket sem kímélte a hadsereg. Az ugocsai két település (Nagyszőlős és Salánk) hajdú mozgalmainak a felszámolására kirendelt

² RÁDAY Pál *iratai. 1703–1706.* I. kötet. Sajtó alá rendezte: Benda Kálmán, Maksay Ferenc, Esze Tamás, Pap László. Budapest, 1955. 10 o. (a továbbiakban: RÁDAY 1955)

³ Uo. 148. o.

⁴ A református papok közül a következőket ismerjük ebből az időszakból: Feketepatakon – Dömsödi János 1709-ben (177. o.); Tiszaújhelyen – Csahólczi Miklós, esperes 1692-től és 1712-ben (179. o.); Tiszaújlakon – Gecsei Pál 1704-ben (180. o.) Forrás: ZÁGONI Á. Károly: *A Nagytiszteletű Beregi Egyházmegye Emlékkönyve.* Nyíregyháza, 2005. Közreadja Csatóry György. (a továbbiakban: ZÁGONI 2005)

⁵ ESZE Tamás: *A református Esze Tamás.* Budapest, 1941. 9–10. o. (a továbbiakban: ESZE 1941)

Pap Mihály ezrede erőszakoskodott még a prédikátorokkal is. Ugyanis Diószegi Dániel éppen ilyen tartalmú panasszal fordult a fejedelemhez.⁶

Rákóczi az 1704 elején kelt és a keresztény világhoz intézett kiáltványának, a 16. pontjában leszögezi: „*Bizony a vallás háborgatása, melyet mind az ország s mind az impériumi törvények helyben hagyának, hogy azzal a meg-rontatott haza szabadságát tsufohassák. ...a vallás színe alatt az egyenetlenségnek magvait hintik, alattomban ereje el-fogadtatván, tapasztallyuk az országnak romlását.*”⁷

Rákóczi 1704. augusztus 12-én Szegeden pátenst adott ki a vármegyék számára, a templomok és az iskolák védelmére. Itt figyelmeztet, mennyire fontos a vallási béke a szabadságharc idején. A rendelet fő mondanivalóját a vármegyéknek négy pontban fogalmazta meg (Lásd a függelék 1 dokumentumát).⁸ 1) A településeken körzetekben, várakban „*az Hitnek és vallásnak szabados exercitiuma [gyakorlata] legyen*”. A templomok és az iskolák a béke kedvéért a jelen tulajdonban maradjanak. Az iskolákban mind a két egyházi felekezet oktasson. 2) Az egyházi adókat továbbra is maradéktalanul fizessék a régi rend szerint. 3) Az egyházi szolgáltatásokat (temetés, keresztelés, esketés...) a maga hite szerinti papoknak fizessék. 4) Temetés alkalmával – fizetés mellett – a harangozás joga mindenkit megillessen. A záró részben Rákóczi kinyilatkoztatta: „*(...) A Nemes Ország továbbra való dispositiojaig, [rendelkezéséig] Templomokat, Scholákat sehol senkinek is akár férfi akár asszony renden valók magok hatalmával elfoglalni meg nem engedünk (...)*”.

A szécsényi országgyűlésen szeptember 21-én kezdték tárgyalni a vallási ügyeket. A fejedelem felhívására a protestáns rendek a következő napon nyújtották be sérelmeiket és követeléseiket, illetve a templomok megosztására vonatkozó javaslatukat, amire a katolikusok ellenirattal válaszoltak. Hosszas vita után, csak Rákóczi közbelépésére kötöttek egyezséget. Rendelték a templomok ügyét, vegyes vallásügyi bizottságokat rendelve a hely-

⁶ Diószegi Dániel 1704. január 15-én mint nagyszőlősi prédikátor kéri a fejedelemtől az elszenvetett sérelmek orvoslását. A diószegi mustrán Ilosvai Bálint mezei lovas ezerének káplánja. Lásd: Extractus instantiárium 1536. számú bejegyzés fasc. 71.; Forrás: ESZE Tamás: *Tábori papok II. Rákóczi Ferenc hadseregében*. Egyháztörténet. 1943. 78. o. (a továbbiakban: ESZE 1943)

⁷ RÁDAY 1955. 104. o.

⁸ LEHOCZKY Tivadar: Nyílt levél a vallás ügyében. Történelmi kalászatok. XXXIV. *Vasárnapi Újság*, 1863. november 1. /44. szám. Lásd még a Szécsényben elfogadott törvénycikkekről: ZSILINSZKY Mihály: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve 1687–1712*. IV. kötet. Szerk: Szóts Farkas. Budapest, 1897. 353., 366. o. (a továbbiakban: ZSILINSZKY 1897)

színi eljáráshoz.⁹ Megszületett az öt törvénycikk, amelyben helyreállították a két protestáns egyház szabad vallásgyakorlatát.

Csécsi János 1705-ben készült naplója is azt említi, hogy a szécsényi országgyűlést azért hívták össze, hogy „*a vallást illető versengések elcsillapítassanak*”.¹⁰

Az október elsején megerősített paragrafusok alapján biztosították a három bevett vallás (a katolikus, az evangélikus és a református) szabad gyakorlatát, az egyik vallásról a másikra való áttérést. A templomok elosztásánál érvényesítik a többségi elvet, de védelmet biztosít a kisebbségeknek is. A háromtagú vallásügyi bizottságok, amelyekben képviselve volt a már említett három vallás, járták az országot, megvizsgálták a településeken élő lakosság vallási számarányát. Ung-, Bereg-, Ugocsa-, Szatmár és Szabolcs vármegyéket vizsgáló bizottság tagjai a következő személyek voltak: Orosz Ádám katolikus, Kazinczy András református és Róth János evangélikus.¹¹ A bizottságok munkájának eredményeképp mindenütt a nagyobb felekezet kapta a templomot, vagy a nagyobb templommal a hozzá tartozó javadalmakat. A kisebbik felekezet támogatást kapott templom, paplak vagy éppen iskola építéséhez. A bizottságok működése nem volt zavartalan, mivel a földesurak saját jogukat szerették volna érvényesíteni birtokaikon. Ettől függetlenül Rákóczi valláspolitikája előremutató volt a vallási türelem megteremtése terén. Esze Tamás történész szerint Rákóczi rá volt kényszerülve ezekre a lépésekre, a megbékélést akarta ezzel is segíteni.¹² Rákóczit a katolikusok engedékenységgel vádolták, a reformátusok pedig katolikus léte miatt gyanakodtak rá, amikor a fejedelem nem hagyta, hogy évszázados túlkapásokat, törvénytelenégeket toroljanak meg általa a reformátusok. A katolikusok¹³ arra törekedtek,

⁹ RÁDAY 1955. 327-328. o.

¹⁰ LADÁNYI Sándor: A vallási türelem ügye a Rákóczi-szabadságharcban. In Ráday-Pesthy Pál Frigyes (szerk.): *Ráday Pál és a Rákóczi-szabadságharc*. Budapest, 2005. 71. o.

¹¹ ZSILINSZKY 1897. 354. o.

¹² ESZE 1943. 49. o.

¹³ 1687-től az ugocsai római katolikus főesperesség az egri, 1804-től pedig a szatmári püspökséghez tartozott. A reformáció elterjedése után csupán a XVIII. század folyamán erősödött meg újra. Településként a következőt közölhetjük: a fancikai anyakönyv 1756-ban kezdődik, a halmi plébánia 1862-ben állt vissza, a királyházi plébánia 1560-ban szűnt meg, és 1727-ben állította vissza báró Perényi Ferenc, Kőkényesd plébániáját 1736-ban állította vissza báró Perényi Gábor, Nagyszőlősen a báró Perényi család 1693-ban visszaállította a ferences rendiek templomát és zárdáját. Az eredeti plébániát csak 1863-ban szervezték újra, Nevetlenfalu plébániáját 1790-ben állította vissza Téglásy József, egri kanonok, Szőlősvégárdóban 1754-ben állítja vissza a plébániát Perényi Zsigmond, Tiszaújlak 1735-ben és Turterebes 1744-ben állítja vissza plébániáját, az utóbbi kegyura a báró Perényi család.

hogy a vármegyénkénti vizsga után egyenlően osszák el az egyházi épületeket, javadalmakat. Ezt a javaslatot a protestáns rendek nem fogadták el, mivel számarányukra nézve ez igazságtalan lett volna.

Az országgyűlésen résztvevő protestáns rendek az 1705. szeptember 26-án kelt beadványukban a következőket követelték: a törvényekben biztosított vallásszabadság helyreállítását; a földesúri jognak a vallás, lelkiismeret feletti hatalmának eltörlését; szabad vallásválasztást; vegyes vallású községekben a templom a nagyobb számú felekezetnek adassék; az odafutott nép ne számítson bele a lélekszámba; a kisebbségnek is legyen joga templomot építeni; ahol két templom van, a népesebb felekezet kapja a nagyobb templomot; a vallásügyi megállapodás a konföderáció fönnállásáig tartson; hatálya terjesztessék ki a Dunántúlra is. A megállapodás eredményeként született meg a 13–17. törvénycikk.¹⁴ Az országgyűlés alkalmával megírt levél megyénként elemezte a protestáns egyház helyzetét. Ugocsa vármegye utasítását a szécsényi országgyűlésre ismerjük, de annak tizenegy pontja nem említi vallási feszültséget vagy ezzel összefüggő követelést.¹⁵ Ez arra is utalhat, hogy Ugocsában tudták kezelni ezeket a konfliktusokat, bár tagadhatatlan a Perényiek és a parasztság közötti vallási feszültség. Az országgyűlésen Ugocsára vonatkozóan a következőket jegyezték fel: „Ezen nemes vármegyében is maradgyanak, a mint most vannak a templomok cum pertinentiis, [tartozzanak] de Nagy Szőlöst pro reformatorum ecclesia et parochia tisztességes és alkalmas hely excindáltassék [szakítottassék]”.¹⁶

A nagyszőlősi katolikus statusok a szécsényi országgyűlés után levelet küldtek Rákóczihoz, amelyben a helvét hitvallásúak ellen tiltakoztak, akik úgymond a templomot és dézsmájukat elsikkasztották. Itt „az Ugocsai Catholikus Statusok” jogukat a törvényes adóztatásra kinyilatkozták és régi királyaink privilégiumaival is készek voltak azt bizonyítani. A levél dátum nélküli és egyértelműen a forrongó problémákra utal.¹⁷

„Az egész sereg – alig tizedrészét kivéve – kálvinista volt, s a papjaink iránt mutatott tiszteletlenség még a pártomat követő főurak szemében is az egyház rombolásának és üldözésének látszott.” Itt nyilván a fejedelem egybevette a kálvinistákat és az evangélikusokat. Ha kijelentése nem is alapszik

¹⁴ Magyar történeti szöveggyűjtemény II/2. 1526–1790. Szerk: Sinkovics István. Budapest, 1968. 813–816. o.

¹⁵ KTÁL, F. 674, op. 8, od. zb. 426, folio 1–5. 1705. szeptember 10. Tiszaújlak

¹⁶ RADAY 1955. 371 o.

¹⁷ Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL). Rákóczi-szabadságharc levéltára. G. 16. I. 2. b. 26. csomó, 55. folio

pontos statisztikai adatokon, de egyértelmű, hogy a hadsereg, kiváltképp az első években a tiszaháti református lakosságra épült. Az egyházakkal szembeni toleranciája érzékelhető a következő megjegyzéséből is, „*nem helyesellem, hogy lelkiismereti kérdésekben erőszakot alkalmazzunk – azzal vádoltak, hogy a katolikusellenesek pártját támogatom, és hogy vallásom csak színlelt és tettetett.*”¹⁸ A fejedelem azonban a törvényekre hivatkozva védte ki az efféle kritikákat.

1707. szeptember 25-én Sárospatakon kelt rendeletében Rákóczi az egyházi személyekkel kapcsolatosan kijelentette, hogy ők is a nemesi rendhez tartoznak. Továbbá, hogy dica és az élelmiszeradótól mentesek, csupán a pénzbelit kötelesek fizetni. A dokumentum szerint a rendelet kiadásának előzménye, hogy mindhárom vallás képviselői sérelmezték a sokféle adó fizetését miután a természetbeni adózásra is kényszerítették őket a megyei vezetők. Rákóczi szerint: „*az olly Parochusokat és Helvetica vagy August Confession lévő Praedikátorokat a kik csupán csak az Halgatoktul Provineáló jövedelemből élnek, semminémü Naturálékbéli Contributiokra, [adókra] ne concurraltassanak [segítsenek].*” Ezután hangsúlyozza, hogy azok a parókiák akik rendelkeznek rendszeres jövedelemmel, azoknak kötelességük adózni.¹⁹

Rákóczinak a régióban nemcsak a római katolikus–református konfliktussal, hanem a ruszin lakosság vallásával a görögkeleti és görögkatolikusok²⁰ igényeinek kielégítésére is figyelmet kellett fordítani. A görög hitvallásúaknak címzett levelei ez irányú erőfeszítéseit igazolják.

Rákóczi a görögkatolikus püspökség levéltárában ránk maradt levelében elrendeli, hogy a birtokán élő görögkatolikus papok De Camelis József²¹

¹⁸ II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Az utószót Vas István, a jegyzeteket Köpeczi Béla írta. Budapest, 1979. 60. o. (a továbbiakban: II. Rákóczi Ferenc emlékiratai, 1979)

¹⁹ KTÁL, F. 674, op. 8, od. zb. 482, folio 23. 1707. szeptember 25. Sárospatak

²⁰ A felszabadító harcok idejéből a következő görögkatolikus lelkipásztorokat ismerjük: Alsókaraszlón – Makaróvszky Bazil 1693 körül, (150. o.); Felsőveresmarton/Velika Kopanya – Kopánszky Gergely 1703 körül. (186. o.); Ilonokújfaluban (Onok) – Pekárscsik Ignác 1690-től (201. o.); Magyarkomjáton – Bazil 1710 körül (223. o.); Nagyszőlösön – Lukács és Ignác 1703 körül. (240. o.); Rakaszon – Kerehiczy János 1710 körül (256. o.); Tekeházán – Bilovár-Bellevári András 1710 körül (273. o.) Lásd: BENDÁSZ István: *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből.* Ungvár, 1999.

²¹ De Camelis József életévei (1641–1706). 1690-től püspök. Rákóczi a szabadságharc kezdetétől fogva támogatta működését. A görög származású De Camelist a helyi óhitűek és a galíciaiak ellensúlyozására helyezték a Habsburgok a püspöki székbe. Kieszközölte I. Lipót király rendeletét az uniátus papok felszabadítását illetően a jobbágyság alól. Védelmet biztosított a görög papoknak. Alapítványt hozott létre a keleti papok iskoláztatása érdekében, illetve aktív könyvkiadói tevékenységet folytatott. Életét és tevékenységét lásd! UDVARI István: *Ruszinok a XVII. században.* Történelmi és

püspöknek engedelmeskedjenek,²² aki még 1698-ban katekizmust adott ki egyházi szláv nyelven. Ez volt a magyarországi rutének első nyomtatott könyve. A következő években ábécés könyvet és mellé katekizmust írt. Igaz, 1705-ben Szécsényben nem esküdött fel a konföderációra, de ettől függetlenül sok görögkatolikus hívő volt Rákóczi seregében. De Camelis pápai kinevezés révén szebasztopoloszi címzetes püspök és munkácsi apostoli vikárius volt, akit I. Lipót császár az egri püspöknek rendelt alá, szintén püspöki ranggal.²³ Ebből a kettős szerepből később bonyodalmak következtek.

A fejedelem 1705. április 9-én oltalomlevelet adott ki a munkácsi görög papok vagyonának védelméről.²⁴ Rákóczi oltalmába fogadta a hadai zaklatása ellen panasszal élt Bizánczi György kállói parohust.²⁵ József császár és király viszont ezzel szembe megtette az ellenlépéseket: 1707. augusztus 20-án dekrétumot adott ki, amelyben előjogokat biztosított a ruszinoknak az iránta tanúsított hűségükért.²⁶ Ismeretes, hogy ezek az uralkodó ígéretei és kijelentései nem leltek támogatásra a ruszin lakosság körében.

De Camelis halála után, 1707-ben Rákóczi főkegyúri jogánál fogva Kaminszki Pétert (Petróniust)²⁷ nevezte ki a munkácsi görögkatolikusok püspökévé. Ő volt az a Kaminszki, akiről az emlékirataiban Rákóczi így emlékezik meg: *„Érkezésem (a fejedelem Skoléba érkezése) hírére előjött egy Kaminszki Petronius nevű derék öregember – az orosz szerzetesek szomszédos kolostorának főnöke, aki engem valaha még mint gyermeket a karján hordozott – örömkönnyeget ontott látomra, nem tudott betelni látásommal, és elkísért egészen a határig. A következő években sok jó szolgálatot tett nekem, követem volt a moszkvai cárnál, és elnyerte a munkácsi,*

művelődéstörténeti tanulmányok. Vasvári Pál Társaság Füzetei 9. Nyiregyháza, 1994. 175–177. o., továbbá: Жаткович Ю.: *Йоан-Йосиф де Камелис*. Месяцослов, 1893. 111–119. o.

²² KTÁL, F.151, op.1, od. zb. 182, folio 1; 1704. szeptember 11. Gyöngyös. Közölve: HODINKA Antal: *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára (1458–1715)*. Ungvár, 1911. 420–421. o.

²³ MISÓCZKI Lajos: *Vallás- és egyházügy a Rákóczi-szabadságharc idején*. Gyöngyös, 2009. 143. o.

²⁴ KTÁL, F.151, op.1, od. zb. 190, folio 1; 1705. április 9. Eger

²⁵ KTÁL, F.151, op.1, od. zb. 186, folio 1; 1705. szeptember 24. Szécsény

²⁶ KTÁL, F.151, op. 1, od. zb. 202, folio 1; 1707. augusztus 20. Bécs

²⁷ Kaminszki Péter (?– 1710 szeptember) A munkácsi kolostor előjárója volt. Rákóczi diplomáciai küldetésekkel bízta meg Lengyel- és Oroszországba. 1707.február 28-án nevezte ki Rákóczi püspökké, de kinevezését sem a pápa sem a király nem ismerte el. Ettől függetlenül a fejedelem államában ő tevékenykedett püspökként. A pápa ekkor Kaminszki ellensúlyaként Vinniczki György, przemysli püspököt nevezte ki a munkácsi püspöki székbe. Ezenkívül – Lehoczky Tivadar szerint – még egy püspököt, Filipovics Polikarpot is kinevezett a pápa. Lásd! LEHOCZKY Tivadar: *A Bereg megyei görögszertartású katolikus lelkeszségek története a XIX. sz. végeig*. Munkács, 1904. 21. o.

*orosz hitű püspökséget.*²⁸ Kaminszki kinevezésével, gazdasági hatalmának megerősítésével Rákóczi megakadályozta Hodermarszki József²⁹ püspöki tevékenységét, akit I. József király ismert el.³⁰ A pápa, XI. Kelemen személyében nem erősítette meg ezeket a püspököket.³¹ Inkább Vinniczky György przemisli püspökre bízta 1707. április 7-i értesítésével a munkácsi püspökség irányítását, aki Filipovics Polikártot tette meg itteni helynökévé. Így a Rákóczi-szabadságharc idején három püspök is „működött”, de a hatalmi háromszögnek köszönhetően nem fejthettek ki számottevő tevékenységet. Rákóczi állama idején természetesen a fejedelem jelöltjének kedvezett a hatalmi helyzet, aki haláláig, 1710 szeptemberéig ténylegesen püspök volt. A püspökkinevezés joga sokéves vita tárgya volt a Habsburg Birodalomban. Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemel a kijevi metropolitának Zaleszki Levnek a befolyása, hiszen Rákóczi tőle is kérte a püspök elismerését, de ennek eredménye elmaradt. A Habsburgok ezt a törekvést politikai megfontolásból erősen elleneztek.

Rákóczi a magyar állam kiépítésének érdekében mindvégig a vallási türelem létrehozására törekedett. A felekezetek közötti feszültség oldása azonban csak egy független magyar állam keretei között valósulhatott volna meg. Reális tervek voltak ezek, hisz erős alapul szolgált ehhez az átalakuláshoz az erdélyi vallások közötti tolerancia jogi háttere.

²⁸ II. Rákóczi Ferenc emlékiratai, 1979. 18. o.

²⁹ Hodermarszki József (?– 1716) Nagyszombati képzése után 1701-ben szentelik fel, miután a bazilita rend tagja lett. Az 1707. évi munkácsi püspöki kinevezését az egri püspök sem ismerte el, ami számos konfliktushoz vezetett. 1715. december 15-én hivatalosan is leváltják, de csak 1706-ban, immár súlyos betegen mond le Bizánczi György (1637–1733) püspök javára.

³⁰ FABINY Tibor: Rákóczi és az evangélikusok. In Köpeczi Béla–Hopp Lajos–R. Várkonyi Ágnes (szerk.): *Rákóczi tanulmányok*. Budapest, 1980. 379. o.

³¹ Hodermarszkyt a császár azzal a szándékkal nevezte ki püspökké, hogy felláztassa a ruszinokat a kurucok ellen és megöletti Rákóczit. Egy proklamációban felhatalmazta, hirdesse ki: ha a ruszinok fegyvert fognak Rákóczi ellen, olyan szabadságot kapnak, mint a rác határőrök. A hadi tanácsnak azon az ülésén, ahol ezt elhatározták, jelen volt az osztrák jezsuita rendtartomány magyar provinciálisa, s a hadjárat megindításának költségét ő fedezte. Az első támadás 1707 decemberében ugyan nem sikerült, de a különös háborúskodás éveken át tartott. Lásd! ESZE Tamás: Rákóczi valláspolitikája. In Benda Kálmán (szerk.): *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Budapest, 1980. 291. o.

MELLÉKLET

1. sz. melléklet

„1704. augusztus 12. Szeged

II. Rákóczi Ferenc nyílt levele Ugocsa vármegyéhez a szabad vallásgyakorlásról, a templomok és iskolák védelméről és az egyházi adó fizetéséről. (Forrás: *Lehoczky Tivadar: Történelmi kalászatok. XXXIV. Vasárnapi Újság, 1863. november 1. 44 sz.*)

Jóllehet mind Istenes igyekezetünknek, mind nemzetséges Hadakozásunknak célja a volna, hogy mindenekben a Nemes ország törvénye az eddig lett convulsiói [vonakodás] után maga szabados folyására reducáltatván, [visszavezetvén] a szerint is lenne kinek kinek törvényes igasságában contentuma [törekvése] s consolatioja [vigasztalása]; de mindazonáltal midőn egész Nemzetestől is ily közjóra czélozó munkáinkban éjjel nappal fáradoznánk, némely Észvesztésnek Nemzetünk közt levő eszközei, az kik az által akarják boldogul folyó Nemzetséges munkáinkat megzavarni, a midőn a Hit és vallások szabados exercitiumit [lelki gyakorlatát], azokhoz járandó némelly jövedelmekkel edgyütt, Nemes Ország tovább való dispositiojáig [rendelkezéséig] megengedtünk; ezt hozván a Nemes ország törvénye is magával, illy resolutionkat [parancsunkat] infringálni [megtörni], holmi exceptiokkal [kifogásokkal] eludalni merészlik, hogy így az hit és vallások között eshető confusiók [zavarok] alkalmatosságával a Nemes Ország akarmelly rendű és lakosi között is egymáshoz való kedvetlenséget s abból következő haragot szerezvén, azzal is nemzetséges fegyverünknek akadályit nemzik; hogy azért a szép edgyesség a Hit és vallások között megmaradván, annak alkalmatosságával a Nemes Ország lakosi edgymáshoz való Sinceritással [őszinteséggel] forgassák Nemzetséges fegyvereket; továbbra is akarjuk a Nemes közönségnek declarálnunk, [nyilatkoztatni] az Hit és vallások dolgaiban micsoda végezést és rendelést tettünk a Nemes Ország továbbra való dispositiojáig [rendelkezéséig], úgy hogy

1-mo. Akarmelly Nemes vármegyében, districtusban [járásban], királyi mező Városokban, várakban, és akarmelly helységekben az Hitnek és vallásnak szabados exercitiuma [gyakorlata] legyen: az melly hiten és valláson valók a templomoknak, scholáknak [iskoláknak] birodalmában voltak mindeddig, továbbra is békességesen annak birásában megmaradgyanak, hanem Helyet a szabados exercitiumnak [gyakorlásnak, foglalkozásnak] fo-

lyására, Scholak erectiojára [felemelésére] s abban való szabados tanításra az más felek foglalhassanak.

2-do. A dezmak, sedecimak [viszályok], octavák [nyolcadok], quarták [negyedek], a melly hiten valláson való Parochiához tartoztanak, exigáltattak [behajtottak] is, mindegyik továbbra is szabados usussában [szokásában] maradgyanak.

3-tio. A Scholaris proventusok [jövedelmek], ugymint a Halott temetéstül, kereszteléstül, eskettéstül, beavatástul, offertoriumtól [bemutatástól] járandó fizetést akar holott is kiki az maga hitin vállásán papjának s akármelley egyházi szolgának fizesse.

4-to. A temetésre közönséges helyen való devotiora [ájtatosságra] azon helyben való harangokkal, akármelley hit s valláson levők is a harangozás szabados legyen, és a szokott harangozás alkalmatosságával maga felekezetinek való fizetés.

A minthogy a Nemes Vármegyének serio intimallyuk [értesítjük] is, ezen declaralt [kijelentett] akaratumkat publicáltatván [közölvén], igyekezzen hozzánk s a Nemes Országhoz való kötelessége szerint ugy observálni [megőrizni] s observáltatni [megőriztetni], hogy semmiben is ezen rendelésünk ne infringáltassék [szüntessék be] s variáltassék [véltoztassák], hanem a szerént annak usussában [szokásában] akármelley Hit vallás is békességessen a Nemes Ország továbbra való dispositiojaig [rendelkezéséig] megtartassék; sőt ha kik az ellen cselekedni találatnak, azok ellen akármelyik Hiten valláson levő, Egyházi, külső rendű hiveinket is meg intentállya [erősítse]. A mint penig Patens [nyílt] levelünkben is a Nemes Vármegyének értésére adtuk s egyszersmind serio intimáltuk [értesítettük] is a Nemes Ország továbbra való dispositiojaig, [rendelkezéséig] Templo-mokat, Scholakat [iskolákat] sehol senkinek is akár férfi akár asszony renden valók magok hatalmával elfoglalni meg nem engedünk, ugy mostan is a Nemes Vármegye tudván az iránt való edgyszer tett resolutionkat, [parancsunkat] a szerint kit kit a templomoknak Scholaknak foglalásában elő menni meg ne engedgyék, sőt az ollyakat minden uton módon evincialni [meggyőzni] ügyekezze. Datum ex Castris ad Szeged positis, [Kelt Szeged várában] die 12. Augusti 1704.

F. P. Rakoczi
Joannes Papai,,

2. sz. melléklet

„1705. április 9. Eger

II. Rákóczi Ferenc oltalomlevele a munkácsi görög katolikus papok és azok vagyonának védelméről. (Forrás: *Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 151, op. 1, od. zb. 190, lap 1–2.*)

Franciscus Dei Gratia Princeps Rakoczi

Nos Franciscus Dei Gratia Princeps Rakoczi de Felső Vadász, Comes de Saaros Dux Munkacsiensis, et Makovicziensis, Comes Perpetuus de Saáros Patak, Tokaj, Régecz, Ecsed, Somlyo, Lednicze, Szerencs, Onod etc. Universis et Singulis Exercituum Nostrorum Generalibus, Campi Marschalis, eorundemque Locumtenentibus, Generalibus, Vigiliarum Praefectis Exercituum Militiae Nostrae, tam Equestris, quam Pedestris Ordinis, cujuscumque tandem Nationis Regiminum Supremis et Vice Colonellis, Capitaneis, Ductoribus, Vigilirum Magistris, Vexilliferis, Decurionibus, Caeterisque Militibus gregariis, omnibusque demum aliis, quorum videlicet interest, seu intererit praesentes hasce visuris, aut Legi auditoris Autoritate Nostra Constitutis Salutem, et gratiae Nostrae Principalis benignam propensionem.

Mivel Munkácsi Püspökség alatt Levő Görög Papokat, magok Személyek Házok népe, és minden nével nevezendő, s akár hol található ingó, és ingatlan Jóságok iránt vettük kegyelmes protectionk [pártfogásunk] alá, Parancsolyuk azért fen meg nevezett Lovas és Gyalogh Tiszteiket Directiojok [parancsnokságuk] alatt Lévő Hadainknak, ugy más Hiveinknek, mind Személy szerint, mind közönségessen, Serio [világosan], és igen keményen Látván, és értvén, említett Papokhoz járult ebéli kegyelmességünket magok Személyekben, Házokban és ott Lévő, és ahoz tartozandó, sőt akar hol található ingó, és ingatlan Jóságokban károsítani, fel verni, és fel veretni, se magok Tiszt Hiveink meg ne próbályák, sem penigh alattok valóknak el követni megh nem engegyék; külömben Valakik e Parancsolatunkal nem gondolván az ellen cselekedni comperialtattnak [jelennek meg] érdemek szerint való kemény animadversionkat, [megrovásunkat] és méltó büntetésséket Semmi képen el nem kerölik. Praesentibus perlectis, Exhibenti restitutus. [jelen írásommal a kézbesítést iktatva] Datum in Civitate Episcopali Agriensi. [Kelt Eger püspöki városban] Die Nona Mensis Aprilis. Anno Milessimo Septingentesimo Quinto. [április hó 9 napján az ezerhétszázötödik évben]

F. Rákoczi

Sigismundus Jánoki,,

3. sz. melléklet

„1705. szeptember 24. Szécsény

II. Rákóczi Ferenc nyílt levele, amelyben a hadai zaklatása ellen panasszal élt Bizánczi György kállai parochust oltalmába fogadja. (*Forrás: Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 151, op. 1, od. zb. 186, lap 1-2.*)

Nos Franciscus Dei Gratia Princeps Rakoczi Comes de Saaros, Dux Munkatsiensis et Makovicziensis, Dominus perpetuus de Saaros- Patak, Tokaj, Regecz, Ecsed, Somlyó, Lednicze, Szerencs, Onod etc. Universis et singulis Exercituum Nostrorum Generálibus Campi Mareschallis, eorundemque Locumtenentibus, Generalibus vigiliarum Praefectis, nec non Militia nostra tam Equestris, quam Pedestris Ordinis cuiuscum tandem Nationis Regiminum Supremis et Vice-colonellis, Capitaneis, Ductoribus Vexilliferis, Vigiliarum Magistris, Decurionibus, ceterisque Gregariis, cunctis demum aliis, quorum videlicet interest seu interesit praesentes Nostras visuris, lecturis, vel legi auditoris Fidelibus Nostris Salutem, et Principalis Gratia Nostra propensionem.

Tiszteletes P. Bizánczi György Kállai Plebánus, és Szabolcsi Archi Diaconus alázatos Instantziájából [kérvényéből] értettük, hogy Hadaink, úgy némelly említett Kálló várossabéli lakosok között az midőn meg irt Plebánus és Archi-Diconus a maga hivatalya szerint az várostul el távozná, vagy penig tselédjeit dolgaiban exmittálná, [kirendelné] nem régibenis az Városhoz közzel javaiban károsítani merészlették volna. Parantsollyuk azért az felül nevezett Lovas és Gyalogság Tiszteinknek, s Directiojok [parancsnokságuk] alatt lévő köz Hadainknak, úgy akar melly Hiveinknekis, hogy említett Plébánost, az midőn Tisztiben viseltetvén az városbul ki kimégyenis, vagy penig tselédit küldiis, sem személyében háborgatni, sem javaiban károsítani, úgy szolgálak is alkalmatlankodni, vagy azokat tartóztatni ne merészellyék. Különben a kik tselekedni comperialtattnak [jelennek meg] Edictumunk tenora [rendeletünk tartalma] Szerént méltó büntetéseket fogják tapasztalni. Praesentis perlectis Exhibentis restitis. [jelen írásommal a kézbesítést iktatva] Datum ex Castris Nostris ad Oppidum Szécsény die vigesima quarta Septembris Anno Milessimo, Septingentesimo quinto. [Kelt Szécsény városában ezerhétszázöt szeptember 24-én]

F. Rákóczi
Gregorius Ráti

Sigismundus Janoki,,

4. sz. melléklet

„1709. március 9. Munkács

II. Rákóczi Ferenc válaszelevele Beregszász városának a prédikátorok, az iskolamesterek és a kántor járandóságáról. *(Forrás: Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 10, op. 1, od. zb. 375, folio 4. (hátoldal))*

79. Berekszász várossa lakosi.

Meg bizonyosodván előttünk, hogy Boldog emlékezetü eleink idejékben is a Berekszászi három köre forgó malomnak jövedelminek egy része a Berekszászi két Praedikátornak, más része az ott való Schola mesternek és deákoknak szokott volna járni, nem különben az ott való Schola mester, Praedikátor és Cántor számára az Uraság búza dézmájából 100 kalangya búza és tizen hat hordó borok adattatak. Mi is kegyelmességünktül viseltetvén, s tovább való tezésünkig és nem tartozásképpen, (mivel semmi Fundationalis Collatitot nem proveniálhattak [alapított adományt nem örökölhettek]) esztendónkint azon naturálékat Dominiumunkbeli [uradalombéli] tiszteink által, kikhél azon egyházi személyek tartoznak magokat insinuálni [bejelenteni] Földes Uri Jussunknak praejudiciuma [előítélet, sérelem] nélkül ki adattatni Kegyelmissen resolváltuk, [köteleztük] sive per expressum addito, [vagy világosan hozzátéve] hogy ha néha az oda való Dézmából egészben száz kalangya búza ki nem telnék is, a mennyi lészen, azzal contentusok [elégedettek] legyenek, de ha csak anyi terem is, adattassék ki az Instánsoknak [kérelmezőknek] .

Datum Munkács, die 9 Marti Anno 1709.

F. Rákoczi

Paulus Rádai
Gáspár Beniczki,,

ЮРІЙ ЧОТАРІ

Католики та протестанти в державі Ференца Ракоці II

Під час визвольної боротьби під керівництвом Ференца Ракоці II, яка була направлена на здобуття незалежності угорської держави, керівники опору намагалися вирішити проблеми протистояння між релігійними конфесіями. У статті – на підставі архівних документів Державного архіву Закарпатської області – показані конфесійні протистояння між католиками та реформатами. На прикладі міст і сіл (Ужгород, Мукачево, Берегово і т.д.) досліджуються методи та рівень успішності вирішення цього питання самим князем Ференцом Ракоці II. Наш регіон надзвичайно цікавий, з релігійної, а також з національної точки зору. Тут, разом з угорцями, мешкали русини, за словами Ференца Ракоці II – „Gens fidelissima”, найвірніший народ у боротьбі з Габсбургами. Закарпатські регіональні міжконфесійні проблеми вирішувалися на рівні центральної державної політики.

DOBOS SÁNDOR

Beregszász a magyar nyelvű történetírásban

(A város múltját tárgyaló fontosabb történeti munkák rövid ismertetése)

Egy-egy ország, nemzet történetének szerves részét képezik a településtörténetek. Lényegében a helytörténeti kutatások adják az alapot az országos történetíráshoz és a kettő szoros összefüggésben, kölcsönhatásban áll egymással.

A helytörténeti ismeretek ugyanakkor nélkülözhetetlenek a helyi lakosság történelmi műveltségének kifejlesztéséhez, gazdagításához, továbbá hazaszeretetének, identitástudatának kialakításához és megőrzéséhez. Különösen fontos számmunkra, kárpátaljai magyarok számára településeink múltjának és gyökereinek ismerete, mivel a XX. század tragédiái során több hatalomváltást is elszenvedett régió magyar lakossága kisebbségi sorsba taszítottan kénytelen mindennapjait élni. Az anyaországtól mára már csaknem egy évszázada elszakítottan igyekszik kitartóan ápolni és fenntartani anyanyelvét, történelmi gyökereit, kulturális hagyományait.

Egy-egy város, település múltjába leginkább azonban úgy nyerhetünk betekintést, hogyha ismerjük annak történetét tárgyaló tudományos és honismereti jellegű munkáit. Beregszász múltja iránt nagy az érdeklődés, történetét többen is kutatták, ugyanakkor a mai napig nem készült el egy – a modern történetírás szabályainak is eleget tevő – átfogó történeti munka, azaz a város történetét a kezdetektől napjainkig bemutató városmonográfia. Jelen tanulmány e hiányt bár pótolni nem tudja, de a város történetét tárgyaló fontosabb tudományos és honismereti jellegű munkák rövid ismertetésével megpróbál egy átfogó képet adni azon író-sokról, amelyek kiindulási pontként szolgálhatnak egy modern városmonográfia megírásához.

Beregszász gazdag és érdekes múltú város, több mint 950 éves múltja során számos viszontagságot, dicső és tragikus pillanatot élt meg. Ungvártól, Munkácstól eltérően Beregszászban nem épült vár, a város nem lett valamelyik uradalom központja, s nagyságában sem múlta felül a fent említett városokat, mégis, ez a kis Vérke-parti település rendkívül fontos szerepet töltött be nemzetünk politika- és kultúrtörténetében.¹ Gyökerei egészen a

¹ LEHOCZKY Tivadar: *Adalékok Beregszász történetéhez*. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999. 5. o. (a továbbiakban: LEHOCZKY: *Adalékok...*)

magyar honfoglalás koráig vezethetők vissza.² A XIII. században már virágzó szabadkirályi város, később Bereg vármegye székhelye, királyok, királynék, fejedelmek és grófok kedvelt városa,³ a római⁴ és a görögkatolikus⁵, illetve a nagyon korai, aktív református⁶ egyház otthona. Számtalanszor dúlták fel tatárok, lengyelek, itt bontotta ki a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc zászlaját Esze Tamás.⁷ Beregszász lakosai közül többen is aktívan bekapcsolódtak az 1848–49-es szabadságharc eseményeibe,⁸ a városból indultak ki a honfoglalás 1000. évfordulójának megünneplésére irányuló országos mozgalmak, a millenniumi ünnepek.⁹ Az I. világháborút követően Beregszász a régió számos településével együtt több hatalomváltás kényszerű elszennvedője, és bár megszűnt többé megyeszékhely lenni, illetve elveszítette több évszázados magyar történeti nevét, mindig igyekezett megmaradni színmagyar városnak. A cseh megszállás éveiben (1919–1938), majd később a szovjet éra idejében (1945–1991) és végül a független ukrainai időszakban is Beregszász az egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék területéből mesterségesen kialakított – Kárpátalja elnevezésű – közigazgatási egységben belül kisebbségi sorsba kényszerített

² LEHOCZKY: *Adalékok...* 27. o.; LEHOCZKY Tivadar: *Adatok Hazánk archaeolgiájához, különös tekintettel Beregmegyére és környékére*. II. kötet. Munkács, 1912. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2001. 81–88. o. (a továbbiakban: LEHOCZKY: *Adatok Hazánk...* II. kötet 2001); BALAHURI Eduárd: Honfoglalás kori leletek Csomán (szubjektív beszámoló egy ásatásról). In Nagy Ferenc (szerk.): *Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, 1999. 9–13. o. (a továbbiakban: BALAHURI: *Honfoglalás kori...*)

³ LEHOCZKY: *Adalékok...* 28–50. o., LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monográphiája*. III. kötet. Ungvár, 1881–1882. 89–111. o. (a továbbiakban: LEHOCZKY: *Beregvármegye...* III. kötet 1881–1882)

⁴ LEHOCZKY: *Adalékok...* 57–71. o.; LEHOCZKY: *Beregvármegye...* III. kötet 1881–1882. 118–133. o.

⁵ LEHOCZKY Tivadar: *A Beregmegyei görögyszertartásu katholikus lelkészségek története a XIX. sz. végeig*. Munkács, 1904. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999. 92–95. o. (a továbbiakban: LEHOCZKY: *A Beregmegyei görögyszertartásu...* 1999); LEHOCZKY: *Adalékok...* 71. o.; LEHOCZKY: *Beregvármegye...* III. kötet 1881–1882. 133. o.;

⁶ LEHOCZKY: *Adalékok...* 76–79. o.; LEHOCZKY: *Beregvármegye...* III. kötet 1881–1882. 138–141. o.

⁷ CSATÁRY György: Beregszász a Rákóczi-szabadságharc idején. In K. Mecsei Éva (szerk.): *Pro Patria tanulmányok*. Nyíregyháza, 2004. 29–40. o. (a továbbiakban: CSATÁRY: *Beregszász a Rákóczi-szabadságharc...*)

⁸ CSATÁRY György: Dokumentumok a beregi nemzetörség és a szabadságharc történetéből. In Csátáry György (írta): *Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények)*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993. 117–130. o. (a továbbiakban: CSATÁRY: *Dokumentumok a beregi nemzetörség...*)

⁹ CSATÁRY György: Bereg megye és a millennium. In P. Panykó Mária (szerk.): „*Szem látta, szív bánta...*” *Kárpátaljai honismereti tanulmányok*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest-Beregszász, 1996. 7–29. o. (a továbbiakban: CSATÁRY: *Bereg megye...*)

magyar közösség politikai és kulturális életének központjává vált.¹⁰ A 2001-es összukrajnai népszámlálás adatai alapján Kárpátalja egyetlen magyar többségű városa.¹¹

Beregszász történetének kutatótságát, feldolgozottságát vizsgálva megjegyzendő, hogy bár nagy az érdeklődés a város múltja iránt, azonban a mai napig várat magára egy átfogó történeti mű, azaz a város történetét a kezdetektől¹² napjainkig bemutató, a modern korunk történetírása által támasztott igényeknek megfelelő városmonográfia megírása. Beregszász múltjának legteljesebb összefoglalása még mindig Lehoczky Tivadar – mára már forrásértékűnek számító – 1881–1882-ben megjelent *Beregvármegye monográphiája*¹³ című három kötetes műve, amely Bereg vármegye, s annak településeinek történetét írja le az őskortól a XIX. század második feléig. Továbbá itt említhető a Kobály József szerkesztésében és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség gondozásában 1999-ben megjelent *Adalékok Beregszász történetéhez*¹⁴ című munka, amely Lehoczky Tivadar Beregszászhoz kapcsolódó – általa publikált és nem publikált – kutatásainak eredményeit tartalmazza egy kötetbe összegyűjtve.

E művek szerzője, Lehoczky Tivadar (1830–1915), vidékünk múltjának fáradhatatlan kutatója, történelembúvára, számtalan Bereg megyéről s annak történetéről szóló kiváló mű írója. Lehoczky, bár Munkácson élt, munkája, rokoni és baráti szálak révén szorosán kötődött Beregszászhoz. Ezt a kötődést tovább erősítette a múlt iránti szenvedélyes érdeklődése. Ahányszor Beregszászban járt, s engedte munkája, mindig kihasználta az alkalmat arra, hogy kutasson a levéltárban, vagy felbérelve néhány napszámot, ásatásokat végezzen a város területén vagy a környező vulkanikus hegyek szőlő borította lejtőin. Kutatásainak eredményeit több kisebb-nagyobb írásban publikálta, egy részük azonban kéziratban maradt fenn.¹⁵ A 1990-es

¹⁰ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, 2004. 48–335. o. (a továbbiakban: CSANÁDI: *Sorsfordító...*); DOBOS Sándor: Beregszász története a helyi historiográfiában. In Bocskor Andrea, Dobos Sándor (szerk.): *II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye*. PoliPrint, Ungvár, 2012. 27–42. o.

¹¹ MOLNÁR József–MOLNÁR D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, 2005. 26–38. o.

¹² Itt a város keletkezésének idejére gondolunk.

¹³ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monográphiája*. I–III. kötet. Ungvár, 1881–1882.

¹⁴ LEHOCZKY: *Adalékok...*

¹⁵ LEHOCZKY: *Adalékok...* 5. o.

években Lehoczky Tivadar több műve is – adat- és információgazdagságának köszönhetően – reprint kiadásban újra napvilágot látott.

Lehoczky Tivadar *Beregvármegye monográphiája* című három kötetes munkájában a II. és a III. kötet tartalmaz hasznos és értékes történeti adatokat Beregszász múltjával kapcsolatban. Az írott, elsősorban levéltári forrásokra alapozott kötetek révén betekintést nyerhetünk magának a városnak a történetébe a kezdetektől, vagyis az alapítási idejétől az 1880. évi tűzvészig, amikor is a vármegyeházban keletkezett tűzben leégett a központi városrész több épülete is. Mindemellett a kötetek külön-külön fejezeteiből megismerhetjük a város római, görögkatolikus és református egyházainak a történetét, a beregszászi bírák neveit, a város régi pecsétjét, tanügyét és kereskedelmi életét, a Beregszászban egykor működő szerzetesrendeket: a döméseket, pálosokat, ferences rendi szerzeteseket és Domonkos rendi apácákat. Lehoczkynek e fentebb említett háromkötetes művének anyagait egy nagyobb kiadványba összegyűjtve – S. Benedek András és Vári Fábián László szerkesztésében – 1996-ban újra kiadták *Bereg vármegye*¹⁶ címmel. A mű reprint kiadásával kétségkívül fontos értékmentésre került sor a történeti adatok, információtartalom fennmaradásának és megőrzésének biztosítása szempontjából, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az eredeti kötetek tartalmának mindössze szöveghű¹⁷ közlésével Lehoczky tudományos hagyatéka elvesztette eredeti arculatát, nyelvezetét.

Lehoczky Tivadar *Beregvármegye monográphiája* című munkáján kívül még két művére – *Adatok hazánk archaeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére*¹⁸ és *A Beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig*¹⁹ – kell röviden kitérnünk, amelyek ha már nem is teljes egészében tárgyalják Beregszász múltját, de fontos adatokkal, információkkal bírnak a város több évszázados történetének bizonyos korszakaira vonatkozóan.

¹⁶ LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1996. Szerkesztette: S. Benedek András és Vári Fábián László, előszót írta: S. Benedek András.

¹⁷ A szöveghű forrásközlési mód lényege, hogy az eredeti mű teljes szövege mai (modern) helyesírással kerül közlésre. Előnye a régi korok írott forrásainak könnyebb olvashatósága és érthetősége, hátránya, hogy az olvasóközönség számára elvész az eredeti mű korabeli nyelvezete, helyesírási formulái. Lásd: KÖFALVI Tamás–MAKK Ferenc: *Forrástani ismeretek történelemből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007. 58–62. o. (a továbbiakban: KÖFALVI–MAKK: *Forrástani...*)

¹⁸ LEHOCZKY Tivadar: *Adatok Hazánk archaeológiájához, különös tekintettel Beregmegyére és környékére*. I–II. kötet. Munkács, 1892, 1912.

¹⁹ LEHOCZKY Tivadar: *A Beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végéig*. Munkács, 1904.

A szerző előbbi, vagyis *Adatok hazánk archaeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére* című munkája 1892-ben és 1912-ben jelent meg két kötetben, amelyekben a korabeli Bereg vármegye és annak településeinek területén felfedezett régészeti leletanyagok alapján mutatja be a régió történetét az őskortól a honfoglalás koráig. Bereszász vonatkozásában kőkorszaki, bronz, vas és népvándorlás kori leletekről, régészeti kultúrákról tesz említést, többek között a város területén és környékén feltárt honfoglalás kori sírok gazdag leletanyagait is ismerteti. E kétkötetes munkáját egy kiadványba összegyűjtve 2001-ben újra kiadták betűhű²⁰ közlési formában.²¹ A reprint kiadás szerkesztője, Kobály József felhívja az olvasó figyelmét, hogy az újraközlésre kerülő mű egészében és a két kötet külön-külön rendkívül adatgazdag, és ebből a szempontból forrásértékű, a régészek és helytörténészek számára nélkülözhetetlen „útikalauz” vidékünk régmúltjának emlékei között. A szerkesztő azonban arra is figyelmeztet, hogy a mű magán viseli a korabeli tudományos élet szellemiségét, így a Lehoczky Tivadar által leírt leleteknek a keltezése, kronológiája, kulturális hovatartozásának a megállapítása, és különösen az ember származásáról vallott nézetei nem minden esetben felel meg a modern régészettudomány adatainak, mint a XIX. sz. végén – XX. század elején.²² Ettől függetlenül a munka hiánypótlónak tekintendő Bereg vármegye és településeinek mind régészeti, mind helytörténeti vonatkozásaiban.

Lehoczky másik, *A Beregmegyei görögszertartású katolikus lelkészségek története a XIX. század végeig* című munkája a Bereg megyei görögkatolikus egyház múltjával kapcsolatos kutatásainak eredményeit tartalmazza egy kötetbe összegezve. A mű lényegében két részből áll, az első egy általános történeti áttekintése a kárpátaljai ruszinok életének a kezdetektől a XIX. század végéig, míg a második településenként ismerteti a görögkatolikusok egyháztörténetét. Bereszász története szempontjából a második rész lényeges, mivel hasznos adatokat közölve röviden vázolja

²⁰ A betűhű forrásközlési mód lényege, hogy az eredeti írott forrás teljes szövege minden változtatás nélkül, korabeli helyesírással kerül közlésre. Előnye, hogy az olvasóközönség számára megőrződik az eredeti mű korabeli nyelvezete, helyesírási formulái, hátránya az írott forrás esetleges nehezebb olvashatósága és érthetősége. Lásd: KÓFALVI–MAKK: *Forrástani...* 58–62. o.

²¹ LEHOCZKY Tivadar: *Adatok Hazánk archaeológiájához, különös tekintettel Beregmegyére és környékére*. I–II. kötet. Munkács, 1892, 1912. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2001. (a továbbiakban: LEHOCZKY: *Adatok Hazánk...* I–II. kötet, 2001)

²² LEHOCZKY: *Adatok Hazánk...* I–II. kötet, 2001. 4–5. o.

a beregszászi görögkatolikus hitközösség kialakulás- és fejlődéstörténetét a XVIII. századtól a XIX. század második feléig. Az eredetileg 1904-ben megjelent művet 1999-ben reprintként újra kiadták betűhű közlési formában.²³

Lehoczky Tivadar bár rengeteg adatot gyűjtött Beregszász történetéről, azonban ezeket együtt, önálló munka formájában nem adta ki, ezt hivatott pótolni a szerző neve alatt, 1999-ben kiadott – korábban már említett – *Adalékok Beregszász történetéhez*²⁴ című kötet. A mű lényegében két nagyobb fejezetből és több kisebb alfejezetből áll.

Az első fejezetben találjuk a szerző *Adatok hazánk archaeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére* című két kötetes munkájának azon írásait, amelyek a mai Beregszász területén és környékén feltárt kőkorszaki, bronz-, vas-, népvándorlás- és honfoglalás kori régészeti leletanyagok leírásával és feldolgozásával foglalkoznak.

A kötet második fejezete többnyire Lehoczky *Beregvármegye monográphiája* című három kötetes munkájának azon részeit tartalmazza, amelyek Beregszász múltjának az írásos adatok által kutatható korszakait írják le a város alapításától kezdődően a XIX. század második felének végéig. A műben ugyanakkor nemcsak a Lehoczky által publikált információanyagok kerültek összegyűjtésre, hanem a kötet 2. fejezetének utolsó három alfejezete – *A beregszászi ispotály*²⁵ (1897), *Beregszász város községének földesúri és alattvalói viszonya, és annak úrbéri rendezése*, valamint *Beregszász tanügyi története 1848-ig* címmel – olyan írásokat tartalmaz, amelyek csak kéziratban maradtak fenn. E kéziratok a Lehoczky Tivadar által a második kiadáshoz előkészített „Bereg vármegye monographiája” (1914) részeit képezik.²⁶

A kötet összeállítója, Kobály József reményét fejezi ki, hogy az *Adalékok Beregszász történetéhez* című újabb Lehoczky-kiadvány sokban hoz-

²³ LEHOCZKY TIVADAR: *A Beregmegyei görögszertartású katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végeig*. Munkács, 1904. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.

²⁴ LEHOCZKY TIVADAR: *Adalékok...*

²⁵ ispotály – (gör. xenodocheion, lat. hospitale pietatis, refrigerium pauperum): a keresztény ókortól kezdődően idegenek, zarándokok, betegek, szegények és rászorulóknak gondozására a vendég iránti szeretet címén fenntartott intézmény. Forrás: a Magyar Katolikus Lexikon internetes változata. <http://lexikon.katolikus.hu/I/ispot%C3%A1ly.html> (2015-02-15.)

²⁶ Uo. 6. o.

zárul Beregszász történetének jobb megismeréséhez, s megalapozza a város múltjával foglalkozó további tudományos kutatásokat.²⁷

Beregszász múltját kutatók sorában Lehoczky Tivadart követően Csanádi Györgynek, a *Beregi Hírlap* nyugalmazott újságszerkesztőjének a nevét kell megemlítenünk, aki két nagyobb összefoglaló jellegű művet is írt Beregszász történetéhez kapcsolódóan *Sorsfordító évek sodrásában*²⁸ és *Régi beregszásziak*²⁹ címen. A munkáival kapcsolatban azonban kifejti, hogy nem tekinti önmagát történésznek, könyvei anyagát újságírói munkája mellett gyűjtötte, amelyek megírásakor nem is törekedett a teljességre, mivel nem tudományos szempontok vezérelték, hanem inkább az, hogy felvállalja a történelmi honismeret jó szándékú szolgálatát.³⁰ Művein így nem is fedezhetőek fel a modern történetírás nélkülözhetetlen elemei, gondolok itt a lábjegyzetelésre, hivatkozásokra és a felhasznált irodalom listájára. A kiadványok elő- és utószavaiban ugyanakkor említés szintjén kitér arra, hogy azok megírásához Lehoczky *Beregvármegye monográphiája* című háromkötetes munkáját, a Pallas és Révai Nagy Lexikonokat, a Kárpátaljai Állami Levéltárban őrzött újságokat, folyóiratokat, az édesapja 35 éven át vezetett naplóját, továbbá egyéb Beregszász, Kárpátalja és Magyarország tárgyú történelmi munkákat használt fel.³¹

Csanádi *Sorsfordító évek sodrásában* című könyvében a kőkorszaktól napjainkig taglalja Beregszász és a régió történetének legfontosabb eseményeit. A XX. század, a vidék történelmi múltjának legtragikusabb, legellentmondásosabb időszakát tárgyaló írások alkotják ugyanakkor a kiadvány legnagyobb részét, különösen a század utóbbi 80 évének történelmi eseményei, amikor különösen nehéz sors nehezedett az itt élő magyarokra. Lapjain megelevenednek az első világháború, a több mint 18 éven át tartó csehszlovák megszállás, a második világháború, a holokauszt, a „háromnapos málenkij robot” tragikus eseményei, a sztálini korszak kegyetlen rendszere, a hruscsovi enyhülés, a brezsnyevi pangás és visszarendeződés, a gorbacsovi reformpolitika, a rendszerváltás. A könyv alapját a szerző *Fejezetek vidékünk történelmi múltjából* rovatcím alatt megjelent cikksorozata képezte, melyet

²⁷ LEHOCZKY Tivadár: *Adalékok...* 6. o.

²⁸ CSANÁDI: *Sorsfordító...*

²⁹ CSANÁDI György: *Régi beregszásziak*. Beregszász, 2001. (a továbbiakban CSANÁDI: *Régi...*)

³⁰ CSANÁDI: *Sorsfordító...* 5. o.

³¹ Lásd CSANÁDI: *Sorsfordító...* 5. o. és CSANÁDI: *Régi...* 3., 148. o.

Beregszászi György néven a *BeregInfo* című hetilapban publikált 1997 szeptemberétől 2002 nyaráig.³²

Csanádi György *Régi beregszásziak* című kiadványa többnyire olyan helyi tisztségviselők (fő- és alispánok), egyházi személyek, írók, költők, ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, gimnáziumi tanárok és diákok, borászok, vegyészek, mesteremberek, illetve kereskedők életutjait ismerteti, akik – a város szülöttjeiként vagy lakosaiként – életüket, tehetségüket a Vérke-parti városnak szentelve sokat tettek Beregszászért. A munka lényegében életrajzokon alapszik, ugyanakkor a tizenkét fejezetben tárgyalt különböző életutak rövid bemutatása során fontos és érdekes adatokat tudhatunk meg a város politika-, kultur-, vallás-, oktatás és gazdaságtörténetére vonatkozóan. Mindemellert nem kétséges, hogy a mű értékmentő is, mivel megőrzi az utókor részére a tárgyalt beregszásziak neveit és tetteit, akik bár maradandó nyomot hagytak maguk után a szülőföldjükön, emlékük mégis lassan a feledés homályába veszne. A kiadvány alapját a szerzőnek a *BeregInfo* hetilapban több mint három éven át publikált, *Régi beregszásziak* című cikksorozata képezte.³³

Csanádinak a fentebb röviden ismertetett két munkája bár szerkezetüket tekintve aligha felelnek meg a modern történetírás által támasztott követelményeknek mégis figyelemre méltóak azon értékes adat- és információgazdagságuknál fogva, amelyeket az egykori Bereg vármegye, a régió, vagyis Kárpátalja és Beregszász története vonatkozásában tartalmaznak.

Lehoczky Tivadaron és Csanádi Györgyön kívül Zubánics László is foglalkozott Beregszász történetével, így két munkájára: a *Beregszászi kalauzra*³⁴ és a *Régmúlt virágok illatára*³⁵ kell röviden kitérnünk. Az előző teljes egészébe Beregszász múltjának van szentelve, viszonylag sok tényanyag közlése révén ismerteti a város történetét az alapításától a XX. század végéig, továbbá foglalkozik a város bizonyos tereinek és utcáinak történetével, neveik alakulásával, Beregszász emlékhelyeivel és városi címerével. A munka tudományos értékét ugyanakkor nagyban megkérdőjelezi az, hogy nem tartalmaz hivatkozásokat, mindössze egy felhasznált irodalomlistát közöl a szerző a kiadvány végén.

³² CSANÁDI: *Sorsfordító...* 5. o.

³³ CSANÁDI: *Régi...* 3.

³⁴ ZUBÁNICS László: *Beregszászi kalauz*. Beregszász, 2001.

³⁵ ZUBÁNICS László: *Régmúlt virágok illata*. Tanulmánygyűjtemény. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Zubánics László másik munkája, a *Régmúlt virágok illata* egy tanulmánygyűjtemény, amely 5 nagyobb fejezetre tagolva ad közre több különböző témájú írást a történeti Magyarország múltjával és a nők világtörténelemben játszott szerepének vizsgálatával kapcsolatban. Beregszász vonatkozásában azért érdekes, mivel tartalmaz egy tanulmányt a város címerét illetően.³⁶ A kiadvány bár elvétele tartalmaz fejezet végi jegyzeteket és hivatkozásokat, azonban azok esetlegessége miatt e munkája sem tesz eleget a modern történetírás szabályainak.

Az eddig bemutatott, többnyire Beregszász múltjának egészét tanulmányozó kutatókon és lelkes történelembúvárokon kívül ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk azon helytörténészek neveiről sem, akik hasznos és értékes tanulmányok, tudományos cikkek keretében vizsgálják a város történetének egyes korszakait különböző témaköröket érintve.

A helytörténészek közül elsők között is Csatóry György nevét érdemes megemlítenünk, aki a város történetének több vonatkozásában is közöl levéltári forrásokra alapozott adatokban gazdag tanulmányokat. Fontosabb, Beregszász témájú munkái: *Beregszász a Rákóczi-szabadságharc idején*³⁷, *Beregszász a 18–19. században*, *Bereg megye és a millennium*³⁸, *Díszpolgáraink voltak (Ungvár, Munkács, Beregszász)*³⁹ és nem utolsósorban *Dokumentumok a beregszászi nemzetőrség és a szabadságharc történetéből (Jegyzőkönyvek a beregszászi nemzetőrség megalakulásáról és tevékenységéről)*⁴⁰.

Csatóry Györgyön kívül mindenképp fontos megemlítenünk Szabó Géza, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület elnökének a nevét, aki *Beregszász dualizmus kori társadalomtörténetének sajátosságai*⁴¹ című tanulmányában a város 1867 és 1918 közötti társadalmi életének jellegzetességeit ismertetve többek között röviden kitér a város történetének kutatottságát hátráltató tényezőkre, problémakörökre.

³⁶ ZUBÁNICS László: Beregszász város címere. In Zubánics László (írta): *Régmúlt virágok illata*. Tanulmánygyűjtemény. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002. 143–145. o.

³⁷ CSATÁRY: *Beregszász a Rákóczi-szabadságharc...*

³⁸ CSATÁRY: *Bereg megye...*

³⁹ CSATÁRY György: *Díszpolgáraink voltak (Ungvár, Munkács, Beregszász)*. In Csatóry György (írta): *Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 160–189. o.

⁴⁰ CSATÁRY: *Dokumentumok a beregszászi nemzetőrség...*

⁴¹ SZABÓ Géza: *Beregszász dualizmus kori társadalomtörténetének sajátosságai*. In: *Kárpátalja – A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.)*. Észak-kelet Magyarországi Földrajzi Évkönyv 6. Szerk.: Boros László, Nyíregyháza, 1999. 95–100. o.

Végezetül a teljesség igénye nélkül Törös Béla nevéhez kapcsolódó Beregszász témájú mű rövid ismertetésével zárom a jelen tanulmányt, aki mindenekelőtt nyelvészeti szempontból alkotott maradandót a város története vonatkozásában. Ugyanis, az 1910-ben megjelent *A beregszászi nyelvjárás*⁴² című munkája egy olyan monográfia, amely átfogó képet ad a nyelvészek körében addig szinte ismeretlen beregszászi nyelvjárás XX. század eleji állapotáról. A könyv ma már a beregi magyar dialektusok tanulmányozásának történeti szempontból is pótolhatatlan forrása.

A többi Beregszász-tárgyú történeti munkáról további tanulmányokban kívánok szólni, ugyanakkor remélem, hogy e művel is sikerül sokban hozzájárulni ahhoz, hogy jobban megismerjük a Beregszász történetét részben vagy teljes egészében tárgyaló fontosabb munkák összességét.

⁴² TÖRÖS Béla: *A beregszászi nyelvjárás*. Budapest, 1910.

MELLÉKLET

1. sz. melléklet

Beregszász történetét teljes egészében vagy csak részben tárgyaló fontosabb szakmunkák, honismereti jellegű művek és tudományos cikkek, tanulmányok jegyzéke

Szakmunkák, honismereti jellegű művek:

- CSANÁDI György: *Régi beregszásziak*. Beregszász, 2001.
- CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, 2004.
- LEHOCZKY Tivadar: *A Beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végeig*. Munkács, 1904.
- LEHOCZKY Tivadar: *A Beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végeig*. Munkács, 1904. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.
- LEHOCZKY Tivadar: *Adalékok Beregszász történetéhez*. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.
- LEHOCZKY Tivadar: *Adatok Hazánk archaeológiájához, különös tekintettel Beregmegyére és környékére*. I–II. kötet. Munkács, 1892., 1912.
- LEHOCZKY Tivadar: *Adatok Hazánk archaeológiájához, különös tekintettel Beregmegyére és környékére*. I–II. kötet. Munkács, 1892, 1912. CLIO Történelem, honismeret, néprajz. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2001.
- LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1996. Szerkesztette: S. Benedek András és Vári Fábrián László, előszót írta: S. Benedek András.
- LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monográphiája*. I–III. kötet. Ungvár, 1881–1882.
- TÖRÖS Béla: *A Beregszászi nyelvjárás*. Budapest, 1910.
- ZUBÁNIC László: *Beregszászi kalauz*. Beregszász, 2001.

Tudományos cikkek, tanulmányok:

- BALAHURI Eduárd: Honfoglalás kori leletek Csomán (szubjektív beszámoló egy ásatásról). In Nagy Ferenc (szerk.): *Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, 1999. 9–13. o.
- CSATÁRY György: Bereg megye és a millennium. In P. Punykó Mária (szerk.): „*Szem látta, szív bánta...*” *Kárpátaljai honismereti tanulmányok*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1996. 7–29. o.
- CSATÁRY György: Beregszász a Rákóczi-szabadságharc idején. In K. Mecsei Éva (szerk.): *Pro Patria tanulmányok*. Nyíregyháza, 2004. 29–40. o.
- CSATÁRY György: Díszpolgáraink voltak (Ungvár, Munkács, Beregszász). In Csatóry György (írta): *Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szöveggözlemények)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 160–189. o.
- CSATÁRY György: Dokumentumok a beregi nemzetörség és a szabadságharc történetéből. In Csatóry György (írta): *Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szöveggözlemények)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 117–130. o.
- DOBOS Sándor: Beregszász története a helyi historiográfiában. In Bocskor Andrea, Dobos Sándor (szerk.): *II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye*. PoliPrint, Ungvár, 2012. 27–42. o.
- SZABÓ Géza: Beregszász dualizmus kori társadalomtörténetének sajátosságai. In *Kárpátalja – A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.)*. Észak-kelet Magyarországi Földrajzi Évkönyv 6. Szerk.: Boros László, Nyíregyháza, 1999. 95–100. o.
- ZUBÁNIC László: Beregszász város címere. In Zubánics László (írta): *Régmúlt virágok illata (tanulmánygyűjtemény)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002. 143–145. o.

SÁNDOR DOBOS

Beregszász in Hungarian Historiography
*(The Brief Review of the Most Important Historical Works
Studying the Past of the Town)*

The history of settlements is the main and integral part of the national history. Researches investigating local history mostly give the basis of the national historiography. They are tightly connected with each other.

The knowledge of the local history is an essential element of the development, enrichment and preservation of the local people's historical education, patriotism and identity-consciousness. It is especially important for us, Transcarpathian Hungarians to know the past of our settlements and the roots of ours because we have been forced to live through more government changes during the 20th century and now we have to earn our living as the members of a Hungarian-speaking ethnic minority group in the region.

We can learn more about the history of certain towns and settlements if we know the scientific works studying the past of them and writings on native land knowledge. Although the history of Beregszász has aroused many researchers' and historians' interest, we still have not got such a piece of work that could show the past of the town from the beginning to the present according to the rules of the modern historiography. By the introduction of the most important works investigating the history of Beregszász present work tries to give a comprehensive review of the writings that can be used to write a modern monograph of Beregszász.

KÉSZ BARNABÁS

A Dózsa-parasztháború résztvevőinek fegyverzete

2014-ben méltattuk a Dózsa György vezette parasztháború 500. évfordulóját. Ebből az alkalomból készült a jelen tanulmány, mely néhány adalékkal kíván szolgálni a parasztháborúban használt harci eszközökkel, illetve a mozgalom helyi vonatkozású momentumaival kapcsolatosan. A Dózsa-parasztháború a Magyar Királyság számos vidéke mellett a jelenlegi Kárpátalja területére is kiterjedt. Az egykori Bereg és Ugocsa vármegyékben számos elszegényedett nemes is csatlakozott a felkelőkhöz, akik ostrom alá fogták a vidék várait. A keresztések seregében a parasztfelkelők mellett sok városi polgár, hajdú, sőt pap és diák is harcolt. Hasonlóan színes volt a nemesi sereg is, melyben többek között végvári lovasok, székelyek és külföldi zsoldos gyalogosok is küzdöttek. A nemesi sereg nehéz- és könnyűlovasságra, tüzérségre és folyami flotillára tagolódott. A keresztés had jobbra gyalogságból állt. Ugyanakkor mindkét seregben előfordultak hasonló katonai elemek és fegyverek. A parasztsereg viszont minden tekintetben alulmaradt a jobban felfegyverzett és kiképzett nemesi sereggel szemben.

Kerek ötszáz évvel ezelőtt egy olyan esemény rázta meg Magyarországot, amely kihatással volt az elkövetkező évszázadokra is. A szocializmus idején a történészek túlértékelték az 1514. évi parasztháborút mint „az osztályharc kiváló példáját”, és idealizálták Dózsa György alakját.¹ A „nagy termetű, nagy izmú”, vakmerő székely vitéz személyéből könnyen megteremthették az ideális népvézért.² A mai történettudomány igyekszik objektív szemszögből megvilágítani az eseményeket és helyén kezelni Dózsa személyét is. Emellett el kell ismernünk, hogy a Dózsa-mozgalom közvetlen előzménye volt a Werbőczy István által összeállított *Tripartitum* kiadásának, mely szabályozta a megregulázott parasztság helyzetét, és évszázadokra alapot biztosított a magyar törvénykezésnek.

¹ Dózsa (Székely) György (1470–1514) – az 1514-es parasztháború legendás vezetője. Végvári katoná, akit a készülődő keresztés hadjárat vezetőjévé neveztek ki. Serege azonban az urak ellen fordult. A végső temesvári csatában vereséget szenvedett, és „tüzes trónra ültetve” végezték ki.

² HEGEDŰS Géza: *Így élt Dózsa György*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1972. 6. o. (a továbbiakban: HEGEDŰS 1972)

Miután nem vagyok szakavatott kutatója sem a Dózsa-felkelésnek, sem pedig a Werbőczy-féle szokásjog-gyűjteménynek, nem kívánok kitérni az 1514-es események társadalmi, politikai és jogtörténeti kérdéseire. Ellenben katonai hagyományörzőként és helytörténészként talán szolgálhatok néhány adalékkal a parasztháborúban használt harci eszközökkel, illetve a mozgalom helyi vonatkozású momentumaival kapcsolatosan.

A kérdés a szép kerek évforduló mellett azért is felkeltette az érdeklődésemet, mert köztudott, hogy a Dózsa-parasztháború a Magyar Királyság számos vidéke mellett a jelenlegi Kárpátalja területére is kiterjedt. A felvidék Ung vármegyétől Erdélyig terjedő keleti részében a nemesség maga sem zárkózott el a parasztok törekvései előtt. Errefelé főleg ruszin parasztok keltek föl, mellettük néhány román is volt. Sok volt a felkelők között az egytelkes, a jobbágytelken élő, bocskoros nemes, akik a jobbágyokhoz hasonlóan csak nagyon nehezen tudtak megélni földjük sovány jövedelméből, így ők is csatlakoztak a mozgalomhoz. Bereg vármegyében például Halábory János birtokos nemesember állott Dózsa György mellé. A szomszédos Ugocsa vármegyét a lázadás egészen hatalmába kerítette. Itt olyan ősi nemesek álltak a mozgalom élén, mint a Vethésyek, Gyakfalvyak és a Sásvári Weresek. Valószínű, hogy a Tisza jobb partján Sásvár, a Tisza bal partján pedig a Batár-patak mellett Batár volt a fölkelés középpontja.

Nemeskürthy István szavait idézem: „Egészen külön világ a Felső-Tisza vidéke: Ung, Máramaros, Bereg, Ugocsa és Szatmár, ahol szinte vértelenül diadalmaskodott a nagybirtokosok elleni forradalom. 1514 őszén harminchat nemesurat ítélték birtokvesztésre a lázadásban való részvétel miatt! [...] lehetett ezen a gazdaságilag-kereskedelmileg-társadalmilag akkor igen fejlett, számos virágzó mezővárosban bővelkedő szép vidéken valami ősi, szinte már hagyományos forradalmi hangulat, életfelfogás, vagy ha ez túlzásnak tűnik, mondjuk úgy: békétlenség. Figyeljük meg, milyen magától értetődő természetességgel számít majd Rákóczi Ferenc erre a vidékre; leg-hívebb katonái innen kerülnek ki; figyeljük meg, hogy pár évtizeddel Dózsa háborúja után milyen radikális reformáció indul itt meg; az ifjú Bornemissza Péter és társai (egy ránk maradt inkvizíciós jegyzőkönyvből tudjuk ezt), akik itt, a Felső-Tisza vidékén nőttek fel, milyen hetykén vágják oda a vallatónak: „Mátyás király, Mátyás kovács – melyik másik?“, ami mai nyelvünkre fordítva annyit jelent, hogy Mátyás kovács ugyanolyan ember, mint Mátyás király, nem kevesebb.

Feltehető tehát, hogy a társadalmi feltételek itt [...] érlelték meg leginkább a helyzetet, itt túrt legkevésbé halasztást az elavult feudális rend

revíziója; itt érezték magukat a kis- és köznemesek is leginkább kiszolgáltatva, kizsákmányolva. A felkelők haragja a környék leggazdagabb földesura, a Perényi család ellen fordult. Perényi Gábor, egyben ugocsai és máramarosi főispán, tehát *comes*, Huszt várába zárkózott. Felmentésére a szintén e vidékre való Werbőczy István szervezett nemesi sereget. (Könnyen lehet, hogy éppen Werbőczy mohósága őrizte meg az utókornak ennyi keresztes vitéznek állott és Dózsához csatlakozott nemes nevét, hiszen ő mint feljelentő megkapta az elkobzott birtokok java részét...). A szatmári Wethéssyek, Gyakfalvi István, Almássy Cézár és mások Werbőczyék közeledtének hírére a másik Perényi-birtokot, Nyaláb várát fogták ostrom alá – ahol majd 1532-1533-ban Komjáthy Benedek fordítja magyarrá Pál apostol leveleit, az első magyar nyelvű nyomtatott könyvet. Érdekes, hogy a keresztesek vezére itt afféle Robin Hoodként álnéven és külsejét állandóan elváltoztatva szerepelt: *Körmös hadnagy*-nak nevezte magát. 1514 őszén aztán megszerezte hajtóvadászatot rendeztek Körmös hadnagy ellen, de nem találták; egyes források szerint egy honfoglaláskori törzsökös ugocsai nemesi család akkori feje, Sasvári Weress Gergely volt ez a „Körmös hadnagy”. Egy viharos megyegyűlésen, 1515. január 23-án az egyik nemesúr fel is szólalt, és nyíltan vádolni kezdte Sasvári Weress Gergelyt: „A közelmúltban önként és szabad akaratából részt vett a parasztok zavargásaiban, és azoknak hadvezérségét Körmös hadnagy néven ő vitte, és én ezért őt tolvajnak, rablónak és gyújtogatónak vallom” – jegyezte le sebesen az írnok a nemesúr dörgedelmét. Tanulságos a dolog folytatása: noha mások szerint is fölöttébb valószínű, hogy ez a titokzatos Körmös hadnagy valóban Sasvári uram volt, mivel a följelentő nem tudta bizonyítékokkal alátámasztani a vádat, 100 forint pénzbüntetésre ítélték, mely összeget a királyi kúria 300 forinttra emelt fel! Különben itt is volt papvezető, ideológus: Gyakfalvi István. Figyelemre méltó tehát, hogy bár az északkeleti felföld parasztfelkelését nem Dózsa irányította, a vezetési elvek – hála a keresztes sereg központilag irányított szervezetének – itt is azonosak voltak. Szatmárban például Máté pap volt a keresztesek kapitánya.”³

Mint láthattuk, a keresztesek által toborozottak többsége az akkori dél-magyarországi területekről, a Délvidékről jött, de a Tiszántúlról, a Dunántúlról, a Felvidékről (beleértve a jelenlegi Kárpátalja területét is) és Erdélyből is szép számmal képviselték magukat. A felkelő hadsereg tagjai

³ NEMESKÜRTY István: *Őnfia vágta sebeit. Krónika Dózsa György tetteiről*. Magvető Kiadó, Budapest, 1975. 150–151. o. (a továbbiakban: NEMESKÜRTY 1975)

közé a jobbágyok mellett a fekete sereg megmaradt zsoldosait, szökött jobbágyokat, munkanélküli marhahajcsárok (hajdúkat), elbocsátott katonákat, illetve kismemeseket is toboroztak. Dózsa elkéseredett seregében feltűntek a legöntudatosabb mezővárosi parasztpolgári elemek, köztük számos pap is, akik a felkelők szellemi vezetőivé váltak. Az igazi tömeget e tarka gyülekezetben azonban kétségkívül a jobbágysorsúak adták, s erre a téma egyik legismertebb kutatója, Barta Gábor is felhívja a figyelmet.⁴

Május közepére az országban mintegy 40 000 fős paraszti had gyűlt össze, melyben a békés élethez szokott parasztság mellett szép számmal voltak jelen a fegyverforgatásban járatos hajdúk, zsoldosok, kismemesek is. A szakirodalomban megoszlanak a vélemények a parasztháború résztvevőinek nemzetiségi összetételét illetően. Egyes kutatók szerint a parasztháború elsősorban az magyar parasztság megmozdulása volt. (Kivételt a Délvidék képezett, ahol a délvidéki szerbek tömegesen csatlakoztak a felkelőkhöz, például a szalánkeméni naszádosok vagy a szerémségi mezővárosok „rác” polgárai.) Más kutatók szerint a sereg 40%-át felvidéki szlovákok, Erdélyből jött románok, valamint délvidéki szerbek és ruszinok alkották, mellettük még állhattak németek is, de ez utóbbiak igen kis számban lehettek.

A nemesi sereg nagyjából hasonló nagyságú volt, ám a kereszteseknél jóval gyakorlottabb és jobban felfegyverzett. A temesvári várba behúzódtott Báthory István durván 20 000 fős nemesi hadának megsegítésére július 15-én Szapolyai János⁵ nagyjából szintúgy 20 000 fős sereget vezetett, mely túlnyomórészt székely könnyűlovasokból és részben szerb nemzetiségű végvári huszárokból állt. (Érdekes megjegyezni, hogy a székelység nem a nemesek ellen, hanem saját nemesi jogaiért fogott fegyvert, a keresztesek között Dózsa Györgyön és testvérén, Gergelyen kívül nem tudunk más székelyekről.) A fegyverzet és harci tapasztalat terén viszont az előny egyértelműen a nemesi sereg oldalán volt. A végvári és a székely lovas egységek egy része lovas és gyalogos harcra egyaránt alkalmasak voltak, tehát a nyugati dragonyosoknak feleltek meg.⁶ Törvényszerű volt, hogy a törökellenes harcokban edződött nemesi és végvári vitézek a palotásokkal és a székely könnyűlovasokkal együtt viszonylag könnyű győzelmet

⁴ BARTA Gábor–FEKETE NAGY Antal: *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973. 62. o.

⁵ Szapolyai János (1487–1540) – I. János néven magyar király 1526 és 1540 között, az ország legnagyobb földbirtokosa, erdélyi vajda, a Dózsa-féle parasztháború egyik leverője. 1526-ban „lekéste” a mohácsi csatát. II. Lajos halála után királlyá választották, ám csak az ország keleti részét uralta a szintén megkoronázott I. Ferdinánddal szemben.

⁶ NAGY László: *Székelyek a hadak útján*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2001. 61. o.

arattak a bátran küzdő, de a harcban kevésbé járatos, gyengébb fegyverzetű kereszteseken. A nemesek serege sem volt nemzetiségileg azonos, mert számos német zsoldost fogadtak föl, a végvári katonaság egy része pedig szerbekből állt, noha ezek is sok esetben a délvidéki szerb parasztok soraiból kerültek ki.

1–2. kép. Magyar nemes⁷

Vizsgáljuk meg, milyen lehetett a parasztháborúban egymással harcoló seregek szervezeti felépítése, fegyvernemek szerinti összetétele és fölszerelése. A XVI. század elejének magyar hadserege átmenetet képezett a középkori lovagi seregek és a későbbi végvári katonaság, illetve kora újkori tömeghadseregek között. Menjünk vissza egy kicsit az időben Mátyás király korába, mivel a középkori magyar hadsereg az ő idején érte el fejlődésének tetőpontját. Hunyadi Mátyás „fekete serege” a török hadsereg után a korabeli Európa legütőképesebb hadereje volt, melynek fenntartása óriási összegekbe került. Mátyás 1480-ban egyik levelében így írta le seregét: „A katonaság nálunk három rendre oszlik, az első a nehézlovasok, ezek minden negyedévre 15 aranyat kívánnak minden ló után, másképp nem kaphatók. A másik rend a könnyű fegyverzetű lovasság, másként a huszárok, ezek lovanként 10 aranyat akarnak negyedévenként, másképp nem kaphatók.

⁷ HEGEDŰS 1972. 43. o.

A harmadik rendet a gyalogság alkotja, mégpedig különféle osztályokban megkülönböztetve. Némelyek ugyanis könnyűgyalogosok, mások nehézgyalogosok, némelyek pajzsosok. Vannak még ezen kívül puskások...” Mátyás apja, a törökverő Hunyadi János nyomdokain haladt, aki a csatákat eldöntő nehézlovasság mellett zsoldjába fogadta a huszita gyalogságot, hadba szólította a székelyeket és felfegyverezte a parasztságot is. Mátyás tovább erősítette apja nehézlovasságát, de annak aránya a hadseregben így sem érte el a nyugat-európai szintet. Igaz, hogy a fegyelmezetség terén a vértések messze felülmúlták a nyugati lovagi seregeket. A fekete seregben egyre nagyobb szerepet kapott a huszita típusú gyalogság és a könnyűlovasság egyik új, később sajátosan magyarnak tekintett típusa, a huszárság is. Sajnos, Mátyás király halála (1490) után a „fekete sereg” is felbomlott. Elzüllött maradványait maga Kinizsi Pál, a sereg legendás vezére verte szét.

A Jagellók korában a magyar haderőt a király és a nagybirtokosok testőrsége, magánbandériumai mellett a végvárok népe, a székelyek és különböző zsoldoscsapatok alkották. Ami a fegyvernemek közötti megoszlást illeti, a hadsereg lovasságra, gyalogságra és tüzérségre tagolódott, ezt egészítették ki a sajkások és dereglyések. A XV. század végére megszűnt a lovasság hármas tagolódása („cseh” típusú nehézlovasságra, „rác” típusú huszárságra és „magyar” típusú átmeneti lovasságra). Ezt követően a két típusra oszló lovasság értékesebb, féltettebb része a vértés nemesi nehézlovasság volt, melynek száma és jelentősége csökkent, Mohácsnál pedig szinte teljesen elpusztult. Ahogy lejárt a nyílt ütközetek kora, a nehézlovasság fokozatosan kiszorult a végvárakból is. Megnőtt a szerepe viszont a teljesen „elmagyarosodott” huszár könnyűlovasságnak, mely a török lovasseregek elleni leghasználhatóbb, portyázásra alkalmas fegyvernemnek bizonyult. A gyalogság a várharcok miatt egyre nélkülözhetetlenebb volt, száma folyamatosan növekedett, de továbbra is lenézett, megvetett fegyvernemként kezelték. A gyalogságot a főleg német nehézgyalogosok és a szerb–magyar hajdú könnyűgyalogosok alkották. A várakban elhelyezett német gyalogság a német nehézlovassághoz hasonlóan nem vált a végvári küzdelmek meghatározó elemévé. A XVI. század elején a gyalogosokból nagy hiány mutatkozott, a helyzet az 1540-es években változott meg, amikor a munka nélkül maradt hajdúk és a török hódoltságából elmenekült parasztok tömegesen álltak be végvári katonának.⁸ A hadsereg másik gyenge része az alárendelt sze-

⁸ Fráter György 1542-ben kijelentette, hogy csak a Tiszántúlon 25 000 jó magyar gyalogot lehet felfogadni, akik mind jól ruháztak, karddal, puskával, pajzzsal, szekercével vagy kopjával vannak felszerelve, és akár naszádokon is alkalmazhatók.

repet játszó tüzérség volt; nagy hiány mutatkozott mind ostromágyúkból, mind pedig kisebb tábori lövegekből. Végül meg kell említenünk a dunai flotilla sajkásait, naszádosait is, akiket már Hunyadi is sikeresen felhasznált Nándorfehérvárnál a török ellen.

Vegyük most sorra e fegyvernemek képviselőinek fegyverzetét:

1. Nehézlovasság

A masszív, nem túl gyors lovakon, talpig páncélban harcoló nehézlovasság a csaták eldöntésére szolgáló legértékesebb fegyvernem volt. A kor tankjainak számító, lovagi típusú, de immár zsoldért szolgáló harcosok előre-szegezett, 3-4 méter hosszú lándzsákkal, zárt sorokban rohamoztak, majd az ellenség harcrendjének áttörése után nehéz pallossal, buzogánnyal, csatabárddal vagy harci pörölllyel vívtak közelharcot. A végvári harcok idején lassan kiszorultak a harcmezőkről, de teljesen nem tűntek el: a vértések és dragonyosok a XX. századig fennmaradtak az európai hadseregekben. Igaz, lemezevértjüket idővel vastag bőrruhára cserélték (kivéve a mellvértet és a sisakot), a lándzsa helyét pedig tűzfegyverek vették át. A pallos viszont megmaradt a közelharc legfontosabb fegyverének.

3. kép. Nehézlovas német stílusú lemezevértben⁹

⁹ Kész Barnabás: *Lovagok*. Debrecen, Graph-Art Kft., 2010. 50. o.

2. Könnyűlovasság

A Dózsa-felkelés idejében a nemesi sereg könnyűlovasságát a végvári huszárság alkotta.¹⁰ A huszárság, mint a könnyűlovasság különleges válfaja már a XIV–XV. században kialakult. Már Zsigmond király 1396-os nikápolyi veresége is, de főleg az 1526-os mohácsi vész bebizonyította, hogy a hagyományos lovagi harcmodor nem tud ellenállni a gyorsan mozgó, könnyű fegyverzetű török seregeknek. Az oszmán portyázókkal a harcot eredményesen csak a hozzájuk hasonló könnyűlovasok vehették fel, akiket Hunyadi Mátyás óta huszároknak nevezünk. Éppen a végvári harcok korában ismerte meg Európa a magyar huszár nevét és hírnevét. Igaz, hogy eredetileg a végvári huszárságban nagy létszámban szolgáltak szerb és horvát lovasok is. Ám a huszárság történetének igazi kezdetét a XVII. század végének törökellenes felszabadító háborúja és az első reguláris huszárezred megalakulása jelentette, de ez már egy másik történet. Bennünket, magyarokat büszkeség tölt el a huszár szó hallatán, hisz közismerten ez a legmagyarabb fegyvernem, amellyel mi ajándékoztunk meg más népeket. A magyar huszár a maga nemében éppoly páratlan, mint a lengyel dzsidás, a német vértés vagy az orosz kozák. A huszár testesíti meg a magyar virtust, a túlerővel szembeni vakmerő szembefordulást, a magyaros hadicseleket és a haza védelmében önfeláldozásra kész katonát.

Ami a harcmodorukat illeti, a kis termetű fűrge lovon, magyar nyeregben harcoló huszárság a legsokoldalúbban felhasználható könnyűlovasági csapatnem volt. A „harcterek mindenésének” nevezték. Békeidőben rendfenntartás volt a feladata, a háborúban pedig a felderítés, járőrözés, a szárnyak biztosítása, az elő és hátvéd szerepének betöltése, a hírszolgálat, az ellenség futárainak elfogása, a gyalogság és a tüzérség támogatása, a portyázás és a lesvetés, az ellenséges területek elpusztítása, az ellenség szállítmányainak elfogása, utánpótlási vonalainak elvágása, az ellenség állandó zaklatása, nyugtalanítása, a menekülő ellenség üldözése. De ha kellett, a zárt rendben végrehajtott huszárroham eldönthette a csata sorsát, tehát a huszárság képes volt átvállalni a nehézlovasság feladatait is.

A huszárság legjellemzőbb fegyvere a szablya volt, mellyel főleg vágni lehetett. A szúrásra a sodronyvért átszúrására alkalmas hosszú hegyestört

¹⁰ Hozzájuk hasonló volt a székely könnyűlovasok és az akkor még kis létszámú lovas hajdúk felszerelése is, ezért velük külön nem foglalkozunk. A keresztéseknek viszont alig volt lovasságuk, Dózsa táborában mindössze pár száz lovat találhatunk.

használták. Néha a hegyestőr helyett „lóra való pallost” szíjazták a nyeregbe, amely a könnyű szablyánál alkalmasabb eszköz volt a páncélos ellenfél elleni harcban. Jellegzetes fegyverük volt még a csákányfokos, mellyel meszteri ügyességgel zúzták be a vassisakot. A huszárok könnyű sodronyínget, „rákozott” mellvértet és tárcsapajzsot (ritkábban karvasakat is) használtak védekezésül. A XVI. század közepére, török hatásra alakult ki a jellegzetes, csúcsos huszársisak, melyet szemellenzővel, orrvassal és „rákozott” nyakvérttel láttak el. A lovasok elsődleges fegyvere a zászlós kopja volt, de íjat is használtak (később majd karabélyt, pisztolyt is). A klasszikus, zsinóros huszáröltözet és egyenruha csak később alakult ki. A korai magyar huszárok színes, sálövvel összefogott kaftánt, tollas süveget, szűk nadrágot, sarkantyús csizmát, vállukon köpenyt vagy kacagányt viseltek. Megjegyzendő, hogy zöld nadrágot sohasem hordtak, ugyanis a törökök azonnal felkoncolták zöld nadrágos gyaur foglyaikat, amiért az iszlám szent színét húzták „tisztátalan” alfelükre.

4. kép. Huszártiszt¹¹

¹¹ *Magyarország hadtörténete*. I. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 211. kép. (a továbbiakban: *Magyarország hadtörténete* I. 1984)

3. Nehézgyalogosok

A nehéz gyalogság, akárcsak korábban a husziták, arkebúzzal (korai kanócos puska), szakállas puskával, számszeríjjal vagy kéziíjjal, alabárdal, karddal, csatacsillaggal vagy láncos buzogánnyal harcolt, de a szekérvárat is leggyakrabban maguk a vértés gyalogosok helyettesítették egymás mellé állított nagy pajzsaikkal. A köztudattal ellentétben nem a kard volt e kor legelterjedtebb kézifegyvere, hanem a szálfejsver! Számos változat készült a lándzsából, alabárdokból, nyársakból. A zsoldos nehézgyalogosok, landsknechtek kedvelt fegyvere volt a kétkezes kard, amellyel egy erős fizikumú harcos rendet tudott vágni a támadó ellenség soraiban. A támadó lándzsás lovasok ellen pedig kifejlesztették a pikának nevezett, 5-6 m hosszú lándzsát, s a gyalogság ettől kezdve mind gyakrabban oszlott fel pikás és muskétás csapatokra: a puskások sortüzet adtak le, majd a pikások lándzsaerdőjének menedékébe vonultak vissza. A huszita jellegű zsoldosok kedvelték az egyszerű nép fegyvereit is, mint a vasvillákat, harci csépeket, kétkezes buzogányokat, csákányokat. Védőfelszerelésként a nehézgyalogosok a pajzs mellett sisakot, sodrony-, bőr- vagy lemezvértet viseltek, ügyelve arra, hogy az ne gátolja őket a mozgásban.

5. kép. Nehézgyalogos landsknechtek¹²

¹² Kész Barnabás: *Nemzetünk nagy csatái (atlasz)*. Debrecen, Graph-Art Kft., 2013. 21. o. (a továbbiakban: Kész 2013)

4. Könnyűgyalogosok

Bár a kor könnyűgyalogságát különféle katonatípusok alkották (darabontok, végváriak, székely gyalogosok stb.), a legtipikusabb magyar könnyűgyalogosok a hajdúk voltak. Hajdúk – eredetileg a délvidéki származású marhapásztorokat nevezték így, akiket előszeretettel alkalmaztak zsoldosoknak is. Később egyre több földönfutóvá vált magyar is beállt hajdúnak.¹³ A katonáskodó hajdúságot négy rétegbe szokták sorolni: a királyi vagy végvári hajdúk, a szabadhajdúk, a hajdútelepülések kiváltságolt lakói és a magánföldesúri hajdúk. A szegénylegényeknek is nevezett szabadhajdúk helyzete volt a leginkább labilis, állandó jövedelem híján hajlamosak voltak a rablásra, könnyen kaphatóak voltak bármilyen lázadásra. A hajdúk tömegesen vettek részt a Dózsa-féle parasztháborúban is.

A nyugat-európai katonai szakértők a hajdúkat, mint a kor más magyar seregeit sem tekintették igazi katonaságnak, inkább csak „fegyveres rablók” gyülekezetének. Ám helyes harcmódot (portyázás, lesvetés, meglepetésszerű támadások stb.) alkalmazva a hajdúk gyakran értek el sikereket erősebb hadseregekkel szemben is.¹⁴ Fegyverzetüket szablya, csákány, fokos, buzogány, lándzsa, idővel muskéta vagy „félkézpuska” (karabély), pisztoly egészítette ki.¹⁵ Elterjedtek voltak az olyan balták is, melyek nyelébe lőfegyvert építettek. Sisakkal, páncéllal (sodronying, mellvért stb.) csak a tisztek rendelkeztek, nem mindenki hordott zsinóros dolmányt, farkasbőr kacagányt, csizmát sem. A szegényebb hajdúk megelégedtek a pórias viselettel, darócköpennyel és bocskorral. A hajdúk mesterien kezelték a puskát, és félelmetes verekedők voltak, akikből később Bocskai és a többi erdélyi fejedelem ütőképes csapatokat hozott létre.

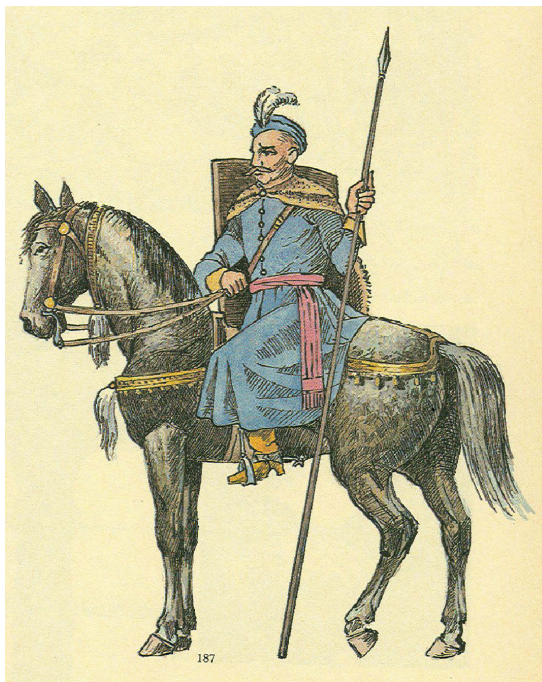
A hajdúság tehát a végvárak „vitézlő népéhez”, illetve a kozáksághoz hasonló, katonáskodó társadalmi réteg volt, mely fontos szerepet játszott a határvidék védelmében a török betörések ellen. A végváriak leginkább

¹³ A hajdúkatonák számát a ridegpásztorokon kívül a fegyverforgatásban járatos ifjabb nemesek, a szőköt parasztok, a szolgálatból elbocsátott, a Habsburgokkal szembeforduló végvári vitézek, valamint maguknak a hajdúknak a fiúgyermekéi gyarapították.

¹⁴ Hajdúles – a hajdúkatonák kedvelt taktikája: éjjel titokban lest állítottak a vonuló ellenségnek, mely során a felderített ellenséges csapatot az előles megtámadta, majd maga után csalta a leshelyen álló deréklesnek nevezett főerők felé. A lesben álló végvári hajdúk „Jézus! Jézus! Hozzá! Hozzá!”, a szabadhajdúk pedig „Hujj! Hujj! Rá!” csatakiáltással (ebből származik a több nyelven is használatos „Hurrá”, „Hajrá” buzdítás) támadtak a meglepett ellenségre.

¹⁵ A hajdúlovások – a huszárokhoz hasonlóan – szablyával, nyereggre csatolt „kétézpallossal”, illetve három vagy négyélű „hegyestőrrel” voltak felszerelve.

abban különböztek a hajdúktól (bár e két réteg gyakran keveredett is egymással), hogy az előbbieket állandó katonai szolgálatban álltak, valamivel jobb fegyverzettel és harci tapasztalattal rendelkeztek, és magasabb volt közöttük a nemesi származásúak aránya.

6. kép. Lovas hajdú¹⁶

A hajdú szó eleinte egyet jelentett a gyalogos katonával, bár a végvárakban másféle talpasok is szolgáltak. Idővel azonban egyre több lett a lovas hajdú (őket legtöbbször hajdúkatonának vagy huszárnak nevezték), ezt követelte a törökökkel vívott háborúskodás. A lovashajdúk vezetőit kapitányoknak, a gyaloghajdúkét vajdáknak hívták.

A hajdúgyalogosok egyik taktikája az volt, hogy az ellenség ágyú- és puskatüze elől védekezésül a földre buktak, majd a sortűz eldördültével talpra ugorva támadásba lendültek.

¹⁶ Magyarország hadtörténete I. 1984. 187. kép

7. kép. Gyalogos hajdú¹⁷

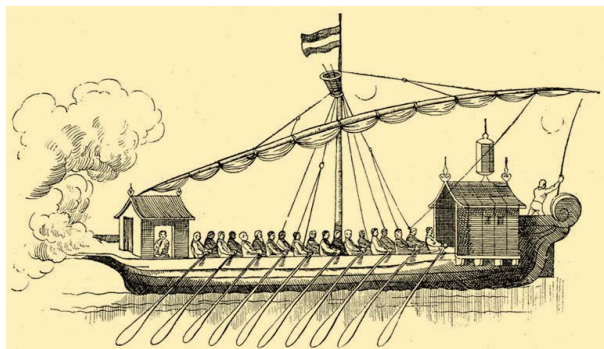

8. kép. Tüzérség a XVI. század elejéről¹⁸

¹⁷ Kész 2013. 30. o.

¹⁸ Magyarország haditörténete I. 1984. 87. kép

A korabeli ágyúkat vasból vagy bronzból öntötték, lövedékeik fém vagy kőgolyók voltak. A nagyobb ágyúkat szekerekre szerelték. Minden lövés után vízzel kellett locsolni az átforrósodott csöveket, amelyek újratöltése is sok időt igényelt. Bár az első tüzérségi fegyverek kezdetlegeseek voltak, le tudták rombolni a legerősebb várfalakat is. A kisebb ágyúkat és a szakállas puskákat elterjedten alkalmazták a várfalakon vagy a naszádok fedélzetén.

9. kép. Naszád¹⁹

5. Parasztfelkelők

Mint már szó volt róla, a keresztések seregében a paraszton kívül zsoldosok, hajdúk, kismemesek is harcoltak, akikről már szóltunk. A fegyvert fogott parasztok a legváltozatosabb eszközökkel küzdöttek. Szabó István írja *A középkori magyar falu* című könyvében (1969): „A magyar parasztokat az 1514. évi nagy háborújukat követő törvények kibocsátásáig semmiféle jogszabály nem tiltotta, sőt nem is korlátozta a fegyverviselésben.” Ekkor viszont betiltották a fegyverviselést nemcsak a parasztok, de a hajdúk számára is.²⁰ Ez azt jelenti, hogy a népfelkelőket csak az anyagi lehetőségeik korlátozták abban, hogy a nemesekhez hasonló drága fegyvereket szerezzenek be. Az egyszerű nép fegyvertárát házi készítésű vagy munkaeszközökből átalakított fegyverek alkották: parasztkardok, kések, vasvillák, harci csépek, kétkezes buzogányok, csákányok, kiegyenesített kaszák, nyársak, számszeríjak.

Egy kortárs krónikás, Taurinus szerint akinek a felkelők közül kardja nem volt, kaszával harcolt. Mások íjat vagy parittyát szorongattak. De volt

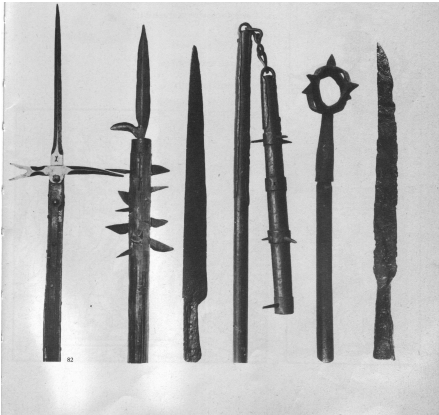
¹⁹ *Magyarország hadtörténete* I. 1984. 79. kép

²⁰ KULCSÁR Péter: *A Jagelló-kor*. Gondolat kiadó, Budapest, 1981. 132. o.

ott cséphadaró, kiskapa, nagykapa, éles ekevas is. Egyesek a görbe husángban bíztak, s volt, aki a borona szögeit vaspánttal egy rúdra erősítette, s azzal aprította az ellenséget.

Stieröchsel kanonok szerint, aki Bakócz papi ügyvédjeként működött Esztergomban, a sereg így volt felszerelve: „Kardja van egygyének, de kaszát ragad ottan a másik, ennek a fegyvere íj, amazé meg a röpke paritytya, és sokakat láthatsz pusztán fene cséphadaróval, kis kapa, nagy kapa is bőven forog ott kezükben. Volt, aki nagybuzgón a kapát s az ekének ércét olvasztván abból új fegyvereket kalapált ki, mégis a többségük csak kajla kaszával igyekszik. Ásót forgat amaz, más bízik a görbe husángban, más boronája vasát, mellyel csak lágy rögöket tört, vas köteléssel erős szőlői karóra kötözte.”²¹

Dózsa parancsára a kereszteseket a felkelő sereg hadat látott tagjai, a fekete sereg veteránjai, a végváriak és a hajdúk tanították meg úgy-ahogy a fegyverforgatásra, a parancs- és kürtszóra történő mozgásra, a fegyelemre, vagy arra, hogyan kell kitérni a támadó lovasok elől.

10. kép. Parasztfegyverek²²

11. kép. Magyar parasztkuruc zászlóval²³

Mint láthattuk, a parasztháborúban részt vevő seregek összetétele, felszerelése, fegyverzete nem volt egységes – sem a nemeseké, sem pedig a kereszteseké. Néha hasonló katonatípusok és fegyverek fordultak elő mindkét

²¹ NEMESKÜRTY 1975. 78. o.

²² Magyarország haditörténete I. 1984. 82. kép

²³ Uo. 85. kép

oldalon (például zsoldosok, hajdúk). A nemesi sereg azonban sokkal jobb felszereléssel rendelkezett, a fegyelmezettség és harci tapasztalat mellett ez volt a parasztsereg felett aratott győzelmének fő oka.

12. kép. A parasztfegyverekkel, jelen esetben a kaszával való vívás fogásai²⁴

Végül még szeretnék eloszlatni néhány tévhitet a Dózsa-felkeléssel kapcsolatban. Szemben a közkeletű vélekedéssel, nem állíthatjuk, hogy a parasztháború leverése okozta a 12 évvel később bekövetkezett mohácsi csatavesztést azzal, hogy a parasztság tömegeit elidegenítette a honvédelem ügyétől. 1514 mégis mérföldkő a középkori magyar állam összeomlása felé. „1514 egyrészt leleplezte a magyar hadszervezet permanens válságát: hogyan tudta volna feltartóztatni a magyar nemesség a törökök támadását, amikor hónapokig tehetetlenek voltak saját lázadó parasztjaikkal szemben is. Vagy mit lehetett várni a második végvárvonaltól a törökök feltartóztatásában, amely napok alatt összeomlott a várostromban gyakorlatlan paraszthadak támadásától. S végül e belháború megfosztotta Magyarországot haderejének jelentős hányadától azzal, hogy megsemmisítette a katonaréteg utánpótlási bázisának, a hajdúknak java részét.”²⁵ Ha pedig a magyar nemesi hadsereg képtelen volt a török veszedelem kivédésére, a keresztes hadnak erre akkor sem lett volna esélye, ha nem a földesurakkal fordul szembe, hanem az eredeti terveknek megfelelően az oszmánok ellen vonul. „A török–magyar határküzdelmek százesztendő történetében nem fordult elő, hogy magyar hadvezér akár csak korlátozott célú támadó hadjáratra jobbagy keresztesekkel indult, vagy ilyeneket egy-

²⁴ Az augsburgi Paulus Hector Mair vívókönyvéből, XVI. század.

²⁵ *Magyarország hadtörténete* I. 1984. 144. o.

általán magával vitt volna. A támadáshoz olyan hivatásos katonaságra volt szüksége, amely helytállhat a végvidék szpáhi lovasseregével szemben, nagyobb erők közeledtére pedig fegyelmezetten és gyorsan visszavonult volna a Duna védővonala mögé. Erre a sebtiben összeszedett, rosszul felfegyverzett paraszthad alkalmatlannak és használhatatlannak látszott. Nemcsak a biztos pusztulás várt rá, hanem azokat a hadakat is akadályozta volna a működésben, amelyeket támogatni akart. Az 1514-es kereszties had – több tízezer munkabíró paraszt értelmetlen pusztulásán túl – még azzal a veszéllyel is fenyegetett, hogy a felkészületlen ország határaihoz vonzza az ekkor Perzsiában diadalmaskodó szultáni sereget, amely, szerencsénkre, már évtizedek óta nem jelent meg a balkáni hadszíntéren.”²⁶

Nagy László, a hajdúk szakavatott kutatója is elismeri a parasztfelkelők katonai felkészületlenségét: „A fegyverek dörgését „borzasztó” volt elviselni még azoknak a hivatásos magyar katonáknak is, akik ... hozzászokhattak a harci zajhoz, hogyan viselhette volna el mindezt idegi összeroppanás nélkül egy földművelő jobbágy, holott korábban lőfegyvere sem volt, s ha nem került el földesúri vadászatra hajtónak, még puskaropogást sem igen hallhatott!”²⁷

Összefoglalóul tehát azt a szomorú következtetést vonhatjuk le, hogy a XVI. század elejének magyar fegyveres erői nemcsak a korabeli török hadseregtől maradtak le minden téren, de a látszat, a fényes külsőségek ellenére korábbi (Mátyás-kori) önmaguknak is csak árnyékai voltak. A Dózsa-paraszt-háború pedig nem a mohácsi vész okozója, hanem e nemzeti tragédia előszele, megjósolója volt.

²⁶ *Magyarország hadtörténete* I. 1984. 144. o.

²⁷ NAGY László: *Hajdúvitézek*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983. 18. o.

БОРНОБАШ КЕЙС

Зброя учасників селянської війни під проводом Дєрдя Дожі

У 2014 році відмічали 500. річницю селянської війни під проводом Дєрдя Дожі. У зв'язку з ювілеєм дана стаття намагається розкрити деякі моменти щодо озброєння повстанської армії та поширення війни на території сучасного Закарпаття. Повстання 1514 року поряд з іншими комітатами Угорського королівства захопило і Угочанський та Бережський комітати. Тут багато дрібних дворян приєдналися до селян, які взяли під блокадою місцеві замки магнатів. В лавах повстанської армії хрестоносців поряд з селянами боролися мешканці міст, гайдуки, а також священики та студенти. Дворянські війська були теж різноманітні, бо поряд з дворянством у них билися сейкелі, кіннота фортецій та найманці-іноземці. Армія дворян складалася з важкої та легкої кавалерії, важкої та легкої піхоти, артилерії та з річного флоту. Загони хрестоносців в основному були піхотою. Незважаючи на те, що повстанці та дворяни мали багато спільних рис в озброєнні та по видах військ, дворянські війська мали значну перевагу по озброєнню та підготовці.

MOLNÁR D. ERZSÉBET

Munkaszolgálaton a Donyec-medencében

(Kárpátaljai magyarok a donbászi¹ FZO-iskolákban²)

A „donbászi munkaszolgálat” szerves részét képezte annak az intézkedéssorozatnak, melyek a hatalom részéről a kárpátaljai magyarság ellen irányult a területen bekövetkezett 1944-es szovjet rendszerváltás után. Hátterében a rendszer sajátos nemzetiségpolitikája állt, melynek alapján a régió katonaköteles korú magyar fiataljait megbízhatatlannak tartva arra kötelezték, hogy szolgálati idejüket a Donyec-medencei szénbányákban töltsék le, ingyen munkaerőként használva őket a háború után romokban heverő Szovjetunió újjáépítésében.

Donyec-medencei bányászati munkára történő munkaerő-toborzás (1947–1952)

A „málenkij robot” után kevés idő szükségeltetett ahhoz, hogy az itthon maradt, katonaköteles korúvá érett fiatal nemzedék is áldozatává váljon a szocializmus építésének, akiket a katonai sorsszolgálat letöltése helyett a háború által elpusztított bányavidékre, a Donyec-medencébe vezényeltek.

Kárpátaljának az összszovjet népgazdasághoz történő csatolása, illetve az 1946–1950-re tervezett negyedik ötéves tervbe való integrálása következtében a kormány rendeletek sorozatát fogadta el a terület gazdaságának újjáépítésére és fejlesztésére vonatkozóan. A fő hangsúlyt a nehézipar fejlesztésére helyezték, melyben – különös tekintettel a háború utáni újjáépítésre – fontos szerepet játszott a Donyec-medencei szénipar. Mivel a terv sikeres teljesítéséhez minél több szakemberre (szakképzett káderre), munkásra volt szükség, 1947-ben a Szovjetunió minisztertanácsa rendeletet fogadott el köztársasági és területi szinten a szakemberek kiképzésére vonatkozóan, és kötelezték a megfelelő szintű helyi vezetést az utasítások végrehajtására. Ezzel az eljárással Kárpátalján is a szovjet államban a bolsevikok hatalomra jutása óta alkalmazott munkaerő-toborzást kívánták

¹ Donbász – Donyeckij bászejn, a Donyec-medence közismert neve az orosz, ukrán nyelvben. A szláv megnevezés fordítás nélkül került át a magyar szóhasználatba.

² Fabricsno-zavodszkoje obucsenyije – üzemi-gyári oktatás

végrehajtani, amely által a „munkahadseregek” állandó gazdaságpolitikai eszközzé váltak. A propaganda igyekezett önkéntes tömegmozgalomként feltüntetni, azonban a kényszerítés ténye nyilvánvaló volt.³ A Szovjetunió Minisztertanácsa elfogadta a rendeletet, megszabta a kvótát, amit a megyei, azon belül pedig a járási szerveknek teljesíteni kellett.

A munkaerőt a donyeci szénmedencébe, másképpen Donbászra a katonaköteles korba lépett fiatalok köréből szándékozták előállítani mozgósítás révén, mely a sztálini (ma donyeci) és a vorosilovgrádi (ma luhanszki) területeken létrehozott szakipari iskolákba, ún. FZO-iskolákba irányult. Az intézményeket *Az állami munkástartalékokról* című, 1940. október 2-án kelt rendelettel hozták létre a Szovjetunióban,⁴ mely alapján a behívottakat az SZSZKSZ állami munkaerő tartalékának tekintették, akik kötelesek a FZO elvégzése után a meghatározott ideig a Donyec-medencében dolgozni. A tanintézetekben néhány hónapig tartó felkészítés után a fiatalok képesítést szerezhettek a szénipari, bányászati, kohászati, építőipari szakmák területén, majd munkára fogták őket az adott szakmában. 1946–47 folyamán számos FZO-iskolát építettek a Donbász-környéki nagy bányavárosokban: Horlivkán 6-ot, Jenakijevon 3-at, Krasznoarmijszkban 1-et és Dzerzsinszkben 1-et (lásd! 1. ábra).⁵ Ezek az iskolák a Donyecki Munkaközpontokhoz tartoztak, és ide irányították a kárpátaljai fiatalokat is,⁶ akiket három évig tartó munkaszolgálat letöltésére köteleztek. Ők lettek a „donbászosok”, mely fogalom terminológiává vált a kárpátaljai szóhasználatban.

A behívás, illetve a donbászi csoportok megszervezése Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa végrehajtó bizottságának és hadügyi osztályának feladata volt.⁷ 1947-ben a területi végrehajtó bizottság határozatot fogadott el a fiatalok FZO-iskolába történő irányításáról, és ezzel Kárpátalja területén

³ ОФІЦІНСЬКИЙ Роман: Мункаеро-тоборзас а Донбасзра. In Fedinec Csilla–Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010. 251.

⁴ БОТЛИК József: *A hűség csapdájában*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003. 62.

⁵ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.23., од.зб. 59., 161. Közli: ДОВГАНІЧ О. Д.–ХЛАНТА О. В. *Переслідування молоді за втечі зі шкіль ФЗН та за антирадянську пропаганду у військових частинах. Реабілітовані історією. Закарпатська область*. Ред.кол. під кер.: РІЗАК, І.М. ВАТ «Видавництво Закарпаття», Ужгород, 2003. ст. 111. Megjegyzés: A tanulmányban szereplő valamennyi levéltári hivatkozás a szovjet időszakra (Р. – радянський період) vonatkozik.

⁶ ОФІЦІНСЬКИЙ 2010. 251-252.

⁷ Справка, докладная записка отдела о проведении в области призыва в ряды Советской Армии, школы ФЗО. Директивные письма. ДАЗО, Р. 14., оп.1., од.зб. 404.

is megkezdődött az egyre nagyobb ütemű mozgósítás. Az USZSZK minisztertanácsa és az Ukrajnai Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának határozata nyolcezer fős kvótát állapított meg a megye számára, aminek a kivitelezése meglehetősen nehéz volt. A községházára, városi hivatalokba előzőleg hívott fiatalokkal igyekeztek aláíratni egy önkéntes munkavállalásról szóló dokumentumot, amivel azt kívánták bizonyítani, hogy a fiúk önként utaznak a szénbányákba dolgozni.⁸ Ráadásul már az első behívások alkalmával kiderült, hogy a többség nem jelentkezett, mivel nyíltan megtagadta, hogy átvegye a behívót.⁹ A rendelkezésre álló adatok szerint 1947 végéig 125 főt küldtek FZO-iskolába.¹⁰

1. ábra. A donbászi munkaszolgálat leggyakoribb helyszínei¹¹

1948-ban tovább, még nagyobb mértékben folytatódott a mozgósítás, melynek ütemtervét és körzetenkénti megoszlását a megyei tanács határozatban rögzítette. Ennek értelmében 3,5 ezer 18–19 éves fiatalot kellett mobilizálni és a sztálini (donyecki) területre küldeni.¹²

⁸ Kovács Elemér: *Élőlátók*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 107.

⁹ OFICINSZKIJ 2010. 251–252.

¹⁰ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.14., од.зб. 123., 131. Közli: Довганич–Хланта 2003. 110.

¹¹ Szerkesztette: MOLNÁR D. Erzsébet–MOLNÁR D. István

¹² ДАЗО, Ф. Р-195., оп.1., од.зб. 78., 10–13. Közli: Довганич–Хланта 2003. 110.

A Szovjetunió minisztertanácsa rendelete szerint Kárpátaljáról 1948. október 15–30. között a Kárpátontúli Területi és Járási Hadkiegészítő Parancsnokság további 500 főt a Vorosilovgrádi (Luhanszki) megyébe irányított.¹³ A szovjet vezetés figyelmeztette Kárpátalja mozgósítással foglalkozó vezetőit a határozat időben történő végrehajtásának fontosságáról és havonkénti kimutatást követelt a széniparba és a bányaeépítkezésekbe elküldött munkások számáról.¹⁴ Az utasításnak megfelelően a terület körzeti hadbiztosságai kiküldték a behívókat az 1928-as korosztálynak: 500 főt a vorosilovgrádi területre, az építőiparba, további 500 főt pedig a széniparba, FZO-iskolákba irányítottak.¹⁵

A munkaszolgálatra kiszemeltek összegyűjtése többféle módon történt: 1947-ben – amikor a mozgósítás fő szervezője és irányítója a hadkiegészítő parancsnokság volt – a behívás szabályos katonai behívó útján történt, számos esetben azonban a szovjet hatalom végrehajtói egyszerűen megjelentek a településeken és elvitték a fiatalokat. 1948-tól a munkaszolgálatra való irányítás a Végrehajtó Bizottság hatáskörébe tartozott. Ha a behívott kapott hivatalos okmányt, amely bányauzemi munkára kötelezte őt, akkor 1948-tól a végrehajtás szerve küldte azt.¹⁶ Előfordult olyan eset is, hogy egyes településeken a „málenkij robohoz” hasonlóan, ebben az esetben is a falusi kisbíró dobolta ki a jelentkezésre való kötelezettséget.

A munkaszolgálatra irányítandó személyek településenként történő összegyűjtése után fegyveres örök kíséretében a járási központokba irányították őket, onnan pedig Munkácsra, mivel a Kárpátontúli Terület Végrehajtó Bizottsága Munkácson jelölte ki a munkaszolgálatra irányított fiatalok gyűjtőhelyét a vasútállomás közelében. A behívottak itt gyülekeztek szerte a megyéből, és az alkalmassági vizsgálat után fegyveres örök kíséretében innen irányították őket a vasútállomásra, ahol hadiszerezvényekben kiszállították őket a célállomásra. A mozgósított fiataloknak meleg ruhát, cipőt, tartalék fehérneműt, kanalat, törölközőt és háromnapi ételmet kellett magukkal vinniük. Hivatalosan szükség volt a következő iratokra: személyi igazolvány bejegyzéssel, hogy kijelentkeztek állandó lakhelyükről, érvényes lakcímkijelentő lap, beutaló a szakiskolába, egészségügyi igazolás, valamint lakhelyi igazolás,¹⁷ a gyakorlatban azonban csak a személyi iga-

¹³ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.1., од.зб. 70., 45. Közli: Довганич–Хланта 2003. 110.

¹⁴ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.1., од.зб. 70., 48. Közli: Довганич–Хланта 2003. 110.

¹⁵ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.23., од.зб 59., 29. Közli: Довганич–Хланта 2003. 111.

¹⁶ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁷ ОФІСІНСЬКІЙ 2010. 251–252.

zolványukat kérték a behívottaktól. Miután összegyűlt a megfelelő létszám, vonaton, elkülönítve a számukra fenntartott kocsikban szállították ki őket a célállomásra: „Személykocsiba mentünk, de úgy tele volt, hogy egymás hátán voltunk. Egy hét múlva értünk oda.”¹⁸ Az út során – a szökések gyakorisága miatt – rendszeresek voltak a létszámellenőrzések: „Egy hétig mentünk Donbászra. A vagonba mindig kopogtattak a katonák. Mindig kutyával jöttek, kinyitották a vagonajtót, akkor egyik kutya a batyuhoz, a másik odaszorított bennünk. Akkor számolt a katona, számolt bennünk... Volt úgy, hogy kétszer is vissza, mert eltévesztette a számolást.”¹⁹

Néhány esetben szóbeli magyarázattal szolgáltak a begyűjtést irányító személyek: a leggyakoribb magyarázat a katonakötelességükre való hivatkozás volt, más esetekben hangsúlyozták, hogy a háború utáni újjáépítés miatt van szükség a munkaerőre, illetve előszeretettel illették az intézkedést „a tanulás lehetőségének” indokával. Ritkábban ugyan, de olyan eset is előfordult, amikor az etnikai keveredést említették a távoli területen teljesítendő munkaszolgálat okaként, valószínűsíthetően Kárpátalja alföldi részének, a határ menti sáv nemzetiségi összetételének megváltoztatására irányuló törekvés egyik összetevőjeként képzelve el az intézkedést: „Hogy keveredjen a fiatalság, mondták is, gyűlésen mondták, hogy keveredjen a fiatalság. Megmondták, hogy meg kell ott nőülni, érted?”²⁰

Több esetben semmilyen magyarázatot nem adtak, egyszerűen csak közölték, hogy az illető a személyi igazolványával jelenjen meg a megadott helyen: „Felszólítottak, hogy vigyem fel a paszportomat az irodába. Az iroda itt volt a templom mellett, ahol az óvoda volt és vigyem fel, és holnap menni kell érte. Másnap menni kellett érte a református templomudvarba, ahol a klinika van, és ott drótból volt a kerítés, s már körül volt ülve tróger milicistákkal és gépfegyverrel, úgyhogy onnan már kijönni nem lehetett. Ha már mindenki összegyűlt, csináltak ott sorakozót meg ezt meg azt, mint a katonáknak, és még ott is háltunk egy éjszaka. Onnan betolattak egy fedeles autót, és arra felültettek és Munkácsra vittek egyből.”²¹ „1948. november 18-án, csütörtök este megkaptam a behívót. 19-én, péntek délben indultunk szekérrel Beregszászba. Mikor beértünk, kimondták, hogy hat beregit besoroztak Donbászba 2 évre. (...) Erre egyáltalán nem számítottam. (...) 21-én

¹⁸ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁹ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²⁰ Brikk Elemér (1931), batári volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²¹ Bodnár Ferenc (1934), beregszászi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

vasárnap 4 órakor sorakozó, 6-kor 2 autóbusz jött. (...) Elindultunk, búcsút intettünk Beregszásznak, egy óra leforgása alatt Munkácson voltunk.”²²

Előfordult, hogy az illetékesekkel csak a kiszállítás után, a helyszínen közölték a valóságot: „'47. október 2-án volt itt a sorozás. Besoroztak, azt mondták, visznek katonának. Bele is voltunk nyugodva. Már mikor Har kovba értünk, akkor tudtuk meg, hogy a szénbányába kell lapáttal védeni a hazát, nem fegyverrel.”²³ „Nem is tudtuk, hová visznek, csak visznek munkára, mindig csak találgattuk. Beregszászban voltunk egy-két napot, míg bejegyezték, majd harmadnap vittek az állomásra, Lembergbe, utána meg Donbászra.”²⁴

Több visszaemlékező tanúsága szerint – behívó vagy bármilyen írásbeli felszólítás kiküldése nélkül – a katonák erőszakkal hurcolták el: „Megfogtak a katonák és elvittek, erővel elvittek.”²⁵ „Egyszerűen reggel jöttek, kit hogy találtak, úgy vitték. Bevittek Beregszászba, a református templomudvarba. Onnan bevittek minket Munkácsra, a téglagyárba, onnan beva goníroztak, úgy vittek – akkor Sztálinszkij oblaszty volt, most Donyeck – Horlovkára.”²⁶ Több esetben az összegyűjtést végző végrehajtók éjszaka lepték meg és szólították jelentkezésre vagy vitték el erőszakkal a munkaszolgálatra kiszemelt egyént: „Az úgy volt, hogy éjjel eljöttek, vótak ilyen druzsinyisták,²⁷ eljöttek éjjel paszportvizsgálatra. Mondja, hogy nincs benne egy körpecsét. Megnézte a szüleimét, azt mondta, hogy az jó. Azt mondta, hogy tessék feljönni az irodába. Ez éjjel egy órakor volt. Hát én fogtam magam, felöltöztem, szedtem a paszportomat vittem, meg a katonakönyvem, ne küldjenek már azért külön haza, ha nem jó. Mikor felmentem az irodába, láttam, hogy ott vannak ilyen fiatal fiúk többen is, ott volt a bíró, és fiatal fiúk, velem egyidősek körülbelül. (...) S egyszer csak bejelenti, hogy fiúk be kell menni sorozásra.”²⁸

A meg nem jelent behívottakat szigorúan megbüntették, vagy családtagjaik büntetésével zsarolták. Ezt példázza egy a Kárpátontúli Terület Végrehajtó Bizottságából a Szovjetunió Minisztertanácsához, 1948. május

²² Napló. Fancsik Béla, Donbász, 76. sz. FZO-iskola, Horlivka, 1949. január 28.

²³ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²⁴ Papp Endre (1927), csefálvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²⁵ Berényi Ernő (1930), hetenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²⁶ Horváth Gyula (1933), mezőegesei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

²⁷ Népi milicisták (rendőrök).

²⁸ Balog József (1932), benei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

31-én küldött levél, miszerint „a Kárpátontúli terület Nagyszőlősi járása Kommunista Pártjának körzeti FZO-felelős megbízottja 12 olyan behívott szüleit tartóztatta le, akik nem jelentek meg, és a letartóztatott szülőket a Belügyminisztériumhoz továbbította, mint túszoikat. Ugyanezen terület Perecsenyi járásában a behívásért felelős körzeti vezetőhelyettes azt az utasítást adta, hogy a bevonulni nem hajlandó behívottak családjáiknak a vagyonát kobozzák el.”²⁹

A megfélemlítések ellenére mégis többen próbálkoztak meg bujdosás révén elkerülni a munkaszolgálatot: „*Engem is üldöztek sok éven, két éven keresztül. Télbe voltunk, hogy esett, fújt a hó, és kint a Szernye-mocsárban bujkáltunk a legelőn. Többen is. Akik tudtunk. A miliciák meg itt kurgattak bennünket, hogy elfogjanak.*”³⁰ „*Erről nagyon nem jó volna beszélni. Három évig ágyban nem feküdtem, csak kint az erdőben bujkáltam (...) mégis megfogtak (...) és elhurcoltak.*”³¹

Előfordult, hogy a bujdosás sikerrel járt: „*Én is azok közé tartoztam volna, mert az a korosztály vagyok, akiket vittek, de hát bujdostam. Pincékben, padlásokon, aztán még a trágyacsomó alatt is bunkereket csináltunk. Bujdosunk. Akiket elfogtak, azokat elvitték a szénbányába Donbászra. Hát nekem sikerült itthon maradnom. Sikerült, úgy bujkáltam.*”³²

Érthető módon az emberekben még élt a félelem a három évvel korábbi „málenkij robot” miatt, ezért olyan történettel is találkozunk, amikor az üldözött – belefáradva a bujdokolásba – önként adta fel magát: „*(...) megfélemlítették a népet, dobszóval, hogy háromnapi eleséggel mindenki jelentkezzen, tizennyolc évtől. Mert háromnapi munkára el lesz víve. Megfélemlítették a népet, utána minket akartak vinni el Donbászra. Nem, nem tudtunk hova menekülni, bujkáltunk, hogy ne lássanak. (...) nem bírtam a bujkálást. Felmentem a miliciára és magam jelentkeztem, hogy megyek Donbászra.*”³³

1949-ben a Kárpátontúli Terület Végrehajtó Bizottsága mellett egy külön egységet hoztak létre a katonakötelesek FZO-iskolába küldésének szervezésével kapcsolatban A. P. Szemenov vezetésével. A terv nem teljesítése, illetve a tervezett létszám el nem küldése esetén a központi

²⁹ ДАЗО, Ф. Р-135., оп.1., од.36. 89., 57. Közli: Довганич–Хланта 2003. 111.

³⁰ Bakos Zoltán (1932), dereceni volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

³¹ Berényi Ernő (1930), hetenyeni volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

³² Nevét nem közlő, 1931-ben született adatközlő visszaemlékezése.

³³ Nevét nem közlő, 1927-ben született volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

kormányzat magyarázatot követelt tőle és a Területi Végrehajtó Bizottság elnökétől, Turjanicától. 1949. október 1-jén kelt levelében például Turjanica magyarázatként írta az USZSZK minisztertanácsához címzett levelében, hogy az újabb kvótát azért nem sikerült teljesíteni, mert a területen nem kielégítő a szervező- és tömegfelvilágosító munka a fiatalok között, illetve 1947–49 között már 12 ezer fiatalot elküldtek FZO-iskolába.³⁴

A munkaszolgálat szervezésének felelős megbízottja, Szemenov azzal a javaslattal állt elő Turjanicának és a Területi Kommunista Párt titkárának, Kompancjának írt, 1949. november 9-i levelében, hogy a fiatalok mozgósításának teljes körű végrehajtása érdekében az akadályozókat szigorúan meg kell büntetni, és azt szorgalmazta, hogy kötelezzék a belügyminisztérium helyi illetékeseit és az ügyészség szerveit, hogy segítsék a végrehajtó bizottság munkáját, a fiatalok kötelező megjelenését és szakiskolákba történő irányítását illetően.³⁵

Bár az eddig feltárt levéltári dokumentumokban nem történik utalás arra vonatkozólag, hogy a munkaszolgálatra küldött fiatalok kiválasztása nemzetiiségi alapon történt, a Donbászt megjárt kárpátaljai visszaemlékezők egyöntetűen állítják, hogy községükben kizárólag a magyar nemzetiségű, hadköteleseket sújtotta az újabb szovjet intézkedés: *„Nem vittek katonának csak ukránokat, zsidót vagy cigányt, de magyart nem (...) Tehát itt számolták a nemzetiséget (...) Magyarokat nem vittek, mert nem voltunk szerintük megbízhatók. Azért vitték a magyarokat a lágerbe is.”*³⁶ A magyar nemzetiség több túlélő visszaemlékezésében is megjelenik, mint a Donyec-medencei bányamunkára való kötelezés oka: *„Azért vittek el, mert katonakötelesek lettünk volna, de csak az ukrán nemzetiségűeket hívták be a fegyveres hadseregbe, a magyarokat, akik '25-től '28-ig születtek – '25, '26, '27 – ezt a három korosztályt vitték első transzportba Donbászra.”*³⁷ *„Hetente mentünk tán Verbőcről el, voltak Patakról, Salánkról. És arra emlékszek, hogy Egres egy nagy falu, és onnan egy sem volt, ezek ruszinok, ruszin falu. Úgy jön ki, hogy őket akkor nem vitték, csak a magyarokat. Úgy aztán, akkor már nem szöktünk el, mert télére nem volt hova menekülni.”*³⁸ *„Itt nem bíztak meg bennünk, itt, mint magyarokba, hogy vittek volna katonának. Úgy vittek,*

³⁴ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.23., од.36. 60., 49. Közli: ДОВГАНИЧ–ХІАНТА 2003. 111.

³⁵ ДАЗО, Ф. Р-195., оп.23., од.36. 60., 96. Közli: ДОВГАНИЧ–ХІАНТА 2003. 111.

³⁶ Nevét nem közlő, 1927-ben született donbászosi visszaemlékezése.

³⁷ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

³⁸ Stul Ferenc (1930), verbőci volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

mint katona, soroztak, minden, jártunk komisszióra. Besoroztak és közbe elvittek munkára a bányába.”³⁹ A „megbízhatatlanság” mint a munkaszolgálat indítéka a legtöbb kárpátaljai, magyar nemzetiségű „donbászos” tudatában jelen van: „1944 novemberében, mikor elhurcolták az embereket, a megtorlásnak még nem volt vége. Mi, magyarok továbbra is megbízhatatlan emberek voltunk, például nem vitték a magyar fiúkat katonának. Ruszint, cigányt, zsidót igen, de magyart nem. De annál inkább a katonai parancsnokságon keresztül a donbászi szénbányákba.”⁴⁰ „Behívtak bennünket, katonakötelesek voltunk abban az időben, és mivel mi magyarok voltunk, nem bíztak bennünk, hogy katonák legyünk, mert hát a háborúban a magyarok is harcoltak a szovjetekkel, így nem bíztak meg bennünk, és akkor elvittek bennünk munkaszolgálatra Donbászra FZO-ba, hogy tanítsanak bennünket, hogy adjanak valamilyen mesterséget, hogy dolgozzunk, hogy tudjunk építeni felfele amit a háborúban leromboltak, felrobbantottak.”⁴¹ „A katonai parancsnokságon keresztül, mi nem voltunk megbízhatók, azért a katonai parancsnokság vitt bennünket Donbászra.”⁴² „Nem voltunk megbízhatók, ezért a vasgyárba kerültünk, azt hiszem helyreállítani.”⁴³ „Azt mondták, még katonák nem lehetünk. Ahogy bejöttek az oroszok, ugye nem tudom én hány évet kellett itt még lenni, hogy mink megbízhatók legyünk, hogy katonának vigyenek. Őszintén mondom.”⁴⁴ „A hadkiegészítő parancsnokság vitt minket, csak nem vittek katonának, mert nem bíztak bennünk.”⁴⁵

Nem zárható ki, hogy a visszaemlékezők érve a munkaszolgálatlalt kapcsolatban megalapozott a velük szemben táplált bizalmatlanságot illetően, hiszen a vidék addig más országhoz tartozott, ennél fogva a határsávbán nem szláv etnikumú lakosság élt. Azonban az sem jelenthető ki teljes egyértelműséggel, hogy Kárpátaljáról kizárólag a magyar nemzetiségű katonaköteles korba lépett fiatalokat vitték a Donyec-medencébe, mivel a FZO-iskolák a legtöbb esetben vegyes etnikai összetételűek voltak, a munkaszolgálatosok között pedig kárpátaljai ruszin, illetve ukrán nemzetiségű személyek is fellelhetőek: „Ruszinok voltak Donbászban, kárpátaljaiak.”⁴⁶

³⁹ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴⁰ Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos feljegyzése.

⁴¹ Orbán Béla (1930), feketepataki volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴² Holozsay István (1925), benei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴³ Cseh Pál (1928), jánosi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴⁴ Bedő János (1931), jánosi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴⁵ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴⁶ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

rendelkezésre álló adatok arra engednek következtetni, hogy – mivel a Kárpátalja területére megszabott kvóta teljesítésében kisebb vagy nagyobb mértékben, de valamennyi járásnak ki kellett vennie a részét – a magyar többségű, illetve etnikailag vegyes összetételű közigazgatási egységekből főként, vagy kizárólag a magyar nemzetiségű katonaköteles korúakat vették, azonban a ruszinok, vagy ukránok által lakott települések is érintve voltak a munkaszolgálatosok kiállítása tekintetében.⁴⁷

Több visszaemlékezésben jelenik meg a helyi magyarságot „eladó”, a kommunista hatalmat kiszolgáló funkcionárius személye: „*Itt volt egy eladó, aki eladta a magyarságot, eladott mindent.*”⁴⁸ „*Volt egy derceni „emberbefogó”. Nappal járta a falut, hogy hol hall valamit, hogy hova bújnak az ilyen fiatalok, akiket Donbászra szedtek össze felé.*”⁴⁹

A személyes ellentét a helybéli, községi szintű vezetőkkel egyes esetekben szintén közrejátszhatott az adott személy munkaszolgálatra történő küldésében: „*(...) erőszakkal vittek el. A jegyző, a bíró ellenségem voltak és rám vették a vizet.*”⁵⁰

A témát érintő szakirodalom említést tesz a Felső-Tisza-vidéken élő román nemzetiségű hadkötelesek behívásáról, akik közül közel 100 fő kapott behívót, de egyikük sem jelent meg a gyűjtőhelyen. A munkabizottságok tagjai felkeresték az érintettek otthonait, de a behívottak közül senkit nem találtak meg.⁵¹

A donbászi munkaszolgálatot teljesített egyes visszaemlékezők szerint a hatóságok a munkaerőszerzés mellett ezt az intézkedést is felhasználták a kárpátaljai magyarság újbóli megtizedelésére: „*Munkáshiány volt. Mi meg beleestünk abba a korosztályba, mert már voltunk 18 évesek. Mert '44-ben, mikor az embereket vitték, akkor mi még kiestünk, minket akkor még nem lehetett vinni. Azután megint felnőtt egy kis munkaerő és akkor ezeket is távolították elfelé. Én így gondolom, ezért vittek Donbászra bennünket. Mert az itteni magyarságot katonának nem vitték és azért vitték Donbászra, hogy nehogy erő kerekedjen itt felfele. Inkább semmisítették, gyengítették*

⁴⁷ A mindeddig feltárt levéltári dokumentumokban szereplő munkaszolgálatosok névsora túlnyomó többségében magyar hangzású neveket tartalmaz. ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.зб. 797., 134., Ф.Р-2558., оп.1., од.зб. 1919., 152–154., 179. Közli: Довганич–Хланта 2003. 112.

⁴⁸ Horváth Gyula (1933), mezőegcsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁴⁹ Bakos Zoltán (1932), derceni volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵⁰ Ferenczi Endre (1927), hetenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵¹ OFICINSZKIJ 2010. 252.

*itt lefele az embereket. Én így gondolom. Csak ezért vihettek bennünket, mert mi nem ártottunk tényleg senkinek. Mi magyarok nem voltunk megbízhatóak, mer az ukránokat katonának vitték, minket meg a FZO-ba.*⁵² *„Az volt az oka, hogy a lágerbe elvitték az embereket, és innen is a fiatalokat is pusztítani akarták kifele, csak ez volt az oka.”*⁵³

A kényszermunkára elhurcoltak emlékezetében ezek az események több szempontból is tragédiaként jelennek meg: egyrészt, miután édesapjuk és rosszabbik esetben még idősebb bátyjuk is a „málenkij robot” áldozatává vált, őket – arra kényszerítve, hogy otthon hagyják édesanyjukat és fiatalabb testvéreiket – mint családfenntartót, szintén elhurcolták. *„Akkor is becsaptak bennünket. Mert arról volt szó – húsz évesek voltunk – hogy visznek katonának 1947-ben. És a szénbányába vittek. Én éppen egy év, hogy nem estem bele a három napi munkába. Nekem két bátyám halt oda. Egyik volt 19, a másik 21 éves. Egyiket halva Szolvyáról édesapám küldte haza. Apám is ott volt.”*⁵⁴ *„Az anyám gyenge, beteges volt, hatan voltunk testvérek, az apámat elvitték, én lettem volna a legnagyobb, a családfő itt-hon, de Donbászra el kellett menni, elvittek.”*⁵⁵ *„Beleestem ebbe a donbászi menetbe, Donbászra hordták az embereket. Jobban mondva előtte vitték a „háromnapos embereket.” Ez volt ’44-ben. Akkor még én kicsi voltam, a bátyám beleesett, azt elvitték apámmal együtt. Mind a kettő odamaradt és utána én odafejlődtem, és mivel hogy nagyobb család voltunk, engem ’48 tavaszán felmentettek, de ősszel már cserez vojenkomát, akkor elvittek.”*⁵⁶ *„’44-ben, mikor bejöttek az oroszok, apámat elvitték a lágerbe és gazdálkodtunk, míg el nem vittek Donbászra.”*⁵⁷ *„Az én apám a vasúton dolgozott, azt elvitték a lágerbe az oroszok. Az is odamaradt, meghalt.”*⁵⁸

Előfordult, hogy a „málenkij robotból” élve hazakerült, katonaköteles korú fiatalot vitték el további három évre a Donyec-medence szénbányáiba: *„Három évet a lágerben voltam, hármat pedig, mikor hazajöttem, szintén akkor ilyen sorozás módjára elvittek bennünket Donbászra. Az már itt van*

⁵² Tóth Béla (1928), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵³ Berényi Ernő (1930), hetyeni volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵⁴ Máté Viktor (1927), visszaemlékezése. A visszaemlékezést közli: P. PUNYKÓ Mária: *Reggelt adott az Isten. A szenvedés éveit kárpátaljai népi elbeszélésekben.* Debrecen, 1993. 111. (a továbbiakban: P. PUNYKÓ M. 1993)

⁵⁵ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵⁶ Tóth Béla (1928), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵⁷ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁵⁸ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

*Ukrajnában, Donbász a szénbánya, szénmedence. Én abba dolgoztam három évet.*⁵⁹

Az egyéni tragédiákon túl, a visszaemlékezők elbeszéléseiben a „málenkij robot” mellett a donbászi munkaszolgálat is az egész közösséget sújtó intézkedésként jelenik meg: „*Az embereket elvitték a lágerbe 18–50 évig, minket azután Donbászra vittek. Úgyhogy férfiak Csetfalván alig voltak. Nagyon kevesen voltak.*”⁶⁰

A hivatalos adatok szerint a szovjethatalomnak ez az intézkedése kizárólag a katonaköteles korú fiatalokra vonatkozott, valójában a munkaszolgálatot teljesítők tanúsága szerint számos esetben vittek el 18. életévüket be nem töltött kiskorúakat, gyerekeket is: „*Tizenöt éves gyerek voltam, mikor elvittek.*”⁶¹

A Donbászra történő munkaerő-toborzás 1952-ig volt jelen. Ettől kezdve katonai sorszolgálatra vitték a magyar nemzetiségű fiatalokat is. Arról, hogy összességében hány embert hurcoltak el és hány lett áldozata ennek az újabb a régió fiatalságát megcélzó szovjet intézkedésnek, összesítő adatok sajnos nem állnak a rendelkezésünkre. Ivan Turjanica jelentéséből az 1947–49 között mozgósítottak létszámára vonatkozóan ismertek az adatok, ahol a végrehajtó bizottság elnöke 12 ezer főről számol be.⁶²

Életkörülmények a donbászi munkatáborokban

A Donyec-medencén belül a kárpátaljai behívottakat olyan bányavárosokba vitték, mint Makijevka, Jenakijev, Sztalino⁶³, Horlivka, Krasznodon, Krasznoarmijszk. Megérkezés után a hatóságok elvették tőlük a személyi igazolványukat és csak a munkaszolgálat letelte után adták vissza tulajdonosaiknak, a ruházatukat szintén le kellett adni, helyette FZO-s egyenruhát kaptak. Ezután megkezdődött számukra a szakmai felkészítés, melynek időtartama részlegenként változó volt: az elvégzendő munkafolyamattól függően két héttől három hónapos időtartamig tartott, azonban számos esetben az illetőt mindenféle felkészítés nélkül, gyakorlati ismeretek híján azonnal dolgozni küldték: „*Elvittek, hogy megyünk FZO-ra, de egyből vit-*

⁵⁹ Nevét nem közlő, 1925-ben született munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶⁰ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶¹ Horváth Gyula (1933), mezőgécsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶² ДАЗО, Ф. Р-195., оп.23., од.зб. 60., 49. Közli: Довганич–Жланта 2003. 111.

⁶³ Donyeck 1943–61 között használt neve.

tek a szénbányába.”⁶⁴ „Elvittek Donbászra, a bányába levittek első nap. A mi bányánk 360 m mély volt, nyílegyenesen lefelé. Egyik lift lement, azzal lementünk a szénrétegnek a fenekére és ott mentek végig az alagutak.”⁶⁵

A hatalmas ipar- és bányavárosokban a különböző munkafolyamatokat tekintve a legtöbben természetesen a bányákban dolgoztak vājárként, fűrósként, vagy éppen szenet lapátolóként, de ácsokat is képeztek ki a FZO-iskolákban, és sokan dolgoztak asztalosként vagy vasöntőként is: „Makijevka, ez Donbászban van, ott van a legnagyobb vasgyár; olvasztó, csináltak síneket, vinklit, hengerelt árút. Nagy, 2,5 km széles, 4 km hosszú területű volt a gyár körülveve téglafallal. Persze puskás őrcök őrizték, volt olyan propuszk, amivel be lehetett lépni, és csak azon a kapun.”⁶⁶

A felkészítés ideje alatt egy-egy szakma elsajátítása mellett a legtöbb helyen viszonylag könnyebb munkákat bíztak a tanulókra: „Mi még nem csináltunk olyan munkát, mint például a fűrók. Takarítgattunk, vagy a deszkát adogattuk felfelé, meg mikor milyen munka volt. Ilyen munkát csináltunk három hónapig. Azután mentünk a bányába, mert már rendes munkások voltunk.”⁶⁷

A FZO-iskola befejezése után a dolgozók egy része munkájuk fejében fizetést is kapott attól függően, hogy milyen nehézségű munkát végzett. Abban az esetben viszont, ha a munkás indokolatlanul nem jelent meg a munkahelyén – mert például szökéssel próbálkozott –, büntetést kellett fizetnie, vagyis hat hónapig levonták fizetésének a 25%-át. A büntetésnek ez a fajtája „hathuszonöt”-ként vált ismertté.⁶⁸ „Ott is már megbüntettek, mert ugye három nap nem voltam munkában, akkor megbüntettek hathuszonötre. A hathuszonöt a volt, hogy hat hónapig a fizetésemből minden 100 rubelből lefoglaltak 25 rubelt.”⁶⁹

A tervgazdálkodásnak megfelelően a bányászoknak és munkásoknak itt is teljesíteniük kellett a napi normát, addig nem fejezhatték be a munkát: „Nyolc órai munkába meg kellett csinálni a tervet. Nem bírtuk megcsinálni. Valamikor tíz órát is dolgoztunk, hogy alig tudtunk feljönni a liften – mert már akkor felfelé a szenet azon a liften hordták – alig tudtunk feljönni. (...)

⁶⁴ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶⁵ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶⁶ Cseh Pál (1928), jánosi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶⁷ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁶⁸ Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos feljegyzése.

⁶⁹ Horváth Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

*Mi 24 óra alatt feladtunk 120 t szenet egy helyről, egy részlegről. Két műszakban dolgoztak a fűrészek, két váltásba, mi pedig famunkások voltunk, adogattuk 500 m mélyre le a faanyagot. A széldezkát, meg a gömbölyű fát, 1,2 m-es gömbölyű fát. S ha mi nem adogattuk le, akkor a fűrészek nem tudtak dolgozni.*⁷⁰

A bányákban és a gyárakban állandó jelleggel folyt a munka, a munkások három műszakban dolgoztak, napi 8 órában: „8 óra munkaidő vót, aki azt letudta, 16 óra hosszát meg fent volt, mert három műszak volt. De mikor feljöttünk, nem ismertük meg egyik a másikat, nem ismertük meg a fekete koromtól. Amikor bementünk a fürdőbe, kellett két óra hosszát (...) Egyik végén a szennyes ruhát kellett leadni, a munkaruhát. A másik végén meg a tiszta ruhát kaptuk. De olyan feketék voltunk, mint az üszök. Egy óra hosszáig mosakodtunk.”⁷¹

A legnehezebb és leginkább embertpróbáló munka a bányászoké volt. A legtöbb helyen csupán 60-70 cm vastagságú volt a szénréteg, így a vájatok magassága miatt mind a robbantást, a fűrészt, a kitermelést, a dúcolást végzők csak hason csúszva, vagy négykézláb tudták megoldani vízben, mivel hasuk alatt folyt, fejük felett pedig csepegett a víz.⁷²

A bányák rossz állapota miatt gyakoriak voltak a bányaomlások, gázszivárgások miatt bekövetkezett balesetek: „A bánya leszakadt, ahol én voltam. Lent voltam 48 órát, míg kiszabadítottak, mert ahol én fűrtam, ott más nem dolgozott.”⁷³

A balesetek elkerülésének érdekében patkányokat, néhol lovat is vittek le, hogy jelezzék a közelgő veszélyt. „Hiába visított a patkány, horkantott a ló, 1949. november 18-án mégiscsak a sújtólégrobbanás temette el tizenhárom társunkat. Heten maradtunk meg. Akiket aztán 36 órai megfeszített munka után szabadítottak ki a bányamentők.”⁷⁴

Más típusú balesetek is előfordultak: többen a csilléből estek ki és zúzódtak halálra, volt, akit egyszerűen egy leváló kő nyomott agyon.⁷⁵

Az ételmezést illetően a FZO-iskolákban naponta háromszor étkeztek a tanulók. Elmondásuk alapján bár az étel mennyisége és minősége is

⁷⁰ Blanár Dezső (1929), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁷¹ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁷² Kovács 1993. 102.

⁷³ Horvát Gyula (1933), mezőegcsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁷⁴ A visszaemlékezést közli: Kovács 1993. 102.

⁷⁵ Kovács 1993. 105.

rendkívül silány volt, arra elég volt, hogy ne éhezzenek: „*Ennivalót, amit tudtak, ők is, akkor volt a nagy háborúnak vége, nem lehetett követelni. Mikor mi volt, de háromszor naponta adtak.*”⁷⁶ „1948. december 27, hétfő. *Reggeli borsóleves, nem eszi meg senki, kiöntögetjük az asztalra. A teában nincs cukor, azt is kiöntjük.*”⁷⁷ „*Hát enni adtak, nem olyan jó koszt volt, nem mondhatom, hogy nagy, de azért meg lehetett róla lenni.*”⁷⁸ Az étel osztásánál figyelembe vették, hogy ki milyen nehézségű munkát végez, ennek megfelelően a bányászok kapták meg először az ennivalót: „*Minden reggel a bányász az első volt a kenyérre. Volt egy könyvünk, azt felmutattuk, nekünk már adták is. Nem kellett nekünk sorba állni.*”⁷⁹

Élelmezési gondok leginkább a kezdeti időszakban voltak jellemzőek, ami a világháború után kitört, egész Ukrajnát sújtó 1946–47-es éhínséggel magyarázható, gyakran éhgyomorral küldték munkába a behívottakat: „*Elég nehéz volt a helyzet az akkori időben. Éhség volt. Éhen kellett dolgozni a bányába lent. Nehéz idők voltak.*”⁸⁰ „*Olyan helyre vittek, hogy még tizenhét éves fel se tudta fogni, hogy mi lesz vele. Jártunk a szénbányába, ennivaló éppen csak volt is, meg nem is, adtak is, meg nem is, úgyhogy az volt a sorsunk, hogy reményt nem láttunk az életünknek, hogy hazakerüljünk.*”⁸¹ „*Rossz körülmények között voltunk, a kaja is gyenge volt és (...) nem jól bántak velünk.*”⁸² Többségük csak a hazulról küldött élelmiszer-csomagok segítségével tudta átvészelni a munkaszolgálat idejét: „*Enni adtak. Nem éppen első osztályú kaja volt a háború után, de küldtek csomagot itt-honról mindig.*”⁸³ Azonban az is előfordult, hogy az örök már csak akkor adták oda a csomagot a címzettnek, amikor a benne lévő élelmiszer már megromlott: „1949. január 4. – *A csomagot 4-én kaptam ki, minden el volt romolva. Elkeseredtem, tudom, mily nehezen telik otthon rá, itt meg nem adták ki, míg el nem romlott.*”⁸⁴ Még inkább sajnálatosak azok az esetek, mikor a „málenkij robot” miatt elvesztett apa és a betegség következtében elhunyt anya hiánya miatt nem volt, aki küldjön ételmet: „*(...) nekem, ugye*

⁷⁶ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁷⁷ Napló. Fancsik Béla, Donbász, 76. sz. FZO-iskola, Horlivka, 1949. január 28.

⁷⁸ Sas Zoltán (1930), csonkapapi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁷⁹ Horváth Gyula (1933), mezőegcsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸⁰ Tóth Sándor (1926), visszaemlékezése. A visszaemlékezést közli P. PUNYKÓ M. 1993. 118.

⁸¹ Nevét nem közlő, 1927-ben született munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸² Halász Endre (1930), csonkapapi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸³ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸⁴ Napló. Fancsik Béla, Donbász, 76. sz. FZO-iskola, Horlivka, 1949. január 28.

nem volt már szülőm. Én csomagot se kaptam két és fél évig, egy csomagot se. Semmit.”⁸⁵

A tanulás végeztével, a munkába állás után a fizetésben részesülő munkásoknak már saját maguk kellett gondoskodniuk az élelem beszerzéséről: „*Ott már saját magadat kosztoltad! Nem adtak enni, hanem mindenki saját maga. Három hónapig, míg iskola volt, addig adtak enni, utána adtak fizetést és utána amit vettél.*”⁸⁶ Ami a fizetést illeti, az sem bizonyult mindig elegendőnek még az ennivaló tekintetében sem: „*Volt olyan hónap, hogy három kenyérre valót is alig kerestünk meg. Ha otthonról állandóan nem kapjuk a csomagot, nem is tudom, mi történik velünk. Drága jó anyám 74 pakkot küldött összesen Donbászra. Volt abban minden: paszuly, kész rántás, csülök, meg néha kolbász is. Pedig otthon is nagy volt ez idő tájt a szegénység.*”⁸⁷

Több visszaemlékező elmondása szerint a bányák környéki településeken az ottani lakosság rosszabb körülmények között élt, mint otthon ők. A helybeliek ráadásul ellenszenvvel tekintettek rájuk, mivel úgy vélték, hogy elveszik a munkájukat.⁸⁸ „*Mikor odavittek bennünket, azt mondta az ottani nép, elmentünk tőlük a kenyeret megenni. A munkát elvenni, a kenyeret megenni.*”⁸⁹ „*Az utcán hajigáltak bennünket. Mentünk a gyárba és hajigáltak. Azt mondták, hogy nekünk nincs kenyérünk itthon, nem tudunk mit enni, azért mentünk oda. Hát erővel hurcoltak el.*”⁹⁰ „*Nem jó bánásmódba részesültünk, bántottak bennünket, hogy minek mentünk oda.*”⁹¹

Más, a világháborús frontvonalától jobban érintett Donyec-medencei településeken, az emberveszteség következtében olyan magas volt a munkaerőhiány, hogy nem volt épkezláb ember, aki a bányában dolgozzon. A visszaemlékezők több esetben ezzel magyarázzák a munkaszolgálat okát: „*Donbászban 485 m mélyen voltunk, nőekkel együtt. De ott nem voltak, csak rokkant emberek, akik a háborúból, a frontról jöttek (...) meg öregek (...) Munkások nem vótak. Muszáj volt munkás, oszt evvel a FZO-behívóval bevitték. Mert nem volt munkaerő. Ott volt féllábú ember, félkezű, mind, aki*

⁸⁵ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸⁶ Brikk Elemér (1931), batári volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁸⁷ A visszaemlékezést közli: Kovács 1993. 102.

⁸⁸ Kovács 1993. 99–100.

⁸⁹ Horvát Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹⁰ Sas Zoltán (1930), csonkapapi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹¹ Halász Endre (1930), csonkapapi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

*a frontról hazajött, de egy komoly, ép, erős ember nem, már odavalósi. Én nem láttam.*⁹²

További problémát jelentett a nyelvtudás hiánya. A Kárpátaljáról származó magyar nemzetiségű munkaszolgálatosok semmilyen szinten nem beszélték az orosz nyelvet, a kezdeti időkben azt sem értették, hogy mit akarnak tőlük. Elmondásuk alapján három-négy hónap kellett, hogy megértsék az utasításokat, és még ugyanennyi idő szükségeltetett, hogy ők is beszéljenek.⁹³

A donbászi munkások etnikai összetételét illetően a birodalomban élő nemzetiségek nagy részének képviselőit fel lehetett lelteni. Leggyakrabban az ukránok, ruszinok, moldovánok, fehéroroszkok, üzbégek, grúzok, lengyelek, észtek, lettek említése fordul elő, illetve nagyszámban voltak jelen a háború után szovjet fogságba esett német nemzetiségűek, illetve német hadifogságba esett, a szovjet katonák által kiszabadított oroszok is. *„Mindenféle nemzet, vót sok nemzet: román, ukrán, orosz, magyar, német, nincs is több nemzet Kárpátalján.*”⁹⁴ Rajtuk kívül a bányákban olyan magyar és egyéb nemzetiségű személyek is dolgoztak, akik politikai fogolyként lettek elítélve: *„A gyár területén volt cementgyár, ahol a politikai foglyokat dolgoztaták, magyarokat. Azoknak nem lehetett ki-be járkálni, nem lehetett menniük sehova, szuronyos puskával őrizték őket.*”⁹⁵ Némelyik munkaszolgálatos egy bányában dolgozott a Magyarországról német származása vagy német hangzású neve miatt Donbászra hurcolt nőkkel is: *„Voltak ott románok, sokan voltak a Dunántúlról, nők, magyar nők, akiket ott bevagoníroztak, úgy hozták el a magyar nőket. Öregek, meg velem korabeliek, fiatal lányok voltak: 14, 15 éves, 17 éves, melyik mennyi. Azok külön részlegben voltak, nem járkálhattak sehova.*”⁹⁶

Egyes helyeken csak magyarok dolgoztak mint munkaszolgálatosak: *„Mi ott voltunk 120-an kárpátaljaiak abban a barakkban, ahol én voltam*

⁹² Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹³ KOVÁCS 1993. 102.

⁹⁴ Brikk Elemér (1931), batári volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹⁵ Cseh Pál (1928), jánosi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹⁶ Horvát Gyula (1933), mezőegcsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése. A visszaemlékező valószínűsíthetően a Magyarország területéről német nemzetisége vagy német hangzású neve miatt Donbászra hurcolt nőkre gondol. Lásd! BOGNÁR Zalán: Malenkij robot. In Bognár Zalán (szerk.): *„Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini légerekbe 1944/45–1955.* Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009.

*Donbászban. A 22-es bányában dolgoztam, ott 120-an voltunk egy barakkban, mind magyarok, Kárpátaljáról valók, mind a 120-an.*⁹⁷ Rajtuk kívül a helyi lakosság kapott munkát: „*A 22-es bányába nem voltak csak az oda-
valósiak, akik ott laktak. Azok jártak be, aki ott a környéken lakott, azok
jártak a bányába, meg mi voltunk, Kárpátaljáról, százhuszan abban a bá-
nyába.*”⁹⁸

A donbászi munkaiskolákban gyakorlatilag láger vagy börtön közeli körülmények uralkodtak.⁹⁹ „*Úgy voltunk, mint akármilyen elítélt, mint aki
10 évet kapott, olyan szigorúság volt. Együtt dolgoztunk együtt mentünk
kifelé a munkából, a kapunál ott voltak az őrcök, azok mindenkit átmotoztak
kifelé menet, meg befelé menet. Nagy láger volt, nagy hadilágerek. Dolgoz-
tak ott sok németek is, még a háborúból ottmaradtak. Azok szerelték befelé
a gyárakat.*”¹⁰⁰

A Szovjetunióban méltatott ünnepeket a munkaszolgálatosok köré-
ben is megtartották, ilyenkor szabadnapot kaptak: „*1949. május 1.: nagy
ünnep van, új ruhát kaptunk. Reggel a városba megyünk enni, onnan vissza,
sorakozó, képeket adnak, azt vinni kell. Én is viszek egyet. Felmegyünk a
városba, rengeteg nép ujjong a nagy zsvajban. Ebéd után moziba megyünk.
Vacsora. Május 2., Hétfő: nem kell dolgozni, ünnep van. A gyárak, még a
sahták is leálltak.*”¹⁰¹

1948-tól lehetőség nyílt a munkaszolgálat idejének csökkentésére,
ugyanis ekkor megjelent miniszteri rendelet értelmében a munkaszolgálatot
teljesítők teljesítményüktől függően 24 óra alatt ledolgozhattak két vagy
akár három napot is: „*Ha 100% volt egy brigádnak, akkor csak egy napot
számított. Ha volt 120%, akkor egy nap kettőnek, ha 150%-on felül dolgoz-
tunk, akkor egy nap három napnak számított. Azért ha jó brigád volt, egy év
alatt három évet letudott.*”¹⁰²

A bányákban dolgozó munkások változó időtartamot töltöttek
Donbászban: van, aki több mint három évet dolgozott le a szénbányákban,
de olyan visszaemlékezővel is találkozhatunk, akik a sikeres szökéseknek

⁹⁷ Berényi Ernő (1930), hetenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹⁸ Berényi Ernő (1930), hetenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

⁹⁹ OFICINSZKU 2010. 252.

¹⁰⁰ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁰¹ Napló. Fancsik Béla, Donbász, 76. sz. FZO-iskola, Horlivka, 1949. január 28.

¹⁰² Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

köszönhetően néhány hét vagy hónap után búcsút intett a munkaszolgálatnak.

A három év letelte után sem volt mindig egyszerű a hazajövetel, mert több esetben a munkaszolgálatot teljesített fiatalokat nem akarták hazaengedni. Több fiatal, tapasztalatlan, a nyelvvél hónapokig küzdő munkást csaptak be a bányagazgatóság könyvelői, normaelszámolói.¹⁰³ Amikor azok kérvényt írtak a hazaengedésük ügyében, akkor – az egyik visszaemlékező szerint – a felettese visszadobta a kérelmet és a következő választ kapták: *„Nincs semmilyen elszámolás, fogunk dolgozni, míg meg nem döglünk. Szóhoz sem tudtunk jutni, lehorgasztott fejjel kijöttünk az irodájából.”*¹⁰⁴

A munkaszolgálat a korabeli sajtó tükrében

A korabeli sajtó, mint a pártvezetés irányítása alatt lévő legfontosabb propagandaeszközök egyike, 1948-tól tartotta folyamatosan napirenden a munkaszolgálat témáját, vezércikkek sorozatát jelentetve meg, melyeknek az volt a lényege, hogy az ifjúság önként és boldogan élt azzal a felhívással, hogy a donbászi szénbányákba megy dolgozni.¹⁰⁵

A tanulást, mint a donbászi munkaszolgálat egyik előnyét, valamint a szakmai képesítés megszerzésének a fontosságát harsogták a különböző írások, így próbálva kevésbé rémisztővé, már-már vonzóvá tenni a három év bányauzemi munkát a fiatalok számára. Erről tanúskodnak a beregszászi kerületi pártbizottság és néptanács sajtószervének lapjában, a *Vörös Zászló* számaiban megjelent cikkek tömkelege. Például az alábbi írás a következőket taglalja: *„Még nem is olyan régen területünk fiatalsága teljes bizonytalanságban élt jövőendő életét illetően. Az iskola elhagyása után csak a szerencsésebbek tudtak közülük valamilyen szakmai képesítésre szert tenni, de még azt a néhányat is, akinek ez sikerült, a munkanélküliség állandó veszélye fenyegette. A szovjet kormány korunk fiatalsága előtt a fejlődés lehetőségeinek olyan útjait nyitotta meg, amilyenre mi azelőtt gondolni sem mertünk volna. Szakiskolák egész sora nyílt meg és áll a szovjet fiatalság rendelkezésére. Mi megértettük hazánk hívó szavát, tudjuk, hogy nekünk kötelességünk ezekbe az iskolákba menni és tanulni, hogy mint szakmunkások, értékes tényezőjévé válhassunk a fasiszta harácsolók által szétrombolt*

¹⁰³ KOVÁCS 1993. 102.

¹⁰⁴ Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁰⁵ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004. 200–203.

népgazdaságunk újjáépítésének. Szovjethazánk vérkeringésének fő ütőere a Don-medence. Ahhoz, hogy gyors ütemben építhessük fel gyárainkat, falvainkat, kulturális és egészségügyi intézményeinket, szükséges, hogy elsősorban szemet, minél több szemet termeljünk.”¹⁰⁶

Azokról a munkásokról pedig, akik panaszkodni mertek a munkaszolgálatra való kényszerítés miatt, a következőket olvashatjuk ugyanezen sajtótermék hasábjain: „*De vannak itt olyanok is, akik itt is az otthoni kulákfiú életét szeretnék élni – munka nélkül. Ezek írják haza a kétségbeesett hangú leveleket, ezek szítják az ellenséges propagandát. Mi, akik boldogan jöttünk ide, mert segíteni akarjuk Hazánk nagy újjáépítési munkáját, súlyt helyezünk arra, hogy ezeknek a kulákelemeknek a hazugságait megcáfoljuk és felvilágosítsuk az otthoniakat a valóságos helyzetről.*”¹⁰⁷

A munkaszolgálatot propagáló sajtóban természetesen a FZO-iskolák jelentőségéről is számos cikk jelent meg: „*A mi országunkban nincsenek olyan dolgozók, akik arra kényszerülnek, hogy a gyárak üzemek ajtajain munkáért kopogtassanak. A Kárpáti területen a FZO iskolába való behívás jelentőségét nehéz felmérni, mert ezen munkások legnagyobb része népgazdaságunk egyik legfontosabb ágában, a szénbányászatban képezi ki magát. A bányászok a munkásosztály vezető csapata, munkájukat népünk megbecsüli. Mindenkinek, aki most a FZO iskolába megy, tudnia kell, hogy milyen fontos helyre küldi őt Hazánk. Nekünk iparunk ellátására évi 250 millió t szemet kell termelnünk. Elvtársak, ez a szám már magában véve is elég bizonyítéka annak, hogy milyen fontos feladatokat bíz reátok hazánk.*”¹⁰⁸

A cikk kiemeli a helyi agitátor- és propagandamunka jelentőségét: „*A FZO iskolába való behívással kapcsolatban nagy feladatok állnak a párt- és szakszervezetek előtt. Széleskörű politikai munkát kell kifejteni a városokban és falvakban, meg kell magyarázni, mennyire fontos a szénipar fejlesztése népgazdaságunk, Hazánk hatalmának megerősítése terén. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy azok a fiatalok, akik most ezekben az iskolákba mennek, többnyire először hagyják el családjukat: segíteni kell őket abban, hogy megtegyék ezt az első lépést az önálló élet felé.*”¹⁰⁹

Az önkéntes jelentkezést motiválandó, a településeken gyűléseket szerveztek a széniparnak és a bányászatnak az ország gazdaságában be-

¹⁰⁶ Hazánk fő ütőere – a szénipar. *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 18. szám, 1948. február 26. 1.

¹⁰⁷ Üzenet a Donbasszból. *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 18. szám, 1948. február 26. 1.

¹⁰⁸ Munkára fel, ifjak! *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 18. szám, 1948. február 26. 1.

¹⁰⁹ Munkára fel, ifjak! *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 18. szám, 1948. február 26. 1.

töltött szerepéről, az alkalmazott modern technikáról, amelyekről szintén beszámolt a helyi sajtó: *„Tudjuk valamennyien, hogy az, ami a mezőgazdaságban a gabona, az az iparban a szén. Szénbányaiparunkat, amely az utolsó háborúelőtti években igen magas színvonalon mozgott, a német fasiszta barbárok, mielőtt végképp kisöpörte őket országunkból hős Szovjet Hadseregünk, tönkretették. Felrobbantották a tárnákat, majd elárasztották azokat vízzel. Az emberiség eme korcsai azt hitték, hogy nem tudjuk ismét helyreállítani széniparunkat. Nos, a valóság egészen más. A szovjet szénipar nemcsak, hogy helyreáll, de a legújabb, a legmodernebb technika alapján épül újjá, egyre több millió tonna fekete, csillogó szén hagyja el a bányákat, s táplálja a közlekedést, ipart, a gazdaság minden ágazatát. Ehhez azonban sok munkáskézre volt szükség. Mentek is a Szovjetunió valamennyi részéből, segítséget nyújtani az újjáépülő Donbász bányászainak. Mentek tőlünk is többen. Jöttek onnan levelek, a fiatalok, a szegény- és középparasztok fiai egyszerű szavakkal mondták el, hogy boldogan építik jövőjüket, hogy egyre magasabb, soha nem remélt életszínvonalat értek el.”¹¹⁰*

Számos cikkben Donbász a Szovjetunió széniparának fő ütőereként van fémjelezve, ezáltal is hangsúlyozandó a fejlesztés és a munkaerő szükségességét a világháború utáni években: *„A bolsevik párt és a szovjet kormány rendkívül nagy figyelmet fordít a szénipar – mely országunk szocialista iparának alapja – fejlesztésére. Lenin mér 1920-ban, a bányászok első kongresszusán kijelentette, hogy „szénipar nélkül nem létezhet semmilyen jelenlegi ipar semmilyen gyár, üzem. A szén az ipar kenyere. E kenyér nélkül az ipar lehetetlen.” Jelentős szerepet játszott a szénipar fejlesztésében a donmedencei bányák felújítása. Ezt a munkát Sztálin elvtárs irányította. Különösen gyorsan épült újjá a Donmedence a sztálini 5 éves tervek éveiben. Évről évre tökéletesítették a termelést a modern technika vívmányaival, s a szénbányászatot a népgazdaság egyik legfejlettebb ágazatává változtatták. (...) A nagy építőmunkát megszakította a hitleri Németország hitszegő támadása. De már a háború utáni újjáépítés munkálatai keretében a bányák 70%-a részben, vagy egészben helyre van állítva és üzembe van helyezve és 589 millió köbméter vizet kiszivattyúztak azokból a bányákból, amelyeket a közeljövőben építenek újjá. Ugyanezen idő alatt 1 000 000 négyzetméter lakóterület épült újjá a bányák dolgozói számára. A bányák a legmodernebb*

¹¹⁰ A szén – az ipar kenyere. Felvirágoztatjuk Hazánk népgazdaságát – újjáépítjük és továbbfejlesztjük Donbászt. *Vörös Zászló*, 5. évfolyam, 11. szám, 1949. január 27. 3.

technika alapján épültek újjá, úgy, hogy a szénfejtés 97,3%-a, a szállítás 95,7%-a van azokban mechanizálva, ami jelentősen túlhaladja a háború előtti színvonalat. A Donmedence munkásai között széleskörű szocialista verseny folyik, aminek eredményeképpen 1948-ban 21%-al emelkedett a széntermelés az előző évihez viszonyítva. A munka termelékenysége ugyanakkor 10%-al emelkedett. Negyvenöt bányász már túlteljesítette a széntermelés háború előtti színvonalát. Több mint 560 bányász teljesítette eddig az ötéves terv feladatait, s már a háború utáni második ötéves tervre dolgozik. (...) A bányászok tudják, hogy minél több szenet adnak a Hazának, annál gyorsabban épül Hazánk, annál gyorsabban valósítja meg a népgazdaság fejlesztésének háború utáni zseniális sztálini ötéves tervét, annál hatalmasabb lesz a szocialista állam."¹¹¹

A bolsevik propaganda fő szócsövét jelentő sajtótermékekben hangsúlyozva van a munkaiskolákban történő tanulás önkéntes jellege, illetve a pozitív fogadtatása a fiatalok körében: „A körzet fiatalsága örömmel fogadta az állami munkástartalékokba való behívásról szóló felhívást. Zsúfolásig megtöltve a beregszászi városi színház nagytermét, kifejezésre juttatták azt az elhatározásukat, hogy aktív építői lesznek a szocialista népgazdaság felendítésének.”¹¹²

A FZO-iskolák népszerűsítését célzó publikációknak jelentős részét képezték azok a nyílt, Donbászból küldött levelek, amelyeket a már munkaszolgálatot teljesítő fiatalok nevében jelentettek meg. A sajtó közlése szerint ugyanis ezek a fiatalok állandó kapcsolatban álltak a helyi munkaközvetítő irodákkal, rajtuk keresztül tájékoztatva az itthon maradtakat a donbászi körülményekről.¹¹³ Az újságcikk szerint az alábbi levelet a Horlivkai FZO-iskola tanulói egyhangúlag fogadták el az 1948. március 17-i gyűlésükön: „Drága Kárpáti területi testvéreink! Mi, a FZO 14. sz. iskolájának tanulói forró üdvözlésünket küldjük nektek a Komszomolec Horlovszki rajon Sztalini területi bányából. Együtt van itt a berehovói, mukacsevói és uzshorodi körzet jövődöbéli bányászifjúsága. Idejövet átutaztunk az egész Ukrajnán, láttuk, mily szabadon és boldogan él a hatalmas szovjet nép. Biztosítunk benneteket, kedves testvéreink: mi valamennyien a legnagyobb igyekezettel tanuljuk mesterségünket, hogy minél több szenet adjunk Hazánknak. Ebben

¹¹¹ A Donbász – Hazánk fő ütőere. *Vörös Zászló*, 5. évfolyam, 11. szám, 1949. január 27. 3.

¹¹² Újjáépítjük a Donbászt. *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 20. szám, 1948. március 4. 1.

¹¹³ Menjünk a Donbászba. *Vörös Zászló*, 7. évfolyam, 62. szám, 1951. július 7. 1.

az iskolában szép, tiszta lakásunk van, étterem, klub, könyvtár, sportterem állnak rendelkezésünkre. A műhelyekben és az előadótermekben az iskolától kapott egyenruhát viseljük. Munka után önképzőkörökben, irodalmi-, ének-, zene- és sportkörökben szórakozunk s nyelvkurzuson veszünk részt. Kedves Testvéreink! A Szovjetunió elhozta számunkra a szabadságot és boldog életet. Örökre megszűnt területünkön az a sötét, örömtelen élet, melyet az idegen kapitalista uralom alatt éltünk. Éljen a Szovjetunió! Éljen a mi bolsevik pártunk, mely győzelemre vezetett bennünk.”¹¹⁴

Az „egyhangúlag elfogadott”, egy-egy szakiskola valamennyi tanulója nevében közzétett levelek mellett szintén jelentős a sajtó hasábjain megjelenő egyszemélyes, névvel ellátott írások száma, amelyekben az egyéni teljesítménynek az ország gazdasági fejlődésében betöltött szerepét hangsúlyozzák: „Valamennyien tudjuk, hogy a széntermelés milyen fontos szerepet játszik a termelés fokozásában és ezért kettőzött erővel igyekeztünk megállni a helyünket. Ma már eredményeinkkel mi is részeseivé váltunk a nagy Szovjetunió felvirágoztatásának.”¹¹⁵

A publikált levelek másik csoportját képezik a donbászi körülményeket és a tanulási lehetőséget dicsőítő cikkek: „Több, mint 4 éve dolgozom a Sztálinói területi, Jenakiev városi „Ordzsonikidzeugoly” 1. számú bányájában. Odaérkezésem után 3 hónapig tanfolyamon vettem részt, melyen a bányamunka különböző ágazataival ismerkedtem meg. Én a fűrőmesteri foglalkozást választottam, melyet a tanfolyamon alaposan elsajátítottam. (...) Nemcsak a munkában értem el jó eredményeket. Minden más tekintetben is a réginél különb emberré váltam. Tanultam a bányában szervezett politikai iskolában, tagja voltam a műkedvelő csoportnak, olvastam gyönyörű könyvtárunk szovjet könyveit, szórakoztam színházunkban, mozijainkban, pihenőparkunkban. Igaz barátságot kötöttem széles országunknak a bányában dolgozó különböző nemzetiségű fiaival.”¹¹⁶

Némelyik közzétett levél a munkaidőn kívüli szórakozási és pihenési lehetőséget helyezi előtérbe: „A munkaidő letelte után kellemesen töltöttem az időt. Fűvőszenekarunk hangjai mellett táncoltunk, mozielőadásokat

¹¹⁴ Sikerral építjük újjá Donbaszt – Hazánk fő ütőerét. Nyílt levél a Kárpáti terület ifjúságához. *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 33. szám, 1948. április 15. 2.

¹¹⁵ Levél a Donbaszból! Javulnak termelési eredményeink. *Vörös Zászló*, 4. évfolyam, 33. szám, 1948. április 15. 2.

¹¹⁶ Levelek a Donbaszból. Jólétben, kulturáltan élünk. *Vörös Zászló*, 8. évfolyam, 75. szám, 1952. augusztus 31. 2.

néztünk végig saját filmszínházunkban, vagy olvasó-, sakkozó termünket kerestük fel. Itt valóban új embert formálnak az ifjúságból. Itt tanultam meg igazán szeretni a könyvet, a sakkozást, a sportot. Soha ilyen kulturáltan, ilyen bőségben nem éltem. Mindezért úgy rovom le Hazám iránti hálámat, hogy megfeszített erővel dolgozom továbbra is a magam munkahelyén a béke megvédéséért, országunk megerősítéséért.”¹¹⁷

Egyes írások szerint FZO-iskolákban való részvétellel az illető gyermekkori álma vált valóra, amire csak a szovjetrendszer adta körülmények között nyílt lehetősége: *„Régi, gyermekkori ábrándom volt, hogy bányáépítész leszek. Ennek a váagnak a megvalósulására azonban a kapitalista rendszerben igen kevés reményem volt. Szakiskolát kellett volna végeznem, ehhez pedig sok pénzre lett volna szükség. A szovjet rendszer azonban lehetővé tette ábrándjaim megvalósulását.”¹¹⁸ „Sokat olvastam újságjainkban a szovjet bányászok hősi munkájáról. Úgy éreztem, köztük a helyem. 1948-ban önként jelentkeztem erre a munkára. A Sztálinói terület nyikítóvkai „Komszomolec” bányatelepre kerültem. Munkatársaim nagy szeretettel vettek körül. A bányamunkások közös lakásában kaptam elhelyezést, ahol részünk van minden kényelemben.”¹¹⁹*

Számos levélnek fontos eleme a sajtóban egyébként is központi témaként napirenden tartott, a szovjet népek nagy családjában tapasztalható egymás iránti testvéri segítség: *„(...) Messze kerültem hazulról, ismeretlen vidékre, ismeretlen emberek közé. Nem beszéltem se oroszul, se ukránul. Kétségeim támadtak, ilyen körülmények között jó bányásszá válok-e. Ezek a kétségek azonban megérkezésem után teljesen eltűntek. Az állomáson a bányai igazgatóság gépkocsija várt rám, mely a bányamunkások szépen berendezett közös lakásához szállított. Itt megismerkedtem a többi munkásokkal, akik pártfogásukba vettek, tanácsokkal láttak el. Az első napokban a munka igen szokatlan volt és lassan haladt. Az igazgatóság azonban tapasztalt bányászok mellé osztott be, akik megismertettek gyors munkamódszerükkel. Jól megtanultam az orosz nyelvet. Most már úgy végzem munkámat, hogy tanulás végett hozzám is beosztanak újonnan érkezett, fiatal munkásokat.”¹²⁰*

¹¹⁷ Élet a Donbászban. *Vörös Zászló*, 7. évfolyam, 43. szám, 1951. május 24. 2.

¹¹⁸ Levelek a Donbászból. Bányáépítész leszek. *Vörös Zászló*, 8. évfolyam, 75. szám, 1952. augusztus 31. 2.

¹¹⁹ Levelek a Donbászból. Beteljesült vágyam. *Vörös Zászló*, 8. évfolyam, 75. szám, 1952. augusztus 31. 2.

¹²⁰ Levelek a Donbászból. Testvéri segítség. *Vörös Zászló*, 8. évfolyam, 75. szám, 1952. augusztus 31. 2.

Szökések a munkatáborokból

A munkaszolgálatosok számára a legnagyobb veszélyt a körülmények jelentették, amelyek közt életüket kockáztatva dolgozni voltak kénytelenek. A bányamentők állandó jelenséggé váltak a különböző részlegeken a gyakori omlások vagy a bányák kigyulladásai miatt. Nyilvánvalóan ez volt az oka a sorozatossá vált szökéseknek, amivel – a vagonokban a szén közt, vagy gyalog útnak indulva – a munkaszolgálatot teljesítők jelentős része megpróbálkozott: *„Majdnem egy esztendő töltem ott le, de a bánya beszakadt, ahol én fűrtam. Kijött a mentőcsapat, kiszabadított. Akkor én elszöktem haza '49. szeptember 15-én. És '50. március 20-ig bujkáltam, akkor elfogtak és utána börtönre ítélték. Beregszászban ítélték egy esztendőre, de amnesztiát kaptam, nem töltem le az esztendőt.”*¹²¹ *„Voltam 3 évet, és mikor baleset lett, megrémültem és hazajöttem, és akkor visszavittek és ültem 3 hónapot a börtönben, és akkor aztán hazaengedtek.”*¹²² *„Engem az hozott haza, hogy én nem akartam ott meghalni, hát inkább haljak meg itthon. Azért jöttem haza, mert gázos volt a bánya és nem akartam otthagyni a fogamat.”*¹²³ *„Én azt mondtam, nekem az a kenyér nem kell, amit lámpával kell keresni a föld alatt 400 m mélyen. Akárhova fognak vinni, akkor is megszökök, mert én a bányában nem akartam dolgozni, mert 1,2 m alacsony volt a bánya, négykézláb kellett menni vagy 2 km-t hogy elérje lent az ember a munkahelyét és a víz úgy csepegett, hogy nem győzte az ember nyelni. Nyolc órát abban a vízben dolgozni, kijönni, menni 2 km-t míg a fürdőbe lefürdik az ember. A ruha ránk fagyott, míg ki nem olvadt, nem tudtuk levenni. Nem akartam egy tüdőbajt beszédni, meg pláne, mikor láttam, hogy beszakad a bánya, és a zápszonyi fiút összepréselte. A börtönt biztonságosabbnak láttam.”*¹²⁴

A szökevényeket az „ország munkafrontjának élvonalbeli dezertőrjeinek nevezték”,¹²⁵ mindenhol vadásztak rájuk, sokat közülük még útközben elfogtak. Személyi igazolvány nélkül vállalni a szökést – mivel a hivatalos papírok a munkaszolgálat helyszínén, az adminisztrációnál maradt – rendkívül kockázatos volt, szüntelenül fennállt a lebukás veszélye, mivel az állomásokon vonatjegyet csak személyi igazolvány felmutatása ellenében adtak. Ráadásul a rendőrség állandó felügyelet alatt tartotta a városok vo-

¹²¹ Horváth Gyula (1930), mezőegcsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²² Brikk Elemér (1931), batári volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²³ Blanár Dezső (1929), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²⁴ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²⁵ ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.36. 797., 134. Көзлі: ДОВГАНІЧ-ХЛАНТА 2003. 112.

natállomásait a szökésben lévő munkaszolgálatosok elfogása céljából, akikre – ha nem sikerült civil ruhát szerezniük – FZO-s egyenruhájuk azonnal felhívta a figyelmet. Ennél fogva a szökevények szinte soha nem a fülkében utaztak, hanem a vagonok között, az ütközőkön, a vonat tetején, ahonnan mindig leugráltak, mikor egy-egy nagyobb vasútállomáshoz érkeztek: „*Elvittek 1948 októberében, de én egy hónap múlva haza is szöktem. Tizenhárom napig jöttem hazafelé vonaton: hol leugrálva a vonatról, hol aláesve, kibúvva alóla. (...) Szóval az állomásokra nem mentünk be, mert féltünk, hogy elfognak. Befelé ment a vonat az állomásra, leugráltunk, megkerültük a várost – egy-két napba került – akkor a másik végére mentünk, hogy ott majd megint felugrálunk, amikor vonat jön. Én egyszer aláestem a vonat alá is. Úgy éreztem, hogy keresztülmegy rajtam a vonat. De sikerült, és még arra a vonatra fel is ugrottam.*”¹²⁶ „*Ide, Kárpátaljára csak paszportra adtak jegyet a vonatra, tehát még idegennel sem lehetett vétetni jegyet. Így a szökésnek egy módja maradt: a jegy nélküli utazás a vonat lépcsőjén vagy az ütközőn.*”¹²⁷ „*A vagon tetejére felfeküdtem, a vagon tetején jöttem, Munkácson fogtak el.*”¹²⁸ „*Azt mondták nekünk, hogy mi önként mentünk. Hát mi „önként” mentünk, önként jöttünk. El is szöktünk. Ki hogy: gyalog, vonaton. A vonatról leszállítottak, akkor a másik állomáson felültünk, a vasút mellett gyalog, vagy sikerült egy tehervonatra felugrani. Napnyugtának jöttünk, amerre a nap lemegy, arra kell nekünk hazajönni.*”¹²⁹ „*Vagy hat hónapot voltunk ott – elszöktünk. Szombaton felültünk a vonatra, jegyünk ugye nem volt. Úgy utaztunk, hogy a féken utaztunk. Minden állomáson, mikor a milicisták ott voltak, éjszaka, vagy nappal, ha a vonat állt meg fele, leugráltunk. Nemcsak én, sokan szöktünk. Mikor a vonat mozgott, felugráltunk. Kalandos utunk volt (...) Ott voltak a milicisták minden nagyállomáson.*”¹³⁰

A szökéssel kísérletezők gyakran nem személyszállító vonatokon utaztak, hanem tehervagonokban, a szén között megbújva: „*Nem mentünk be a nagyállomásra, csak a végére, ahol a tehervonatok álltak. Ott munkások dolgoztak és kérdeztük, hogy nem megy-e Munkács felé vonat. Mondták, hogy megy, tehervonat. Hát mi belemászunk egy szenes vonatba – nem volt*

¹²⁶ Tóth Béla (1928), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²⁷ Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²⁸ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹²⁹ Horvát Gyula (1933), mezőgecsei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³⁰ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

*tele – belefeküdtünk és úgy jöttünk át a megyehatáron. Szolyván leszálltunk, nem mentünk be Szolyvára, mert megint milícia volt.*¹³¹

A körülményes és az élelemhiány miatt is viszontagságos hazaút sokszor elhúzódott, néha egy hónapba is beletelt, míg a szökevények Kárpát-alja területére értek: *„Elindultam január 14-én este, február 14-én fogtak el Munkácson. Kökényt, meg káposztát, ami kint maradt a kolhozban, a határban, levágták, és a levelet, meg a torzsáját felvettük, levágtuk, betettük a zsebbe, meg a hónunk alá. Hideg volt és ott olvasztottuk ki a fagytól és azt ettük, mert kenyeret – én megmondom, úgy ahogy van – egy álló hónapig – én kenyeret nem ettem. Nem csak én, a többiek sem. Mer pénzünk nem volt, lopni nem mertünk.*¹³²

A szökés után szerencsésen hazaérkezőket a családtagjaik hónapokig rejtegették a padláson, a csűrben, pincében, az ágyban dunnában bevetve, az udvaron földbe vájt gödrökben. *„(...) apai részről volt egy nagybátyám, akit Donbászra vittek – már most a családról beszélek – nagyon sokat vittek, persze, de ő megszökött. Megszökött, mert felismerte a helyzetet, hogy nem biztos, hogy vissza fog jönni (...) Na de amilyen üldöztetésben volt sokáig! Mert sok fiatalot megbíztak ilyen besúgásra, hogy őket nem vitték el, az volt a dolga, hogy akik megszöktek, azokat súgják be. Még barát is volt közte. És a fundamentum alá, a csűrbe volt vájva egy éjjeli menedékhely neki, és ott volt, és sokszor jöttek, keresték mindenfelé, de ott nem találták meg, ahova el volt bújva. Nehéz volt így élni, és sokáig, talán másfél évig élt így, hogy odahordták neki még az ennivalót is.*¹³³ *„Egy falubeli egy évet volt bevájva a föld alá. Mikor előjött, akkor fogták meg. Egy káposztáshordó alatt volt egy gödör, abban volt egész nap, csak éjszakára jött fel.*¹³⁴

Az óvintézkedések ellenére is sokan a hatóságok kezére kerültek, a szervezett rajtaütésszerű razziáknak, vagy a helyi besúgóknak köszönhetően. Akiket megtaláltak, erőszakkal visszaküldték oda, ahonnan elszöktek, az ellenállókat pedig elítélték.¹³⁵ *„A sógorom megszökött Donbászból, hazajött és itthon bujkált. Mindennapos volt, hogy jött hét-nyolc milicista. Kiadták, hogy elszökött, itthon van. Akkor én már állapotos voltam, hét hónapos állapotos, nagyon felidegesítettek, már nagyon beteg lettem. Az uramnak azt*

¹³¹ Papp Endre (1927), csetfálvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³² Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³³ Imre Gábor (1950), beregszászi adatközlő visszaemlékezése.

¹³⁴ Tóth Béla (1928), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³⁵ ДАЗО, Ф. Р-195, оп.23., од.зб. 59., 96–97. Közli: Довганич–Хланта 2003. 112.

mondták, hogy elviszik, mer partizánt bújtat, én meg a partizánt tartom. Elvisznek mind a kettőnket. Akkor elmentek, megmondták a sógoromnak, hogy mi van, a sógorom előbújt és felment, önként jelentkezett, hogy: „Itt vagyok, csináljatok velem, amit akartok!” A tyurmában volt két hétig, és akkor jött az amnesztia, és kiszabadult.”¹³⁶ „A szökés után bujkáltam otthon három hónapot. Soha nem aludtam otthon. Egy szerdai napon, ahogy dolgoztunk jönnek a vásárból hazafelé az öregemberek és mondják nekem, hogy vigyázzak, mert Beregszászban razzia volt. Hazamentem, este megvacsoráztam, lefeküdtem. Mondom egy-két óra hosszát pihenek, utána pedig kelek és megyek szállásra valahová az ólakba, vagy a jászlakba a tehenekhez, mert úgy virradtam ki legtöbbször, meg a nagynénémnél, aki az erdő alatt lakot. Sikerült, míg sikerült, de ekkor este, ekkor szerda este, február 17-én elfogtak. Elvittek Beregszászba és ezek után ítélték három évre. De ez az ítélet is úgy ment, hogy Beregszászból elvittek Lembergbe, össze-vissza hordoztak, úgyszólván február 17-én fogtak el és majd július 7-én ítélték. Addig börtönről börtönre. Visszakerültem Makijevkára, oda, ahonnan elszöktem.”¹³⁷

A kevés szerencsével járó szökési kísérletekhez tartoztak az olyan esetek, amikor a hosszú és veszélyes út után, a sikeres hazatérést követően azonnal a hatóságok kezére kerültek a fiatalok, és még egy éjszakát sem tölthettek a családjukkal: „Mikor besötétedett, hazamentünk. Valamelyik szomszédunk megtudta, mert átjött. Még meg sem érkeztem rendesen mosdani, odajött két katona értem. És akkor az unokatestvéremért is bementünk. Bejelentettek bennünk És elvittek, ott háltunk akkor éjszaka, nem engedtek haza. Másnap, a katonákkal felültetett szekerekre, elvitt Muzsalyba, ott meg a katonai parancsnokságnak átadtak. Bevittek bennünk, ott meg átadtak a milíciának (...) Azután nem is kérdeztek bennünk, bevittek a börtönbe. Elítélték 3 évre, meg 3 hónapig, míg ítélték bennünk. Mert elvittek Beregszászba, azután Ungvárra.”¹³⁸ „Mi nem láttunk senkit, de minket valaki csak meglátott. Vasárnap este megmosakodtam, ettünk, egyszer katonák, határőrök még akkor este kopogtatnak. Bevittek ide a határőrségre. Úgyszólván éjszaka itthon nem aludtunk. Hat napig utaztunk Donbászról, és egy éjszaka itthon nem aludtunk. Micsoda érzés volt!”¹³⁹

¹³⁶ Imre Irén (1927), beregszászi adatközlő visszaemlékezése.

¹³⁷ Tóth Béla (1928), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³⁸ Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹³⁹ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

Az ítélelhozatal után a kiszabott időt szintén Donbászson, munkával kellett letölteni, ahol politikai foglyokkal együtt tartották fogva őket: *„Ott voltak a politikai foglyok, akik el voltak ítélve (...) Például ott volt a lenin-grádi opera karmestere, velem ült. Ilyen fejesek, nem kolhozisták, hanem értelmiség – 25 évre volt mind egytől egyig ítélve – azok olyan tisztelettel, lehet mondani szeretettel bántak velünk, magyarokkal. Úgyhogy ha volt egy kis felesleges dohány, inkább nekünk adta ide, mint a saját fajtájának.”*¹⁴⁰ A politikai foglyok nemzetiségi összetételét illetően a visszaemlékezők egyöntetű állítása szerint a sokszínűség dominált: *„A mi lágerünk, az 58-as számú, Vorosilovgrád mellett volt, közvetlenül a város szélén. Mozdonygyárba dolgoztam, vasútépítkezésnél. Voltunk magyarok a mi brigádunkba heten, innen kárpátaljaiak. Voltak ott hadifoglyok németek olaszok, kínaiak, japánok, de azok mind elítéltek vótak.”*¹⁴¹

A büntetést illetően 1948-tól szintén érvényben volt az a rendelet, miszerint a napi teljesítménytől függött, hogy az adott nap, mennyinek számít a büntetésben: ha az adott műszakban 120%-ot teljesítettek, akkor két napnak, ha 150%-ot, akkor három napnak felelt meg: *„Három évet kaptunk. Én két évet töltöttem le, mert életbe lépett a lágerben – Dnyepropetrovszkba voltunk egy lágerben – az a törvény, hogy teljesítménytől függően egy nap alatt le lehetett két vagy három napot tölteni.”*¹⁴² *„Azután jött a miniszteri rendelet: egy nap le lehetett három napot dolgozni, két napot, másfél napot. Nekem olyan jó brigádérosom volt, jó brigádom volt, hogy minden hónapban 160%-ot teljesítettünk. Nekem minden nap hármát ért. Minden hónapban a rádió bementa, hogy kinek hány nap telt le.”*¹⁴³

A napi terv túlteljesítését pluszételadaggal jutalmazták: *„Bekerültem egy olyan brigádba dolgozni – ott úgy mondták, hogy rekordista, hát az sztahanovista volt –, úgyhogy 200–220%-ra teljesítettem a normát és ezért kaptam dupla kaját.”*¹⁴⁴

A Perecsenyi járásban az egyik Donbászra vitt fiatal levelet írt haza az ottani nehéz helyzetről, amit a helyi görögkatolikus pap (Egresi György) a templomban nyilvánosan felolvasott. A hatóságok, a levelet provokatív-
nak és szovjetellenesnek találva, a papot letartóztatták és elítélték. A ren-

¹⁴⁰ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁴¹ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁴² Papp Endre (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁴³ Papp Ferenc (1927), csetfalvai volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁴⁴ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

delkezésre álló adatok szerint levél írója megszökött, további sorsa ismeretlen.¹⁴⁵

1948-ban szökésért a nyomozószervek letartóztattak a Beregszászi járási Kovászóról származó négy fiatalot, akiket ez év márciusában vittek el FZO-iskolába. A dezertálás mellett a vádak között szerepelt egy névtelen levél írása, amelyben megfenyegették a falu titkárát.¹⁴⁶ 1948 októberében a Beregszászi Járási Népbíróság a négy vádlott közül kettőt 10-10 hónap, kettőt pedig 1-1 év börtönbüntetés letöltésére ítélte. Az ügyiratból nem derül ki, hogy az anonim levél milyen módon került a hatósághoz, mivel maga a titkár semmilyen levelet nem adott át a belügyi szerveknek és feljelentést sem tett, illetve az sem, hogy az adott FZO-iskola vezetői egyáltalán feljelentést tettek volna a vádlottak ellen.¹⁴⁷ Az elítélteket 1992 novemberében rehabilitálták.¹⁴⁸

A szökevények közül sokan a közeli erdőkben bujkáltak, és csak élelmiszer-utánpótlás miatt jelentek meg a településen, amiről ha a helyi besúgók tudomást szereztek, azonnal hajtóvadászatot indítottak ellenük, vagy az NKVD saját ügynököt épített be közéjük. Például a Szolyvai járásban egy csoport, a közeli erdőben meghúzódó dezertőr közé a Belügyi Népbiztosság ügynöke magát sebesült szökevénynek kiadva épült be, aki az éjszaka közepén a társainak jelet adva leplezte le a búvóhelyet. A csapdába csalt fiataloknak sikerült megszökni, de másnap megerősítették az ellenük folytatott hajtóvadászatot. Tél lévén a hóban könnyen a nyomukra akadtak a Borsa-havasokban. Üldözőik gránáttámadást indítottak ellenük, aminek következtében ketten meghaltak, a többieket halálra verték. Az áldozatok csontjait 1950-ben találták meg a juhászok.¹⁴⁹

Olyan visszaemlékezéssel is találkozhatunk, miszerint a szökésben lévő, útközben elfogott munkaszolgálatosok esetében is tapasztalható volt a nemzetiségi alapon történő megkülönböztetés: *„Én elszöktem, de engem elfogtak útközbe. Nemcsak engem, hanem minket, akik eljöttünk. Öten szöktünk, kettő azt mondta, ő görögkatolikus, ő ukrán, azokat elengedték. Mi azt mondtuk, mi magyarok vagyunk, minket nem engedtek.”*¹⁵⁰

¹⁴⁵ ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.зб. 981., 79. Közli: Довганич–Хланта 2003. 112.

¹⁴⁶ ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.зб. 1919., 152–154., 179. Közli: Довганич–Хланта 2003. 112.

¹⁴⁷ ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.зб. 1919., 152–154., 210. Közli: Довганич–Хланта 2003. 112.

¹⁴⁸ ДАЗО, Ф. Р-2558., оп.1., од.зб. 1919., 152–154., 211. Közli: Довганич–Хланта 2003. 113.

¹⁴⁹ A visszaemlékezést 1995 áprilisában jegyezték le Berezinkán. Közli: Довганич–Хланта 2003. 113–114.

¹⁵⁰ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

Az elfogott szökevényeket bíróság elé állították. A bírósági védekezésen többnyire az embertelen körülményeket, az otthon maradt beteg édesanyját a kiskorú testvérrel, a csonka családot említették meg védekezésül, de ezek az érvek nem hatották meg az ítélelhozókat, mint ahogy az sem, ha a kiskorúsága miatt jogtalanul munkaszolgálatra vitt, majd onnan megszökött vádlott tulajdonképpen még gyerek volt: *„Én 16 éves voltam, mikor börtönbe vittek. Mikor két embert a karomhoz bilincseltek, az egyiknek volt 14 év, a másiknak 13. És úgy hajtották fel az embert az autóra, mint az állatot, az nem emberhez méltó. Akkor a katona, aki a hátamnál állt, mikor hátranéztem a puskatussal hátba vágott.”*¹⁵¹

A hadiszökevénynek nyilvánított munkaszolgálatosokat hazaárulással is megvádolták: *„1948. január 24-én ötödmagammal megléptünk onnan. Megszöktünk szabályszerűen. Majd elfogtak és a katonai paragrafus szerint szökésért, hazaárulásért kaptunk ki mennyit, 1-től 5 évig. Én kettőt kaptam, de többet ültem, mert nem számolták be nekem a három hónapi börtönt az ítéletig. Letöltöttem az időm, 1950. március 20-án szabadultam és 24-én érkeztem haza Vorosilovgrádból – akkor úgy hívták Vorosilovgrád – most Lugánszk.”*¹⁵²

A szökésért kirótt büntetés nem volt egységes: egyeseket néhány hónapig tartó, másokat több éves börtönbüntetésre ítélték. A büntetések mértéke közti nagy különbség azzal magyarázható, hogy 1947-ben a „donbászok” összegyűjtését a hadkiegészítő parancsnokság végezte, és az önkényesen hazatérteket hadiszökevénynek minősítették. Egy évvel később viszont a donbászi csoportok szervezését a járási végrehajtó bizottság vette át, és ettől kezdve az elfogott szökevények büntetése vesztett szigorúságából: *„Nem a vojenkomát, minket a párt vitetett. Azért nem kaptunk annyi évet, mert akít a vojenkomát vitetett, azok is elszöktek, de azok több évet kaptak, de minket már a párt vitetett munkára.”*¹⁵³ *„A magyarokat, akik ‘25-től ‘28-ig születtek – ‘25, ‘26, ‘27 – ezt a három korosztályt vitték első tránszportba Donbászra. A következő éven már vitték a ‘28-asokat, ‘29-eseket, ‘30-asokat, de már ezek megszöktek szintén. A 90%-a innen megszökött. De ezeket már csak 1 hónaptól 1 évig ítélték, mert ez nem a katonai parancsnokságon keresztül ment ez a második tránszport, hanem a járási civilhatóság vitte őket, ők más törvény szerint ültek és*

¹⁵¹ Horváth Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵² Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵³ Orbán Béla (1930), feketepataki volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

*kaptak 1 hónaptól 1 évig terjedő büntetést. De mi 1 évtől 5 évig kaptunk, mert minket a katonai parancsnokság vitt.*¹⁵⁴

Számtalan, a munkaszolgálat elől megszökött fiatal anyaga a KGB levéltárában van.¹⁵⁵

Élet a hazatérés után. Munkatáborból katonai sorszolgálatra

A szovjethatalom sajátos nemzetiségpolitikájának ez a fajta bizalmatlansági jellege 1952-ben szűnt meg, amikortól Donbász helyett katonai szolgálatra vitték a magyar fiatalokat is. 1952-ben mindjárt négy korosztályt – az 1930–1933-ban születetteket – sorozták be katonának. Gyakori volt, hogy három év bányászati munka után az illetőt – mintha misem történt volna – három év katonai szolgálattal letöltésére is kötelezték: *„Mert ugye katona is voltam, mert ’52-ben elvittek katonának, 3 évig voltam katona is.”*¹⁵⁶ *„Katonaság volt ’52-től. Akkor vittek négy korosztályt egyszerre. Akkor megbízhatóak voltunk.”*¹⁵⁷ Előfordult, hogy a katonai sorszolgálat helyszíne ugyanaz volt, mint a munkaszolgálaté: *„1952 őszén Sztálin apánk megbocsájtott nekünk, vagyis egyszerre négy korosztályt hívtak be katonának: 1930–1933 korosztályosokat. A fiúknak mind elvitték az elejét, mint a nóta is mondja. (...) Már tudva volt, hogy három év áll előttem megint. Bosszúságomra még katonának is Donbászra vittek, Vorosilovgrádba (ma Luhanszk). Majd 1955. október 11-én értem haza. Tehát hat és fél év Donbászban.”*¹⁵⁸ Abban az esetben pedig, ha a nemzetközi helyzet úgy kívánta, akár négy évet is katonai sorszolgálatosként töltött a korábbi munkaszolgálatos: *„’52 augusztusában mentem katonának és ’56. december 10-én szereltem le. Le kellett volna elébb, de Magyarországon a forradalom kiütött és nem engedtek, visszatartottak bennünk. Akkor voltunk a Szuezi csatornához irányítva. A kijevek voltak, mind jött ide Magyarországra katonának. Nekem akkor le kellett volna szerelni, de nem engedtek. És akit az állomáson találtak, kiskatonát, azt is visszahozták, a leszerelteket.”*¹⁵⁹

A munkaszolgálatról hazatérőket egy merőben más világ fogadta, mint amit otthagytak. Az 1950-es évek elejére a térség szovjet típusú átalakítása

¹⁵⁴ Huszti Csaba (1927), kigyósi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵⁵ Довганич–Хланта 2003. 113.

¹⁵⁶ Bedő János (1931), jánosi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵⁷ Horváth Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵⁸ Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁵⁹ Horváth Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

meglehetősen előrehaladott állapotban volt, eltűntek a magángazdaságok, és szinte mindenhol megjelentek a kolhozok: „*Nehéz idők jártak akkor is úgyhogy (...) Na még jobb volt, amíg be nem jöttek az elvtársak. Ezek aztán letakarítottak, házat, csűrt, tartályt, mindent elvittek tőlünk. És mire hazajöttem Donbászról, nekem a csűrt letakarították, mindent. Mikor én elmentem, magán gazdálkodtunk, de mire hazajöttem, már a kolhoz megalakult. '49-ben a kolhoz megalakult. Mindent összeszedtek a faluban, jószágot, tehenet, mindent, ekét, boronát, mindent elvettek. Kimentünk nullára.*”¹⁶⁰ Más választás nem lévén – főleg a falvakban –, a hazatérők többsége a már javában működő kolhozokban talált munkát.

A megváltozott körülmények ellenére még mindig jobb helyzetben voltak azok a hazatérők, akiket itthon a családjuk várt. Olyan élettörténetekkel is találkozhatunk, amikor Donbászról hazatérve azzal kellett szembesülni, hogy az édesapa a „málenkij robot” áldozatává vált, az édesanya pedig meghalt: „*Mire hazajöttem, apámat elvitték a lágerbe, anyám meghalt, a szomszédasszony tartott jól, mert egy betevő falatom nem volt.*”¹⁶¹

A szökés következtében hazakerülőknél otthon, a munkavállalás miatti nehézséggel kellett szembenézniük, mivel a személyes irataik Donbászban maradtak. A hónapokig tartó bujkálás után is rendkívül kockázatos volt a munkába állás, hiszen aki nem tudta felmutatni a személyi igazolványát, azonnal gyanússá vált.

Az embert próbáló donbászi évek valamennyi túlélő és hazatért életében maradandó nyomot hagytak, életszemléletére a mai napig kihatással van. Azon túl, hogy a donbászi munkaszolgálat a kárpátaljai magyarsággal szemben tanúsított bizalmatlanság megnyilvánulása volt, talán tartható az az utóbbi időben megfogalmazódott vélemény, miszerint tulajdonképpen ez volt – a „málenkij robot” után – a következő deportálási kísérlet: „*Kérdezem én: mi volt ez? Megtorlás, kiközösítés, vagy száműzetés inkább (...) Igenis, ez száműzetésnek számít. (...) Donbásznak is voltak áldozatai. A fiatalságunk Donbász vitte el.*”¹⁶² A „donbászosok” és a lakosság emlékezetében is így él a munkaszolgálat, ami leginkább az 1944-es elhurcolások időbeli közelségével magyarázható, hiszen a „málenkij robotra” deportáltak többsége még haza sem érkezett a lágerekből. Nem túlzás tehát az az állítás,

¹⁶⁰ Horváth Gyula (1933), mezőgecei volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁶¹ Nagy Béla (1927), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

¹⁶² Jónás Zoltán (1930), eszenyi volt munkaszolgálatos visszaemlékezése.

miszerint a donbászi munkaszolgálat mindazonáltal, hogy elsődlegesen a donyeci szénmedencében dolgozó ingyen munkaerőt jelentett az iparosítást erőltetetten szorgalmazó szovjet vezetés számára, nagymértékben járult hozzá a kárpátaljai magyarság megfélemlítéséhez és meggyengítéséhez.

ERZSÉBET MOLNÁR D.

On Forced Labour in the Donets-basin

(Transcarpathian Hungarians in FZO-schools in Donbas)

The forced labour on Donbas was one chain of measures which was directed against Transcarpathian Hungarians by the representatives of the Soviet power after the change of regime in 1944. In its background was the peculiar national politics of the regime, according to which the Hungarian youth who came of military age were declared distrustful and were pressed to spend their term of service in the coal-mines of the Donets-basin. The youth were intended to be used as free labour force in order to rebuild the Soviet Empire being in ruins after the war.

RÁCZ BÉLA

Szarukő-előfordulások Kárpátalján: terminológiai, geológiai és régészeti vonatkozások

Az utóbbi években Kárpátalján kezdetét vették az archeometriai, és azon belül is a petroarcheológiai kutatások, amelyek az emberiség történetének legkorábbi szakaszát érintik – a paleolitikumot. A kőeszközök petroarcheológiai vizsgálata új megvilágításba helyezi az őskor történetének tanulmányozását. A kutatás folyamatában fény derült egy sor problémás kérdésre, többek között a nevezéktani ellentmondásokra, amelyeket a szakirodalom feldolgozása, illetve a terepi kutatások által sikerült megoldani. A szarukő kőnyersanyagként jelen lehetett az őskori ember mindennapi életében, ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a „szarukő” kifejezést egyformán használják az üledékes és a metamorf eredetű kőzetekre is. Kárpátalja területén egyaránt megtalálhatóak az üledékes (kovás agyagkő, szilicitek), illetve a metamorf (hornfels) eredetű szarukövek geológiai forráshelyei.

Bevezetés

Az archeometriai, és azon belül a petroarcheológiai kutatások körében fontos és egyben ellentmondásos kérdésként említhető meg a szarukövek, illetve a szaruszirtek (hornfels) tanulmányozása. A szarukő – üledékes eredetű kőzetként – nemcsak a geológiai kutatásokban játszik fontos helyzetjelző szerepet, hanem a régészettel kapcsolatos archeometriai vonatkozásokban is, hiszen számos típusát használták az őskori mesterek pattintott kőeszközök elkészítéséhez. Hasonló a helyzet a kontakt metamorf eredetű szaruszirtekkel is, amelyeket csiszolt kőeszközök készítéséhez használtak az újkőkori időszakától.

Az ember őskorának tanulmányozása során egyre inkább nagyobb hangsúlyt fektetnek az anyagvizsgálatokra, ugyanis az ember számára kiemelten fontos volt a környezetében lévő nyersanyagok felderítése, feltérképezése, illetve fizikai tulajdonságaik kiismerése. A mindennapi használati eszközök nagyrészt fából, csontból, továbbá kőből készültek. A felhasznált nyersanyagok közül viszont egyedül a kő marad fenn évezredekig, vagy akár évmilliókon keresztül, így az ember történetének azon korszakát, amely még az írásbeliség megjelenése előtti időkre tehető, elsősorban az anyagi

kultúra alapján tanulmányozhatjuk. Minél korábbi időszakra tekintünk vissza, annál inkább megnövekszik a könyversanyagok kutatásának fontossága, hiszen a legtöbb esetben más forrásra nem támaszkodhatunk. A kőeszközök, illetve az azok elkészítése során keletkezett melléktermékek, hulladék tanulmányozása több szinten megy végbe: a régészeti (tipológiai) kontextus vizsgálata mellett további adatokat kaphatunk, így szélesebb következtetéseket vonhatunk le az anyagvizsgálati (közettani, petroarcheológiai) módszerek által.

Az említett két kőzet tanulmányozásakor mindenképp előtte a terminológiai problémák jelenlétére, illetve azok megoldására kell figyelmet fordítani. Az első problémák, ellentmondások már a szakirodalmi gyűjtéskor jelentkeznek. A szaruszkővel és szaruszirttel kapcsolatos nevezéktani ellentmondásokról részletesebben a *Kőzetnevek kettős értelmezése a nyugati és az egykori szovjet, mai orosz-ukrán geológiai szakirodalomban, terminológiai javaslatok/Double interpretation of rock names in the western geological terminology compared to the former Soviet and current Russian-Ukrainian practice; terminological suggestions* című tanulmányban lehet olvasni.¹ Az alapvető probléma abban rejlik, hogy az orosz, illetve az ukrán nyelvekben a kovás kőzetek egy bizonyos csoportját, vagyis a szaruszkövet és a kontakt metamorf eredetű szaruszirtet (hornfels) egyaránt a „rogovik” (роговик) kifejezéssel illetik. Egyértelmű, hogy a két teljesen különböző kőzet ugyanazon terminussal való megnevezése ellentmondásokhoz vezet.

Az eddig felkutatott geológiai szakirodalom szerint Kárpátalja területén több helyen is előfordulnak „rogovik” kifejezéssel illetett kőzetek. A leírások hozzávetőlegesen közlik a kőzetek előfordulásainak helyeit, továbbá magának a kőzetnek a makroszkópos, gyakran mikroszkópos leírását is megadják. Nem ritka, amikor részletes kémiai elemzések is rendelkezésre állnak. Ezzel együtt megemlítendő, hogy a kontextusból néha nem egyértelmű, hogy a szerzők kovás vagy kontakt metamorf „rogovik” kőzetekről tesznek említést. Ennek megfelelően, jelen tanulmánynak az az elsődleges célja, hogy tisztázza a kárpátaljai geológiai forráshelyeken említett szaruszkővek („rogovik”-ok) körüli terminológiai kérdéseket, továbbá a terepbejárások eredményeivel kiegészítse a szakirodalmi adatokat. A terminológiai

¹ RÁCZ Béla: Kőzetnevek kettős értelmezése a nyugati és az egykori szovjet, mai orosz-ukrán geológiai szakirodalomban, terminológiai javaslatok/Double interpretation of rock names in the western geological terminology compared to the former Soviet and current Russian-Ukrainian practice; terminological suggestions. In *Archeometriai Műhely*, 2010/3. 203–208. o.

ellentmondások feloldása, illetve a geológiai alapadatok összegyűjtése után sor kerülhet a kőzetek potenciális régészeti vonatkozásainak ellenőrzésére.

I. A terminológiai ellentmondás

A szarukövet és a szaruszirtet az orosz és ukrán nyelvekben egységesen „rogovik”-nak nevezik (ru: „роговик”, „роговиковая порода”; ua: „роговик” vagy „роговикова порода”). Ez tükröződik az 1960-ban megjelent magyar–orosz geológiai szótárban,² ahol a „szarukő” orosz megfelelője a „роговик” vagy „роговиковая порода”. A „szaruszirt” kifejezés szintén a „роговик” vagy „роговиковая порода” szavaknak felel meg az orosz nyelvben.

Míg a geológiai, petrográfiai szótárakban leginkább csak a kontakt metamorf kőzetekre alkalmazzák a kifejezést, a geológiai tanulmányokban, publikációkban gyakran alkalmazzák kovás üledékes kőzetek megnevezésére. A leírások alapján nem mindig egyértelmű, hogy az adott „rogovik” valójában egy kontakt metamorf eredetű szaruszirt, vagy pedig egy kovás kőzet.

Az 1955-ben megjelent Kristoforovitch által szerkesztett szótárban a „rogovik” tömör, szemcsés szerkezetű kontakt metamorf kőzetként van azonosítva. Az eredetileg palás szerkezetű kőzetek a metamorf átalakulás következtében veszik fel a szaruköves struktúrát. Gyakran foltosak, a törésük pedig kagylós. Ásványi összetételük: kvarc, csillám, földpátok, gránát, andaluzit, szillimanit vagy cordierit, ritkábban amfibol, piroxén stb. – áll a szótárban, amely megkülönböztet biotitos, kordierites és egyéb változatokat.³

A Bileckij szerkesztésében 2004-ben kiadott szótár szerint a szarukő szintén egy kontakt metamorf kőzet, mikro- vagy kriptokristályos szövettel. Színe vörösesbarna vagy sötétzöld, összetétele: kvarc, csillám, gránát stb.⁴

A terminológiai problémára Svetsov már 1958-ban felhívta a figyelmet, amikor megemlítette a szaruköveket a legfőbb kovás kőzetek jellemzésénél, de csak azért, hogy leszögezze: a „rogovik” kifejezést helytelen kovás kőzetek esetén használni.⁵ Wallacher 1992-es kötetében szintén erre

² GEIGER B. J. (szerk.): *Magyar-orosz földtani és földrajzi szótár*. Moszkva, 1960.

³ КРИШТОФОРОВИЧ А. Н. (ред.): *Геологический словарь*. Государственное научно-техническое издательство литературы по геологии и охране недр, Москва, 1955.

⁴ БЛЕЦЬКИЙ В. С. (ред.): *Мала гірнича енциклопедія*. Донбас, Донецьк, 2004.

⁵ ШВЕЦОВ М. С.: *Петрография осадочных пород*. Государственное научно-техническое

a problémára hívja fel a figyelmet: a kova- és kovás kőzetek petrográfiai osztályozásánál a kovaszegregátumok „szarukőként” való említését „feleslegesnek”, „zavart keltőnek” nevezte, ezzel is rámutatva a terminológiai ellentmondásra.⁶

Annak ellenére, hogy a geológiai szakszótárakban a „rogovik” kifejezés alatt minden esetben a kontakt metamorf eredetű kőzeteket értik, a kárpátaljai geológiai térképeken és azok magyarázó füzetekben kovás kőzetek megjelölésére is alkalmazzák a terminust, ráadásul az adott kőzetek helyzetjelző értékűek, hiszen földtani struktúrák határait jelzik. Mindezek után kijelenthetjük, hogy a szarukövek-szaruszirtok körül kialakult terminológiai ellentmondás egy valóban fontos szakmai probléma, amelynek feltárása és megoldása szakirodalmi feldolgozással és terepmunkával hatékonyan kivitelezhető.

II. Szaruszirtok és szarukövek a kárpátaljai vonatkozású geológiai szakirodalomban

A szarukő-szaruszirt-„rogovik” körül kialakult problémák megoldásának első pontja a szakirodalmi feldolgozás. A rendelkezésre álló kárpátaljai vonatkozású szakpublikációk és kötetek feldolgozását két nagy csoportra való felosztással fogjuk véghezvinni. Az első csoportban részletezzük azokat a forrásokat, amelyeknél egyértelműen kiderül, hogy a szerző(k) kontakt metamorf kőzetről beszél(nek). A második csoportban a kovás eredetű kőzeteket közöljük.

A szakirodalmi említéseket a szakmunkák megjelenésének időrendi sorrendjében közöljük.

II.1. Az egyértelműen szaruszirtként azonosítható kőzetek szakirodalmi említései Kárpátalja területéről

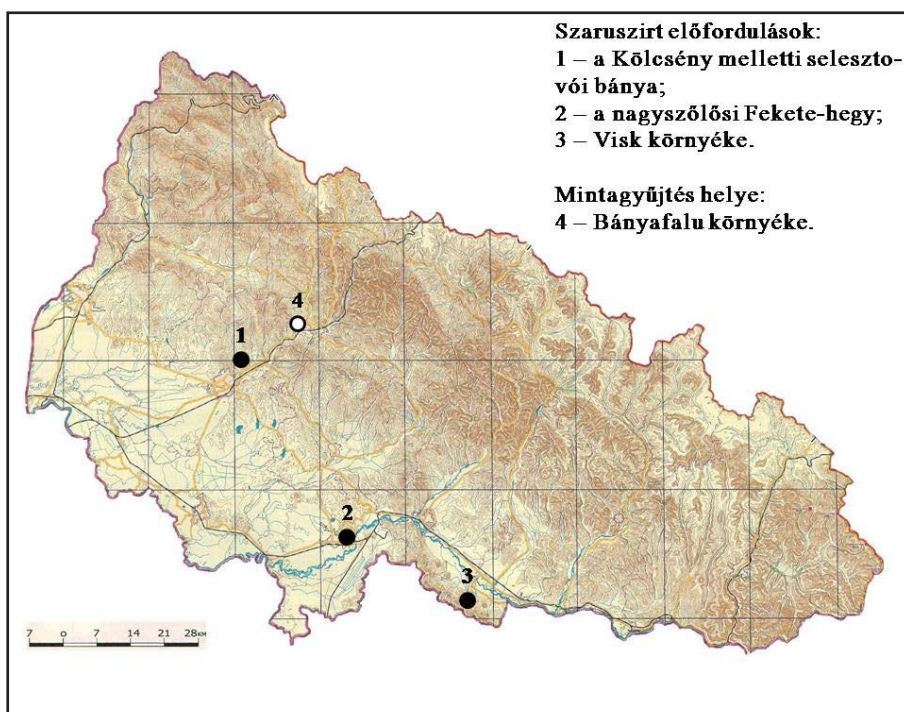
Egy 1955-ben megjelent kötetben,⁷ amely az Északkeleti-Kárpátok vulkanikus és hipabisszikus kőzeteinek vizsgálatával foglalkozik, a szerzők „rogovik” xenolitokat írnak le a Nagyszőlős (Vinogradiv) melletti dácitkupola (minden bizonnyal a nagyszőlősi Fekete-hegyre gondolnak, ami

издательство литературы по геологии и охране недр, Москва, 1958.

⁶ WALLACHER László: *Üledékes kőzetek és kőzetalkotó ásványaik*. II. kötet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.

⁷ Соболев В. С. и др.: *Петрография неогеновых вулканических и гипабиссальных пород Советских Карпат*. Изд-во АН УССР, Киев, 1955.

egy vulkáni kúp maradványa) kőzetei között (lásd! 1. ábra). A leírás szerint a szürkésfekete kőzet struktúrája aprószemcsés, a textúrája egyenlőtlenül réteges, ásványi összetétele: cordierit, plagioklász, anortoklász, biotit, hipersztén, spinell és magnetit. Emellett a szerzők közlik, hogy az adott kőzet a vulkanikus kőzettestben beágyazódott üledékes zárványok metamorfózisa által jött létre. Ebből egyértelműen arra a következtetésre juthatunk, hogy az adott kőzet egy tipikus kontakt metamorf szaruszirt (hornfels). A szerzők is konstatálják, hogy kétség kívül egy olyan „rogovik” (adott esetben: szaruszirt) változattal állunk szemben, amely agyagos és mészköves üledékek metamorfizmusával alakult ki, a kék színű cordierit megléte pedig alacsony nyomású, de magas hőmérsékletű képződési környezetre utal, talán még oxigén jelenlétére is.

1. ábra. Szaruszirt-előfordulások Kárpátalján⁸

A szerzők szerint hasonló cordierites szaruszirt zárványok fordulnak elő a Vigorlát-Gutini vulkáni vonulat délkeleti részében (az Avas-hegység

⁸ Szakirodalmi adatok és terepbejárás alapján.

ukrajnai részén, a Tisza bal partján), az ottani hipabisszális intrúziók diorit- és granodiorit porfirjaiban (lásd! 1. ábra). Az aprószemcsés, sötét kőzet ásványi összetétele: andaluzit, cordierit, káliföldpát, opak ásványok, biotit, spinell, apatit, klorit-serpentin, karbonát, kvarc. Az adott területen nem csak zárványok formájában fordulnak elő szaruszirtek, hanem nagyobb kiterjedésű zónákban, egész rétegeket alkotva. Ugyanakkor a szerzők úgy vélték, hogy ez a szaruszirt nem egy tipikus változat, amely magas hőmérsékleti viszonyok között jött létre.

Kevésbé metamorfizálódott, lilás árnyalatú szaruszirtet említene a Kőlcény (Kol'tchino) melletti selesztovói bánya környéki hiperszténesandezitek előfordulásainál (lásd! 1. ábra). Ez a szaruszirt aleurolitos rétegek átalakulásából jött létre, ásványai között megtalálható a kvarc, diopszid, piroxén, tridimit, plagioklász, biotit, magnetit, szfén. Az adott aleurolit üledéket a felszín felé mozgó magma a mélyebb rétegekben lévő paleogén korú rétegekből sodorta magával, miközben magas hőmérséklet, de alacsony nyomási viszonyok között végbement a metamorfózis.

Az előzőekben tárgyalt szakmunkában említett Avas-hegységi „rogovik” kőzetek leírását folytatja egy 1957-ben megjelent tanulmány,⁹ viszont teljesen más megvilágításba helyezi az ott vizsgált szaruszirteket. A Visk (Viskovo) település környéki hegyek hipabisszikus intrúzióinak és agyagpaláinak kontaktusaiban írja le a tipikus szaruszirteket, amelyeknek rétegei néhol eléri a 3-4 méteres vastagságot, és a szerző véleménye szerint – az 1955-ös szakvéleménnyel ellentétben – az összes ott lévő kontakt kőzet magas hőmérsékleti viszonyok között képződött. A masszív, réteges textúrájú kőzet kagylós töréssel rendelkezik, szürke színű, néha barnás árnyalattal. Ásványi összetétele: kvarc, plagioklász, káliföldpát, biotit, diopszid, karbonát és pirit. A Visk környéki agyagos üledékek jelentős mennyiségben tartalmaznak meszet is, ezért a szaruszirtek „alapanyaga” adott esetben a márgás üledékek voltak. A szerző szerint a szaruszirtek gyakran jelentős mértékben karbonátosodtak és piritisedtek, ami a kialakulásuk utáni hidrotermális átalakulásoknak köszönhető.

A fentebb már két szakmunkában is vizsgált Visk környéki szaruszirteket tárgyalja egy 1961-ben megjelent tanulmány.¹⁰ A szerző a szaru-

⁹ ЛАЗАРЕНКО Э.: *О приконтактовом метаморфизме в Вишковском районе*. Геолог. сборник Львов. геолог. об-ва, №4, 1957, с. 182–183.

¹⁰ СПИТКОВСКАЯ С. М.: *Особенности контактового метаморфизма, связанного с гипабиссальными интрузиями Вишковского района Закарпатья*. Геолог. сборник Львов. геолог. об-ва, №7–8, 1961, с. 143–150.

szirtek két típusát különbözteti meg a vizsgált területen, rámutatva, hogy több tekintetben az 1955-ös és az 1957-es leírások is megállják a helyüket, ugyanis mindkét tanulmány egy-egy jól elkülöníthető hornfels típust ír le. Spitkovskaya azonban részletesebben foglalkozik eredetükkel, konstatálva, hogy a magas hőmérsékleten képződött változat csak és kizárólag az alsó szarmata korú gabbró-diabázok kontaktusán fedezhető fel, kialakulása a magma kikristályosodásával párhuzamosan zajlott. A pannon korú diorit porfírok kontaktusán azonban alacsonyabb hőmérsékleten, kisebb mélységben ment végbe az átalakulás folyamata. Az első típus a Bánya- és a Morongós-patak környékén fordul elő, ásványi összetétele: monoklin piroxén, plagioklász, káliföldpát, kvarc, biotit, magnetit. A második változat egy sötét-sötétszürke, szilánkos törésű szaruszirt, amelynek a struktúrája rendkívül hasonlít az eredeti üledékes kőzetére, ásványi összetétele: amfibol, biotit, klinozoizit, plagioklász, kvarc, káliföldpát, muszkovit, klorit, magnetit, pirit és kalcit.

Spitkovskaya szerint Lazarenko 1957-es tanulmányában téves következtetésre jutott a szaruszirt eredendő kőzetanyagát illetően, ugyanis a kémiai vizsgálatok eredményeiből kitűnik: nem márgapalák átalakulásával képződött (ami egyébként nem is fordul elő a vidéken) a szaruszirt, hiszen mész jelenléte nem mutatható ki.

1966-ban Spitkovskaya már mélyfúrások adatainak kiemzésével ábrázolja metszeteken a Visk környékén kialakult szaruszirt testeket.¹¹ A szerző az újabb kutatások által igazolja, hogy a szaruszirtek a hipabisszikus vulkáni kőzetek (diorit-, granodiorit porfír, gabbró diabáz, gabbró porfír) és a környezetükben lévő aleurolit és argillit rétegek kontaktusán jöttek létre, egyes helyeken több méteres vastagságú tömegeket alkotva.

Spitkovskaya egy 1969-es tanulmányában is szaruszirteket említ a viski intrúziós vidékről, újabb adalékokkal kiegészítve a több stádiumon keresztül kialakuló terület rendkívül bonyolult geológiai felépítéséről szóló információkat.¹²

Összefoglalásképp elmondhatjuk, hogy az 1950-es évektől kezdődően intenzív geológiai kutatások indultak Kárpátalja területén, amely akkor a

¹¹ Спитковская С. М.: *Морфология и закономерности формирования неогеновых гипабиссальных интрузий Закарпатья*. Геолог. сборник Львов. геолог. об-ва, №10, 1966, с. 94–105.

¹² Спитковская С. М.: *Глубинность формирования интрузивных образований неогенового магматического комплекса Закарпатья*. Геолог. сборник Львов. геолог. об-ва, №12, 1969, с. 35–43.

Szovjetunió részét képezte. A kutatások első stádiumában a terület teljes földtani megismerése volt a cél, a későbbi évtizedekben pedig egyre inkább a vidék ércásványainak és egyéb ásványkincseinek feltérképezése, felmérése vált fontossá. Ennek megfelelően, a későbbi szakirodalomban újabb információkat – adott esetben az intrúziókról és a kontaktuson kialakuló szaruszirtekről – a XX. század 60-as éveinek eredményeihez képest már nem találunk, mivel a stratégiai fontosságú lelőhelyek máshol helyezkedtek el. A legújabb kutatások hiányának másik okaként a Kárpátaljai Geológiai Felderítő Expedíció nevű intézmény leépítése és szakaszos felszámolását lehetne megemlíteni.

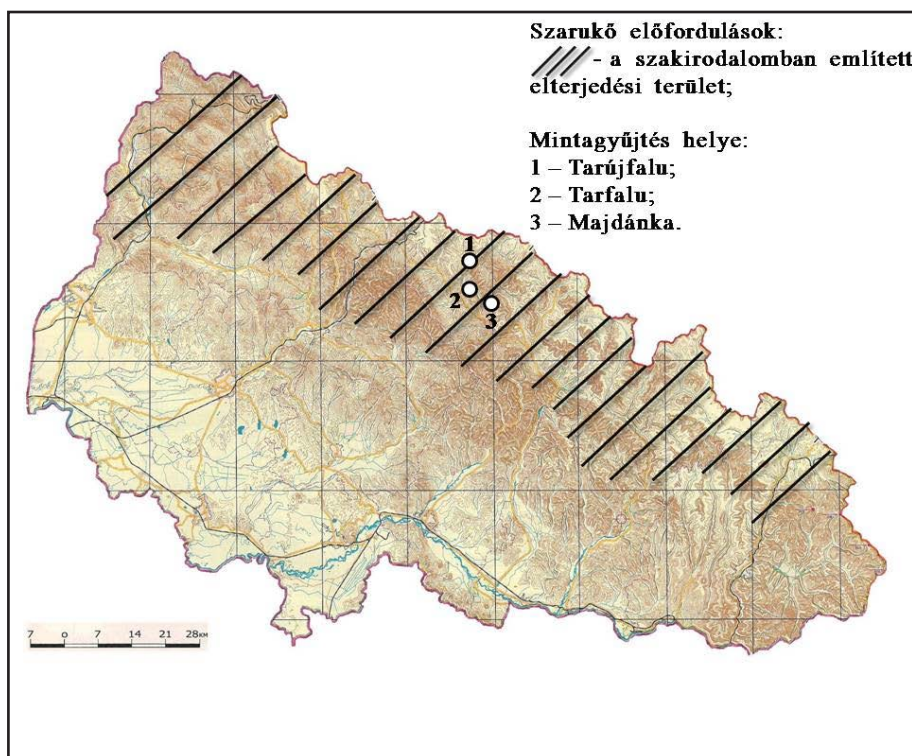
Az eddig felsorolt szakmunkák arról tanúskodnak, hogy az 1950-60-as években a geológiai térképezések és felmérések idején Kárpátalja több vidékén is találtak olyan környezeteket, ahol a magmás intrúziók kontaktusan üledékes kőzetek közepes, illetve nagy hőmérsékletű, de viszonylag alacsony nyomás közepette szaruszirtté alakultak át (lásd! 1. ábra). Az adott kőzetek környezetének és ásványos összetételének leírásai alapján egyértelműen megállapítható, hogy kontakt metamorfózis által kialakult szaruszirt-ről, vagyis hornfelsről beszélhetünk.

II.2. Az egyértelműen üledékes kovás kőzetként azonosítható szarukövek szakirodalmi említései Kárpátalja területéről

Az alábbiakban el kell tekintenünk a II.1-es alpont szerkezeti mintájának használatától, ugyanis a Kárpátalja területén megemlített kovás eredetű szarukövek minden egyes szakirodalmi forrásban egy jól behatárolható földtani korszakra és területre korlátozódnak, ezért tárgyalásuk egységesen történik majd. Szintén fontos megemlítenünk, hogy a kárpátaljai geológiai kutatásokban soha nem kaptak fontos szerepet a kova-, illetve kovás kőzetek. Ez alól egyedül a szarukövek képeznek kivételt, ugyanis a különböző földtani struktúrák és korszakok elkülönítésénél helyzetjelző szerepet játszanak (ún. markerek).

Ahogy az első fejezetben már említettük, az elmúlt évtizedekben több szerző is felhívta a figyelmet a „szarukő” fogalom sok esetbeli téves használatára. A kovás, üledékes eredetű szarukő arról kapta a nevét, hogy felszíne a szaruhoz hasonló. Sok mindent megmagyaráz a tény, miszerint egy 1988-ban, a Szovjetunióban megjelent összefoglaló munkában a szerzők kihangsúlyozták: a „rogovik” kifejezést a második világháború

előtti időkben vették át a szovjet geológusok lengyel kollégáiktól.¹³ Ebből megállapíthatjuk, hogy az előző század 80-as éveire jól meghonosodott Kárpátalján a „rogovik” kifejezés alkalmazása a sötét színű kovás képződményekre. A szerzők szerint a „szarukő” szinonimájaként használták még a „kalcedonit” és a „szilicit” kifejezéseket is.

2. ábra. Szarukő-előfordulások Kárpátalján¹⁴

Egy korábbi, 1971-ben kiadott könyvben is olvashatunk egy rövid utalást arról, hogy a sötétszürke-fekete, néha világoskék árnyalatú kovákat Kárpátalján – lengyel mintára – szarukőnek nevezik.¹⁵

¹³ Вялов И. С. и др.: *Стратотипы меловых и палеогеновых отложений Украинских Карпат*. Наукова думка, Киев, 1988. (a továbbiakban: Вялов И. С. и др.: *Стратотипы меловых...*)

¹⁴ Szakirodalmi adatok és terepbejárás alapján.

¹⁵ Глушко В. В., Круглова С. С. (ред.): *Геологическое строение и горючие ископаемые Украинских Карпат*. Издательство „Недра”, Москва, 1971. (a továbbiakban: Глушко–Круглова (ред.): *Геологическое строение...*)

Ahogy korábban említettük, Kárpátalja területén nem fordítottak figyelmet a kovás kőzetek kutatására, sőt a Szovjetunió kovás kőzeteiről szóló összefoglaló kötetben nem is szerepelt egyetlen kárpátaljai kovaféle sem.¹⁶ A vidék kovás kőzeteinek egy csoportjával egyedül Tkatchuk foglalkozott, aki még egy 1955-ben megjelent tanulmányában kalcedonitnak nevezte el a menilit formáció kováit – ugyanis alapanyaguk nagyrészt kalcedonból állt –, ezzel elvetve a lengyelektől átvett szarukő kifejezést.¹⁷ Mint számunkra az már kiderült, 1955 után valami miatt a szovjet geológusok mégis szarukőnek, vagy pedig egyszerűen csak kovának nevezték a menilit formáció kovás képződményeit, nem pedig a Tkatchuk által – jól megalapozottan – javasolt kalcedonitnak.

A szakirodalmi feldolgozás által világossá vált, hogy a Kárpátalja területén „rogovik” kifejezéssel illetett kőzetek valójában két, teljesen különböző kőzetsoportot alkotnak. A kontakt metamorf eredetű szaruszirtek leírásai teljesen egyértelműek, ráadásul területileg jól behatárolható képződmények: legjelentősebb és egyben legjobban tanulmányozott előfordulásait az Avas-hegység északi, ukrainai területén figyelhetjük meg. Az üledékes eredetű szarukövek viszont sokkal nagyobb elterjedési területtel rendelkeznek (lásd! 2. ábra), ráadásul a „szarukő” nevű kőzet kárpátaljai viszonylatban nem csak egy bizonyos kovás kőzetet takar, hanem gyakorlatilag az összes olyan kovásodott vagy kovakőzetet felöleli, amely az oligocén korú menilit formációhoz sorolható (kovásodott argillit, kovásodott aleurolit, kalcedonit, kova).

Az eddigi eredményekből tehát kiderült, hogy a lengyel geológiai szakirodalomból a szovjet kutatók által átvett „rogovik” szóhasználat okozta a terminológiai ellentmondásokat, továbbá a szakirodalmi kutatás által az is nyilvánvalóvá vált, hogy kárpátaljai vonatkozásban a szarukövek csoportjába sorolnak több kova- és kovás kőzetet is.

Mindezek után kijelenthetjük, hogy a szaruszirtek (hornfelsek) gond nélkül elkülöníthető kőzetsoportot jelentenek, azonban a szarukövek gyűjtőfogalomként szerepelnek a geológiai szakirodalomban. Ez jól tükröződik a különböző geológiai szakmunkák, ahol a menilit formáció kovás kőzeteit néha egyszerűen csak kovaként vagy szarukőként említik, de gyakran

¹⁶ Диcтанов У. Г. (ред.): *Кремнистые породы СССР*. Татарское книжное издательство, Казань, 1976.

¹⁷ Ткачук Л. Г.: *О литологическом составе пород менилитовой серии Советских Карпат*. Науч. зап. Льв. политех. ин-та. Сер. нефт. Вып. 28, №5, 1955, с. 64–69.

használják rájuk a kovás argillit, aleurolit, esetleg a kalcedonit vagy szilicit kifejezéseket is.¹⁸

III. A szaruszirtek és szarukövek terepi kutatása

A szakirodalmi feldolgozást követően már jól kirajzolódott a „rogovik” körüli ellentmondás megoldása, így célul tűztük ki, hogy terepen ellenőrizzük a szarukövek és a szaruszirtek előfordulásait. A helyszínek kiválasztásakor figyelembe vettük a Kárpátalja területének geológiai felméréséből készült térképet,¹⁹ majd az adatokat összeegyeztettük az előző század második felének szakirodalmi leírásaival. Ennek tükrében két helyszínt választottunk ki:

- a szaruszirtek igazolására a szakirodalomban kevésbé tárgyalt, de eléggé bonyolult és változatos összetételű Bányafalu (Suskovo) környéki vidéket (szolyvai járás, a Flis-Kárpátok (azon belül a Porkulecki-takaró), a Máramarosi és a Pienini szirtöv határvidéke) (lásd! 1. ábra);
- a szarukövek felkutatására pedig a bonyolult földtani felépítésű Lengyelszállás (Liskovets) – Tarújfalu (Novoselitsa) – Tarfalu (Holyatin) – Majdánka (Maydan) – Vizköz (Soymi) területet (ökörmézői járás, a Flis-Kárpátok) (lásd! 2. ábra).

III.1. A Bányafalu (Suskovo) környéki szaruszirt-előfordulások geológiai háttere

A vizsgált terület Kárpátalja Szolyvai járásában található, a Latorca folyó (Latorica) jobb partján, Bányafalu (Suskovo) településtől északra. Először egy 1982-ben szerkesztett 1:50 000 léptékű geológiai térképen tüntettek fel ezen a helyen egy diorit porfirittől álló dajkot oligocén korú üledékes kőzetek környezetében.²⁰ A dajk mérete átlagosan 10-15 méter, a legnagyobb

¹⁸ Глушко–Крутлова (ред.): *Геологическое строение...*; Даниш В. В.: *Геология західної частини південного схилу Українських Карпат*. Наукова думка, Київ, 1973.; Смирнов С. Е.: *Палеоген Мармарошської і Пенінської зон Українських Карпат*. Издательство „Надра”, Москва, 1973.; Габинет и др.: *Геология и полезные ископаемые Украинских Карпат*. Вища школа, Львов, 1976.; Афанасьева И. М.: *Петрогеохимические особенности флишевой формации южного склона Советских Карпат*. Наукова Думка, Киев, 1979.; Вялов И. С. и др.: *История геологического развития Украинских Карпат*. Наукова думка, Киев, 1981.; Вялов И. С. и др.: *Стратотипы меловых...*

¹⁹ Мацьків Б. В. і др.: *Державна геологічна карта України масштабу 1:200 000, аркуші М-34-XXXVI (Хуст), L-34-VI (Бая-Маре), М-35-XXXI (Надвірна), L-35-I (Вишеу-Де-Сус)*. Карпатська серія. Пояснювальна записка. УкрДГРІ, 2009.

²⁰ Тарасенко В. Й. и др.: *Отчет по геологическому доизучению площади листов М-34-118-Г и М-34-130-Б (площадь Свалява) в масштабе 1:50000 за 1973–1982 гг.* Геоинформ, Берегово, 1982.

kiterjedésű részei elérik a 20 métert. A Latorca folyó partján, az autótút melletti sziklán is jól megfigyelhető, majd északnyugati irányba húzódik közel 500 méteren keresztül, ahol egy külszíni bányában ismét felszínre kerül (lásd! 3. ábra).

3. ábra. A szaruszirt rétegek felszínre bukkanása Bányafalu mellett, az autótútnál

4. ábra. A szaruszirt és az intrúziós rétegek találkozási Bányafalu környékén, az autótút mellett

A dájka diorit porfirból áll, amelynek alapanyaga mikrodioritos szerkezetű, nagy mennyiségű plagioklással, amfibollal és piroxénnel. A felsorolt ásványok alkotják a kőzet közel 15–20 százalékát, a legnagyobb szemcsék mérete eléri az 1,2–2 millimétert. A dajkát övező üledékes rétegeket a turicai formáció fekete argillit, márga, sötét homokkő és aleurolit összletei alkotják. Az üledékes kőzetegyütteseket gyakran szövik át különböző irányokban – néhol több centiméter széles – fehér kalciterek (lásd! 4. ábra).

Az intrúzió és az üledékes kőzetek határvonalán nem mindenhol figyelhető meg a kontakt metamorfózis. Egyes helyeken üvegszerű, gyengén kikristályosodott változatok fordulnak elő, vastagságuk nem haladja meg a 10–15 centimétert. Azokon a helyeken, ahol a dajka érintkezési felülete párhuzamos az üledékes rétegsorokkal, szintén hiányzik a kontakt átalakulás, legfeljebb a kőzetek tömörebbé válása figyelhető meg.

Más képet kapunk azokon a szakaszokon, ahol a dajka metszete az argillit és homokkő rétegeket, továbbá ahol a dajka mélyen benyomult az üledékekbe: ezeken a helyeken kontakt metamorfózis ment végbe, amelynek révén szaruszirt alakult ki. A szaruszirt rétegeinek legnagyobb vastagsága helyenként eléri az 1–3 métert.

A minták első csoportjának begyűjtése a Latorca jobb partja felett magasodó sziklaszirt legfelső részén történt (lásd! 3. ábra), ahol szabad szemmel is jól kivehető az intrúzió és az üledékes rétegek átalakulásából létrejött szaruszirt találkozásának környezete. A két kőzet találkozásának vonala több méterre keresztül megfigyelhető a kopár szikla mentén (lásd! 4. ábra). A minták második csoportját a település közelében található külszíni bányában gyűjtöttük, az egyik meredek domboldal eróziós felszínén. Itt a kőzeteket kisebb törmeléktakaró fedte (lásd! 5. ábra).

5. ábra. A szaruszirt és az intrúziós rétegek találkozása a Bányafalu melletti kőbányában

III.2. A Tarfalu (Holyatin) környéki szaruszirt-előfordulások geológiai háttere

A Nagy-ág folyó (Rika) felső folyásánál, Lengyelszállás (Liskovets) – Tarújfalu (Novoselitsa) – Tarfalu (Holyatin) – Majdánka (Maydan) – Vizköz (Soymi) vidékén található egy sajátos geológiai képződmény, amit a szakirodalomban holjatinói struktúrának neveznek. A geológusok már több évtizede vitatkoznak a képződmény kialakulásáról, felépítéséről és koráról, de jelen tanulmányban nem ezekkel a kérdésekkel szeretnénk foglalkozni. Számunkra azért fontos ez a képződmény, mert struktúrájában jelen vannak azok a formációk, amelyek a szaruszirtoknak nevezett kőzeteket tartalmaznak.

A sipoti formáció kőzetei között megtalálhatóak a kovásodott, aprószemcsés, szürke-sötétszürke, néha egészen fekete homokkövek, aleurolitok és argillitek, továbbá 2–5 centiméter vastagságú kovapadok. A formáció központi részén a szakirodalom 3–40 centiméter vastagságú kovarétegeket ír le, továbbá alig néhány centiméter vastagságú, nagyon ritka, zöld színű kovarétegeket.²¹ A holjatinói struktúrához tartozó bisztrikai formáció is tartalmaz kovás argillitet.

Sokkal jelentősebb számunkra a menilit formáció, ami a holjatinói struktúra délnyugati és északkeleti szárnyát alkotja. A formáció alsó részén helyezkedik el az ún. szarukőszint, amely 0,05–0,2 méteres vastagságú. Fekete, néha sötétszürke, kovás argilliteket, homokkövet, márgát és néha mészkövet is tartalmaz. A struktúra jól kivehetően két nagy részre osztható: a központi magra és a periférikus szárnyakra.

A két nagy rendszert tektonikus törések választják el, aminek következtében a területen gázbuborék-szivárgást figyelhetünk meg az elmocsarasodott állóvizekben (a Nagy-ág folyó bal partján, Majdánka mellett), továbbá a sipoti és menilit formáció kőzeteinek határán fekete, olajszerű folyadék szivárog, ami ugyancsak a folyó bal partján látható (lásd! 6. ábra).

6. ábra. Olajszerű folyadék szivárgása menilit rétegekből Majdánka környékén

²¹ Кузовенко В. В. та ін.: *Про вік порід, що складають ядрну частину Голятинської антиклиналі*. Інститут геологічних наук. Київ, 2005. с. 111–113.

A mintagyűjtést több helyszínen végeztük, először Tarújfalu és Lengyelszállás déli határában, a Tarpatak (Holyatinka) mentén, majd pedig a Majdánka falutól keletre eső területen (lásd! 2. ábra). A települések közötti vidékeken több helyen is megfigyelhettük a szakirodalom által leírt kőzetretegeket (lásd! 8–10. ábrák), sőt különlegességként Lengyelszállás mellett a folyó allúviumában édesvízi mészkövet is láttunk (lásd! 7. ábra).

7. ábra. Édesvízi mészkő Lengyelfalu mellett

8. ábra. A menilit formáció rétegei Tarfalu környékén

9–10. ábra. Menilit rétegek Majdánka mellett

IV. A szaruszirt és a szarukő makro- és mikroszkópos leírása

IV.1. A Bányafalu környéki szaruszirt

Makroszkópos leírás. A szaruszirt kérgé rozsdabarna, barna vagy szürke, egyes helyeken több milliméter vastagságú (lásd! 11–12. ábra). A kéreg alatt gyakoriak az alapanyagban a rozsdabarna foltszerű vagy hosszanti irányú elszíneződések. A mátrix szürke vagy sötétszürke, néhol kékes árnyalattal, összességében elmondható, hogy masszív megjelenésű kőzet. A tömbjei – az eredendő üledékes kőzetek struktúrájának megfelelően – réteges felépítésűek, vagyis kisebb fizikai ráhatásra különböző vastagságú lapok mentén válnak szét. Az így kialakuló felszínek színe barna, illetve sárgás-vagy vörösesbarna. A hornfels mikrokrisztályos vagy kriptokrisztályos alapanyagának köszönhetően kagylós töréssel rendelkezik, jól pattintható. Az alapanyaga nem teljesen homogén, gyakran fordulnak elő benne repedések, illetve üregek, amelyeket másodlagos ásványok vagy érces kiválás tölt ki. A repedések és az üregek szélei a mátrix színéhez képest sötétebbek (majdnem fekete), a kitöltő anyagok színe pedig világosabb (rozsdabarna vagy csontfehér).

11–12. ábra. A bányafalui szaruszirtminták

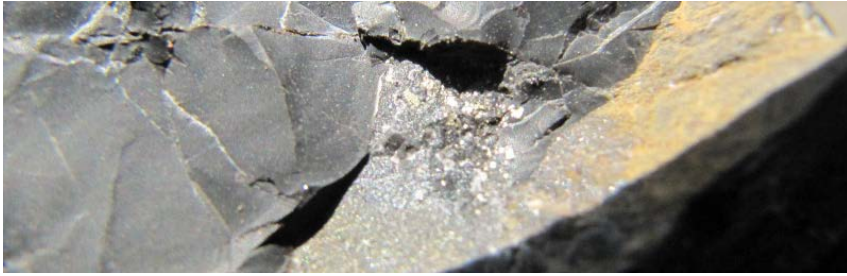
Mikroszkópos leírás. Rendkívül finomszemcsés (<20 µm-es elegyrészekből), nagyrészt szubmikroszkópos szemcsékből álló, teljesen kikristályosodott kőzet. Az alapanyagban ritkán és elszórtan elhelyezkedő apró, izometrikus kvarcsemmek figyelhetők meg, méretük 10–20 µm. Apró, általában 10 µm-nél kisebb, kissé nyúlt, tús kristályok szintén előfordulnak, polarizációs mikroszkóppal nem határozhatók. Viszonylag gyakori a közel izometrikus, esetenként kissé nyúlt, néhol négyzetes metszetű szintén apró (uralkodóan 10, maximálisan 20 µm-es) opakásvány, alakja után magnetit vagy ilmenit. A kőzet jelentős részét teszi ki a fent felsorolt ásványok közötti teret kitöltő nagyon gyengén kettőtörő szabálytalan alakú fázis, ami feltehetően kezdődően átkristályosodott kőzetüveg vagy gyengén kristályos földpát, esetleg nagyon finomszemcsés kova anyagú. A kőzetet egy vékony, nagyon finomszemcsés anyagból álló ér szeli át.

13–14. ábra. Kovásodott argillitminták Tarújfalu környékéről

IV.2. A Tarújfalu környéki szarukő (kovásodott argillit)

Makroszkópos leírás. A fekete kovás kőzet gyakorlatilag nem rendelkezik kéreggel, mivel felszíne rendkívül ellenálló, nem mállik látványosan (lásd! 13–14. ábra). A felszíne fekete, kicsit fakóbb, mint a frissen tört felülete, amely mélyfekete, mattfényű. Szövege homogén, de gyakoriak benne a különböző irányítottságú erek, amelyeket kvarcsemmek és néhol piritkristályok töltenek ki (lásd! 15. ábra). A piritkockák néha a repedéseken kívül, az alapanyagban is megfigyelhetők, általában kisebb aggregátumokba halmozódva. A homogén szövetű kőzetrészek kagylós töréssel rendelkeznek. A geológiai szakirodalomban leírtaknak megfelelően a kőzet átkovásodásának mértéke változó, tehát a kevésbé kovásodott argillitektől kezdve a teljesen kovaszerűekig többféle típus megtalálható.

15. ábra. Piritkristályok a Tarújfalu melletti kovásodott argillit repedéseinek falán

Mikroszkópos leírás. A kőzet masszív szerkezetének megfelelően a mátrix homogén, viszont a szemcseméret tartományok különbözőek. Csiszolatban a kőzet alapanyagában jól megfigyelhetőek az opálból és kalcedonból álló szemcsék, ezzel együtt kirajzolódik a kriptokristályos és a mikrokristályos sávok váltakozása. Áteső fényben jól látható az alapanyagban egyenletesen eloszló fekete, szerves anyag. Az opálon és kalcedonon kívül agyagásványok és csillámok is előfordulnak.

Összegzés, problémafelvetések

A kutatások eredményeként sikerült feloldani a kárpátaljai szaruszirtek és szarukövek körül kialakult nevezéktani problémát. A szakirodalmi feldolgozás, a terepi kutatás és a begyűjtött minták makro-, illetve mikroszkópos vizsgálata alapján a következő megállapításokra jutottunk:

1) Az ukrán és orosz nyelvű geológiai szakirodalomban a „rogovik” („роговик”) kifejezés valójában két, egymástól teljesen eltérő kőzetcsoporthoz tartozó, amelyeket a magyar nyelvben szaruszirtnek és szarukőnek nevezünk;

2) A „rogovik” kifejezést a második világháború előtt, a lengyel kollégáiktól átvéve kezdték el használni a szovjet geológusok, akik a Kárpátok üledékes formációinak kováit nevezték így;

3) A lengyelektől való átvétel után a „rogovik” kifejezés széles körben elterjedt a szovjet geológiai térképezésben és a szakpublikációkban, méghozzá az üledékes formációk kováira, továbbá a kovás megjelenésű, kontakt metamorf szaruszirtekre vonatkozóan is;

4) A szakirodalmi adatok és a geológiai térképek alapján – törvényszerűen – jól elkülöníthető a két „rogovik” csoport, ugyanis

a szaruszirt előfordulásokat csak és kizárólag vulkáni és üledékes környezetek találkozásából említik, míg a szarukövek kizárólag a Flis-Kárpátok üledékeiben fordulnak elő elsődleges helyzetben. Mindkét kőzet megtalálható a folyók allúviumaiban is, a különböző méretű kavicsokat a folyók több tíz kilométerre is elszállíthatják;

5) A szakirodalmi feldolgozás által nyilvánvalóvá vált, hogy a szarukő kifejezést nem egy bizonyos kőzetre alkalmazták a geológusok, hanem egy-egy üledékes formációban megtalálható, makroszkóposan jól elkülöníthető kovakra, vagy akár kovás kőzetekre egyaránt (kovás aleurolit, kovás argillit);

6) A terepi kutatások igazolták mindkét „rogovik” – a szaruszirt és a szarukő – jelenlétét Kárpátalja területén. A kapott adatok megfeleltek a geológiai szakirodalomban leírt információknak;

7) A szarukövek legalább egy típusa, a kovásodott argillit, jelentős szerepet játszott a paleolitikum idején, ugyanis pattintott kőeszköz-nyersanyagként jelen van több régészeti lelőhelyről származó gyűjteményben is.²² A szaruszirteket kőnyersanyagként, régészeti kontextusban eddig nem sikerült kimutatni.

Az eddigi szakirodalmi adatok arra utalnak, hogy Kárpátalja területén sem a szaruszirteknek, sem pedig a szaruköveknek nem történt meg a részletes geológiai, petrográfiai feldolgozása. Jelen kutatással megoldottuk a „rogovik” körül kialakult terminológiai problémát, igazoltuk a két kőzet-csoport meglétét Kárpátalja területén, továbbá az egyik csoportnak a régészeti vonatkozásaira is rámutattunk.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány megszületésében jelentős segítséget nyújtott szakmai tudásával, terepi tapasztalataival Bohdan Mackiv geológus, a kutatás anyagi háttérét pedig az MTA Domus szülőföldi ösztöndíja (2013) biztosította.

²² RÁCZ Béla: Pattintott kőeszköz-nyersanyagok felhasználásának előzetes eredményei a paleolitikumban a mai Kárpátalja területén. In: *Archeometriai Műhely*, 2008/2. 47–54. o.; RÁCZ Béla: Kárpátalja paleolit nyersanyag-felhasználási régióinak elsődleges nyersanyagai. In: *ΜΩΜΟΣ VI. Ős-koros Kutatók VI. Összejövetelének konferenciakötete*. Nyersanyagok és kereskedelem. Szerk.: Ilon Gábor. Szombathely, 2009, 321–326. o.

АДАЛЬБЕРТ РАЦ

**Місцезнаходження роговиків на Закарпатті:
термінологічні, геологічні та археологічні аспекти**

В останні роки на Закарпатті розпочалися археометричні, у тому числі петроархеологічні дослідження, які охопили найдавніший період історії людства – палеоліт. Петроархеологічні дослідження кам'яних знарядь праці дають нові аспекти у вивченні первісної історії. У процесі вивчення даної теми появився ряд термінологічних проблем, які були розв'язані за допомогою обробки спеціальної літератури, а також завдяки польових досліджень. Роговик – як потенціальна кам'яна сировина – могла використовуватися первісними людьми, але сам термін «роговик» або «роговикова порода» являється загальним для порід осадового, а також метаморфічного походження. На території Закарпаття в геологічних умовах присутні роговики осадового походження (кремністі аргіліти, силіцити), а також утворення контактного метаморфізму (горнфелс).

SZAKÁL IMRE

Volt egyszer egy földreform¹

*(Az első csehszlovák földreform folyamata és eredményei
Podkarpatszka Rusz-ban)*

Az első Csehszlovák Köztársaság időszakában végrehajtott földreform Podkarpatszka Ruszbeli vonatkozásaival kapcsolatban nem rendelkezünk összefoglaló munkával, vidékünk történelmének e szelete egyelőre kevésbé kutatott. A tanulmányban a földreform természetét, annak folyamatát kívánom bemutatni. A kutatás során széleskörű forrásanyag felhasználására került sor, mely részben Kárpátalján, részben a Cseh Köztársaságban található a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, illetve a Cseh Nemzeti Levéltár, valamint a Cseh Nemzeti Könyvtár gyűjteményében.

Bevezető

A földreform általános volt az első világháborút átélte Európában. Csehszlovákia sem kerülhette ezt el, akárcsak a monarchia többi utódállama. A világháborút követő nagy kelet-közép-európai bomlás és az új államok létrehozása körüli propagandának alapvető elemei voltak a földtulajdonviszonyok rendezésére tett ígéretek. Kétségtelen, hogy aránytalanok voltak a térség földbirtokainak tulajdonviszonyai, a térségben a latifundiumok és a parasztság nagyfokú földéhsége volt megfigyelhető. A monarchia valamennyi utódállamára jellemző volt a földreform, s bár különböző intenzitással hajtották végre, de kétségtelenül a földtulajdonviszonyok átalakulásához vezetett. Ezenkívül szembeötlő az is, hogy szinte kivétel nélkül a nemzetállam-építés eszközüvé is vált a földreform és az azt kísérő telepítéspolitikát. Jellemző volt továbbá, hogy a földreformot szabályozó törvényeket szinte sosem tartották be maradéktalanul, az intézkedések pedig szinte kivétel nélkül befejezetlenek maradtak, a gyakorlat több országban is elmaradt a korszak kezdetén kitűzött céloktól.²

¹ Jelen tanulmány elkészítését segítő kutatást a Nemzetközi Visegrád Alap és a Magyar Tudományos Akadémia Domus ösztöndíjprogramja támogatta.

² PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. század első felében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 250.

Jelen tanulmány a mai Kárpátalja³ területén az első Csehszlovák Köztársaság időszakban a földreformmal összefüggésben lezajlott telepítéspolitikát vizsgáló kutatás⁴ során fellelt források alapján íródott. Az írás célja, hogy a földreformra vonatkozó ismereteket kiegészítse azoknak a kutatási eredményeknek és feltárt forrásoknak a bemutatásával, elsősorban a földreform által érintett települések és földbirtokosok listájának közlésével.

Források

Az első csehszlovák földreform kárpátaljai vonatkozásai igen szerényen kutatottak, így célszerű a forrásanyagról és a kutatási lehetőségekről is ejteni néhány szót. A téma kutatója a legbőségesebb iratanyagra a Cseh Nemzeti Levéltárban⁵ bukkanhat. Jelen dolgozat elkészítéséhez két fond iratanyagát kutattuk. Az első, a 705/3.⁶ számú, az Állami Földhivatal általános iratait tartalmazza. A levéltári egységben a földreform végrehajtásának általános folyamatáról, illetve a telepítéspolitiká szervezéséről találhatunk iratokat. A kutatás során az Állami Földhivatal jelentéseit, elnökségének iratait, a tárcaközi bizottságok jegyzőkönyveit, a földreform végrehajtása során készített igen pontos és sokszínű statisztikákat használtuk fel. A másik fond, a 705/5.⁷ a földreform Podkarpatszka Ruszban történő végrehajtásakor keletkezett iratokat tartalmazza.

³ A mai Kárpátalja területét alkotó vármegyék Podkarpatszka Rusz néven kerültek az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe. A köznyelv a hivatalos megnevezés mellett a Ruszinszko, majd későbbiekben egyre inkább a Kárpátalja megnevezést kezdte használni.

⁴ A nevezett kutatás eredményeit a következő tanulmányok közlik: „...Nem tehetnek ők sem róla, hogy közénk kerültek” Az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájának néhány aspektusa. In SZAMBOROVSKYNÉ NAGY Ibolya (szerk.): „Így maradtok meg hívívőnek...”. In *memoriam Soós Kálmán. Tanulmányok Soós Kálmán emlékére*. Ungvár, PoliPrint, 2012. pp. 165–178.; Telepítéspolitiká Kárpátalján 1919 és 1939 között a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár forrásainak tükrében. In LUKÁCS Anna (szerk.): *Studia Historica Debreceniensis I*. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, 2012. pp. 127–142.; Csehszlovák telepítéspolitiká Kárpátalján a két világháború között: A telepítések első szakasza: állami letelepítések. Az első kolóniák. *DEBRECENI SZEMLE*, XXI. évfolyam:(2–3. szám) pp. 111–119. (2013); Az első Csehszlovák Köztársaság telepítéspolitikája revíziójának kísérlete Kárpátalján 1938 és 1944 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, A szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata XV:(1) pp. 75–86. (2013); Adalékok az első csehszlovák földreform kárpátaljai történetéhez. *Közoktatás*, 2014/1–2, pp. 26–27.; Az első Csehszlovák Köztársaság telepítéspolitikája a mai Kárpátalja területén: tervek és gyakorlat. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 22. évf. (2014) 2. szám, 147–148.

⁵ Národní archiv České republiky – továbbiakba NACR

⁶ Státní pozemkový úřad – spisy všeobecné (1875) 1918–1935 (1949)

⁷ Státní pozemkový úřad – Zakarpatské velkostatky 1920–1938

A kutatás során a Csehországban fellelhető iratanyag mellett nagy jelentőséggel bír a Kárpátalján található iratok sokasága. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár⁸ beregszászi részlegének több fondját is felhasználtuk a kutatás során. Ezek közül a 36. fond⁹ a legjelentősebb, melynek 3755 őrzési egysége¹⁰ a földreform és telepítéspolitiká szervezéséért 1935-ig felelős Állami Földhivatal (ÁFH) Ungvári Kirendeltségének, majd 1935-től a Mezőgazdasági Minisztérium felelős intézményének iratait tartalmazza. Az források közül az ÁFH intézkedési utasításait és terveit, a helyi szervek jelentéseit, statisztikáit, illetve az ungvári szerv elnökségi üléseinek jegyzőkönyveit használtuk fel. Az iratanyag településekre lebontva tartalmaz gazdag információt a földreform és kolonizáció folyamatáról. A tárgyalt intézkedéssorozattal kapcsolatosan kutathatjuk a 121.¹¹ és 122.¹² és az 1501.¹³ számú fondokat. Ezek a gyűjtemények a beregszászi, az ungvári és a munkácsi földosztó biztosok tevékenysége során keletkezett dokumentumokat tartalmazza. Szintén a beregszászi levéltárban kutatható az a két fond, amely tartalmaz még hasznos információkat a téma vonatkozásában. Az egyik a 1919 és 1928 között fennálló Polgári Közigazgatási Hivatal Elnökségének, melyet a Podkarpatszka Ruszban valós irányítást megvalósító alkormányzó vezetett, iratait tartalmazó 29. számú fond.¹⁴ Az említett közigazgatási szervet 1928-tól Tartományi Hivatalnak nevezik, az alkormányzó tisztség pedig tartományi elnöki pozícióvá transzformál. A Tartományi Hivatal Elnökségének iratait a 2. számú fond¹⁵ tartalmazza. Mindkét iratanyagban a terület igazgatásáért felelős szerv, illetve a földreform végrehajtásáért felelős hivatal közötti levelezés érdemes kutatásra jelen téma szempontjából.

⁸ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, hivatalos nevén: Державний архів Закарпатської області, a továbbiakban KTÁL

⁹ Ужгородська окружна державна канцелярія державної поземельної реформи, м. Ужгород, 1919–1939 pp.

¹⁰ Az ukrán levéltári rendezés alapegysége a fond, amely leíró egységekre, „opiszokra” bomlik, az opiszokon belül az iratok őrzési egységeiben (odinica zberihannya) kapnak helyet. Ez utóbbinak a magyar levéltári terminológiában az iratcsomó fogalma feleltethető meg.

¹¹ Берегівський комісар Ужгородського окружного уряду по розподілу землі, м. Берегове Підкарпатської Русі, 1919–1939 pp.

¹² Комісар по розподілу землі Ужгородського окружного державного земельного управління, м. Ужгород, 1921–1939 pp.

¹³ Державний комісар по розподілу землі, м. Мукачеве, 1919–1939 pp.

¹⁴ Президія Цивільного Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919–1928 pp.

¹⁵ Президія Крайового управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1928–1938 pp.

A telepítések szervezése során fontos szerepet játszott a pozsonyi székhelyű telepítési hivatal, melynek iratanyaga a Szlovák Nemzeti Levéltárban¹⁶ található.¹⁷ Pozsonyi kutatásaink során hasznos forrásokra leltünk az Állami Földhivatal helyi iratanyagában¹⁸ is, melyek elsősorban a magán-telepítések folyamatának megértéséhez nyújtanak segítséget.

Fontos megemlítenünk a Magyar Nemzeti Levéltár¹⁹ Országos Levéltárában fellelhető forrásanyagot, melyek segítségével törekedtünk feltárni a telepes falvak 1938-at követő sorsát. Ehhez a Miniszterelnökség minisztertanácsi jegyzőkönyveit,²⁰ illetve a Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának²¹ iratait használtuk fel. Hasznos forrásokra bukkanhatunk a külügyminisztériumi iratok között is. Kutatásunk során a Magyar Külügyminisztérium Politikai Osztálya²² és Politikai Osztályának rezervált irataiban,²³ valamint a Gazdaságpolitikai Osztály²⁴ irataiban bukkanhatunk olyan jelentésekre, melyek nem csupán a Podkarpatszka Ruszi magyarság általános helyzetéről, hanem a földreform és telepítéspolitika hatásairól is tartalmaznak hasznos és érdekes információkat.

Végezetül meg kell említenünk a cseh és szlovák törvényhozás közös elektronikus archívumát,²⁵ amelyben kutathatók a korabeli Csehszlovák Nemzetgyűlésben és Szenátusban elhangzott képviselői és szenátori beszédek, illetve beadványok. Jól nyomon követhetők a források segítségével a földreform és telepítéspolitika törvényi szabályozásának megteremtését övező viták, megtalálhatóak a kisebbségi lakosság elégedetlenségét jelző különböző interpellációk és memorandumok.

Szólnunk kell továbbá a korabeli sajtóanyagokról. Ezek közül forrásérték szempontjából kiemelkedik az Állami Földhivatal hivatalos közlönye a *Pozemkova Reforma*, mely rendszeres tájékoztatást adott a földreform, illetve a telepítések épp aktuális állapotáról. Ezen túl szólnunk kell azokról a sajtóanyagokról, melyek a helyi közvéleményt kívánták tükrözni, vagy

¹⁶ Szlovák Nemzeti Levéltár, Slovenský národný archív, továbbiakban SNA

¹⁷ SNA, Fond 184, Kolonizačný referát Štátneho pozemkového úradu v Bratislave, 1921–1938

¹⁸ SNA, Fond 209, Štátny pozemkový úrad v Prahe, 1919–1938

¹⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, továbbiakban MNL OL

²⁰ MNL OL, K 27 – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

²¹ MNL OL, K28 – Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi Osztályának iratai

²² MNL OL, K63 – KÜM Politikai Osztály

²³ MNL OL, K64 – KÜM Politikai Osztály rezervált iratai

²⁴ MNL OL, K69 – KÜM Gazdaságpolitikai Osztály

²⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna - <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>

alakítani. A magyar sajtótermékek közül a *Ruszinszkói Magyar Gazda*²⁶, a *Határszéli Újság*²⁷, a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*²⁸ és a *Kárpáti Híradó*²⁹ számoltak be rendszeresen a földreformról mint ellenzéki magyar pártlapok a magyar közösségre veszélyes intézkedésként állítva be azt. A ruszin lapok szintén gyakorta írtak a földreformról, ezek a közül a teljesség igénye nélkül: *Русский Вестник, Земледельческий Календар*³⁰, *Русская Земля*³¹, *Карпаторусский Голос*³², *Руська Нива*³³, *Свобода*³⁴.

Meg tudunk nevezni továbbá számos olyan korabeli kiadványt, melyek kisebb-nagyobb részletességgel számoltak be a földreform részleges vagy végleges eredményeiről. A teljesség igénye nélkül a következőket érdemes megnevezni: *Pozemková reforma v Podkarpatské Rusi (Földreform Podkarpatszka Ruszban)*,³⁵ *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy (A földreform hibái és veszélyei)*,³⁶ *Pozemková reforma v československé republice (Földreform a Csehszlovák Köztársaságban)*,³⁷ *Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech (A csehszlovák földreform számokban és diagramokban)*,³⁸ *Карпаторусскія досягненія. Юбилейный сборникъ статей по поводу 10-тія добровольнаго присоединенія Подк. Руси къ Чехословакии (Kárpátorosz eredmények. Jubileumi kötet Podkarpatszka Rusz Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozásának 10. évfordulójára)*,³⁹ *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933 (Műszaki munkálatok Podkarpatszka Ruszban 1919 és 1933 között)*,⁴⁰ *Predbežné výsledky*

²⁶ Magyar Kisgazdapárt lapja

²⁷ Magyar Keresztényszocialista Párt lapja

²⁸ Magyar pártszövetség lapja

²⁹ A lap magát független politikai lapként hirdette, azonban cikkeiből erősen kitűnik a magyar ellenzéki pártokkal való kapcsolat.

³⁰ Az Autonóm Földműves Szövetség lapjai

³¹ Kárpátorosz Munkapárt lapja

³² Ruszin Nemzeti Autonomista Párt lapja

³³ A Ruszin Földműves Párt lapja

³⁴ A Keresztény Néppárt lapja

³⁵ MELMUKA, Václav: *Pozemková reforma v Podkarpatské Rusi*. V tělocvičné jednotě sokolské v Užhorodě, Ždimal a Vetešnik, Užhorod, 1921.

³⁶ PEKAŘ, Josef: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, III. VYDÁNÍ*, VESMÍR, V PREZE, 1923.

³⁷ VOŽENÍLEK, Jan: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha 1924.

³⁸ *Československa pozemková reforma v číslicích a diagramech*. Sastavil a vydal: Státní Pozemkový Úřad v Praze 1925.

³⁹ *Карпаторусскія досягненія. Юбилейный сборникъ статей по поводу 10-тія добровольнаго присоединенія Подк. Руси къ Чехословакии*. Подъ редакцій и изданіемъ А. В. Попова. Типограф. «Карпатыя» Мукачево, 1930.

⁴⁰ *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933*. Uzhorod, 1933.

Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská. (A csehszlovák földreform előzetes eredményei. Szlovenszko és Podkarpatszka Rusz),⁴¹ A felvidéki magyarság húsz éve 1918–1938,⁴² A magyarság a cseh földreformban,⁴³ A Közép-Duna-medence közgazdasága⁴⁴.

A megnevezett forrásbázisok sora még bővíthető természetesen, azonban a felsoroltakból is érzékelhető, hogy milyen kiterjedt lehetőségek vannak az első csehszlovák földreform kárpátaljai vonatkozásainak kutatására.

A földreform folyamata és eredményei Podkarpatszka Ruszban

A köztársaság többi területéhez hasonlóan Podkarpatszka Ruszban is felállították az Állami Földhivatal Kerületi Irodáját és az az alá rendelt bizottságokat Ungvár, Munkács, Técső és Beregszász központokkal.⁴⁵ Ezt követően 1920. szeptember 1-jén adták ki azt a rendeletet, amelynek értelmében Podkarpatszka Rusz területén „minden haszonélvező, birtokos, társtulajdonos, állampolgárságra való tekintet nélkül, kilencven napon belül köteles bejelenteni 150 hektárnál vagy 260 kat. holdnál nagyobb földterületét”. A késedelmet jelentős büntetéssel torolták meg, 50 000 korona pénzbírság⁴⁶ vagy egy hónap elzárás járt érte.⁴⁷ Érdeemes megjegyezni, hogy – mint a rendelet szövegéből is látszik – állampolgárságra való tekintet nélkül volt kötelező a szabályozás mindenkire, míg 1920-ban a csehszlovák állampolgárságot még sokaknak nem sikerült megszerezniük, ami például kizáró ok lehetett bizonyos tisztségek betöltésekor.

Az első csehszlovák földreform Podkarpatszka Ruszi hatásainak megfelelő értelmezéséhez figyelembe kell vennünk a régió sajátos gazdasági és társadalmi jellegzetességeit. Az 1895-ös birtokösszeírás adatai alapján Szlovákia és Kárpátalja területein a 1000 hold fölötti nagybirtokok, melyek

⁴¹ VOŽENÍLEK, JAN: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932.

⁴² *A felvidéki magyarság húsz éve*. Budapest, Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938.

⁴³ JÓCSIK Lajos: *A magyarság a cseh földreformban*. In Magyar Szemle, 1940/2. sz. 24-30.

⁴⁴ JÓCSIK Lajos: *A Közép-Duna-medence közgazdasága*. Magyar Élet, Budapest, 1944.

⁴⁵ BOTLIK József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok*. Nyíregyházi Főiskola–Veszprémi Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 2005. 177–244.

⁴⁶ Egy kat. hold földért 500 korona jóvátétel járt a tulajdonosnak, tehát 100 holdnyi föld ára lett volna a büntetés.

⁴⁷ KTÁL Fond 36. Op. 1. od.zb. 13. 1–2. lap

a gazdaságok számának 0,1%-át tették ki, jelentették az összes földterület 36,1%-át.⁴⁸ Szembetűnőbb a lakosság gazdasági ágazatok szerinti megoszlása volt. 1921-ben a helyi lakosság 67,63%-a élt mező- és erdőgazdaságból, halászatból, tehát primer szektorbeli foglalkozási tevékenységből. Ez az arány 1930-ra alig változott, akkor 66,29% volt a részesedés. A Köztársaság egyéb területei közül Szlovákia foglalkoztatási szerkezete volt ezekhez az állapotokhoz leginkább hasonló, ott 1921-ben 60,63%, 1930-ban 56,82% volt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Az ország egyéb területein ez az arányszám teljesen más képet mutatott. Csehországban 1921-ben a lakosság 29,69%-a, Morvaországban és Sziléziában 35,27% élt a termőföldhöz köthető gazdasági tevékenységből, 1930-ban ezeken a területeken ez az arány 24,06% és 28,56% volt.⁴⁹ Ebből is látható, hogy a termőföld kérdése a Podkarpatszka Ruszi lakosságot különösképp érzékenyen érintette.

A fenti megállapításra jutott Václav Melmuka, az Állami Földhivatal Ungvári Kerületi Irodájának vezetője is 1921-ben készített munkájában. Hozzáátve azt a megjegyzést, hogy a csehszlovák földreform létkérdés a ruszinok számára, akik esetében a földbirtoktulajdon mérete a mindennapi megélhetéshez is kevés.⁵⁰ A kiadványban a szerző nem csupán a földreform gazdasági és szociális jelentőségéről értekezett, de rövid összefoglalást nyújtott a terület földbirtokviszonyairól is. A kiadvány szerint Podkarpatszka Ruszban összesen 461 000 kat. hold földterület esett a lefoglalási törvény hatálya alá. Abból az összesen 1 868 400 kat. holdból, ami a tényleges Podkarpatszka Ruszi területet jelentette. Ebből 106 000 kat. hold volt mezőgazdasági művelés alá vont (szántók, rétek, kertek, szőlőültetvény), és 355 000 kat. hold egyéb földterület (erdők, legelők, mocsaras terület). A lefoglalási törvény alá eső területeken kívül 500 000 kat. hold földterület volt az állami tulajdonában, 400 000 kat. hold községi tulajdonú földbirtokok vagy úrbéri földterület volt. Ez utóbbinak legjelentősebb részét legelő és erdősetette ki. Továbbá 9500 kat. hold volt egyházi tulajdonban Podkarpatszka Ruszban.⁵¹ A mezőgazdasági területek típusainak tekintetében a szántó és az erdőbirtok volt túlnyomó többségben, azonban közigazgatási egységenként itt megfigyelhetők voltak eltérések. Az Ungi zsupában egyértelműen a szántók voltak jelen nagyobb arányban, a Beregi és Ugocsai zsupákban

⁴⁸ SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 30.

⁴⁹ ROTHSCILD, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között.* Szeged, 1995. 82.

⁵⁰ MELMUKA: *Pozemkova reforma v Podkarpatské Rusi...* 6.

⁵¹ Uo.

hasonló mértékben voltak jelen a szántók és az erdőbirtokok a földalapban, míg a Máramarosi zsupában az erdőbirtokok és rétek részaránya kiemelkedő volt.⁵²

Podkarpatszka Rusz összterületét tekintve még egyértelműbb a térség erdőségeinek jelentősége. Ugyanis Podkarpatszka Rusz mint közigazgatási egység területének 32,2%-a volt mezőgazdasági termelés alá vonható, 49%-a pedig erdőség.⁵³

A fent említett földterületek több nagybirtok között oszlottak meg a területen. A legnagyobbak a Schönborn-Bukheim uradalom, a Schönberg, a Teleki, a Lónyay, az Oedeschalchi, az Eszenyi, a Szalánczy birtokok voltak. Ezeken a területeken kezdődött meg a fentebb nevezett rendelettel földbirtokok lefoglalása, parcellázása, igénylőknek való kiutalása.

A földek zárolását követően a helybeli lakosság jelentkezhetett a jegyzőnél, vagy az adott terület földosztó bizottságánál, és igényt nyújthatott be valamilyen méretű földterületre.

A földreformot szabályozó törvények meghatározták azokat a feltételeket, amelyek alapján kedvezményezett lehetett valamely jogi vagy magánszemély. Ezekről a feltételekről hirdetményekből értesülhettek a községek lakosai. Az egyik ilyen hirdetmény, mely ruszin és magyar nyelven is megjelent, a következőkben foglalta össze a fontosabb tudnivalókat:

„Földet kaphatnak:

1) Egyes polgárok és pedig kisbirtokosok, zsellérek kisiparosok, mezőgazdasági alkalmazottak, erdei alkalmazottak és földnélküliek, különösen pedig a legionáriusok és a cseh-szlovák fegyveres erő kötelékébe tartozók, úgyszintén azoknak hátramaradottjai, kik mint olyanok a hazáért estek el vagy a hadiszolgálat következtében haltak meg,

2) egyesületek, melyek az I. alatt felsoroltakból állanak,

3) nyilvános önkormányzati testületek és közintézetek (hivatalok), valamint nem haszonnyerési céllal alakult egyesületek,

4) földműves és fogyasztási szövetkezetek,

5) községek és egyéb nyilvános testületek,

6) egyéb jogiszemélyek, tudományos, emberbaráti és más közhasznú intézetek.”⁵⁴

⁵² MELMUKA: *Pozemkova reforma v Podkarpatské Rusi...7.*

⁵³ VOŽENÍLEK, Jan: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání, Praha, 1924.*

⁵⁴ NACR, Fond 705/5 inv. 20, karton 49.

A forrás azoknak a körét is megfogalmazta, akik nem részesülhetnek a földreform kínálta földszerzési lehetőségekkel:

„Földet nem kaphatnak:

1) *Akik nem cseh-szlovák állampolgárok, kivéve, ha két év alatt megszerzik,*

2) *kik oly bűncselekmények miatt lettek elítélve, melyek maguk után vonják a községi választójog elvesztését, míg az Ítélet hatálya fennáll, azután pedig azok, kik erkölcsileg kifogás alá esnek,*

3) *kik testi vagy lelki fogyatkozások miatt képtelenek eleget tenni a földfelosztás által elérni kívánt céloknak, kivéve ha a hadirokkant ellátásáról van szó és a kérelmező családja pótolni képes az ő munkaképtelenségét (alkalmatlanságát)''⁵⁵*

A földosztásban való részesedés iránti kérvényeket a hirdetések kifüggesztésétől számított 14 nap alatt kellett benyújtani hivatalos nyomtatványokon (*prihlaška*) két példányban. A KTÁL iratanyagában rengeteg ilyen igénylőlappal találkozhatunk, ezekből megtudhatjuk, hogy milyen szempontokat vettek figyelembe az igényléseknél. Ezek az igénylőlapok egyoldalas cseh nyelvű nyomtatványok voltak, melyen ki kellett tölteni a megfelelő rubrikákat. Érdekesség, hogy míg cseh nyelvűek voltak az igénylő által megválaszolandó kérdések, addig voltak esetek, amikor a kérelmező a válaszokat anyanyelvén (magyarul, ruszinul) írta fel. Figyelembe vették a foglalkozást, az életkort, a családi állapotot, a gyerekek és a munkaképes családtagok számát, a saját birtokolt földet, az állatállományt, mennyi területet kér az igénylő, milyen tevékenység céljából kéri, illetve rendelkezik-e valamilyen katonai érdemmel.⁵⁶ A nyomtatványokat a községi hivatalnál, a földbirtokhivatal biztosánál lehetett beszerezni, a nem hivatalos nyomtatványokon benyújtott kérelmeket elutasították. A kérelmezőnek igazolnia kellett a hatóság előtt a benyújtott dokumentumainak hitelességét, további igazolást kellett benyújtania a meglévő földterületeiről. A légionárius kérelmezők az illetékes katonai hatóság által kiállított igazolvánnyal vagy légionárius igazolvánnyal voltak kötelesek igazolni, hogy 1918. október 28-át megelőzően léptek be valamely légióba. A kérelmeket a községi hivatalokhoz nyújtották

⁵⁵ NACR, Fond 705/5 inv. 20, karton 49.

⁵⁶ KTÁL, Fond 36. Op. 1, od. zb. 13. 23. lap

be a kérelmezők, majd azokat továbbították az ÁFH illetékesei felé.⁵⁷ A kiutalással kapcsolatos munkát a kiutalási biztosok végezték. Ők végezték a lefoglalás és kiutalás gyakorlati teendőit, továbbá a felosztás módjára is javaslatot tehetek. Miután az ÁFH döntött az adott földbirtok átvételéről, a kiutalási biztos készítette el az átvételi tervet, a földbirtok felosztásában közreműködő tanácsadó testületet állított fel, melyben az illetékes hivatal munkatársain kívül részt vettek azon községeknek is a jelölt tagjai, melyek kataszteréhez az adott földbirtok tartozott. Miután a biztos közzétette a fentebb említett felhívást, a körzeti földhivatalokban döntés született a kedvezményezettek személyéről, illetve arról, hogy milyen méretű és minőségű földet kaphatnak. A kiutalási biztos feladatai közé tartozott a talajminősítés elvégzése, a kiutalási ár kiszámítása az előző alapján, illetve a kiutalás grafikus tervének elkészítése. Miután a biztos kijelölte a birtok határait, a kedvezményezettek az ő jelenlétében vehették azt át.⁵⁸

A földosztás során a területeket parcellázták, és döntöttek azok kiutalásáról az igénylők között. Egy-egy település fennhatósága alá tartozó földterületen a parcellázást követően úgynevezett maradékbirtokok jöttek létre. A telepítési alap rendelkezésére bocsátott földterületeken előbb a telepesek számára utaltak ki parcellákat. A maradékbirtokokat leggyakrabban az állam által politikailag favorizált személyek kapták meg.⁵⁹

A kiosztásra kijelölt földterületeknek különböző sorsa lehetett. Voltak parcellák, melyek hosszú időtartamú bérlet formájában kerültek igénylőkhöz, egyes parcellákat építkezési telkeként osztottak ki, más területeket állami felügyelet alá helyeztek, illetve jelentős részüket kisbirtok formájában utalták ki az ÁFH biztosain keresztül, vagy a tulajdonostól közvetlenül vásárolták meg az igénylők. Bizonyos területeket a kolonizációs alap rendelkezésére bocsátottak, mely földeken telepítéseket hajtottak végre.⁶⁰

A részletes jelentéseknek köszönhetően nyomon tudjuk követni a földreform ütemét Podkarpatszka Ruszban az 1920–30-as években. 1924-ig elsősorban az erdőterületeket érintette a lefoglalás folyamata. Földművelésre alkalmas területen (szántó, szőlő, gyümölcsös) 21 873 hektárt foglaltak le, 10 812 hektárnyi rétet, 14 636 ha legelőt, és 151 033 ha erdőt. Ezekon kívül 2 470 hektáron lefoglalás alá került vízzel borított, és termelésre nem alkal-

⁵⁷ KTÁL, Fond 36. Op. 1, od. zb. 13. 23. lap.

⁵⁸ SIMON: *Telepesek és telepés falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 45.

⁵⁹ PALOTÁS: *Kelet-Európa története a 20. század első felében...* 251.

⁶⁰ A telepítések részleteivel kapcsolatban lásd! a 3. lábjegyzetben megnevezett közleményeket.

mas földterület, összesen tehát 203 824 ha. A nevezett mértékű lefoglalások összesen 71 birtokok érintettek.⁶¹ Ebből a területből 1925-ig vidékünkön 29 439 ha földet utaltak ki kisbirtokok formájában, 2379 ha-t pedig maradék-birtokként.⁶² Az Állami Földhivatal közlése szerint a kiutalt földterületekből 1924-ig 1 766 földnélküli, 7 067 földműveléssel foglalkozó és 1 322 vegyes foglalkozású, tehát összesen 10 655 igénylő szerzett kisbirtokot.⁶³

Az első csehszlovák földreform egyik jellemzője volt, hogy forradalmi gyorsasággal zajlott a meghirdetését követő néhány évben. Ennek eredményeként mondható az el, hogy a fentebb közölt adatokhoz képest egy évtizeddel későbbi mutatók szerint minimálisan változott a földreform állapota. 1932-ből származó adataink tanúsága szerint a földterületek 18,83%-a került lefoglalás alá ezen a 238 908 ha területen, melyből 45 379 ha volt a földművelésre alkalmas terület.⁶⁴

Ezeknek a földterületeknek csak egy része került a lakosság köréből jelentkezett igénylőkhöz, egy része állami tulajdonba került. Podkarpatszka Rusz esetében ez 9 082 ha volt, amelyből 8 988 ha a földművelésügyi minisztérium, 46 ha a nemzetvédelmi minisztérium, 48 ha pedig egyéb állami szervek felügyelete alá került.⁶⁵ Új tulajdonoshoz pedig, mely lehetett jogi vagy magánszemély, kiutalás útján 26 045 ha (ebből 15 838 ha volt földművelésre alkalmas terület), vásárlás útján pedig 18 434 ha (ebből 6161 ha volt földművelésre alkalmas) földterület jutott. A földreform során tulajdonost cserélt földbirtok kicsiny, maradék része bérlet vagy építkezési telek formájában lett új gazda tulajdona.

Tekintve, hogy ezt követően a földreform folyamatában nem történt jelentős változás, ezt végleges adatnak tekinthetjük. Érdeemes megfigyelni, hogy az Ilosvai, Munkácsi és Beregszászi járások földterületein ment végbe a legnagyobb mértékben a földosztás, ennek valószínűleg az volt az elsőrendű oka, hogy ezeken a területeken működött a régió legnagyobb birtoka, a Schönborn–Buckheim uradalom, melynek későbbi sorsa még sok vitát váltott ki.

⁶¹ VOŽENÍLEK: *Pozemková reforma v československé republice II. vydání*, Praha, 1924.

⁶² Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ VOŽENÍLEK, Jan: *Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, 1932, st. 510–511.

⁶⁵ Závěrečná zpráva správního výboru Státního pozemkového úřadu. *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. V Praze v květnu 1935.

A földosztás, 1931-es állapota szerint közel 258 települést és egyes hivatalos csehszlovák statisztika szerint 107,⁶⁶ az általunk talált levéltári dokumentumok szerint legalább 121 földbirtokost érintett.⁶⁷ Legjelentősebben a Schönborn–Buckheim uradalmat (közel 130 idetartozó településen zajlott földosztás, a Beregszászi, az Ilosvai és a Munkácsi járásokban), a Teleki-latifundiumot (az Ilosvai járás keleti, az Ökörmezői járás nyugati részén), Virányi Sándor (az Ungvári járásban és a Técsői járás déli részén), Odeschalchi Zoárd (Antalócz, Köblér, Tizzasalamon környéke az Ungvári járásban), Nemes József (a Beregszászi járás központi része), Braun Zsigmond (a Nagyszőlősi és Beregszászi járásokban), Atzél László (a Nagyszőlősi járás keleti része) és a Lónyayak (Beregszászi járás nyugati része, a magyar–csehszlovák határ mentén), illetve az egyházi felekezetek földjeit érintették.⁶⁸ Legnagyobbrészt a felsorolt birtokokból lefoglalt területen alakították ki azt a földalapot, amelyen a földosztást végezték. Ezek a birtokok 250 hektártól nagyobbak voltak, azonban volt olyan birtok, amely a 100 000 hektáros területet is meghaladta.

A csehszlovák földreformot megvizsgálva elmondható, hogy mind általánosságban, mind a Podkarpatszka Ruszi vonatkozásainak tekintetében megfigyelhető a Vári András által megfogalmazott négy általános jellemző a kelet-közép-európai földreformokra vonatkozóan. Ezek közül első *a magántulajdonnak az addigi történelmi léptékeket messze meghaladó tömeges sérelme*.⁶⁹ Ez Kárpátalja esetében, mint fentebb is megjegyeztük, jelentősen érintette a helyi magyar gazdasági elit egzisztenciáját, mely a kisebbségi lét szempontjából a nemzeti érdekvédelem terén is érezte kedvezőtlen hatását. Jellemző volt továbbá a földreformra a vegyes ideológiai alapozás, mely cseh területeken gyakorta hivatkozott a történelmi igazságszolgáltatásra, a fehérhegyi csatáért vett „reváns”-ra.⁷⁰ Ezzel párhuzamosan megjelent a szociális szempont is, mellyel a köztársaság egyéb területein is bőven szereshettek híveket a földreformnak. Különösen szembetűnő Podkarpatszka Rusz esetében a földreformok harmadik általános jellemzője, a földreform-

⁶⁶ Statistické tabulky. Výměra zabrane půdy a počet jejích vlastníků. *Pozemková reforma* Ročník XVI. Číslo 3. v Praze v květnu 1935 str. 39.

⁶⁷ KTÁL, Fond: 36., op. 1, od. zb. 527. 55–67. lap

⁶⁸ KTÁL, Fond: 36., op. 1, od. zb. 527. 55–67. lap

⁶⁹ VÁRI András: Nagybirtok, paraszt és nemzet. Az 1919–1920-as közép-kelet-európai földreformok eszmei előfutárai a politikai gazdasági közbeszédben. *Korall* 13. évf. (2012) 47. sz. 5–29.

⁷⁰ SIMON: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között...* 31.

mok forradalmi végrehajtása. Ha vetünk még egy pillantást a fentebb közölt adatokra, megállapítható, hogy 1924-ben a földreform alatt összességében lefoglalt birtokok 85,31%-a került zár alá, majd ezt követően a köztársaság összeomlásáig a maradék 14,69%. A lefoglalt birtokok kiutalása egy hosszasan elnyúló folyamat volt, és jelentős része nem is került új tulajdonoshoz, hanem maradt állami fennhatóság alatt.

Összegzés

Az első Csehszlovák Köztársaság vidékünkkel kapcsolatos politikájának fontos meghatározója volt a terület lakosságának gazdasági és szociális állapota. Ily módon, a helyi viszonyok között a földreform kivitelezése különösen fontos volt nemcsak a helyi gazdasági viszonyok tekintetében, de a csehszlovák államhatalom kiépítésének és konszolidációjának elősegítése szempontjából is. A földreform azonban vontatott volt, a helyi lakosság gyakorta panaszkodott visszaélésekre, és részrehajlásra, a földosztások politikai célokra való felhasználására. A helyi magyarság több esetben sérelmezte a földreform végrehajtásának módszereit, és többször is hangot adott annak a véleményének, hogy az intézkedéssorozatban igen mostohán kezelték a magyar nemzetiséghez tartozókat. Összességében elmondható, hogy a prágai vezetés Kárpátalján a földreformmal nem tudta megfelelően enyhíteni a helyi lakosság földéhségét, így ezzel az intézkedéssorozattal a csehszlovák állam iránti szimpátiát sem sikerült növelnie.

MELLÉKLET

1. sz. melléklet
A földreform által Kárpátalján 1919 és 1938 között
érintett települések és birtokosok listája

(Forrás: KTÁL, Fond: 36., op. 1, od. zb. 527. 55–67. lap)

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
1.	Ábránka	Abranka	Munkács	Schönborn–Buckheim
2.	Akli	Akli	Beregszász	Atzél László, Cholnoki Imre és László
3.	Antalócz	Antalovce	Ungvár	Odeschalchi Zoárd
4.	Középsőapsa	Apša Středni	Técső	Müller Ferenc, Marina János, Szaploneczay Zoltán
5.	Alsóapsa	Apša Nižni	Técső	Marina János, Mihálka György
6.	Felsőapsa	Apša Vyšni	Técső	Müller Ferenc, Marina János, Tabak Khain
7.	Szölősvégardó	Ardovec	Beregszász	Guttman Emánuel
8.	Asztély	Astel	Beregszász	Schönborn–Buckheim
9.	Tiszaásvány	Ašvaň	Ungvár	Reismann Herman
10.	Bábakút	Babiče	Munkács	Schönborn–Buckheim
11.	Bacsó	Bačovo	Ungvár	Schönborn–Buckheim
12.	Ballósfalva	Balasovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
13.	Balazsér	Balažer	Beregszász	Szunyogh István, Pogány Pál, Nemes József
14.	Barabás	-	Beregszász	Lónyay Gábor
15.	Bárdháza	Barbovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
16.	Bátyu	Bat'ovo	Beregszász	Lónyay Menyhért
17.	Kisbégány	Begaň Malá	Beregszász	Pogány Jánosné szül.: Sneider Elza, Nemes József

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
18.	Nagybégány	Begaň Veliká	Beregszász	Schneider Elza, Pogány Pálné, Nemes József
19.	Bene	Beňa	Beregszász	Fischer Bertalan
20.	Benedeki	Benedikovce	Munkács	Weinberger Herman
21.	Beregdéda	Déda	Beregszász	Vakurka József
22.	Beregsom	Šom	Beregszász	Kaas Ivorné, Braun Zsigmond, Braun Zsigmond
23.	Beregdaróc	-	Beregszász	Buttkay Ferenc
24.	Bereg	Bereg	Beregszász	Schönborn–Buckheim
25.	Beregszász	Berehovo	Beregszász	Weiss Sámuel, Szunnyogh István, Schneider Elza, Nemes József, Katz Jakab, Buttkay Ferenc, Braun Zsigmond, Schönborn–Buckheim, Katz Ignác
26.	Bereznek	Berezniky	Beregszász	Schönberg Donald
27.	Berezna	Berezovo	Técső	Tegze Miklós, Mundus Rt., Sztrulovics Simon, Tegze János és Mihály, Bereznai gyülekezet
28.	Bilasovice	Bělasovice	Munkács	Schönborn–Buckheim
29.	Bilke	Bílky	Beregszász	Teleki latifundium
30.	Borhalom	Baboviště	Munkács	Csernekhegyi kolostor
31.	Nagybocskó	Bočkov	Beregszász	Atzél László
32.	Tiszabogdány	Bohdan	Técső	n.a.
33.	Borzfalva	Borsučina	Munkács	Schönborn–Buckheim
34.	Borzsova	Boržova Velka	Beregszász	Ocskay László, Geliczy István

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
35.	Bogos	Bogos	Ungvár	Grünwald Mór
36.	Bótrágy	Boutrad'	Beregszász	Wetzler Bernát, Kaas Ivorné, Bótrágyi uradalom
37.	Ormód	Brestov	Munkács	Schönborn–Buckheim
38.	Buszturova	Brustov	Munkács	Schönborn–Buckheim
39.	Bükkös (Nagybereznai)	Bukovec	Munkács	Schönborn–Buckheim
40.	Beregbükkös (Munkácsi)	Bukovinka	Munkács	Schönborn–Buckheim
41.	Bulcsú	Bulču	Beregszász	Schönborn–Buckheim
42.	Bökény	Bekeň	Beregszász	Komoróczy Miklós
43.	Bisztra (Szolyva)	Bystrá	Munkács	Schönborn–Buckheim
44.	Alsóbisztra	Nižni Bystrý	Técső	Sztrylovics Simon, Mundus Rt.
45.	Batár	-	Beregszász	Braun Zsigmond
46.	Csapolcz	Čapovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
47.	Csepe	Čepa	Beregszász	Fogarassy Miklós, Mermelstein Mór, Mermelstein Benjamin, Heiner Isidor
48.	Csetfalva	Četovo	Beregszász	Fischer Bertalan
49.	Bereg- szentmiklós	Čičad'ovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
50.	Csoma	Čoma	Beregszász	Atzél László
51.	Csonkapapi	Popovo	Beregszász	Lónyay Gábor, Gáspár Miklós, Bótrágyi uradalom
52.	Csomafalva, Tiszacsoma, Szőlősi járás	Čoma	Beregszász	Heiner Zsigmond
53.	Dávidháza	Davidkovo	Munkács	Schönborn–Buckheim

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
54.	Dercen	-	Munkács	Freichman-Lemi, Schönborn–Buckheim
55.	Deskófalva	Deškovice	Munkács	Schönborn–Buckheim
56.	Nagydobrony	Dobroň Veliká	Munkács, Ungvár	Sichermann Miksa, Reismann Herman
57.	Dolha	Dovhé	Beregszász	Teleki latifundium
58.	Bártfalva, Drágabártfalva	Drahobratovo	Beregszász	Schönborn–Buckheim
59.	Dengláz	Denkovce	Ungvár	Flatényi Nándor
60.	Viska	Výška	Munkács	Schönborn–Buckheim
61.	Újtövisfalva, Tövisfalva	Dračiny	Munkács	Schönborn–Buckheim
62.	Kövesliget	Drahovo	Técső	Wolf Hermann, Hofmann Noé, Salamon Leopold, n.a., Kohn Jakab, Fábián Lajos, Fehér Thos Ernő
63.	Dombó	Dubové	Técső	Török Gábor, Jankovics
64.	Dubrovka	Doubrovka	Técső	Virányi Sándor
65.	Dubi	Dubov	Munkács	Schönborn–Buckheim
66.	Zajgó	Dusina	Munkács	Schönborn–Buckheim
67.	Eszeny	Eseň	Ungvár	Eszenyi Jenő, Forgách István, Horváth Gedeon, Szalonczy Bertalan, Reismann Herman
68.	Fancsika	Fančikovo	Beregszász	Weisz Jenő, Katz Jakab, Fintha Sándor
69.	Fedelesfalva	Fedelešovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
70.	Fertősalmás	Fertešalmaš	Beregszász	Tobok

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
71.	Fogaras	Fogaraš	Beregszász	Schönborn–Buckheim
72.	Frigyesfalva	Friděšovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
73.	Gánya	Ganiče	Técső	Jankelovic Majer
74.	Gát	Hat'	Beregszász	Schönborn–Buckheim
75.	Kigejőc	Malé Gejovce	Ungvár	Egry Ferenc
76.	Nagygejőc	Veliké Gejovce	Ungvár	Kende Csaba
77.	Gecse	Geča	Beregszász	Szaplonczay Lajos, Nyomarkay Ödön
78.	Beregpapfalva	Dílek	Munkács	Schönborn–Buckheim
79.	Gorond	Goronda	Munkács	Schönborn–Buckheim
80.	Gut	Veliký Gutovo	Beregszász	Schönborn–Buckheim
81.	Kisanna	Hankovice	Munkács	Schönborn–Buckheim
82.	Harangláb	Haranglab	Beregszász	Wetzler Bernát
83.	Hegyriút	Hercovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
84.	Hetyen	Hetyen	Beregszász	Lónyay Gábor, Gáspár Miklós
85.	Pásztorklak	Hliněnc	Munkács	Schönborn–Buckheim
86.	Mezőhomok	Homok	Ungvár	Nechrebeczky György dr.
87.	Horincsovo	Horinčovo	Beregszász	Mikes Ármin
88.	Alsógereben	Nižni Hrabovnice	Munkács	Schönborn–Buckheim
89.	Felsőgereben	Vyšni Hrabovnice	Munkács	Schönborn–Buckheim
90.	Szidorfalva	Hrabovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
91.	Gombás	Hribovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
92.	Zúgó	Huklivý	Munkács	Schönborn–Buckheim
93.	Huszt	Chust	Técső	Hamvay Lajos, Krausz Lajos, Tegze Miklós
94.	Mezőhuta	Polanská Huta	Ungvár	Schönborn–Buckheim
	Kistarna, Tarna	Chyšé		n.a.

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
95.	Hömlőcz	Chlumec	Ungvár	Kende Péter, Kende Csaba, Flatényi Nándor
96.	Horlyó	Chudlovo	Ungvár	Virányi Sándor
97.	Ilkó	Jivkovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
98.	Ilonatanya	Ilnice	Beregszász	Nemes József, Schönborn–Buckheim
99.	Iványi	Ivanovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
100.	Forráshuta	Izvorská Huta	Munkács	Schönborn–Buckheim
101.	Jávor	Jalové	Munkács	Schönborn–Buckheim
102.	Jánosi	Janošovo	Beregszász	Schönborn–Buckheim
103.	Órdarma	Jovra	Ungvár	Kaufman Ignác, Grünwald Mór
104.	Kajdanó	Kajdanovo	Munkács	Weinberg Herman, Schönborn–Buckheim
105.	Kolocsava	Koločava	Técső	Jakubovics Márton, Wolf Ignác
106.	Kenézpatak (Ilosvai)	Černý Potok	Munkács	Schönborn–Buckheim
107.	Kanora	Kanora	Munkács	Schönborn–Buckheim
108.	Kendereske	Kenderešov	Munkács	Schönborn–Buckheim
109.	Kereczke	Kerecky	Beregszász	Schönberg Donald
110.	Kicurnó	Kyčerny	Munkács	Schönborn–Buckheim
111.	Kigyós	Kidas	Beregszász	Weisz Sámuel, Jelenszky Róbert
112.	Klacsanó	Kličanovo	Munkács	Weinberger Herman
113.		Nový Klenovec	Munkács	Schönborn–Buckheim
114.	Lakatosfalva	Kločky	Munkács	Schönborn–Buckheim
115.	Várkulcsa	Klučarky	Munkács	Schönborn–Buckheim
116.	Kölcvény	Kolčino	Munkács	Schönborn–Buckheim
117.	Gálfalva	Kobalovice	Munkács	Schönborn–Buckheim
118.	Tőkésfalva	Kolodné	Munkács	Schönborn–Buckheim

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
119.	Konczháza	Koncovo	Ungvár	Szent Bazil Rend
120.	Oroszkomoróc	Ruské Komárovce	Ungvár	Kende Péter
121.	Nagymogyorós	Kopinovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
122.	Koczkaszállás	Kosino	Munkács	Schönborn–Buckheim
123.	Kaszony	Kosino	Beregszász	Pogány Jánosné szül.: Sneider Elza, Nemes József, Eötvös József, Buttykay Ferenc, Horthy Béla és Sarolta
124.	Katlanfalu	Kotelnice	Munkács	Schönborn–Buckheim
125.	Mihálka	Krajnikovo	Técső	Szalay László
126.	Kovácsrét	Kusnica	Beregszász	Teleki latifundium
127.	Kustánfalva	Kušnice	Munkács	Schönborn–Buckheim
128.	Köblér	Kobyláry	Ungvár	Virányi Sándor, Odeschalchi Zoárd
129.	Karácsfalva	Karačiny	Beregszász	Ujhelyi Jusztin
130.	Lengyelszállás	Lachovec	Técső	Ujhelyi Jusztin
131.	Lóka	Lávky	Munkács	Schönborn–Buckheim, Nagy László Monostor
132.	Latorczafő	Latorka	Munkács	Schönborn–Buckheim
133.	Nagyláz	Veliké Lazy	Ungvár	Flatényi Nándor
134.	Láz	Láz	Munkács	Schönborn–Buckheim
135.	Lengyelszállás	Lachovec	Ungvár	Virányi Sándor
136.	Lipcse	Lipča	Beregszász	Felfreid Mór, Horthy Béla és Sarolta
137.	Lipcsemező	Lipěcka Polana	Beregszász	Teleki latifundium, Mikes Ármin
138.	Erdőpatak	Lesárna	Munkács	Schönborn–Buckheim
139.	Rókamező	Lisičovo	Beregszász	Teleki latifundium
140.	Beregszöllős	Lochovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
141.	Nagyábránka	Loket	Munkács	Schönborn–Buckheim

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
142.	Macsola	Močola	Beregszász	Szaplonczay Lajos, Fritsche Artur, Engel Adolf
143.	Majdánka	Majdan	Técső	Teleki latifundium, Pikkel Jakab, Kohn Izsák, Tiszamenti Fakereske- delmi Társaság, Kraus Lajos, Kraus Dániel és társai, Kraus Lajos és Jakabovits Káin, Zimmer Ábrahám és Zadora Nátán, Krausz Lajos, Krausz Lajos és Dániel
144.	Magasliget	Mogosliget	Beregszász	Braun Zsigmond
145.	Makarja	Makariovo	Beregszász	Schönborn–Buckheim
146.	Mártonka	Malá Martinka	Munkács	Schönborn–Buckheim
147.	Medvefalva	Medvézi	Munkács	Schönborn–Buckheim
148.	Kismogyorós	Mikulovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
149.	Oroszmokra	Ruská Mokrá	Técső	Jankelovic Majer
150.	Munkács	Mukačevo	Munkács	Füzessey Márton, Schönborn–Buckheim, Szent Bazil Rend
151.	Nagymuzsaly	Mužijovo	Beregszász	Weisz Sámuel, Ocskay és Gerliczy, Engel Adolf, Schönborn–Buckheim
152.	Nagylónya	-	Beregszász	Wetzler Bernát, Lónyay Gábor, Jasztrebszkij
153.	Hársfalva	Nelipeno	Munkács	Schönborn–Buckheim
154.	Nyerésháza	Neresnice	Técső	Török Gábor
155.	Újhely	Nové Selo	Beregszász	Schönborn–Buckheim

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
156.	Alsóschönborn	Nové Selo	Munkács	Schönborn–Buckheim
157.	Újkemence	Novoselica	Técső	Atzél László, Schönborn–Buckheim, Krausz Lajos
158.	Dunkófalva	Obava	Munkács	Schönborn–Buckheim
159.	Szarvasháza	Olenovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
160.	Beregvégardó	Ardov	Beregszász	Szunnyogh István, Sneider Elza, Pogány Pálné, Nemes József, Botlik István, Schönborn–Buckheim
161.	Nagypalád	Veliký Palad	Beregszász	Cholnoki Imre és László
162.	Kishídvég	Paseka	Munkács	Schönborn–Buckheim
163.	Páskócz	Paškovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
164.	Pósaháza	Paušín	Munkács	Schönborn–Buckheim
165.	Kispálos	Pavlovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
166.	Pereháza	Perechrestná	Munkács	Schönborn–Buckheim
167.	Péterfalva	Petrovo	Beregszász	Weisz Jenő, György Endre
168.	Pisztraháza	Pistraljovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
169.	Zsilip	Plavja	Munkács	Schönborn–Buckheim
170.	Dombostelek	Ploské	Munkács	Schönborn–Buckheim
171.	Őrhegyalja	Podhořany	Munkács	Schönborn–Buckheim
172.	Klastromalja	Podmonastrý	Munkács	Szent Bazil Rend
173.	Polena	Poljana	Munkács	Schönborn–Buckheim
174.	Munkácsváralja	Podhorod	Munkács	Schönborn–Buckheim
175.	Vezérszállás	Podplazí	Munkács	Schönborn–Buckheim
176.	Szarvasrét	Puzňákovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
177.	Rafajna	Rafajново	Beregszász	Kaas Ivorné
178.	Nagyrákócz	Veliký Rakovec	Beregszász	Teleki latifundium
179.	Beregrákos	Rákos	Munkács	Fenzsthein Nathán

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
180.		Rakovce Malý	Ungvár	Nechrebeczky Jiri dr.
181.	Remete	Remeta	Beregszász	Schönborn–Buckheim
182.	Repede	Rjapid'	Munkács	Schönborn–Buckheim
183.	Romocsafalva	Romočevice	Beregszász	Schönborn–Buckheim
184.	Kopár	Rosoš	Munkács	Schönborn–Buckheim
185.	Alsóhatárszeg	Nižni Roztoka	Munkács	Schönborn–Buckheim
186.	Oroszvég	Rosvegovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
187.		Salosnyovice	Munkács	Schönborn–Buckheim
188.	Szászóka	Sasovko	Munkács	Schönborn–Buckheim
189.	Szerednye	Seredné	Ungvár	Virányi Sándor, Hadik-Bakoczy András, Horváth Gedeon
190.	Szerencsfalva	Serenčovce	Munkács	Schönborn–Buckheim
191.	Szernye	Serně	Beregszász	Kaas Ivorné
192.	Nagyszőlős	Sevluš	Beregszász	Perényi Zsigmond, Perényi Jánosné, Guttman Emánuel, Atzél László
193.	Újszemere	Simirky	Ungvár	FP Salzberger Linka
194.	Kékesfüred	Siňák	Munkács	Schönborn–Buckheim
195.	Alsószinevír	Sinovir	Beregszász	Kohom a Lazarovics
196.	Szürte	-	Ungvár	Redvitz Sándorné, Forgách István és két társa, Egry Ferenc, Kaufman Mór
197.	Kisszolyva	Skotarský	Munkács	Schönborn–Buckheim
198.	Szombati	Sobatin	Munkács	Schönborn–Buckheim
199.	Vízköz	Sojmy	Munkács	Teleki latifundium, Kohon Izsák
200.	Királyfiszállás	Soločín	Munkács	Schönborn–Buckheim

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
201.	Szlatina	Solotvina	Ungvár	Nem olvasható a név, Virányi Sándor
202.	Szánfalva	Stanovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
203.	Mezőterebes	Strabičovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
204.	Malmos	Strojna	Munkács	Schönborn–Buckheim
205.	Sztrippa	Strypa	Ungvár	Virányi Sándor
206.	Szuhabaranka	Suchá-Broňka	Beregszász	Teleki latifundium
207.	Bányafalu	Susko	Munkács	Schönborn–Buckheim
208.	Tiszasalamon	Salamon	Ungvár	Odeschalchi Zoárd, Tilagi Béla, Zelenszky Róbert
209.	Sárosoroszi	Orosijovo	Beregszász	Fischer Bertalan, Braun Zsigmond
210.	Szélestó	Šelestovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
211.	Széleslonka	Široký Luh	Técső	Jankelovic Majer
212.	Sásvár	Trstník	Beregszász	Fogarassy Miklós, Lator István
213.	Kistarna	Chyše	Beregszász	Koppelbrummer
214.	Ungtarnócz	Tarnovce	Ungvár	Kaufman Ignác
215.	Tereselpatak	Terešul	Técső	Mihálka Mihály, Szaploneczay Zoltán
216.	Kökényes	Trnovo	Técső	Jankelovic Majer, Török Gábor
217.	Havasalja	Tybava	Munkács	Schönborn–Buckheim
218.	Tiszaágtelek	Agovo	Ungvár	Eszenyi Jenő
219.	Tiszacsoma	Csoma	Beregszász	Fogarassy István
220.	Tiszakeresztúr	Keresztúr	Beregszász	Róth Gerzson, Nagyiday Ferenc
221.	Tiszaszent- márton	-	Ungvár	Forgach István
222.	Tiszaújhely	Újhely	Beregszász	Fintha Sándor, Ujhelyi Ábrahám, Ujhelyi Jusztin, Ujhelyi Ábrahámné

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
223.	Nádaspatak	Trsténice	Munkács	Schönborn–Buckheim
224.	Toronya	Torun	Técső	Pikkel Jakab, Krausz Lajos, Krausz Lajos
225.	Turjasebes	Turří Bystrý	Ungvár	Schönborn–Buckheim
226.	Csendes	Tišov	Munkács	Schönborn–Buckheim
227.	Uglya	Uhla	Técső	Nosicska Kereskedelm Társaság
228.	Újbárd	Nové Barovo	Técső	Szalay László
229.	Aklos	Uklina	Munkács	Schönborn–Buckheim
230.	Úrmező	Ruské Pole	Técső	Szalay László és Izsák Elemér, Novák Dániel, Tykyna Ferenc, Pogány Juliska
231.	Ungvár	Užhorod	Ungvár	Zeuchtag Julij, Virányi Sándor
232.	Verebes	Verbjaž	Munkács	Schönborn–Buckheim
233.	Alsóverecke	Vereczky Nižni	Munkács	Schönborn–Buckheim
234.	Felsőverecke	Vereczky Vyšni	Munkács	Schönborn–Buckheim
235.	Verécze	Verjacja	Beregszász	Atzél László
236.	Alsó Vyznice	Nižní Vyznice	Munkács	Schönborn–Buckheim
237.	Ungordas	Volkovoje	Ungvár	Virányi Sándor
238.	Volócz	Volovec	Munkács	Schönborn–Buckheim
239.	Ökörmező	Volové	Técső	Kohn Izsák, Teleki latifundium, Farkas, Krausz Lajos, Kraus Dávid, Kraus Lajos és Rapaport Saul, Kraus Lajos és Krausz Dávid, Kraus Lajos és 12 társa, Kraus Péter, átszállt Dávidra

Az 1. sz. melléklet folytatása

Ssz.	Település	Település neve cseh nyelven	Földosztó Bizottság	Tulajdonos
240.	Vucskómező	Vučkovo	Beregszász	Mikes Ármin
241.	Irhóc	Vulchovce	Técső	Jankelovic Majer, Török Gábor
242.	Újlak	Výlok	Beregszász	Roth Gerzson
243.		Zadílský	Munkács	Schönborn–Buckheim
244.		Zadné	Beregszász	Teleki latifundium, Fislovic
245.		Záhati	Beregszász	Schönborn–Buckheim
246.	Zápszony	Zápszony	Beregszász	Kaas Ivorné, Eötvös Sándor, Braun Zsigmond
247.		Záalom	Ungvár	Odeschalchi Zoárd
248.	Rákócziszállás	Závadka	Munkács	Schönborn–Buckheim
249.		Zrub	Munkács	Schönborn–Buckheim
250.		Zdenova	Munkács	Schönborn–Buckheim
251.		Žďěnovona	Munkács	Fenestein Nathan, Virányi Sándor, Szent Bazil Rend, Horváth Gedeon és Ferenc
256.	Izsnyéte	Žňatino	Munkács	Schönborn–Buckheim
257.		Žukovo	Munkács	Schönborn–Buckheim
258.		Zunk	Ungvár	Forgách István és 2 társa

IMRE SZAKÁL

There has been a land reform*(The process and results of the first Czechoslovakian land reform
in Podkarpatská Rus)*

We still have not got a comprehensive work on the land reform of the first Czechoslovakian Republic with regard to Podkarpatská Rus, this part of its history is much neglected and still not adequately investigated. In the publication I would like to present the nature of the Czechoslovakian land reform policy in our region, the specified process of the land reform. The research is based on wide-ranging sources which can be found partly in Transcarpathia, partly in the Czech Republic. During the research project I studied the materials of the State Archive of the Transcarpathian Oblast, the National Archive of the Czech Republic, and the National Library of the Czech Republic.

FORRÁSKÖZLÉS

CSÁSZÁR ISTVÁN

A magyar diplomácia „romániaképe” az 1970-es évek elején követi jelentések alapján

A közép-európai államközi kapcsolatok és kisebbségek második világháború utáni történetének vizsgálatakor már nem hagyatkozhatunk olyan szinten a brit vagy francia diplomáciai jelentésekre, mint a két világháború közötti időszakban. A nyugati diplomaták nagy része nem volt elég tájékozott, képzett a megváltozott viszonyrendszerek elemzéséhez. Bármilyen ellentmondásosnak is tűnik, de a romániai magyar kisebbség helyzetének vizsgálatához és a magyar–román kapcsolatok értelmezéséhez – megfelelő forráskritikát alkalmazva – nagyon jó alapot adhatnak a magyar külügyi iratok, jelentések. Jelen forrásközlés keretein belül négy ilyen jellegű dokumentumot közlünk, melyek által az olvasó betekintést nyerhet a magyar diplomácia álláspontjáról a Ceaușescu nevével fémjelzett Romániával kapcsolatban. A források által könnyebben felidézhető az a feszült történelmi miliő, mely az 1970-es éveket jellemezte. Indokoltnak tartjuk, hogy a források előtt összefoglaljuk a téma egyes kutatóinak (*Vincze Gábor*, *Stefano Bottoni*) véleményét. Úgy véljük, ez megkönnyíti a korabeli jelentések értelmezését.

A második világháborút lezáró békerendszerbe tartozó, 1947. december 15-én Párizsban aláírt magyar–román szerződés a trianoni határt állította helyre. A fegyverek elcsendesedésével és az 1948-hoz köthető kelet-európai fordulatok végezetével a nemzetiségi kérdés látszólag lekerült a politikai diskurzusok napirendjéről. Mind a nyugati nagyhatalmak, mind a szocialista blokk országai lezártak tekintették az első világháború utáni elhibázott békerendszereknek köszönhető problémát. A megbékélés, a magyar beletörődés és a román megnyugvás azonban 1948 után sem következett be, noha a két egymással versengő népi demokrácia betagozódott a szovjet szövetségi rendszerbe.¹ A romániai hatóságok a bizalmatlanság, a sztálini-éberség keretein belül bocsátottak vasfüggönyt a két ország közé, így a személyforgalom lényegében megszűnt.²

¹ *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról (1948–1955)*. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta FÜLÖP Mihály és VINCZE Gábor. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007. 7. (a továbbiakban: FÜLÖP–VINCZE: *Vasfüggöny Keleten...*)

² FÜLÖP–VINCZE: *Vasfüggöny Keleten...* 34.

Nem célunk politikatörténeti szempontból részletesen bemutatni a magyar diplomácia viszonyát Romániával vagy az erdélyi magyarsággal kapcsolatban, ezt már többen megtették korábban. Néhány támpontot azonban adnunk kell a dokumentumok pontosabb értelmezése végett. Vincze Gábor³ a határlezárást megelőző és a rendszerváltásig tartó korszakot a romániai magyarság szempontjából kilenc főbb korszakra bontja:⁴

- 1) 1944. augusztus 23. – 1945. február 28. (Sănătescu tábornok első kormányának megalakulása – Rădescu tábornok kormányának bukása);
- 2) 1945. március 6. – 1947. május 22. (Petru Groza miniszterelnökké történő kinevezése – Luka László *Igazságban* megjelent cikke);
- 3) 1947. május 22. – 1948. december 12. (A cikk utáni tisztogatás kezdete – az RMP KV Politikai Titkárságának határozata a nemzetiségi kérdéstről);
- 4) 1948. december 12. – 1956. október 23. (A „lenini–sztálini nemzetiségpolitika” a budapesti forradalom kitöréséig);
- 5) 1956. október 23. – 1965. március 19. (A budapesti forradalom kitörésétől Gheorghe Gheorghiu-Dej haláláig: a nacionalista neosztálinista politika időszaka);
- 6) 1965. március 19. – 1968. január 1. (az RMP KB ülésén N. Ceaușescu választják első titkárnak – a kulturális liberalizáció és a hatalmi bázis kiépítésének évei);
- 7) 1968. április 27. – 1973. május 13. (Az RKP pártplénuma – átmeneti engedmények évei);
- 8) 1973. május 13. – 1982. március (A nyíltan diszkriminatív oktatási törvény kiadása – a nyílt ellenállás – az „Ellenpont” - megjelenése);
- 9) 1982 tavasza – 1989. december 16. (A magyar kisebbség elleni „végső roham”, a Ceaușescu-rezsim hisztérikus korszaka – a diktátor bukása).

A román és a magyar diplomácia szembenállásában legtöbbször a román fél került ki győztesen, melyhez kellett a Rákosi és később Kádár nevével fémjelzett magyar pártvezetés beleegyezése is (előbbi Sztálin parancsá-

³ VINCZE Gábor szerk.: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Pro-Print Könyvkiadó, Csík-szereda, 2003. xv. (a továbbiakban: VINCZE: *Történeti kényszerpályák...*)

⁴ VINCZE: *Történeti kényszerpályák...* xv.

ra, utóbbi 1956-ot követő ingatag helyzetének stabilizálása érdekében járt így el). Ennek is köszönhető, hogy mind Gheorghiu-Dej, mind Ceaușescu a kezdeti engedékeny politika után erős elnyomó és asszimilációs politikát folytatott. Ezt jól példázza, hogy ugyan az 1971-ben Kínából visszatért Ceaușescu által meghirdetett kis kulturális forradalomnak is gúnyolt új kultúrpolitika még semmilyen negatív lépést nem jelentett, azonban az 1973-ban kiadott oktatási törvényből már jól látszott, hogy a pártvezetés a nyílt kisebbségellenes diszkriminációtól sem riadt vissza.⁵

Ebben az időszakban az MSZMP-t is a teljes elégedetlenség jellemezte, amit erősítettek a keleti blokkon belül Románia különutas próbálkozásai is. A nacionalista szocializmus ceaușescui megvalósításában a problémákról való figyelemeltereléshez mindig kapóra jött az erdélyi magyar kérdés. Erre az ütőkártyára a pártvezetőnek egyre több esetben volt szüksége az ország folyamatos elszigetelődése során.

A hetvenes évekig az erdélyi magyarság semmilyen magyar politikai és egyéb támogatásban nem részesülhetett. A kulturális téren történt próbálkozások (közös könyvkiadás, könyvcseré) a hetvenes évek közepére teljesen elsorvadtak a román fél diplomáciai és politikai ellenállása miatt, aminek következtében a magyar nagykövetség információszerző és kulturális közvetítő szerepe megnőtt, illetve csak ilyen jellegűre zsugorodott.⁶

A romániai magyar konzulátus Bukarestből érkező jelentései, dokumentumai a közhiedelemmel ellentétben arról tanúskodnak, hogy a magyar pártvezetés legfelsőbb rétege már az ötvenes években sem tekintette az erdélyi magyarok helyzetét kizárólag Románia belügyének. Ezzel szemben a Foreign Office-hoz eljutott egymással „vitakozó” budapesti és bukaresti brit nagykövetségei jelentések jobbra természetesnek vették a román fél asszimilációs politikáját.⁷ Hasonló vélemény formálható a lentebb közölt négy dokumentum alapján is, melyek közül három már az asszimilációt sürgető oktatási törvény kiadása után készült. A közölt jelentéseket több szempontból is fontosak és érdekesek. Egyrészt a diplomatáknak jelentéseikben nincs érdekükben elferdíteni a tényeket (még ha egy baráti szocialista

⁵ VINCZE: *Történeti kényszerpályák...* xxiv.

⁶ BÁRDI Nándor: *Látszat és való – a budapesti kormányzatok támogatáspolitikája*. Magyar Kisebbség, 2003. 4. sz. 4.

⁷ BOTTONI, Stefano: A romániai magyarság a brit diplomáciai iratok tükrében (1948–1971). Elemzési kísérlet. In Fedinec Csilla (szerk.): *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek Közép-Európában*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2003. 124.

országról is van szó), sőt, a feszült román–magyar helyzet miatt talán a megszokottnál is őszintébb hangvételűek – amely ugyanakkor komolyabb forráskritikára is készítheti az olvasót. Másrészt, a tudomásunk szerint még nem publikált iratok egyfajta görbe tükröt helyeznek a korabeli magyar diplomácia elé, mely olyan aspektusokat emel ki negatívumként (Ceaușescu személyi kultusza), ami korábban a Rákosi-rendszert is jellemezte.

A tanulmány keretein belül négy dokumentumot mutatunk be, azok törzsszövegének teljes terjedelmében. Eredeti példányaikat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának MSZMP KB Külügyi Osztálya iratait őrző állagában találhatjuk meg (288 fond). Lábjegyzetben közöljük a fejlécben található adatokat és a dokumentumokban nem található lényegi – kiegészítő – információkat. A kiemelések és zárójelek minden esetben eredetiek. A helyesírási hibákat javítottuk. A közölt dokumentum címét mi adtuk (az eredeti dokumentumban szereplő *tárgy* alapján), feltüntetve annak keletkezésének helyét és időpontját.

1.

A bukaresti magyar nagykövetség jelentése az 1848-as polgári-demokratikus forradalom 125. évfordulójáról tartott megemlékezésekről Romániában.⁸

Bukarest, 1973. május 11.

Szigorúan titkos!

001601/3/1973.

Az 1848-as polgári demokratikus forradalom moldvai, munténiai⁹ és erdélyi eseményéinek 125. évfordulójáról Romániában nagyarányú propaganda kíséretében emlékeznek meg. A párt-, az állami- és társadalmi szervek, a kulturális-, tudományos- és oktatási intézmények feladatként kapták az eseményekről való „méltó” megemlékezést. Ennek szolgálatába állították az ország minden központi és vidéki hírközlő szervét, propaganda eszközét.

A néhány hete kezdődött és értesülésünk szerint még néhány hónapig tartó megemlékezés sorozat hűen tükrözi a RKP¹⁰ politikai irányvonalát, an-

⁸ A jelentést megkapta Nemes Dezső, Aczél György, Pullai Árpád, Óvári Miklós, Nagy Miklós, Gyenes András és Lakos Sándor MSZMP KB tagok. Készítője Dr. Gerlán László.

⁹ Románia egyik tartományának megnevezése, a történelmi Havasalföld nagyobb, keleti területe.

¹⁰ Az 1948-tól érvényes Román Munkáspárt megnevezést 1965-ben változtatják Román Kommunista Pártra.

nak nacionalista vonásait. A társadalmi és nemzeti felszabadításért folytatott megmozdulásokat szorosan összekapcsolják a „három román ország”-nak egy államban történő egyesítéséért folytatott harcával, Moldva, Munténia és Erdély forradalmi eseményei közös vonásainak, céljainak dokumentálásával.

A sajtó, a rádió és a tv szüntelenül ontja a roppant mennyiségű propagandaanyagot, melynek célja a tömegek tudatába belesulykolni, hogy a román nép milyen dicső forradalmi hagyományokkal rendelkezik, mindig élen járt a forradalmi eszmék hordozásában, milyen előkelő helyet foglalt el a három román ország az 1848-as európai forradalmi mozgalmak sorában. S nem utolsó sorban ennek keretében azt is bizonyítani, hogy Erdély az ősi román föld szerves részét képezi. Az ország erőszakolt szétdaraboltsága és a három imperialista hatalom minden erőfeszítése ellenére közös eszme alapján, közös célért egy nemzetként harcolt.

A „Munca” című lap április 9-i száma ezt a propagandaáradatot így magyarázza: Az 1848-as polgári demokratikus forradalmak eseményei főbb fejezeteinek állandó felidézése azt a célt szolgálja, hogy tudatába vesse a szocializmus mai építőinek azokat a bizonyítékokat, melyek megmutatják, hogy a román nép az évszázadok folyamán csodálatra méltó erőfeszítések és áldozatok árán hogyan építette a haladás, a szabadság, a függetlenség, a szocializmus és a kommunizmus felé vezető útját. Az „ERA Szocialista” legutóbbi számának egyik cikke Bălcescut¹¹ idézi, aki Bukarest 1848-as forradalmi lakosságáról ezt írta: „... túltett Európa valamennyi népén, még a párizsiakon is”.

Az eddig megjelent több száz újságcikkben, továbbá Bukarestben, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Iaşiban és sok más városban rendezett emlékkiállításokon minden olyan anyagot közzé tettek, melyekről úgy vélik, hogy a fentieket igazolja. Nem kevés az olyan „bizonyíték”, amelynek még látszólag sincs köze az 1848-as forradalmi mozgalmakhoz, a dokumentálni szándékolt eseményekhez. A különböző írások néhány gondolat körül vég nélkül ismétlik egymást.

A megemlékezés-sorozat nem számol sem a történelmi tényekkel, sem a szomszédos országok véleményével és még kevésbé a romániai nemzetiségek, elsősorban a magyarok nemzeti öntudatával. Csak egy a fontos, a történelmet úgy magyarázni, hogy az minden részletében megfeleljen a mai ismert román koncepciónak, a pártvezetés napi és távlati politikájának.

¹¹ Bălcescu, Nicolae (1819–1852), román történész és író, az 1848-as havasalföldi romániai forradalom egyik vezetője.

Az 1848-ról való megemlékezést egy ponton összekapcsolják a Dimitrie Cantemir¹² születése 300. évfordulójának megünneplésével is. Előszeretettel idézik azon tétéleiket, mely szerint a románság Erdély területén való kontinuitása tudományos érvekkel bizonyítható és, hogy a románok sohasem hagyták el ezt a területet, legfeljebb időlegesen kerestek menedéket a hegyekben és a beözönlők elvonulása után mindig visszatértek lakóhelyükre. Az eddigi megemlékezések legnagyobb eseménye a május 4-én Iaşiban rendezett népgyűlés volt, melyen Ceauşescu¹³ mondott beszédet. A főtitkár a társadalmi haladásért folytatott harc értékelése mellett annak egységes nemzeti jellegét igyekezett kiemelni és bizonyítani. Következésképpen a „három román ország”-ról, ezek szoros kapcsolatáról, egységes céljaikról, az összes románoknak egy állam határára belül történő egyesítésének akaratáról beszélt. Kiemelte: „Az 1848-as forradalom hasonló körülmények között ért be, ugyanabban az időszakban bontakozott ki, és közös célokért küzdött, tehát egységes jellegű volt mindhárom román országban”, továbbá, hogy: „a három román ország 48-as harcosai a forradalom egész kibontakozása során szoros kapcsolatot tartottak fenn”.

A főtitkár nem hagyta ki beszédéből a cári birodalom elnyomó szerepét sem (szovjet és más szocialista diplomaták ezzel kapcsolatban ezt fejtegetik, hogy a tények ugyan tények, de ezeket Ceauşescu szájából a mához szóló üzenetnek is lehet venni). Nem tett említést viszont arról, hogy Erdélyben más forradalmi megmozdulások is voltak, mint románoké.

Értesülésünk szerint Ceauşescu május közepén balázsfalvi, majd júniusban bukaresti vagy iszlazi népgyűlésen mond beszédet.

A megemlékezés másik nagy eseménye a bukaresti központi történeti múzeumban megnyitott 1848-as emlékkiállítás. Ez is bővelkedik az olyan anyagokban, idézetekben, melyek az óhajokat a tények rangjára emelik. Idézik a román forradalmárokat, költőket, köztük Kogălniceanu¹⁴ mondatát mely szerint: „Én hazámnak tekintem mind azon földterületet, ahol románul beszélnek és nemzeti történelmünknek tekintem egész Moldva, Munténia és erdélyi testvéreink történelmét”. Idézik Simion Bărnuţiu¹⁵

¹² Cantemir, Dimitrie vagy II. Demeter (1673–1723), Moldva fejedelme, román író, filozófus, földrajztudós, történész, nyelvész, politikus.

¹³ Ceauşescu, Nicolae (1918–1989), 1955–65 között az RMP PB tagja, 1965–89 között az RKP főtitkára, 1974-től államelnök.

¹⁴ Kogălniceanu, Mihail (1817–1891), román történész, író, újságíró, politikus. Fontos szerepet játszott az 1848-as forradalomban és a Román Fejedelemségek egyesítésében.

¹⁵ Bărnuţiu, Simion (1808–1864), erdélyi származású román történész, akadémikus, filozófus, jogász,

a románokhoz intézett proklamációját, melyben arra mozgósítja őket, hogy harcoljanak Erdélynek Magyarországgal való erőszakos egyesítése ellen. Románia térképén nemzeti színű zászlókkal jelölik a 48-as forradalmi góccokat (Moldvában egyet, Munténiában 4-et, Erdélyben 6-ot). E utóbbi esetben pl. Sepsiszentgyörgy is román forradalmi gócpont volt. A kiállításon kommentár nélkül találjuk Nagy Románia térképét az alábbi felirat alatt: „Románia a gyulafehérvári gyűlés után”. Ezen Besszarábia, Bukovina és Dobrudzsa helységnevei románul szerepelnek.

Figyelmet érdemel a többi között a bukaresti kiállítás anyagában az, hogy az 1848-as magyar és erdélyi forradalmi megmozdulásokat erőszakoltan szétválasztják, illetve elhallgatják ezeket. A nagyon szegényes, néhány kis vitrinben megtaláljuk Petőfi¹⁶, Táncsics¹⁷, Bem¹⁸ fényképét és néhány más tárgyat is, de Bemnél kihangsúlyozzák lengyel voltát. E szegényes anyag felett viszont ott ékeskedik Avram Iancu¹⁹ fényképe, forradalmi zászlaja és fegyvere. Több dokumentum azt igyekszik bizonyítani, hogy a román forradalmárok mennyire keresték Kossuth²⁰ és más magyar forradalmi személyiségekkel az együttműködés lehetőségét.

Bár a bukaresti diplomaták hozzá vannak szokva ahhoz, hogy Romániában bizonyos eseményeket messze túllicitálnak, a 48-as polgári forradalomról való megemlékezést erőszakolt agymosásként emlegetik. Általános az a vélemény, hogy nem tudnak szabadulni grandomániájuktól, nacionalista nézeteiktől. A nemzeti önérzet további fűtésével a tömegeket foglalkoztató napi problémákról akarják a figyelmet elvonni. Jóllehet a nemzeti büszkeség további fokozásának még van helye a román tömegekben, mégis azt tapasztalni, hogy az emberekben nem sok nyomot hagy ez az óriási önreklámozó dömping. Úgy tűnik, hogy az egymásba érő lelkesítő kampányok hatásosságának is vannak hullámvölgyei. A bukaresti 48-as emlékkiállításon pl. több alkalommal is hosszabb időt töltöttünk, ahol rajtunk kívül mindössze 1-2 érdeklődővel találkoztunk (a felügyelő alkalmazottakon és

és liberális politikus, az 1848-as forradalom idején az erdélyi román nemzeti mozgalom radikális vezetője.

¹⁶ Petőfi Sándor (1823–1849), magyar költő, forradalmár, nemzeti hős.

¹⁷ Táncsics Mihály (1799–1884), magyar író, publicista, politikus, a jobbágyfelszabadítás legaktívabb támogatója.

¹⁸ Bem, József Zachariasz (1794–1850), lengyel származású magyar honvéd altábornagy.

¹⁹ Iancu, Avram (1824–1872), erdélyi román jogász, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ellen Erdélyben szervezett császárhű román felkelés vezetője.

²⁰ Kossuth Lajos (1802–1894), magyar államférfi, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, kormányzó-elnök.

a 4-5 rendőrön kívül). Több román közéleti személyiségtől hallottunk cinikus megjegyzést Ceaușescu iasii beszéde után, annak történelmi felkészültségéről, a sokoldalú Cantemirről. (Cantemir elbújhat dicső utóda mellett. Rövidesen a történelemtudományok díszdoktorát fogjuk avatni, stb.) Sokan is érzik és érzékeltetik, hogy az 1848-as román értékelés egyoldalú és attól tartanak, hogy ezzel más országokat, népeket irritálnak. Erre a diplomatak és a románok is céloztak előttünk. Nem is beszélve arról, hogy a fentiek milyen negatív benyomást tesznek az itteni magyar nemzetiségiekre.

A megemlékezés-sorozatot is, mint minden mást, valamilyen formában összekötik a „román történelem legkiemelkedőbb fia”, Ceaușescu ünnepeltetésével. Ezt tették a iasi népgyűlés alkalmával. Az 1848-as kiállításról sem hiányzanak fényképei, idézetei, kiadott művei. És természetesen annak hangsúlyozása sem, hogy e nagyszerű történelmi hagyományok és dicső múlt legélenjáróbb zászlóvivője.

Az 1848-as forradalmi eszményékről való megemlékezésnek csak a kezdetén vagyunk. Bizonyára a balázsfalvi, vagy a bukaresti népgyűlésen fog tetőzni. Az eddigiek azonban máris világosan mutatják e nagy felhajtás céljait, főbb vonásait és további kibontakozásának irányát. Ezzel kapcsolatos eddigi tapasztalatainkat az alábbiakban foglaljuk össze:

- a megemlékezés teljesen beleillik a román párt politikai irányvonalába;
- az eseményeket nem marxista, történelemszemlélet alapról vizsgálják, tág teret engednek a nacionalista érületnek;
- újult erővel bizonyítják a dákó-román kontinuitási elméletet;
- a forradalom társadalmi vonatkozásai mellett elsősorban is annak nemzetiségi jellegét, nemzeti egységtörekvéseit, a három román ország szoros összetartozását emelik ki;
- az európai forradalmi eseményeket csak periférikusan, a magyarországi vonatkozásait egyáltalán, vagy csak egyoldalú megvilágításban érintik.

*Vékás Domokos²¹ s.k.
id. ügyvivő*

MNL OL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, M-KS-288. fond, 32-cs.-1973. 10. ő. e.

²¹ Diplomata, 1988-ig a kolozsvári főkonzulátus vezetője.

2.

A bukaresti magyar nagykövetség jelentése az 1848-as polgári-demokratikus forradalom 125. évfordulójának alkalmából tartott sepsiszentgyörgyi nagygyűlésről.²²**Bukarest, 1973. június 27.***Szigorúan titkos!*

002877/3/1973.

Az iasi, balázsfalvi és a bukaresti nagygyűlések után június 23-án Sepsiszentgyörgyön is emlékünnepeket rendeztek az 1848-as polgári-demokratikus forradalom 125. évfordulója alkalmából. Ez utóbbit is az RKP központi vezetése kezdeményezte és adott pontos utasítást annak megrendezésére. Az eredeti terv szerint a nagygyűlésre Ceaușescu, majd újabb verzióban Gh. Panat²³ és Fazekas Jánost²⁴ várták. Arról is szó volt, hogy ez alkalommal Nicolae Bălcescu és Gábor Áron²⁵ szobrot is avatnak. Sem a magasabb szintű részvételre, sem szoboravatásra nem került sor, az ünnepséget megyei keretek között bonyolították le.

A sepsiszentgyörgyi nagygyűlésen nem hivatalos formában a nagykövetség két munkatársa (Gerlán László, Antal János) is részt vett, majd beszélgetést folytattak a magyar nemzetiségi dolgozók Kovászna megyei tanácsának elnökével az ünnepség egyik szónokával, a Mikó Kollégium néhány tanárával, egy nemzetiségi tanfelügyelővel és másokkal. Tapasztalatainkról az alábbiakban számolunk be:

A nagygyűlésen való központi részvételt illetően az utolsó napokig több verzió kíséretében teljes bizonytalanság uralkodott. Úgyszintén a megrendezés pontos napját illetően is. Végül június 22-re tűzték ki, majd ezt is 23-ra változtatták, mondván, hogy a Szovjetunió ellen indított fasiszta támadás évfordulójával esik egybe és ezt sem szeretnék. Hogy a központi részvétel és a szoboravatás miért maradt el a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsának²⁶ Elnöke sem tudja.

²² A jelentést megkapta Aczél György, Komócsin Zoltán és Gyenes András MSZMP KB tagok.

²³ Pană, Gheorghe, az RKP KB tagja

²⁴ Székely származású kommunista politikus, 1954-től az RMP KV, 1966-tól az RKP KB PVB tagja, 1974–1982 között a minisztertanács helyettes elnöke

²⁵ Lemhényi Gábor Áron (1814–1849) székely kisbirtokos, asztalosmester, magyar nemzeti hős, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ágyúöntője és tűzértisztje

²⁶ Az RKP 1968-ban létrehozott nemzetiségi színezetű, de valós jogkörrel nem rendelkező szatellit szervezete

A nagygyűlést a város főterén kb. 3-3,5 ezer ember részvételével rendezték meg. (A sajtó több mint 8 ezerről tesz említést.) Az ünnepi beszédet Nagy Ferdinánd az RKP Kovászna megyei bizottságának első titkára mondta román nyelven. Dr. Székely Zoltán a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Kovászna megyei Tanácsának elnöke magyar nyelven szólalt fel. A felszólalásokat és a kulturális műsor számait két nyelven mondták be.

A hallgatóság körében nagy volt az érdektelenség. Egymás között beszélgettek, úgy tettek, mintha nem hozzájuk beszéltek volna. Százával voltak az olyanok, elsősorban is felnőttek, akik az egész ünnepség alatt egyetlen egyszer sem tapsoltak. Százával húzódtak a környező épületek kapualjaiba, mentek be a vendéglőkbe és üzletkebe. Ceaușescu és az RKP éljenzését papírról vezényelték az emberek teljes összevisszaságban. A beszédeket a lelkesedés csinálók sem figyelték, és ezért mondat közben és teljesen oda nem illő alkalmakkor is éljeneztek a főtitkárt. A nagyon lanyha és erőltetett lelkesedést az előző napokban magnóra rögzített és az ünnepségen bejátszott éljenzésekkel sem tudták kívánt szintre hozni. Szemben a bukaresti nagygyűlések tapasztalataival, ahol legalább háromszoros kordon tartja vissza a távozni akarókat, és ahol ennek érdekében a tettlegességtől sem riadnak vissza, Sepsiszentgyörgyön a hazafias gárda tagjai, akik szinte kivétel nélkül magyarul beszéltek, csak azt kérték a távozni akaróktól, hogy ne csoportosan és ne az általuk őrzött szakaszon menjenek el. Sokan még arra is adtak eligazítást, hogy merre lehet feltűnés nélkül távozni. A városon áthaladó egyik magyarországi autós turista azon kérdésére, hogy milyen ünnepség van a városban, az egyik járókelő hangosan és gúnyosan azt válaszolta, hogy „ingyen cirkusz”.

A sepsiszentgyörgyi pedagógusok elmondták, hogy az alsó osztályú diákokat is berendelték, és napokon át három-négy órán keresztül gyakorlatni kellett velük az éljenzést és a felvonulást, majd a rengeteg hiányzás és érdektelenség miatt a városi pártbizottság egyik munkatársa erélyesen megbírálta a pedagógusokat.

A megyei első titkár ünnepi szónoklata hűen tükrözte Ceaușescunak a 48-as nagygyűléseken mondott beszédeit, hangsúlyozta, hogy „N. Ceaușescu elvtárs magas elméleti és gyakorlati értékű beszédeiben ragyogóan összegezte az 1848-ban, a román országokban lezajlott forradalmi események előidéző okait és körülményeit”. A főtitkárt idézve kiemelte, hogy a három román ország forradalmának egységes jellege volt. Sorra említette a 48-as forradalom kiemelkedő román személyiségeit, majd említést tett magyar forradalmárokról is, Petőfi Sándor és Táncsics Mihály nevét említve. Több-

szőrösen visszatért a román és az együtt élő nemzetiségek széttörhetetlen testvériségére és barátságára, a nemzetiségek jogaira, majd kiemelte, hogy „rendkívüli jelentősége van a román nyelv, az állam nyelvének elsajátítására”.

Dr. Székely Zoltán elmondta, hogy az általa megírt felszólalás nagy részét kihúzták a megyei pártbizottságon és megadták azt a szöveget, mellyel a beszédet ki kell egészíteni. Ceaușescu éltetését is belevették. Egyébként az ünnepséggel kapcsolatban semmiben sem kérték ki a véleményét. A magyar nemzetiségű dolgozók megyei tanácsa elnökének felszólalását is saját céljaik alátámasztására használták fel. Jellemző, hogy a megyei lap feleannyit idéz beszédéből, mint az ugyanott felszólaló diákleányéből.

Az évforduló alkalmából a múzeum két termében dokumentum kiállítást rendeztek. Ebben elsősorban is a román forradalmárok fényképeit, a balázsfalvi, izlazi, kiáltvány részleteit, a Iașiban, Balázsfalván és Bukarestben rendezett ez évi nagygyűlésekről készült fényképeket, a Balázsfalván leleplezett 24 szobor fényképét, Gábor Áron és több székely harcostársa, valamint Petőfi és Tánacsics fényképét találjuk. Egy statisztikai idézet pedig azt bizonyítja, hogy Erdélyben 1848-ban 1354550 román, 606 ezer magyar, 214 ezer német és 32 ezer egyéb nemzetiségű élt. A kiállítás anyagából hiányzik minden magyar vonatkozású anyag, semmi sem utal a magyar forradalmi eseményekre.

A kiállítás megrendezésére három fő érkezett Bukarestből a helyszínre és naponta változtak elképzeléseik, míg végül megfosztották minden magyar vonatkozásától és Kossuthnak még a neve sem kapott helyet a kiállításon. Azon kívül, hogy teljesen elhallgatják a magyar forradalom erdélyi vonatkozásait, a székelyeket is csak úgy tüntetik fel, mint akik csak támogatták a nagy román forradalmi megmozdulásokat. Ez a kiállítás még a bukarestinél is durvábban hamisítja meg a történelmi tényeket.

A sepsiszentgyörgyi nagygyűlést a román pártvezetés erőszakolta ki annak demonstrálására, hogy a románok és a magyarok a múltban és a jelenben testvéri egyetértésben harcoltak és dolgoztak, most pedig egységesen támogatják a román párt bel- és külpolitikáját, marxistának mondott nemzetiségi politikáját. Továbbá azon hamis tételük dokumentálására, hogy a „három román országban” lejátszódott forradalmi események azonos célokért küzdöttek és, hogy Erdélyben is a románok játszották a főszerepet. Nemkülönb, hogy társadalmi és nemzeti törekvéseikben a székelység is támogatta őket. Ez az emlékünnepe is bizonyítja, hogy az emberek emlé-

kezetéből is ki akarják irtani mindazt, ami az 1848–49-es magyar szabadságharchoz kötődik.

Azok az emberek, akikkel munkatársaim ottlétükkor beszélgettek, elkeseredéssel idézték e durva történelem-hamisítás módszereit, a román nacionalista politika megnyilvánulásait, amit a marxista nemzetiségi politika címszava alatt a magyar nemzetiségekkel szemben elkövetnek. Ezt az ünnepséget is az erőszakolt románosítás egy kiemelkedő megnyilvánulásának bélyegezték. Mind rosszabbá váló helyzetükből kiindulva feltették a kérdést, vajon a magyar kormány figyelemmel kíséri-e a nyílt románosítási politikát. Vajon, ha a rhodesiai faji üldözésről olyan sókat írnak a magyar lapok, nem volna-e ideje az itteni fajüldözést is valamilyen formában szóvá tenni.

*Martin Ferenc²⁷ s.k.
nagykövet*

MNL OL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, M-KS-288. fond, 32-cs.-1973. 10. ő. e.

3.

A bukaresti magyar nagykövetség jelentése az aradi vértanúk évfordulójáról.²⁸

Bukarest, 1973. december 12.

Szigorúan titkos!

004306/1

Nagykövetségünk kulturális beosztottja az ÁHE aradi szereplése alkalmával látogatást tett Aurel Martin elvtársnál, az SZMNT²⁹ megyei elnökénél és az aradi vértanúk jövő évi évfordulójával kapcsolatos helyi elképzelések iránt érdeklődött.

Martin elvtárs szemlátomást igen tanácstalan volt, mert még nem jöttek meg a direktívák. Munkatársunk a híres Zala-féle szoborcsoport iránt érdeklődött. A vendéglátó megerősítette a másoktól hallottakat: a műalkotás

²⁷ Diplomata, 1971–74 között bukaresti nagykövet.

²⁸ A jelentést megkapta Gyenes András és Kornidesz Mihály MSZMP KB tagok.

²⁹ Szocialista Nevelés és Művelődés Tanácsa

elemeire bontva a régi aradi vár (jelenleg katonai objektum) udvarán van, jó állapotban.

Két évvel ezelőtt Fazekas János miniszterelnök-helyettes intenciójára a város vezetése is megtekintette a szobrot.

Öt mártír földi maradványát az aradi kultúrpalota (Történeti Múzeum) pincéjében őrzik. Martin elvtárs szerint még az sincs teljesen kizárva, hogy az évforduló alkalmából a Zala-szobor részben felállításra kerül (nem a városban, hanem a vesztőhelyen), de eme megfontolásnak „kevés a valószínűsége”.

Javaslat:

Az aradi vértanúk közelgő 125. évfordulója kapcsán felvetődik a magyar kezdeményezések kérdése. Ezzel kapcsolatban két célt kellene szem előtt tartanunk:

1. Az évfordulós ünnepek maximális kihasználása külső és belső propagandánkban;
2. Ugyanakkor nem végérvényesen elvágni magunkat attól a lehetőségtől, hogy - kérésre a jövőben más formában visszatérhessünk.

Ennek érdekében célszerűnek látszik megvizsgálni a Zala-szobor ünnepélyes visszaszállítását, s ha nem sikerül, akkor hazahozatalát és otthoni felállítását. (Annakidején magyarországi közadakozásból állították fel.) Ugyanakkor nem a vértanúk földi maradványainak kiadását kérnénk, hanem azok Aradon, a vesztőhelyi obeliszknél történő ünnepélyes elhelyezését. Az utóbbi esetben felvethetnénk a román félnek a közös megemlékezést is. Egyben szükséges szorgalmazni az elhanyagolt vesztőhelyi térség rendbehozatalát.

Helyesnek tartanánk, ha illetékes szerveink döntése alapján az esedékes KB-titkári találkozón ezt a témát is felvetnénk, hogy a román fél - az idő rövidségére való hivatkozással - ne térhessen ki javaslataink elől. Másrészt, a fentebb jelzett miniszterelnöki találkozó előkészítésének időszakában szintén több esélyünk van egy pozitív román döntésre.

*Martin Ferenc sk.
nagykövet*

MNL OL, az MSZMP KB Külgügyi Osztályának iratai, M-KS-288. fond, 32-cs.-1973. 10. ő. e.

4.

A bukaresti magyar nagykövetség jelentése a nacionalista tendenciák erősödéséről Romániában.³⁰**Bukarest, 1974. március 26.***Szigorúan titkos!*

41/1974./Szt

Ha áttekintjük a román párt és állam 1973. évi kül- és belpolitikai tevékenységét, a nemzetközi kommunista mozgalomban betöltött szerepét, úgy azt a megállapítást tehetjük, hogy nincs pozitív irányú változás az RKP politikai vonalvezetésében. És ha ehhez azt is hozzávesszük, hogy a párt vezetői - legutóbb a KB nemzetközi kérdésekkel foglalkozó titkára nagykövetségünk egyik rendezvényén – azt hangoztatják, hogy az RKB KB 1964. áprilisi határozatában megjelölt irányvonal változatlanul érvényben van, úgy továbbra is számítanunk kell ennek a politikának a folytatódásával.

Különösen az RKP 1972. évi Országos Konferenciája határozatainak végrehajtása folyamatában a román politikában a korábbinál is jobban terebélyesedtek a nacionalista tendenciák.

Ami a román külpolitikát illeti, elég, ha csak megemlíjtük a párt főtitkárának az USA-ban, Dél-Amerikában, Nyugat-Európában tett látogatását, a Chilével kapcsolatos román magatartást, az arab országokban tett látogatást, mely során Ceaușescu és néhány meglátogatott ország államfője barátoknak nevezik egymást. Nem is beszélve a román delegációk megannyi külön javaslatáról és véleményéről, melyeket az európai biztonsági konferencia előkészítő ülésén, a bécsi leszerelési konferencián, az ENSZ fórumain és még sok más helyen terjesztettek elő, a baráti szocialista országokkal való egyeztetés nélkül.

Külgügyminiszter Elvtársnak

Budapest.

A román párt- és állami vezetés egyre változatosabb módszerekkel és eszközökkel, az eddigieknél nagyobb anyagi és szellemi erőbedobással igyekszik a tömegekkel elhitetni, hogy ez a politika Románia népének érdekeit szolgálja, az internacionalizmus elvein alapszik és nagy elismerést vívott ki magának a világ minden részében. S mivel mindezekhez a baráti szocialista országokat aligha hívhatja bizonyító tanúként, úgy a párt főtitkára másokkal,

³⁰ A jelentést megkapta két példányban a „Központ”. Teljes címe: A nacionalista és szeparatista tendenciák erősödése Romániában.

köztük a kapitalista országok vezetőivel, polgári közéleti személyiségekkel tömjénezte magát és Románia „független” politikáját. Így nem csoda, hogy a román pártmunkások, a Külügyminisztérium tisztviselői Románia és a baráti szocialista országok között az utóbbi évben lebonyolított kisszámú és nem is a legmagasabb szintű, kölcsönös látogatásokat igyekeznek jelentőségükben, eredményeikben messze felnagytítani. A nem szocialista országokkal fenntartott kapcsolataikról azt igyekeznek elhitetni, hogy ezzel egyben a szocializmus általános ügyét is szolgálják.

Az utóbbi időben – különösen az RKP 1972. júliusi Országos Konferenciája óta – megszaporoztak az államok és pártok szuverenitásával kapcsolatos kiadványok, írások. Túlhangsúlyozzák a szuverenitás elvét, hadakoznak a „korlátozott szuverenitás”, a függőség, az elkötelezettség ellen és mindehhez túlnyomórészt a polgári tudásokat, jogászokat idézik. Továbbra sem teszik világossá, hogy Románia szuverenitását kikkel szemben kell ilyen intenzíven védelmezni. Különösen akkor zavaró ez a tömegekre, ha például azt olvassák Ceaușescu és Nixon³¹ legutóbbi találkozásán elhangzott beszédekről, hogy ez a fajta együttműködés egy nagy és egy kis állam közötti kapcsolatok mintaképe lehet.

Az RKP Országos Konferenciáján a párt főtitkára felvetette annak szükségességét, hogy pontosabban kellene rögzíteni a szocialista országok közötti kapcsolatok vezérelveit és szabályait. Az általános elvek hirdetése – mint mondotta – nem elégséges az új típusú kapcsolatok megteremtéséhez. Ezt a gondolatot és javaslatot a párt vezetői különböző beszédeiben, a pártkiadványokban (Era Socialista, Munca de partid stb.) újból és újból felelegetik. Nem véletlen, hogy a kapitalista diplomaták gyakran kezdeményeznek velünk beszélgetést ennek általunk történő megítéléséről.

Mivel az RKP-t internacionalistának nem mindig mondható politikája miatt több szocialista ország részéről bírálat érte, újabban nagy gondot fordítanak a nemzeti és internacionalista érdekek fogalmának, összefüggéseinek magyarázására. Ennek beállítása természetesen olyan, mintha más szocialista országok kétségbe vonnák mindkét tényező együttes jelenlétének szükségességét.

1973. végén megjelentetett „Általános és különös nemzeti és nemzetközi az RKP nemzetközi politikájában” c. kiadványban azt fejtegetik, hogy „bizonyos ellentétek szokás szerint abbéli születnek, hogy a nemzetközit a nemzeti fölé helyezik...” Egyébként minden e témakörben

³¹ Nixon, Richard (1913–1994), az USA 37. elnöke.

megjelenő írásnak az a mottója, hogy aki eleget tesz a szocializmus építésének hazájában, az egyben internacionalista kötelezettségeinek is eleget tesz. De, hogy senkinek se legyen kétsége az internacionalizmus román értelmezése felől, az említett kiadványban ez szerepel: „Egy bizonyos történelmi időszakban, amikor csak egy szocialista ország létezett, ennek támogatása az internacionalizmus lényeges kritériuma volt, jóllehet a gyakorlatban még akkor sem volt az egyedüli.” Tehát nyíltan tagadják, hogy a Szovjetunióhoz való viszony az internacionalizmus próbaköve lenne.

Az utóbbi idők román politikai irodalmában változatlanul sűrűn visszatérő téma a pártok egyenjogúsága. A párt főtitkára minden lehető alkalmat felhasznál ennek emelt hangon való kijelentésére. Miközben újból és újból visszatérnek a Kommunista Internacionálé és a Tájékoztatási Iroda bírálóira, hangsúlyozzák, hogy a marxista–leninista pártoknak nincs szükségük vezető pártra, vagy vezető központra és modellre sem. A hazai és a külföldi közvéleményben azt az érzést kelthetik, hogy e vonatkozásban állandó veszély fenyegeti a mozgalmat és ezen belül az RKP-t. Ismeretes az is, hogy az ideológiai kérdéseket tárgyaló KB-titkárok moszkvai és a „Béke és Szocializmus” kiadvány prágai találkozájának szellemét úgy kommentálják a pártaktívák előtt, hogy az ott az RKP újból megvédte álláspontját, függetlenségét. Szocialista diplomaták és magyar nemzetiségi kapcsolataink a moszkvai találkozó bírálóinak minősítik C. Burticának (az RKP KB VB póttagja, a KB titkára) az „Era Socialista” 1974. márciusi számában "Az ideológiai munka a párt társadalmi vezető szerepének lényeges tényezője" c. cikkét, mely tüntetőleg említést sem tesz a KB-titkárok moszkvai találkozásáról és újból részletesen kifejti a román álláspontot.

A nacionalista tendenciák erősödése volt tapasztalható román történelemszemlélet újabb megnyilvánulásában, dokumentumaiban. Ehhez igen jó alkalmat nyújtott az 1848-as polgári demokratikus forradalom 125. és Dimitrie Cantemir halálának 350., a „három román ország” első egyesítésének, majd a román államiség évfordulója.

Az „Anale de Istorie” és a „Magazin Istoric” c. tekintélyes kiadványokban sokszor írnak az árpád házi hódítókról, arról, hogy a magyar királyok és fejedelmek hogyan bitorolták a harmadik román országot, Transilvánia szent földjét. Az „Anale de Istorie” múlt év novemberében megjelent számából újból megtudhatjuk, hogy a Dózsa György³² parasztfel-

³² Makfalvi Dózsa György (1470–1514), az 1514-ben parasztfelkeléssé fajult keresztes hadjárat kivégzett vezetője.

kelés idején a románok együttműködtek valamennyi együtt élő nemzetiséggel. A kiadvány 1974. márciusában megjelent száma ezt a kérdést már olyan beállításba helyezi, mintha Dózsa vezetete felkelésben csak a mai Románia határai között élők vettek volna részt.

A székelyek 1848-as agyagfalvi gyűlésére visszatérve az „Era Socialista” és a „Hét” is azt emelte ki, hogy az elismerte a románok jogait, illetve, hogy a kolozsvári diétához való csatlakozásuk milyen hibás lépés volt. A történelmi művekben nyílt vagy burkolt formában visszatérően találkozunk Kossuth és kormánya, az 1918-as polgári forradalom, sőt a Tanácsköztársaság vezetői magatartásának bírálataival is. Ezzel szemben az I. Világháborúban való román részvételük és Trianon pozitív beállítást kap. Az 1940-es bécsi döntés természetesen gyűlölt fasiszta területrablás.

De hogy az ún. „marxista–leninista” történelem-szemléletüknek nagyobb hitelt adjanak, egyre több kapitalista ország „szakértőjét” szólaltatják meg annak bizonyítására, hogy Erdélyt a történelem folyamán a magyarok csak bitorolták. Keith Hitchins-nek, az USA Illionis-i egyeteme professzorának három, Erdéllyel foglalkozó könyvét adták ki Romániában. Most pedig nevezett anyagot gyűjt „A románok 1867–1919 közötti nemzeti mozgalmi” c. könyvéhez, valamint I. Ratiunak a szegedi börtönben (1894–1995) írt naplójához. Keith Hitchins úr az utóbbi 12 évben tízszer járt Romániában, és ha hinni lehet a Román Akadémia egyik vezetőjének, ez az ember sokba került a román államnak.

Változatlanul fennáll az, hogy Magyarország irányában a legnagyobb óvatosságot, bizalmatlanságot tanúsítják a román párt- és állami vezetők. Megbízható forrásból tudjuk, hogy a Magyar–Román Kulturális Vegyes Bizottság februári bukaresti tárgyalásai alkalmából a román delegáció vezetője és más vezetők Dumitru Popescut is beleértve, éjszakánkénti megbeszéléseiken azt vizsgálták, hogy az egyes magyar javaslatok vajon milyen ellenséges szándékot takarnak, hol akarják kijátszani a románokat. A legnegatívabb szerepet pedig éppen a bizottság elnöke: Ion Dodu Balan játszotta.

A Szovjetunió, a Szovjet Kommunista párt változatlanul csak egy ország, egy párt a sok közül. Éberem ügyelnek, nehogy a tömegek jelentőségének megfelelően értékeljék. Nem ritka, hogy pártaktivisták és állami funkcionáriusok ki is mondják, hogy nem szabad a Szovjetuniót túlbecsülni. A Szovjetunió felszabadító szerepét, Romániának nyújtott segítségét is csak ünnepélyes alkalmakkor, és akkor is csak röviden, tompított formában hozzák szóba. Ez különösen most, az ország felszabadulásának 33. évfordulójára való élőkészületekben domborodik ki igazán. „Románia

három évtizedes fejlődése a szocializmus keretei között” c. az „Anale de Istorie”-ban megjelent 15 oldalas írásban pl. egyetlen szót sem szentelnek a Szovjetuniónak és a Varsói Szerződésnek. Ma Romániában alig lehet hallani negatív véleményt az amerikaiakról, angolokról, franciákról, de divat a szovjet politika és vezetők bírálata. S tegyük hozzá, hogy ezért senkit sem szólnak meg, sőt céltudatosan táplálják is ezt. Ma például azt terjesztik, hogy a Szovjetunió közel-keleti politikája kudarcot vallott és ezért Brezsnyev a felelős.

Miközben a Kínai KB X. Kongresszusa és a maoista kínai vezetés fokozza a Szovjetunió és a többi baráti szocialista ország elleni harcát, a romániai politikai kiadó megjelenteti „A román népnek a kínai nép iránti szolidaritási tradíciói” c. művet. S mindezt már csak Ceaușescu Mao Ce-tung³³ 80. születésnapjára küldött táviratával és az „Anale de Istorie” 1974. márciusában ugyancsak ez alkalomra írt 7 oldalas megemlékezésével kell kiegészíteni, hogy ismét meggyőződhessünk a román-kínai kapcsolatokat változatlanágáról, sőt bizonyos fokú további közeledéséről.

Románia legújabb kori történetéről most már úgy írnak, hogy 1944. augusztus 23-án volt a román fegyveres felkelés és azután Románia a Szövetségesek oldalán részt vett a fasiszmus teljes szétzúzásában. S ez utóbbival kapcsolatban igen érzékenyek. Az „Anale de Istorie” fel is rója a Rómában kiadott „La resistenza in Europa” c. kiadvány szerkesztőinek, hogy a „Magyarország” és „Csehszlovákia” fejezeteknél teljesen kihagyták Románia hozzájárulását a két ország fasiszta iga alóli felszabadításához. S hogy pótolja az ottani hiányosságot, számszerű adatokkal bizonyítja mindezt.

Jellemző az RKP „következetes és elvi politikájára”, hogy a legutóbbi görögországi események alkalmával a romániai görög emigráció diákjainak még azt sem engedélyezték, hogy zárt helyen tiltakozó gyűlést tarthassanak. A magyar politikai plakátkiállítás anyagából pedig éppen a görög juntával és Chilével kapcsolatos anyagot kifogásolták.

Az RKP nacionalista és szeparatista politikája A jelek szerint nem tetőzött, sőt a felszabadulás 30. évfordulójára való felkészülés jegyében újabb lendületet kap. A párt folyóirataiból megtudjuk, begy az 1940–44-es időszak és az augusztus 23-i nemzeti fegyveres felkeléssel kapcsolatban korábbi történelmi műveket ajánlatos a történészeknek újból átnézni és a hiányosságokat pótolni, a tévedéseket kivetni.

³³ Mao Ce-tung (1893–1976) kínai forradalmár, politikus, költő, kommunista vezér, a Kínai Népköztársaság vezetője.

A román nacionalista és szeparatista politika szervesen összefügg N. Ceaușescu nevével. 55. születésnapján annyi kiváló tulajdonsággal, bölcseséggel ruházták fel, annyi időt köt le magának a tv-ben, a sajtóban, hogy az már legnagyobb fokú szerénytelenséget is meghaladja. Egyre több frissen megjelent írásból megtudjuk, hogy Románia legnagyobb eredményét az utóbbi tíz évben, tehát az ő vezetésével érte el. Cornel Burtica KB-titkár pedig éppen a közelmúltban megjelent cikkében a marxizmus–leninizmus kiemelkedő továbbfejlesztőjeként mutatja be. Fokozottabban előtérbe került az egész család, de főképpen felesége, valamint Nico fia és közben folyik a harc a „nepotizmus” ellen.

Sajnos azt kell mondani, hogy a nagyon is egyoldalúan tájékoztatott tömegekre hatással van a pártvesztés nacionalista és szeparatista politikája. Ha a belpolitika egyes vonatkozásaival nem is értenek egyet, Románia „nagy nemzetközi tekintélyét” túlnyomórészt pozitívan értékelik.

Úgy tűnik, hogy a különböző belső problémákat, a bel- és külpolitika szülte bizonyos nehézségeket ezzel a nacionalista tartalmú politikával jól el tudják altatni, vagy legalábbis jórészt közömbösíteni. A több hírforrásból táplálkozó, több külföldi személyes tapasztalattal rendelkező értelmiségi rétegek jó része másként ítéli meg a vezetés stratégiáját és taktikáját, de egzisztenciális okokból konformista magatartást tanúsítanak. A nacionalizmus fertőjétől azonban ők sem mentesek, s ez hozzájárul s nemzeti egység ilyen alapon való megteremtéséhez.

Úgy véljük, hogy nekünk és a többi baráti szocialista országnak céltudatosabb, következetesebb és összehangoltabb propagandatevékenységet kellene folytatnunk Románia irányába.

Saját eredményeink, nemzetközi tevékenységünk, internacionalista politikánk sokoldalú bemutatásával „lazítanunk” kellene ezt az egyoldalú, egységbontó és szovjetellenes román politikát. Nem nyilvános vita indítására gondolunk, de a jól irányított és időzített közvetett bírálat sem látszana eredménytelennek. A sajtó, a rádió, a tv a kulturális intézetek, a követségi rendezvények mind számításba jöhetnek e vonatkozásban.

*/Martin Ferenc/
nagykövet*

MNL OL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, M-KS-288. fond, 32-cs.-1974. 10. ő. e. (103-110. old.)

ISTVAN CSASZAR

The Hungarian diplomacy's image of Romania at the beginning of 1970s, based on ambassadors' reports

While investigating the Central European interstate relations and the history of minorities after the World War II, it is no longer possible to rely on the same level on British or French diplomatic reports as on those having been written in the period between the World Wars.

A large part of western diplomats were not informed and qualified enough to analyze the altered system of relations. However controversial it seems, Hungarian foreign affairs documents and reports (with due criticism) can give a good basis for the examination of the situation of the Hungarian minority in Romania and can greatly contribute to the interpretation of the Romanian-Hungarian relationships.

Within the framework of the present source publication four of such documents are presented, by which the reader can get an inside view of the Hungarian diplomacy's standpoint in relation to Ceaușescu's Romania. Moreover, with the help of these sources it is easier to recall that tense historical milieu which characterised the 1970s. Before presenting the documents, it is reasonable to summarize the opinions of certain researchers on the topic (Gábor Vincze, Stefano Bottoni); thereby, the interpretation of these contemporary reports becomes easier.

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY IBOLYA

Bereg vármegye nem katolikus iskoláiról a Lehoczky-féle monográfia előtti időkből

*(Az 1862–63-as tanévben végzett teljes körű felekezeti iskolafelmérés
adatai Bereg vármegyében)*

Már közhelynek számít, hogy vidékünk múltjának hiteles források alapján történő bemutatása a leginkább hiányolandó Kárpátaljával kapcsolatban. „*Ez irdatlan hegyek közé szorult katlan*” – Kovács Vilmos szavaival élve – számunkra a szülőföld, a kisebbik haza, melynek földjét a XX. század folyamán négy állam is bírta, s így egy emberöltő alatt is több impérium váltotta egymást. E változások egyben fordulópontok voltak a vidék őshonos lakosságának egyéni és közösségi életében is, melyek mély, igencsak lassan gyógyuló traumát okoztak. Megtörték gerincek, sorvadtak, pusztultak települések. A táj újabb és újabb gazdái mindig saját igazságuk szerint próbálták átírni visszamenőleg a vidék történetét. Ezért oly fontos, hogy a levéltárak poros irataiban megbúvó valós adatokat napvilágra hozzuk.

Az alábbi forráspublicációban a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL) beregszászi részlegén található 10. fond 4. opiszának 580. ügyiratába¹ fűzött statisztikai kimutatásokat adjuk közre. A forrás az egykori Bereg vármegye minden településének nyilvános felekezeti iskoláját, az azokban tanulók és tanítók számát, nemek szerinti megoszlását, illetve a 6–12 éves iskolakötelezettek szám-
szerű adatain túl a települések lélekszámát és felekezeti megoszlását is mutatja.²

A forrás értéke

Az 1850-es népszámlálást a szakirodalomban az utolsó „feudális-katonai jellegű népösszeírások” között tartják számon, míg az 1857. évit modernként,

¹ Az ukrainai levéltári rendezés alapegysége a fond, amely leíró egységekre, opiszokra bomlik, az opiszokon belül az iratok őrzési egységeiben (odínica zberihannya) kapnak helyet. Ez utóbbinak a magyar levéltári terminológiában az iratcsomó fogalma feleltethető meg.

² Úgy vélem, le kell írnom, nem azt kerestem, amit végül találtam. Ugyanis egy adott település iskolatörténetének tárgykörében végzett levéltári kutatásom alkalmával akadt a kezembe az alább publikálásra kerülő statisztikai felmérés táblázatait tartalmazó ügyirat. Az is igaz, nem vagyok a XIX. század szakavatott kutatója, ám a saját kutatásom szempontjából is jelentős forrásadatokat tartalmazó táblázatok talán más, e régió egyes településeinek helytörténetét feltárni kívánó számára is olyan elemi érdeklődést válthat ki, mint jómagamban, mikor először került véletlenül a kezembe az 580. számú ügyirat.

elsősorban demográfiai szempontokat szem előtt tartó népszámlálásnak.³ A különbség nem csak a végrehajtó szervekben volt, hanem a lebonyolításban és kérdéssorokban egyaránt, bár az 1850-es felmérésben a nemzetiségre is rákérdeztek, míg az 1857-esben nem.⁴

1860. április 14-én, Bach miniszter bukása után visszaállították az 1848-as megyehatárokat, tehát az ezt követő 1870-es népszámlálás adatait igencsak nehézkes összevetni az 1857-sel. Különösképpen érdekesek az alább közölt forrásban található 1862/63-as összeírások adatai, mert a Helytartótanács rendeletére ugyan ebben az évben (közigazgatási céllal) készült egy úgynevezett B.-R.-A.-P. Helynévtár,⁵ amelyet a községi jegyzékek alapján állítottak össze,⁶ s amelyben a települések (olykor külterületek) 1857. évi népességszámát közölték, megjelölve az 1862. évi közigazgatási hovatartozásukat.⁷ Azonban ez nem jelenti minden esetben az egyes települések adatainak gond nélküli visszakereshetőségét, ahogy arról a már említett KSH 1993-as kiadványában is utaltak, idézve Keleti Károlynak, az 1870. évi népszámlálási kiadvány bevezetőjében tett megállapítását: „*aki azon zűrzavart ismeri, mely Magyarország egyes helységeinek, pusztáinak, telepeinek hovatartozásában, sőt még elnevezésében is uralkodik, aki tapasztalta, hogy a három irányban gyűjtött ily adatok tetemes, maiglan nem tisztázott különbözeteket tüntettek fel.*”⁸

Hogy Keleti Károlynak a fenti megállapítása mennyire helytálló, az csak a konkrét kutatásnál kerül napvilágra jelen esetben is. Az 1863-ban megjelent B.-R.-A.-P. Helynévtár közigazgatási felsorolásában a Bereg vármegye Felvidéki járásához tartozó *Nagybereg, Kígyós, Muzsaly, Bene, Sárosoroszi, Beregújfalu, Kovászó, Koprovka*, illetve a Kaszonyi járásához tartozó *Sztrabicsó* települések nem találhatóak meg, de például *Kisábránka* a Felvidéki és a Munkácsi járásnál is szerepel.⁹ Azonban vannak települé-

³ Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. KSH, Budapest, 1993. 5. o.

⁴ Uo. 13. o.

⁵ *Magyarország Helynévtára. A különféle kormányzati ágak szerinti beosztás kimutatásával mint az 1863. év elején fennállott.* Legújabb hivatalos adatok alapján összeállították és kiadták B.-R.-A.-P. Pest, Emich Gusztáv magy. akad. nyomda, 1863. (továbbiakban: *B.-R.-A.-P. Helynévtár. 1863*) Forrás: Google e-könyv, link: http://books.google.hu/books?id=ILw_AAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2014-11-10)

⁶ VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850–1992. Helységnevtár. (Összesített mutató).* Forrás: www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdtsat/hnevtar.pdf (2014-11-10)

⁷ Megjegyzendő, hogy B.-R.-A.-P. Helynévtár az egyetlen nyomtatott forrás, amely a települések 1857. évi népességének számát tartalmazza.

⁸ Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. 1993. 24.o.

⁹ B.-R.-A.-P. Helynévtár. 1863. 17. o.

sek, amelyek pedig az iskola-összeírásban nem jelennek meg: *Berezinka, Kucsova, Laczfalva, Papgyöngyfalva, Rosztoka*. Érdekes azonban, hogy a B.-R.-A.-P. Helynévtár második részében, ahol valójában a települések ábécérendbe szedett adatait közlik, minden település benne van.¹⁰

A forrásról

Maga a statisztikai adatokat tartalmazó forrás a KTÁL 10. fondjának 4. opisza 580. ügyiratában van összefűzve. Meglepő volt olyan forrásokat látni és kézben tartani, melyek a méltán híressé vált Lehoczky Tivadar *Bereg vármegye monográfiájában* tárgyalt korszaktól majd egy évtizeddel korábbi időszak iskolaügyét mutatták. Lehoczky tanüggyel kapcsolatos statisztikai adatainak táblázatai az 1869-es évvel kezdődnek, de adat csak az 1870-es évnél található, illetve az ő adatai már az osztrák-magyar kiegyezés után újonnan felálló Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium idejéből valók.¹¹ A provizórium időszaka után az oktatásügy a Helytartótanács IV. szekciójának hatáskörébe tartozott.¹² A katolikus iskolákat az állam tartotta ellenőrzése alatt, s azok adatai rendelkezésére álltak. Utóbbiról a Helytartótanács alább teljes szövegében közölt leveléből is meggyőződhetünk, hisz ez áll benne: „...minthogy a katolikus közép- és főtanodák ily nemű kimutatásai már beérkeztek...” Vagyis ez az 1863-as statisztikai felmérés – amelynek az elvégzését elrendelő utasítását Budán keltezték a magyar királyi Helytartótanácsnál, május 4-én – csak a nem katolikus népiskolákat mérte fel a vármegyében. A levél aláírói: Priviczter István, Hueber Zsigmond és Kármay Titus voltak.¹³ A május 4-i keltezésű helytartótanácsi levél a bélyegző szerint május 23-ára ért Beregszászba. Május 26-án Uszkay György első alispán minden fő- és alszolgabírónak, illetve Beregszász és Munkács város tanácsának továbbította a főhatósági rendeletet, s június hó 15-ig kérte az adatokkal kitöltött táblázatokat beküldeni. Mivel június 13-ig egyetlen kimutatási táblázat sem érkezett be a vármegyei alispánságra, ezért Uszkay komoly büntetés terhe alatt nyomatékosan kérte a táblázatok 24 órán belüli

¹⁰ Erről lásd! uo. 172., 174., 424., 572. és 698. o.

¹¹ LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1996. Szerkesztette: S. Benedek András és Vári Fábian László, előszót írta: S. Benedek András. 255–257. o.

¹² *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Levéltára. Repertórium*. A Magyar Országos Levéltár segédletei, 110. Szerkesztette: Sz. Simon Éva. Magyar Országos Levéltár, Budapest, é.n., 9. o.

¹³ *Bereg Megye közönségének. KTÁL 10. fond, 4. op. 580. ügyirat (Bereg vármegye településeinek működő egyházi iskolák nyilvántartási kimutatása)* 1. lap

beküldését.¹⁴ A táblázatok keltezéséből kitűnik, hogy azok zömmel június 8. és július 14. között lettek kitöltve,¹⁵ ugyanezt bizonyítják a beküldött táblázatokat kísérő al- és főszolgabírói levelek is.¹⁶

A táblázatok előtt az ügyirat a Helytartótanács nyomtatott rendelettelével kezdődik, majd az ügyben keletkezett alispáni, fő- és alszolgabírói levelek találhatók. A táblázatok befűzése az ügyiratban sem időrendet, sem táblázatok szerinti besorolási rendet, avagy alispáni körzeti beosztás szerinti rendszert nem követ. Mi több, tüzetesen megvizsgálva a dokumentumokat az is kitűnt, hogy hiányosak a kimutatási táblázatok, hisz az 53. lapon Munkácsi járásban lévő görögkatolikus nyilvános népiskolákat feltüntető táblázat aljára azt írta (névtelen) kitöltője: „*folytattatik a BB. táblázatnál*”, amely aztán mégsem található meg az ügyiratban. A táblázatok szolgabírói körzetek szerinti rendszerezésénél meg az derült ki, hogy a 35. és 40. sorszám alatt lefűzött táblázat ugyan az – a munkácsi járás szolyvai szakaszának evangélikus helvéthitvallású nyilvános népiskolákról szóló Lehoczky-jelentés.

A források szövegeiben, akár a Helytartótanács levelében, s a táblázatokban található kézzel írott részeknél megtartottam az eredeti szöveg- és helyesírási formát, legyen az keltezés vagy megjegyzésnek szánt szövegrész. Ugyancsak ez igaz az *EE.* jelzetű **Bereg vármegye Tiszaháti járás főszolgabírói szakaszban létező evang. helvéthitvallású nyilvános néptanodák létszáma 186^{2/3} tanévben.** című táblázatban található hibásan kitöltött sorra, amelyet az eredeti forrásban áthúztak, így azt jómagam is áthúzott adatként jelöltem, de nem töröltem, mert az ott olvasható szám adatok, bár nem illenek a felmérés előírása szerint abba a táblázatba, de valóságosak és korabeliek.

Az ügyiratban található táblázatok öt jelölést hordoznak, amelyek a vallási felekezetek szerint vannak kitöltve, s az alábbiak szerint oszlanak meg:

- AA – görögkatolikus nyilvános népiskolák,
- BB – görögkatolikus nyilvános népiskolák,
- DD – evangélikus ágostai hitvallású nyilvános népiskolák,
- EE – evangélikus helvét hitvallású nyilvános népiskolák,
- GG – engedélyezett magán népiskolák.

¹⁴ *Bereg Megye közönségének.* KTÁL 10. fond, 4. op. 580. ügyirat (*Bereg vármegye településeinek működő egyházi iskolák nyilvántartási kimutatása*) 2. lap

¹⁵ Erről lásd! uo. 13–58. lapokat

¹⁶ Lásd uo. a 3–12., illetve az 59–68. lapokat

Egyetlen helyen – a Tiszaháti járás harmadik szakaszában – a D és E jelzésű táblázat össze van vonva és Hethey István szolgabíró itt azt *református* hitvallásúnak jelölte.¹⁷ A táblázatok rendezésénél ezért jómagam is a fenti felekezeti sorrendet próbáltam helyreállítani szolgabírói körzetek szerint. Ennek eredményeképpen ábécérendben haladva

- a Felvidéki járás,
- a Kaszonyi járás,
- a Munkácsi járás, majd
- Munkács városa, illetve
- a Tiszaháti járás és végül
- Beregszász városának adatai követik egymást.

Egy járáson belül először minden esetben a főszolgabírói körzet adatai, majd azt a további alszolgabírói szakaszok követik. Mindhárom járás három szakaszra oszlott: egy főszolgabíróira és két alszolgabíróira. Ez alól csak a Munkácsi járásban tapasztaltam kivételt, ahol Gombos Pál¹⁸ és Lehoczky Tivadar¹⁹ is főszolgabíróként írta alá mind a táblázatokat, mind a kísérő leveleket is.

Érdeklődésre tarthat igényt még az ügyirat utolsó lapja, amely a *HH* jelzéssel egy kézzel rajzolt és kitöltött összesítő táblázatot takar, s ahol a vármegyére nézve sok statisztikai adatot találunk, úgy mint: mennyi volt ekkor a területe, lakosainak száma, azok felekezet szerinti megoszlása (lásd! 1. táblázat). Utóbbinál egyértelműen látni, hogy a birodalomban majdhogynem államvallásként kezelt római katolikusok számra pontosan tízszer kevesebben voltak, mint például a görögkatolikusok. A táblázat számadatai a vármegye lakosainak százalékos megoszlásának kiszámítására is alkalmas 1863-ban.

1. táblázat. Bereg vármegye lakosainak százalékos megoszlása 1863-ban

Felekezet	Lélekszám	Ez %-ban
Görögkatolikus	67 230	57,19
Evangélikus helvét	38 106	32,41

¹⁷ KTÁL 10. fond, 4. op. 580. ügyirat, 44. lap

¹⁸ Lásd! uo. 14., 32., 34. és 49. lapok

¹⁹ Lehoczky mint a szolvai szakasz főszolgabírójának aláírásai uo. a 26., 31., 35. és 40. lapokon olvashatók

²⁰ A végösszegben látható 0,03%-os hiány az osztás eredményeképpen kapott végtelen tizedes tört miatt alakult ki.

Az 1. sz. táblázat folytatása		
Felekezet	Lélekszám	Ez %-ban
Római katolikus	6 729	5,72
Izraelita	5 176	4,40
Evangelikus ágostai	302	0,25
Mindösszesen:	117 543	99,97 ²⁰

(forrás: saját szerkesztés a KTÁL 10. fond, 4. opisz, 580. ügyirat, 69. lapja alapján)

Ez a táblázat egyértelműen mutatja, hogy Bereg vármegyében a görögkatolikus felekezethez tartozók voltak túlsúlyban, amelyhez azonban a ruszin mellett magyar anyanyelvű hívek is tartoztak. Az anyanyelvre vonatkozó adatot azonban nem találunk az összeírásokban, de például az oktatás nyelve lehet útmutató a görögkatolikusok nemzetiségére nézve. Például a Kaszonyi járás első alszolgabírói szakaszába tartozó görögkatolikus iskolák tanítási nyelveként az orosz és a magyar van feltüntetve,²¹ akár a Tiszaháti járás 3. szolgabírói szakaszába tartozó Homokon.²² Vagy a Tiszaháti járás főszolgabírói szakaszába tartozó Csoma településen, illetve Beregszász városában a görögkatolikus népiskola oktatási nyelve a magyar volt, de tanítottak mellette orosz is.²³

Ez az összesítő táblázat, annak ellenére, hogy a felmérésben csak a keresztény, s egyben nem római katolikus felekezeti iskolákat írták össze, mégis kimutatta a római katolikus és az izraelita lakosok abszolút számát és az iskolájukra vonatkozó adatokat is. Egész Bereg vármegyében mindösszesen 17 római katolikus és 26 izraelita nyilvános népiskola működött. Elgondolkodtató ez utolsó táblázatban lévő egyéb adatok összehasonlítása is, melyet ki-ki érdeklődési köre és/vagy kutatási iránya szerint használhat fel.

²¹ KTÁL 10. fond, 4. op. 580. ügyirat, 51. lap

²² Uo. 21. és 52. lap

²³ Uo. 22. lap

1.

Bereg Megye közönségének.

90,753.

Ezen kir. főkörmányszék minden közérdekű tárgyakat, de kivált az országos tanügyet illető statisztikai adatokat a szellemi és anyagi közjobbát szempontjából sem nélkülözhetvén: szükségesnek találta azoknak a lefolyt két év alatt némely részről elmulasztott szabályszerű beküldését ujlag és pedig vármegyék, (kerület, vidék, stb.) útján elrendelni. Mire nézve az ide mellékelte minta táblázatok a közönségnek oly megkereséssel küldetnek át, miszerint:

1. az AA – GG alatti táblázatok szükséghez képest sokszorosított másolatait az alárendelt járások (város, stb.) főnökei által rovatok szerint pontosan s mielőbb betöltetni;

2. ezek nyomán az általános kimutatást HH minta szerint elkészíteni; és

3. minthogy a katolikus közép- és főtanodák ily nemű kimutatásai már beérkeztek, az II alatti minta másolatait csak csak a megyében létező nem katolikus gzmnasium, reál-, bölcsészeti-, jogtanoda és collegium igazgatóinak kellő bejegyzés megtevése végett átszarmaztatni, és mind ezeket, mind amazokat két-két eredeti példányban e rendelvénny ételétől számított hat hét alatt okvetlen ide felterjeszteni ne terheltessék; hogy itt az ekkép szerzett statisztikai adatok közhasználatul rendszeresen összeállíthatassanak és folyton nyilván tarthassanak.

lamint

Hogy pedig a kitűzött cél biztosabban elérettessék, egyidejűleg a római katolikus, valamint az egyesült és nem egyesült görög szertartású püspökök és superintendensek felkértek, hogy lelkészeiket, illetőleg a tanodák igazgatóit oda utasítsák, miszerint az illető járások (város) főnökeinek ebbéli hivatalos működésben kész köteles előzékenységgel segéd kezét nyujtsanak.

Végül megjegyeztetik, hogy a megye hatóságához nem tartozó és e célra külön megbízott sz. kir. Városok a kérdéses adatokat saját körükben eszközölni és közvetlen ide felterjeszteni fogják.

Kelt Budán a magyar királyi Helytartótanácsból 1863-ik évi Május hó 4-én.

*Príviczter István.**Hueber Zsigmond.**Kárffy Titus.*

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

Beregh Varmegye Felvidéki járásában Főszolgabírói Szakaszában létező görög katolikus nyelvtanósnépi iskolák létszáma 1867₃ tanévben.

1. sz. táblázat

Népi tanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tankelelés		oktatási nyelv	Az alsó elemi tanodában							Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnap vagy ismétlődő iskolában		fiúk	leányok	a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma		Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei fi növendékek száma	tanítóképezdei nő növendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma					
Kisfaluud	46	21	oroszb	nincs	V	-	30	11	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1065	949		
Polyánka	38	17	oroszb	-	V	-	26	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	667	559		
Losva	48	19	oroszb	-	V	-	27	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	853	719		
Dubróka	26	13	oroszb	-	V	-	18	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	407	385		
Koprovka	33	15	oroszb	-	V	-	24	9	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	419	400		
Bilke	206	82	oroszb	-	V	1	150	47	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3418	3002		
Misztice	65	27	oroszb	-	V	-	53	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1234	1145		
Lukova	31	14	oroszb	-	V	-	24	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	496	421		
Szalkófalva	73	26	oroszb	-	V	-	59	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1354	1282		
Iloneza	117	65	oroszb	-	V	-	54	31	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2632	2072		
Bród	45	18	oroszb	-	V	-	26	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	815	681		
Deskőfalva	19	9	oroszb	-	V	-	16	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	271	257		
Tökés	27	15	oroszb	-	V	-	19	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	392	373		
Hámeg	48	21	oroszb	-	V	-	30	17	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	659	642		
Óhát-Sertész	31	17	oroszb	-	V	-	27	9	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	604	562		
Fekete-Patak	26	11	oroszb	-	V	-	18	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	376	367		
Kr. Mártinka és Gálfalva	25	13	oroszb	-	V	-	17	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	330	357		
Kis-Ábránka	11	5	oroszb	-	V	-	9	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	175	170		
N. Ábránka	23	9	oroszb	-	V	-	18	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	304	289		
Ivaskőfalva	17	6	oroszb	-	V	-	13	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	225	216		
Kelentefalva	14	4	oroszb	-	V	-	9	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	201	190		
Szundátfalva	8	2	oroszb	-	V	-	8	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88	80		
Osszeg:	977	427					605	148																	17.888	15.348	
	1404						1	753																			

Kelt Komlóson Junius 14^{im}

863

Komlósy János

1862-ik 90753-ik számhoz

Bereg Vármegye Felvidéki járás Főszolgabírói Szakaszában létező engedélyezett magán néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

GC

3. sz. táblázat

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában						
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finővendékek száma	tanítóképezdei nőnővendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok	a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel	

E szakaszban engedélyezett magán néptanodák nem léteznek. -

Kelt Komlóson Junius 15ta 863Komlósy János
főszbíró

1862-ik 90753-ik számhoz

Bereg vármegye _____ járás _____ létező evangeli. helvéthitvallásu nyilvános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

EE.

4. sz. táblázat

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában					
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finővendékek száma	tanítóképezdei nőnővendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok	a lakosok összes száma	ezek között az evangeli. helvéthitvallásnak száma	Észrevétel
Bilke	6	1	magyar	Német és latin	-	-	6	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3418	60	
	7						7																					

Kelt Komlóson Junius 15ta napján 1863.Komlósy János
főszbíró

1862-ik 90753-ik számhoz BB 5. sz. táblázat
 Bereg vármegye Felvidéki járás 1es Alsólgabirói Szakaszában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1867³ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában							Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Eszrevétel						
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más országos nyelv	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	reakosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési tanövéndékek száma	tanítóképzési tanövéndékek száma	tanítóképzési tanövéndékek száma	fiatanulók száma				tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok		
Nyírfásfalva	20	11	orosz	nincs	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	334	330		
Sarkad	15	12	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	411	405		
Makarja	30	40	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	712	700		
Kovácszó	18	17	orosz	magyar	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	312	304		
Bárháza	15	17	orosz	nincs	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	732	382		
Pisztraháza	24	29	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	457	450		
Leányfalu	16	20	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	454	234		
Fogarás	14	16	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	233	220		
N: almás	22	24	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	407	400		
Kis Almás	24	54	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	514	450		
Romocsaháza			orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	301	290		
Alsó és F. Remete	23	12	orosz	-	V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	457	420		
	221	252																												
	473								11																					4585

Komlós Junius 29^{am} 863.Komlós Bálint
Sz: bíró

1862-ik-90753-ik számhoz

E.E.

6. sz. táblázat

Bereg vármegye Felvidéki járás 1^{ed} alszolgabírói szakaszban létező evangél. helvéthitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tankezeles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evangél. helvéthitvalásnak száma	Észrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nönövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok	
N. Beregh	69	66	<i>magyar</i>	<i>nincs</i>	3	3	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1098	1056		
Kigyós	9	17	-/-	-/-	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	225	210		
Muzsaj	23	11	-/-	-/-	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	430	390		
Bene	15	11	-/-	-/-	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	388	310		
S. Oroszi	14	17	-/-	-/-	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	410	237		
B. Újfalu	49	47	-/-	-/-	3	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	827	750		
	179	169							7																		2953		
	398																												

Komlós János 15^{ed} 1863Komlósi Bálint
sz. bíró

Bereg vármegye felvidéki járás 1st Alszolgabírói Szakaszban létező evang. ágostai hívallású nyilvános néptanodák létszáma 1867³ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	fiúk száma	lányok száma	Az alsó elemi tanodában														Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda														Vásárnapi vagy ismétlődő iskolában	fiúk	lányok	a lakosok összes száma	ezek között az evangélikusok	Eszrevétel
					az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanterg	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanterg	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	regálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítók száma	tanítónők száma	altanítók száma	tanítók száma	segédtanítónők száma										

Nincs

Komlós Julius 1st 863.Komlós Bálint
Sz:bíró

Bereg vármegye felvidéki járás 1st Alszolgabírói Szakaszban létező engedélyezett magán néptanodák létszáma 1867³ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	fiúk száma	lányok száma	Az alsó elemi tanodában														Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda														Vásárnapi vagy ismétlődő iskolában	fiúk	lányok	a lakosok összes száma	ezek között a görög katolikusok	Eszrevétel
					az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanterg	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanterg	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	regálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítóképzédei főtantervek száma	tanítók száma	tanítónők száma	altanítók száma	tanítók száma	segédtanítónők száma										

Nincs

Komlós Julius 1st 863.Komlós Bálint
Sz:bíró

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

9. sz. táblázat

Beregh Vármegye II^{us} Szolgabírói Szakasz Felvidéki járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

Néptanodával bíró város Vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vásárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel				
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzédei finövendékek száma	tanítóképzédei nönövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok			
Faluca Komlos Pálfalva	92	55	orosz	nincs	V	-	47	35	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	53	1273	1223				
Kövcséd	42	25	orosz	-	V	-	16	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	31	617	583				
Medence Szobótn	38	21	-	-	V	-	15	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	23	678	669				
Árdánháza	42	25	orosz	-	V	-	12	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	611	595				
Drágabartfalva	55	43	orosz	-	V	-	43	26	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	885	871				
Maszárfalva	38	41	orosz	-	V	-	33	37	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	681	673				
Zavidfalva Klastromfalva	40	37	orosz	-	V	-	27	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	35	879	865		
Kisluska Sziantfalva	33	35	orosz	-	V	-	12	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	676	659				
Kusztánfalva Kendárska	24	22	orosz	-	V	-	11	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	510	434				
Bukovinika	14	12	orosz	-	V	-	8	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	19	275	260		
Egreske Duhrovicza és Repede	32	33	orosz	-	V	-	21	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	31	616	593		
Ploszkánfalva, Czolnitalva, Kiosskófalva	26	28	orosz	-	V	-	13	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	28	631	610		
Kis és Nagy Bresztó	15	10	orosz	-	V	-	8	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	11	209	204		
Papfalva	19	15	-	-	V	-	8	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	6	238	230		
Kutkafalva, Bófalva	47	38	-	-	V	-	13	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	18	621	608		
Összeg	557	440					287	219	15																	226	257	9400	9077		
	997						506		15																						

Kelt Bereghen 1863 Junius hó 10.^{án}Rohay László
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

EE

Beregh Vármegye II. Szolgabírói Szakaszz Felvidéki járásában létező evangél. helyéthivallású nyilvános néptanodák létszáma 1862^{7/3} tanévben.

11. sz. táblázat

Néptanodával bíró város VAGY helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	lányok								
			Nem léteznek												Nem léteznek																		

Kelt Nagy Bereghen 1863 évi Június hó 10^{án}.Rohay László
szolgabíró

12. sz. táblázat

1862-ik 90753-ik számhoz

EE

Beregh Vármegye II. Szolgabírói Szakaszz Felvidéki járásában létező evangél. ágostai hitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1862^{7/3} tanévben.

Néptanodával bíró város VAGY helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel							
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	lányok													
			Nem léteznek												Nem léteznek																							

Kelt Nagy Bereghen 1863 évi Június hó 10^{án}.Rohay László
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

BB.

13. sz. táblázat

Beregh vármegye Kaszonyi járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1867³ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában								Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		Ezek között a görög katolikus száma	a lakosok összes száma	ezek között a görög katolikus száma	Eszrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	tanítók száma	tanítónők száma	tanítóképzedei növendékek száma	tanítóképzedei növendékek	tanítók száma	tanítónők száma	segédtanítók száma	fiúk	lányok											
N: Bégány	36	24	orosz	nincs	1	-	16	13	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	635	221	
Balazsér	22	21	-/-	-/-	1	-	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	554	219	
	48	45					19	15																						
	93						34		2																			440		

Beregszász Julius 5. 1863.

Demeter Emanuel
főszabiró

S a Kaszonyi főszabirói szak. hiv. vezetője

1862-ik 90/753-ik számhoz

E.E.

14. sz. táblázat

Bereg vármegye Kaszonyi járásában létező evang. helyéhtitvállásu nyitvános néptanodák létszáma 1867^s tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evang. helyéhtitválásnak száma	Észrevétel	
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nönövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok
N. Bégány	20	16	magyar	nincs	1	-	15	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	635	309	
Mező Kaszonny	44	23	-/-	-/-	1	-	44	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1210	878	
Zápszony	30	22	-/-	-/-	1	-	27	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	626	519	
Rat. Ujfalu	19	23	-/-	-/-	1	-	19	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	483	463	
Szentye	40	43	-/-	-/-	1	-	28	27	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	774	678	
N. Dobrony	90	90	-/-	-/-	1	1	90	90	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2022	1927	
Somonya	40	30	-/-	-/-	1	-	40	30	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	732	726	
K. Dobrony	29	24	-/-	-/-	1	-	30	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	957	831	
Barkaszó	37	24	-/-	-/-	1	-	31	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	804	733	
K. s. N. Gut	38	27	-/-	-/-	1	-	35	25	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	594	532	
K. Bégány	29	22	-/-	-/-	1	-	29	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	550	475	
Balaszér	7	9	-/-	-/-	1	-	3	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	554	165	*
Összesen:	423	353					391	297																		688	8136	

* = a lelkész tanít

Demeter Emanuel

főszbíró

S a Kaszonyi főszbírói szak. hiv. vezetője

1862-ik 90753-ik számhoz

BB.

15. sz. táblázat

Bereg vármegye Kaszonyi járása I^{ad} alszolgabírói Szakaszában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1867/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		ezek között a görög katolikus száma	Eszrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiatanulók száma	lányosztályok száma	fiatanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési főnövendékek száma	tanítóképzési főnövendékek	fiatanulók száma	tanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma			fiúk	lányok
Nagy Lucska	110	80	Orosz és magyar	magyar	V	-	90	25	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2300	2256
Uj Dávidháza	50	55	-/-	-/-	V	-	50	45	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	24	852	741
Klucsárka	30	28	-/-	-/-	V	-	30	28	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	540	527	
Makkos János	34	21	-/-	-/-	V	-	26	14	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	555	405	
Görönd	45	51	-/-	-/-	V	-	37	35	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	710	681	
Sztrabcsó	47	53	-/-	-/-	V	1	31	34	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	680	665	
Izsnýete	19	16	-/-	-/-	V	-	11	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	870	240	
Váralya	21	25	-/-	-/-	V	-	16	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	415	289	
	356	309					291	209																				
	665						500		8																			5764

* az utolsó két rovatban a lélekszám tétetet megközelítőleg mennyiségben a megszámolás hiányában ez pontosan nem eszközölthetett

Munkács Julius 8^{án} 1863.
Lang István
szbíró

**Bereghl vármegye Kaszonyi járás 1st Alszolgabírói Szakaszban létező evang. helyvéthivallású
nyilvános néptanodák létszáma 1867^{2/3} tanévben.**

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evang. helyvéthivalásnak száma	Észrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	főosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				lányok	
Derezen	60	40	<i>magyar</i>	<i>nincs</i>	V	-	60	40	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	20	1056	1015		
Fomos	26	28	-/-	-/-	V	-	15	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	19	430	408		
Izsnyéte	34	38	-/-	-/-	V	-	28	30	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	870	630		
Gát	30	30	-/-	-/-	V	-	28	25	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	20	550	550		
Makkos János	9	9	-/-	-/-	V	-	6	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	555	150	*	
B.v. Arató	23	21	-/-	-/-	V	-	16	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	441	320		
Új Dávidháza	10	8	-/-	-/-	V	-	7	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	852	721		
	192	174					160	138	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		3194		
	366						298		8																				

* a lelkész egyszersmind tanító

Munkács Julius 8. 1863.

Lang István
szbíró

17. sz. táblázat

BB
Bereg Vármegye Kaszonyi járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

1862-ik 90753-ik számhoz

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda							Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közti görög katolikusok száma	
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanár	fi- vagy vegyes tanosztály	külön lányosztály	fiánulok száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelvi	más nyelv mint tanár	fiánulok száma	nőtanulók száma	realosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési finnövények száma	tanítóképzési nőnövények	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma			fiúk
Rákóc	55	56	orosz	magyar	+	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	1834	815
Nagy Lohó	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	469	471
Kis Lohó	54	40	orosz	-	+	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	24	108
Cserfőc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	97	56
Ruszkőc	26	33	orosz	-	+	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	18	482
Ruszkőc	35	26	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	460
Iványi	14	18	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	480
Ódavidháza	17	14	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	402
Kilacsanó	58	46	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	729
Ignéc	22	23	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	363
Cserlénó	21	16	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	25	387
Lauka	24	20	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	47	530
Zsuló	27	29	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	47	467
Benedéke	21	18	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	581
Csapócza	40	34	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	325
Kárdano	35	30	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	30	809
Kálnik	25	30	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	38	803
Medvegyőc	10	12	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	245
Skuratóc	40	45	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	35	655
Bululiska	25	19	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	33	252
Bukóc	10	12	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	48
Voronicza	15	10	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	12	157
Szerencsfalva	10	5	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	15	112
Kucsava	30	26	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	30	826
Patkanóc	24	18	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	15	250
K. Mogyorós	25	20	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	20	272
N. Mogyorós	15	10	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	8	161
Balázsfalva	10	8	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	9	119
Fedelestfalva	25	20	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	10	430
Kuzmina	10	8	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	14	153
Pusnyákfalva	8	4	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	5	72
Jlkőc	9	7	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	4	64
Hercfalva	737	657	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
	1394						30																	10 808

Kelt Munkácson 1863. Június hó 20.^{án}Ekkel Antal
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

E.E.

18. sz. táblázat

Beregh vármegye Kaszonyni járásában létező evang. helvéthitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1867¹/₃ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evang. helvéthitvalásnak száma	Észrevétel			
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok		
Rákos	75	45	<i>magyar</i>	<i>nincs</i>	1	-	75	45	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1834	936	*		
Kajdano	18	6	-/-	-/-	1	-	18	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	809	158	*		
Összesen:	93	51																								144			1094	

* = a helybeli tisztelletes által tanítatnak

Kelt Munkácsen 1863. Junius hó 20.^{am}Ekel Antal
szolgabíró

19. sz. táblázat

AA

1862-ik 90753-ik számhoz

Bereg Vármegye Munkácsi járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vásárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közti görög katolikusok száma	Észrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési főnövendékek száma	tanítóképzési főnövendékek	előtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				lányok	
Talamás	321	275																									6118		
Serbócz	7	3	orosz	nincs																							140		
Zsdenyova	17	12	orosz																								203		
Bukócz	18	13	orosz																								207		
Perekraszna	20	18	orosz																								263		
Nagy Rosztoka	5	4	orosz																								63		
	27	18	orosz																								521		
	415	343																											
	758																										7504		

Kelt Alsó Vereczkén június 8. 863.

Ewa László
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

AA.

20. sz. táblázat

Beregh vármegye Munkácsi járásában létező görög katolikus nyitvános néptanodák létszáma 1862₃ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között róm. katolikusok száma	Észrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok	
Alsó Vereztke mezőváros	33	29	oroszmagyar s német	nincs	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	16	544	27		
Zavacka	21	18	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	11	411	-		
Felső Vereztke	32	30	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	601	-		
Tímör	17	13	oroszmagyar	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	371	-		
Völöcz	25	23	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	462	-		
Kanora	18	15	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	365	-		
Hukliva	39	34	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	910	5		
Skolárzska	23	17	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	7	334	-		
Verbás	18	19	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	284	-		
Laturka	24	21	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	511	-		
A.Bisztra	17	16	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	350	-		
Silítva	11	13	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	210	-		
Borszusina	9	3	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	189	-		
Bugyolócz	11	9	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	260	25		
Nagy Abranka	15	8	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	135	-		
Zagyviszka	8	7	-/-	-/-	-/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	181	-		
	321	275																								6118			

* a többi mind görög katolikus
folytatatik a BB. táblázattal

1862-ik 90753-ik számhoz BB 21. sz. táblázat
 Beregh Vármegye Munkácsi járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főlelmi tanoda							Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	Ezek közti görög katolikusok száma			
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külső leányosztály	fiatlok száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	oktatási nyelv	más nyelv mint tanítáry	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fiatlok száma	nőtanulók száma	realosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési hőnövédek száma	tanítóképzési hőnövédek	főtanítók száma	altanítók száma			tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk
Duszina	40	37	ruthen	nincs		25	20	1																	478	456
Plavina	20	19	ruthen			11	11	1																	205	200
Moskov	38	36	ruthen			19	17	1																	384	365
Hankovica	21	19	ruthen			12	10	1																	238	200
Holubina	51	63	ruthen			16	23	1																	623	533
Martinka	6	7	ruthen			4	3																		79	77
Kis Tibava	10	10	ruthen			3	4																		64	64
N. Tibava	37	36	ruthen			13	15	1																	290	249
Ploszke	15	10	ruthen			10	5																		325	285
Bisztra	3	-	ruthen			3	-																		65	65
Melicsna	6	4	ruthen			3	2																		78	78
Paulova	10	4	ruthen			6	2	1																	275	112
Olenove	12	9	ruthen			7	4																		259	243
Izvor huta	18	10	ruthen			10	8	1																	272	260
Szolocsina	39	16	ruthen			12	5	1																	255	215
Diczkovicza	8	-	ruthen			19	8	1																	353	323
Polena	26	18	ruthen			14	9	1																	56	56
Uklina	10	9	ruthen			5	4																		260	200
Szolyva város magyar	40	20	ruthen és magyar			30	14	1																	720	545
N. Bisztra	27	15	ruthen			14	10	1																	201	171
Sztrojna	30	21	ruthen			25	15																		234	222
Csermik	5	3	ruthen			5	3	1																	54	54
Brusnyabel	6	4	ruthen			6	4																		50	50
Szuszko	17	20	ruthen			9	10	1																	190	170
Jobbovicza	20	18	ruthen			12	10																		291	283
Pászika	50	28	ruthen			20	19	1																	389	368
Hársfalva	62	50	ruthen			32	29	1																	610	460
Szászoka	30	25	ruthen			30	25	1																	262	198
Osszeg:	675	520				379	302																		7677	6593
	1195					681	18																			

Lehotzky Tivadar
főszbíróSzolyva 863 Junius 18^{am}

1862-ik 90753-ik számhoz

EE

22. sz. táblázat

Beregh Vármegye _____ járásában létező evangél. helyéhitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tankeleles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiuk			
			A munkácsi járás szolvai szakaszában evangél. helyéhitvallásúknak nyilvános néptanodájuk nincs.																								

Kelt Szolván, 1863. június 12.

Lehoczky Tivadar
főszbíró

1862-ik 90753-ik számhoz **E.E** **23. sz. táblázat**
Beregh Vármegye _____ **járásában létező evang. helvéthitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1867/3 tanévben.**

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főlelemi tanoda						Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában	fiúk leányok	a lakosok összes száma	ezek közti görög katólikusok száma	Eszrevétel
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi-vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	osztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzédei finövendékek száma				
A munkácsi járás szolványi szakaszában evang. helvéthitvallásúaknak nyilvános néptanodájuk nincs.																						

Kelt Szolván, 1863. június 12.

Lehoczky Tivadar
főszolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz **GG** **24. sz. táblázat**
Beregh Vármegye _____ **járásában létező engedélyezett magán néptanodák létszáma 1867/3 tanévben.**

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főlelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában	fiúk leányok	a lakosok összes száma	ezek közti görög katólikusok száma	Eszrevétel
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi-vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	osztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzédei finövendékek száma	tanítóképzédei finövendékek	fitanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma				
A munkácsi járás szolványi szakaszában egyáltalában engedélyezett magán néptanodák nem léteznek																										

Kelt Szolván, 1863. június 12.

Lehoczky Tivadar
főszbíró

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

25. sz. táblázat

Bereg Vármegye Munkácsi járásában létező görög katolikus nyitános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

Neptanodával bíró város Vagy helység neve	6-12 éves tankötelek		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel																										
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzedei finővendékek száma	tanítóképzedei nőnővendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				leányok																									
Dubina	15	17	orosz	nincs	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	12	175	168																									
Dunkófalva	18	19	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	15	207	175	*																								
Frigyestálva						Vegyes vallástak iskolája																																															
Igalinez	16	15	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	8	263	238																								
Kölcseén	17	20	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	10	400	359																								
Koczkaszállás	12	17	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	180	163																								
Oroszveg és Klstromalja	38	46	orosz	magyar	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	14	1003	675																								
Podhering	23	27	orosz	magyar és német	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	14	718	544																								
A. Hraboniceza	12	14	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	7	287	236																								
A. Vizmice	13	15	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	203	178																										
F. Vizmice	28	27	orosz	magyar	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	13	621	566	**																							
Új-Klencöz						Evangélikus ágost. hitvallástak iskolája																																															
Selesztó	16	17	orosz	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	14	480	417																							
Szemmiklós	35	36	orosz	magyar	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22	21	923	712	*																						
Vámpalánka	243	270				*** iskolája																																															
	513																																																				

* AA tabellában ki van mutatva

** DD tabellában ki van mutatva

Kelt Munkács Junius 14us 863.Gombos Pál
főszbiró

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

28. sz. táblázat

Bereg Vármegye Munkácsi járásában létező görög katolikus nyitvános néptanodák létszáma 1862³ tanévben.

Munkács	Néptanodával bíró város vagy helység neve		fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónók száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónók száma	segédtanítónók száma	fiúk	leányok	a lakosok összes száma	ezek között az evangel. helvéthitvalásnak száma	Észrevétel
	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában																												
	120	89						1	76	64	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51	-	7542	1802	
	209					Orosz és német																								

Kelt Munkácson Június 13^{án} 863

Merenyi János
város bírāja
Oláh Samu
jegyző

1862-ik 90753-ik számhoz

DD.

29. sz. táblázat

Beregh vármegye Munkács városában létező evang. ágostai hitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1867³ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evangél. ágostai hitvallásnak száma	Eszrevétel
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelvé	más nyelvé mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatnokok száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelvé	más nyelvé mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	tanítók száma	tanítónők száma	nőtanulók száma	tanítóképzedei főnövendékek száma	tanítóképzedei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok							
Munkács	7542	86				

Kelt Munkácson Június 13^{án} 863Merényi János
város bírásaOláh Samu
jegyző

1862-ik-90753-ik számhoz

EE.

30. sz. táblázat

Beregh vármegye Munkács városában létező evang. helvéthivallású nyilvános néptanodák létszáma 1862/3. tanévben.

Munkács	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között a görög katolikus száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk			
	95	56	magyar	német	-	1	51	40	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	-	7542	1498	
	151						91		2																		

Kelt Munkácson Június 13^{án} 863Merényi János
város bírójájaOláh Samu
jegyző

31. sz. táblázat

GG

1862-ik 90753-ik számhoz

Beregh Vármegye _____ járásában létező engedélyezett magán néptanodák létszáma 1867/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Eszrevételei
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzései főnövendékek száma	tanítóképzései önönvendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	lányok						
Munkács ----- Nem léteznek -----																															

Kelt Munkács Június 13^{ad} 863.Merényi János
város bírjaOláh Samu
jegyző

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

32. sz. táblázat

Bereg vármegye Tiszaháti járás Főszolgabírói Szakaszában létező görög katolikus nyitvános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában											Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda											Vasárnapi vagy ismétlő iskolában			
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok	a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel
Beregszász	14	15	magyar	orosz	V	=	14	15	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	15	=	4105	420	*
Csoma	18	19	magyar	orosz	V	-	18	19	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	297	280	**	
	37								1																			

* a beregszászi Gkath. népiskolához tartoznak – Bucsú–Ardó – Surány – Muzsaj – Gháti gyerekek
 ** a Csomaihoz pedig: Gecse, Macsola, Borsova, Badaló

Beregszász Junius 15^{ed} 1863.Demeter Emánuel
főszolgabíró

Bereg vármegye Tiszaháti járás főszolgabírói szakaszban létező evang. helvéthitvallású nyilvános néptanodák létszáma 1867/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában							Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evangél. helvéthitvallásnak száma	Eszrevétel				
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelvt mint tantárgy	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	tanítók száma	tanítónők száma	altanítók száma	tőtanítók száma	tanítóképzedel növendékek	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzedel főnövendékek száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma				fiúk	leányok		
Búcsú	7	6	magyar	nincs	-	-	15	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	291	136	*	
Asztály	19	17	-/-	-/-	-	-	32	26	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	344	284	*	
Sutány	9	11	-/-	-/-	-	-	16	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	464	155		
Macsola	12	9	-/-	-/-	-	-	5	14	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	356	220		
Gecse	6	4	-/-	-/-	-	-	19	22	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	276	188		
Hálábor	18	17	-/-	-/-	-	-	28	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	374	344		
Borzsova	32	17	-/-	-/-	-	-	10	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	548	415		
Vári	116	117	-/-	-/-	-	-	22	17	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2161	1973		
Márok és Márokpapi	38	23	-/-	-/-	-	-	34	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	953	474		
Badaló	31	29	-/-	-/-	-	-	30	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	893	758		
Tarpa	187	174	-/-	-/-	-	-	12	10	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2406	2317		
Csefalva	14	17	-/-	-/-	-	-	19	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500	350		
Beregszász	159	146	-/-	-/-	-	-	21	20	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4109	2097		
Összesen:	489	441					263	227																				
		930					490	16																				

* = Lelkész egyszersmind tanító

Kelt Beregszász Junius 15^{én}1863.Demeter Emanuel
főszbíró

1862-ik 90753-ik számhoz

Bereg Vármegye _____ járásában létező görög katolikus nyihános néptanodák létszáma 1862³ tanévben.

BB

34. sz. táblázat

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában	a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma				

Nincsenek

Kelt N. Lónyán Julius hó 10^{án} 1863Zlathényi Gyula
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

Bereg Vármegye _____ járásában engedélyezett magán néptanodák létszáma 1862³ tanévben.

GG

35. sz. táblázat

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában	a lakosok összes száma	ezek közt görög katolikusok száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma				

Az egész járásban nem találattam magán tanodák

Kelt N. Lónyán Julius hó 10^{án} 1863Zlathényi Gyula
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

EE

36. sz. táblázat

Beregh Vármegye _____jársában létező evang. ágostai hitvallásu nyilvános néptanodák létszáma 186^{2/3}, tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles	Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma		ezek közt görög katolikusok száma		Eszrevétel	
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy egyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	realosztálybeli tanulók száma	tanítóképzetdei főnövendékek száma	tanítóképzetdei növendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok								
Nem léteznek																																	

Kelt N. Lónyán Julius hó 10^{án} 1863Zlathényi Gyula
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

E.E.

37. sz. táblázat

Bereg vármegye

járás

létező evang. helvéthivallásu nyilvános néptanodák létszáma 1867/3. tanévben.

Néptanodával bíró város VAGY helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában						Négy vagy legalább három tantennel bíró megy vagy legálább három tantennel bíró megy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evang. helvéthivallásnak száma	Észrevétel						
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nótanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nótanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek száma	főtanítók száma				altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok	
K. Lónya	27	14	magyar	nincs	-	18	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	426	425		
N. Lónya	39	36	-/-	-/-	-	10	28	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	759	723		
Mátvusz	8	10	-/-	-/-	-	6	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	178	177		
T. Kerecsény	29	36	-/-	-/-	-	12	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	844	804		
T. Adony	36	21	-/-	-/-	-	20	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	460	446		
T. Vid	28	23	-/-	-/-	-	14	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	419	355		
T. Szalka	30	29	-/-	-/-	-	19	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	589	504		
V. Ánya	31	36	-/-	-/-	-	17	19	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	709	637		
Barabás	48	60	-/-	-/-	-	32	44	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	975	835		
M. Papi	32	44	-/-	-/-	-	21	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	668	648		
Sorn	30	32	-/-	-/-	-	16	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	709	647		
Heven	21	32	-/-	-/-	-	10	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	480	462		
Harangláb	17	16	-/-	-/-	-	8	9	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	233	228		
Bótrágy	35	40	-/-	-/-	-	20	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	742	685		
Bátyu	22	27	-/-	-/-	-	16	15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	515	481		
	433	456				239	251																			8057			
	889					490	251	15																					

V e g y e s

Kelt N. Lónyán Julius hó 10^{án} 1863Zlatthyényi Gyula
szolgabíró

1862-ik 90753-ik számhoz

BB

38. sz. táblázat

Bereg vármegye Tiszaháti járás (III Szolgabírói Szakaszában) létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek közti görög katolikusok száma	Eszrevétel		
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési főnövendékek száma	tanítóképzési főnövendékek	fiatanulók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk				lányok	
Homok	35	31	orosz és magyar	nincs	vegyes	35	31	1	308	271	*
	66							1																					

*megjegyzendő hogy a Devai görög catholikusok közül a Homoki iskolába jár 13 fiú és 13 leány

Hethey István
szolgabíró

1862-ik-90753-ik számhoz

D. és E.

39. sz. táblázat

Bereg vármegye Tiszaháti járás III. szolgabírói szakaszban létező reform. hitvallásu nyilvános néptanodák létszáma 1862/3. tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában							Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismételő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között az evang. helvéthitalásnak száma	Észrevétel				
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma				tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk	leányok
Déda	15	16	<i>magyar</i>	<i>nincs</i>	2	-	15	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	700	422	
Gulács	32	26	-/-	-/-	2	-	32	26	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	852	807	
Hete	16	16	-/-	-/-	2	-	16	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	389	347	
Fejtőse	5	14	-/-	-/-	2	-	5	14	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	246	222	
Csatorna	19	20	-/-	-/-	2	-	19	22	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	571	494	
Tákos	28	32	-/-	-/-	2	-	28	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	372	344	
Ugotnya	12	13	-/-	-/-	2	-	10	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	530	380	
Gergelyi	28	22	-/-	-/-	2	-	22	17	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	371	284	
V. Nantiény	35	30	-/-	-/-	2	-	34	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	763	491	
Lánd	37	28	-/-	-/-	2	-	30	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	697	618	
Tivadár	12	13	-/-	-/-	2	-	12	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	257	231	
Daróc	23	18	-/-	-/-	2	-	19	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	690	345	
Gelenyes	22	24	-/-	-/-	2	-	21	20	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	482	433	
Összesen:	284	272					263	227	13																	6920	5412	
	556						490		13																			

Kelt Beregszász 1863. Junius 24^{én}

Hethey István
szolgabíró
Maizlik Antal
m. szem. Esküdt

1862-ik 90753-ik számhoz

GG

40. sz. táblázat

Bereg Vármegye Tiszaháti járás III^{ak} Szabirói Szakaszában létező engedélyezett magán néptanodák létszáma 1862/3 tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda												Vasárnapi vagy ismétlődő iskolában		a lakosok összes száma		ezek közt görög katólikusok száma		Eszrevétel
	fiúk száma	lányok száma	oktatási nyelv	Más országos nyelv	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatnokok száma	nőtanulók száma	tanítók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	fiatnokok száma	leányosztályok száma	fosztályok száma	tanítók száma	leányosztályok száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzései főnövendékek	tanítóképzései nőnövendékek	fiótanítók száma	altanítók száma	tanítók száma	segédtanítók száma	fiúk	leányok							
Ezen szolgabírói szakaszban engedélyezett magán néptanodák nem léteznek																																	

Kelt Beregszász 1863 Junius 24^{ak}szolgabíró úr helyett
Maizlik Antal
m. szem. esküdt

1862-ik-90753-ik számhoz

BB.

41. sz. táblázat

Beregh vármegye Tiszaháti járásában létező görög katolikus nyilvános néptanodák létszáma 1867₃ tanévben.

Szab.: Beregszászváros	Néptanodával bíró város vagy helység neve		Az alsó elemi tanodában										Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda										Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között a görög katolikus száma	Észrevétel
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fitanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fitanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképezdei finövendékek száma	tanítóképezdei nőövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma	segédtanítónők száma	fiúk			
25	17	magyar	orosz	Vegyes	-	25	17	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-	4460	317	*

*Ezek egy állatjában magyar nyelven beszélnek

Kelt Beregszász 863 Julius 14^{ed}Jandrasics Antal
város fő bírásaBeregszász város pecsétje
felirati pecsétlenyomatErdősy János
főjegyző

1862-ik 90753-ik számhoz

EE.

42. sz. táblázat

Beregh vármegye Tiszaháti járás Beregszász városában létező evang. helvéthivallású nyilvános néptanodák létszáma 1862³/ tanévben.

Néptanodával bíró város vagy helység neve	6-12 éves tanköteles		Az alsó elemi tanodában												Négy vagy legalább három tanteremmel bíró négy osztályú főelemi tanoda						Vasárnapi vagy ismétlő iskolában		a lakosok összes száma	ezek között a görög katolikus száma	Eszrevétel			
	fiúk száma	lányok száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fi- vagy vegyes osztályok száma	külön leányosztály	fiatanulók száma	nőtanulók száma	tanítók száma	tanítónők száma	az oktatási nyelv	más nyelv mint tantárgy	fiosztályok száma	leányosztályok száma	fiatanulók száma	nőtanulók száma	reálosztálybeli tanulók száma	tanítóképzési főnövendékek száma	tanítóképzési főnövendékek	főtanítók száma	altanítók száma	tanítónők száma				segédtanítónők száma	fiúk	lányok
Szab: Beregszászváros	154	116	magyar	.	2	2	154	116	4	58	.	4460	2086	
	270																											

Kelt Beregszász 863 Julius 14^{én}Jandracics Antal
város fő bírājaBeregszász város pecsétje
feliratú pecsétlenyomatErdős János
főjegyző

862^{ik} 90753. számhoz

III.

43. sz. táblázat

Beregh vármegye területre: 67³⁸³ 1200 négyezőgöl mérföld, őshonos lakosainak száma: 117,543, ezek között római katolikus: 6729, görögkatolikus: 67,230, görög nem egyesült: _____, evang. ágostai hitvallásu: 302, evang. helvét hitvallásu: 38,106, izraelita: 5176 az 1862/3 tanévben.

Hitvallás	A vármegye területén lévő magán és nyilvános tanodák száma	Négyosztályos főelemi vagy polgári tanoda	Tanítók és tanítónők száma a vallástanítók nélkül	A tanköteles fiók és lányok száma	Az iskolába járók száma	100 tanköteles közül hány jár iskolába	Hány tanuló esik általában egy tanodára	Hány tanuló esik egy tanítóra	Hány lakosra esik egy néptanoda	Hány néptanoda esik 1 m ² mérföldre	Hány településen nincs iskola	Észrevétel p
Római katolikus	17	1	23	1050	900	78	53	39	395	4 m ² mérföldre 1 tanoda		
Görög katolikus	145	•	148	7846	5900	75	41	40	464	2		
Görög nem egyesült	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Evangélikus ágostai hitvallású	1	1	41	40	-	-	-	-	302	-		
Evangélikus helvét hitvallású	75	-	81	4437	3450	78	46	42	508	1		
Izraelita	26	-	28	850	400	47	15	14	199	2,5 m ² mérföldre 1 tanoda		
Főösszeg:	264	2	281	14 324	10 690	74	40	38	445	4	17	

a 17 tanoda nélkülos községek csak olyanok, melyek igen csekély népszámmal bírván, egy tanodát fönntartani nem képesek. -

Kelt Beregszász 1863 július hó 18^{án}

Uszkay György
első alispán

KTÁL 10. fond. 4. opisz. 580. ügyirat. 13-59. lapok

IBOLYA SZAMBOROVSKYNÉ NAGY

**On the Non-Catholic Schools of Bereg County
in the Times Prior to Lehoczky's Monograph***(A comprehensive denominational school survey data
carried out in the 1862–63 school years in Bereg County)*

It is already commonplace, that the presentation of our region's past based on authoritative sources lacks research regarding Subcarpathia. This land – “A cauldron trapped amid huge mountains” in the words of Vilmos Kovács – is our homeland as well as our smaller home which belonged to four different states in the 20th century and where empires replaced each other within a generation. These changes also meant a turning point in the individual and community life of the indigenous population of the area causing a very slowly healing deep trauma. Besides they brought about broken lives as well as atrophied and destroyed settlements. The new owners of the land made attempts to retroactively rewrite its history according to their own truth. This is why it is so important to bring to the light the real data of the documents hidden in the dusty archives.

In the following source publication the statistical summaries of file 580, description 4, fund 10 of the Beregszász Branch of the Transcarpathian Regional State Archives are presented. The source contains data on the public denominational school, the number of its students and teachers as well as their gender distribution of each settlement in the former Bereg County. In addition apart from numerical data on children of compulsory schooling aged between 6 to 12 it presents data on the population of settlements and their denominational distribution.

VÁRADI NATÁLIA

A tököli kormánydelegáció kíséretére vonatkozó KGB-dokumentumok Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Levéltárából*

Az 1956-os forradalom történetének kutatása, valós tényeinek bemutatása és a forradalmárok nevének ismertetése a XXI. század történészeinek erkölcsi és szakmai kötelessége.

Kárpátalja az 1956-os forradalom idején jelentős szerepet töltött be, hiszen Magyarországgal határos vidék lévén színterévé vált a deportálásoknak, kihallgatásoknak, meghurcoltatásoknak, a katonai és politikai műveletek irányításának.

A forradalom ideje alatt Magyarországról a Szovjetunióba deportáltakra vonatkozó dokumentumcsomag Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Levéltárában található, ami 22 kötetből áll és több ezer oldalt tesz ki.

A dokumentumok részét képezik a tököli kormánydelegációval kapcsolatos iratok.¹ Jelen tanulmány a rájuk vonatkozó dokumentumokból ad közre 13 darab, eredetileg orosz nyelven keletkezett forrást magyar nyelvű fordításban, amik főként kihallgatási jegyzőkönyvek.

Nagy Imre 1956. november 2-án honvédelmi miniszterré nevezte ki Maléter Pált. Ugyanezen a napon a kormány kinevezte annak a delegációnak a tagjait, amely másnap megkezdte a tárgyalásokat a szovjet féllel a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról. A magyar küldöttség vezetője Erdei Ferenc miniszterelnök-helyettes volt, tagjai pedig mind katonák: Maléter Pál vezérőrnagy, Kovács István vezérőrnagy és Szűcs Miklós ezredes. Mindannyian hittek a szovjetek kivonulási ígéretében, november 3-án ennek reményében mentek tárgyalni a tököli szovjet főparancsnokságra.

* A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

¹ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Levéltára (UÁHL) Fond 43. Opisz 1. No. 1.; No. 14.; No. 15.; No. 21. 1956.

A magyar–szovjet tárgyalások a Parlamentben már november 3-án délben megkezdődtek. Előtte a szovjet tárgyalóküldöttség a Szovjet Nagykövetségre ment, ahol megkapták az utolsó utasításokat. A háromtagú küldöttségnek – amelynek Malinyin hadseregtábornokon kívül tagja volt Fedor Sztepcsenko altábornagy, politikai főcsoportfőnök-helyettese, valamint Mihail Scselbanyin vezérőrnagy, a székesfehérvári Különleges Hadtest törzsfőnökhelyettese – Andropov adta meg a végső „eligazítást”.²

A felek többek között a csapatok kivonásának menetrendjéről, a szovjet emlékművek megóvásáról, a szovjet csapatok búcsúztatásának külsőségeiről tárgyaltak, majd abban állapodtak meg, hogy este 10 órakor a tököli szovjet bázison folytatják a megbeszéléseket. Végezetül Maléter Pál bejelentette, hogy a magyar nép ragaszkodik a teljes függetlenséghez és a semlegességhez.³

A tárgyalás tehát 22 órakor folytatódott a szovjet küldöttséggel, amit Malinyin tábornok vezetett, azonban hamarosan megjelent a szovjet állambiztonsági szolgálat főnöke, a KGB alelnöke, Szerov hadseregtábornok és letartóztatta a magyar küldöttség tagjait.⁴ Köztük a magyar hadsereg három vezetőjét: Maléter Pál honvédelmi minisztert, Kovács István vezérkari főnököt és Szücs Miklós hadműveleti csoportfőnököt. Tolmácsként Vitalij Ivanovics Fomin⁵ vett részt a tárgyalásokon, akit november 2-án Malinyin nevezett ki tolmácsnak. Rajta kívül Siskin is jelen volt tolmácsként.⁶

A letartóztatás időpontjában a KGB-főnökkel volt a tárgyalóteremben Piros László volt belügyminiszter és Rajnai Sándor alezredes. Szücs Miklós ezredest együttműködésre kérték, és feladatuk kapta, hogy Budapest katonai térképén rajzolja be a felkelők bázisát. Így a november 4-ei hajnali támadás a forradalom leverésére célirányosan indult meg.⁷

² Kő András: *Tököl 1956*. Kiadja Tököl Város Képviselő-Testülete, 2008. 33. (a továbbiakban: Kő 2008)

³ HORVÁTH Miklós: *Maléter Pál*. H and T Kiadó, Budapest, 2002. 138. (a továbbiakban: HORVÁTH 2002)

⁴ Kő András–NAGY J. Lampert: *Tököl*. Publica Rt., Győr, 1992. 174.

⁵ Székesfehérváron a különleges hadtest politikai osztályának főinstruktor, szovjet különleges hadtest politikai osztályának munkatársa, majd a Déli Hadseregcsoport politikai csoportfőnökségének tagja, aki 1960-ban tért vissza a Szovjetunióba.

⁶ Kő 2008. 33.

⁷ ORBÁN Éva: *Amit '56-ról mindenkinek tudnia kell*. Budapest, Technika Alapítvány–Összmagyar Testület Kiadó, 2006. 83.

A letartóztatást követően V. Fomin Maléter nevében táviratot fogalmazott a Honvédelmi Minisztériumnak, amiben az állt, hogy a tárgyalások elhúzódtak, s minden rendben zajlik. Ugyanakkor azt is tartalmazta a távirat, hogy a szovjet csapatokra ne nyissanak tüzet a magyar alakulatok.⁸

Szücs Miklóst Erdei Ferencsel, Maléter Pált Kovács Istvánnal csukták közös zárkába.⁹ Majd a foglyokat Budapestre a Gyorskocsi utcába vitték, ahol különválasztották őket. Megkezdődtek a kihallgatások.¹⁰

Maléter Pál a tököli tárgyalásokról szabad emberként már nem távozhatott. A szovjetek 1957 januárjában adták át a magyar belügyi szerveknek, majd a Nagy Imre és társai elleni per vádlottjaként 1958 júniusában halálra ítélték és kivégezték. A tököli küldöttség másik két vezetőtagja – Kovács István vezérőrnagy és Szücs Miklós ezredes – megélte a rendszerváltozást.

A tököli reptéren letartóztatott tárgyaló delegáció kísérőszemélyzetét Grigorij Szokolov altábornagy őrizete alatt a szovjet városparancsnokság fogdáiba helyezték el. November 3–9. között valószínűleg Tökölön tartották fogva a delegáció kísérőit, majd Szmirnov ezredes vezetésével repülőgépen az USZSZK Belügyminisztériuma 1. számú ungvári börtönébe szállították, ahol a többi deportálttól különzárva tartották őket (lásd! 1. táblázat). Többszöri kihallgatásukat követően a delegáció kísérőszemélyzetét visszaszállították Magyarországra, s átadták őket a magyar hatóságoknak további kivizsgálást, nyomozást rendelve el ellenük.

Az ÁVH is aktívan részt vett a letartóztatásokban, kihallgatásokban, bár nevük a dokumentumokban nem szerepel, de több fogoly kihallgatási jegyzőkönyvből megtudhatjuk, hogy őket civil ruhás magyarok tartóztatták le és adták át a szovjeteknek. Talán ezzel magyarázható, hogy a források egy részében a felvett adatok között – a magyar személyazonosítási szabályoknak megfelelően – az édesanya neve szerepel, és nem az apai név, mint ahogy az a szovjet gyakorlatban szokásos volt, és mint ahogy az a többi deportáltak listáján megfigyelhető.¹¹ Kovács István visszaemlékezéséből is kiderül, hogy Tökölön körülbelül 150–200 ÁVO-s is tartózkodott.¹²

A tököli tárgyalódelegáció kíséretére vonatkozó dokumentumok nem egy dossziéba kerültek, mivel az Állambiztonsági Hivatal Levéltárának iratanyaga rendezetlen, a dokumentumok nagyobb része kézzel írott és

⁸ *Magyar Honvéd*, 1990. 34. szám, 22–23.

⁹ Szücs Miklós: *Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál*. Szabad Tér kiadó, 1989. 125.

¹⁰ HORVÁTH 2002. 151.

¹¹ UÁHL, Fond. 43. Opisz. 1. No. 15. 1956. 19–20.

¹² Kő 2008. 39.

nehezen olvasható. Előfordul, hogy egyugyanazon személy iratanyaga több különböző dossziében is megtalálható.

Jelen tanulmányban a tököli tárgyalódelegáció kíséretére vonatkozó iratanyagból a Fond 1. Opisz 1. No 1. dokumentumcsomagból teszek közé válogatást, melynek címe: *A Budapestre küldött magyar állampolgárokkal kapcsolatos anyagok.*

1. táblázat. A tököli kormánydelegáció kíséretének Ungvárra szállított tagjai¹³

N ^o	Vezetéknév, keresztnév	Szüle- tési év	Anyja neve	Születési hely	Beosztás
1.	Mecséri János ezredes	1920	Moar Erzsébet	Győr	7-es számú gépesített hadosztály parancsnoka
2.	Hersiczky Lajos ezredes	1920	Fodor Róza	Kisbér	Közlekedési Minisztéri- um főosztályvezetőjének helyettese
3.	Garai Sándor ezredes	1913	Svarcz Teréz	Budapest	a Honvédelmi Miniszté- rium üzemanyag osztá- lyának vezetője
4.	Kriszten Andor száza- dos	1920	Bauman Klára	Vámfalu	a Honvédelmi Miniszté- rium főtörzsének tisztje
5.	Hurai Rudolf százados	1925	Hurai Albina	Tokod	a 7-es számú gépesített hadosztály politikai rész- legének helyettes veze- tője
6.	Zs. Szabó László	1931	Hajdár Rozália	Békés- csaba	a váci híradós ezred test- nevelője
7.	Réti Zoltán hadnagy	1906	Sentely Margit	Budapest	az Állambiztonsági Mi- nisztérium gépkocsive- zetője
8.	Tót Imre had- nagy	1930	Horvát Teréz	Szenttál	az aszódi gépesített ezred rajparancsnoka
9.	Fazekas Bá- lint hadnagy	1929	Bonis Piroska	Papta- mási	az aszódi gépesített ezred rajparancsnoka

¹³ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 15., 1956. 19–20.

Az 1. sz. táblázat folytatása					
№	Vezetéknév, keresztnev	Szüle- tési év	Anyja neve	Születési hely	Beosztás
10.	Simon Ferenc hadnagy	1934	Sasvári Irén	Budapest	a kiskunfélegyházi 27.számú lövészadosz- tály javítóműhelyének parancsnoka
11.	Cseh László alhadnagy	1929	Kocsis Margit	Salgótar- ján	a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola hír- adós hallgatója
12.	Dr. Szücs Sándor	1913	Páci Esz- ter	Budapest	a Minisztertanács Titkár- ságának tisztviselője
13.	idősebb Dr. Barcsa Zoltán	1903	Baranyi Ilona	Debrecen	a Parlament Gyorsíró Osztályának vezetője
14.	ifjabb Barcsa Zoltán	1936	Izso Ilona	Budapest	az MTI fotóriportere
15.	Német József honvéd	1934	Nonnus Rozália	Budapest	a 1226/3 egység, építőez- red közlegénye
16.	Nik József honvéd	1935	Volk Ka- talin	Pilis-vö- rösvár	Altiszti iskola közlegé- nye
17.	Hargitai Gusztáv	1932	Istváni Ilona	Sátoralja- újhely	a Klement Gottvald gyár elektrotechnikusa
18.	Haszmán László	1929	Kozek Mária	Pomáz	a Honvédelmi Miniszté- rium garázsának gépkoc- sivezetője
19.	Fülöp Vilmos	1915	Fekete Terézia	Almo- szeleste	a Minisztertanács gará- zsának gépkocsivezetője
20.	Bodó Ferenc	1914	Ocskó Piroska	Kübek- háza	a Közlekedési Miniszté- rium garázsának gépkoc- sivezetője
21.	Orbán Lajos	1928	Balog Zsuzsanna	Budapest	a Minisztertanács gépkoc- sivezetője
22.	Tamás Kál- mán	1933	Turzó Margit	Újpest	a Minisztertanács gépkoc- sivezetője

1.

1956. november 29.

Mecséri János kihallgatási jegyzőkönyve¹⁴

A Szovjetunió Miniszteri Tanácsa Állambiztonsági Hivatala Kirovograd Megyei Nyomozó Osztályának nyomozója, Zsupanenko hadnagy az 1922-es születésű, Munkács, Bogomolca út 33. szám alatt élő Turjanica László, apja neve Ferenc, tolmács segítségével kihallgatta Mecséri Jánost, apja neve Mihály, aki 1920-ban született a magyarországi Győr városában, 7 osztályos iskolai végzettségű, illetve egy évet járt a Sztálin Katonai Akadémiára is, 1942–1946 között a Magyar Szociáldemokrata Párt tagja, 1946-tól pedig a Magyar Kommunista Párt tagja, nős, a 7. számú gépesített hadosztály parancsnoka, rangját tekintve a magyar hadsereg ezredese.

Turjanica L. F. tájékoztatást kapott arra vonatkozólag, hogy a helytelen tolmácsolás a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 89. cikkelye szerint kerül megítélésre.

Kérdés: Hol tartózkodott Ön 1956. október 23-ig?

Válasz: 1956. október 23-ig Esztergom városában éltem és a magyar hadsereg 7. számú gépesített hadosztályát parancsnokoltam.

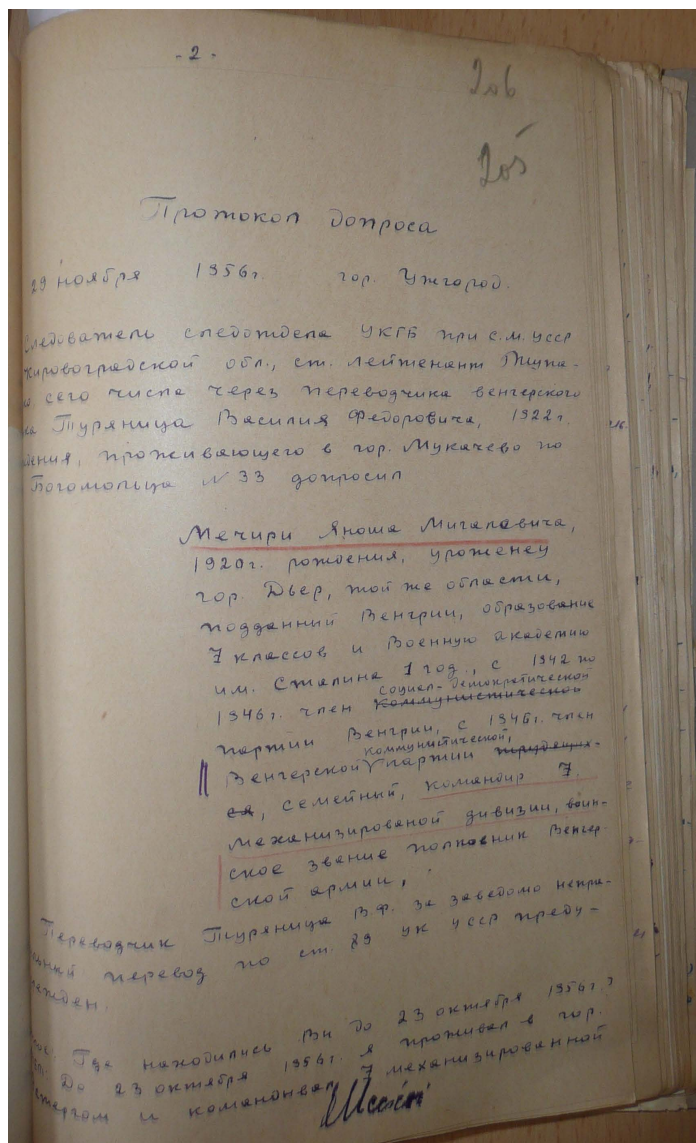
Kérdés: Mivel foglalkozott a 7. számú gépesített hadosztály 1956. október 23-án?

Válasz: Október 23-án az ebédet követően engem az ezred vezérkari főnöke, Kis Sándor őrnagy arról tájékoztatott, hogy Piliscsabára kell utaznom, ahol a 7. hadosztály 8. számú ezrede állomásozott, s hogy itt engem majd Hídvégi vezérőrnagy fog várni, aki a Magyar Hadsereg Katonapolitikai Osztályának a helyettes vezetője. Megérkezve a 8. számú ezredhez, Hídvégi arról tájékoztatott engem, hogy Budapesten a diákok demonstrációjára fog sor kerülni, s hogy a katonai alakulatoknak mindenképp meg kell gátolniuk a diákok részéről kibontakozó rendbontásokat. Hídvégi vezérőrnagy tájékoztatott engem, hogy ha a telefonban a Budapest utasítást fogom kapni, akkor az azt jelenti, hogy a 7. hadosztály 8. és 15. számú gépesített ezredét, a demonstrálók oldaláról történő rendbontások megakadályozására, Budapestre kell vezényelni. Közép-európai idő szerint 18 óra körül a magyar

¹⁴ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 205–209.

hadsereg vezérkari főnöke, Tóth vezérőrnagy telefonon hívott engem, s azt a parancsot adta, hogy az ezredeket vezényeljem Budapestre. Én ezt végre is hajtottam. Tóth nem adott utasítást a többi ezred Budapestre való vezényléséhez szükséges készülségre. Október 24-én 3–4 óra körül a 8. számú ezred katonái visszatértek Budapestről, én ekkor tudtam meg, hogy őket a budapesti lakosság lefegyverezte. Ez az ezred volt kiküldve a rádió épületének a védelmére. Október 24-én 22–23 óra körül én Tóth vezérőrnagy utasításának megfelelően Budapestre küldtem egy tank- és két gépesített ezredet. A 6. számú gépesített ezred védte a hadügyminisztérium épületét, a 33. számú ezred pedig a Belügyminisztérium épületét, illetve a Sztálin- és Margit-hidat, valamint a Tinódi út alatti arzenált. Október 23-26. között én parancsnokoltam a hadosztály azon alegységeit, melyek harcokat folytattak a felkelőkkel szemben. Az általam irányított egységek közvetlenül a Hadügyminisztériumnak voltak alárendelve. Október 26-án reggel én Esztergomba utaztam, ahol a hadosztály egy ezrede és egy zászlóalja állomásozott. Az oda való utazásomat az indokolta, hogy a hadosztály vezérkari főnöke telefonon arról tájékoztatott engem, hogy az ezrednek fegyverekre és erősítésre van szüksége. Az én utasításomra a lövészezred, igaz nem a teljes, Piliscsabára lett áthelyezve, hogy a fegyverraktárt és Budapest–Bécs útvonalat őrizze. Én október 29-ig Esztergom városában maradtam. Október 29-én a budapesti Hadügyminisztériumba hívtak, ahol Gézi vezérőrnagy arról számolt be nekem, hogy a hadsereg átállt a forradalom oldalára, viszont a további lépésekkel kapcsolatban a parancsnokságtól és a Hadügyminisztériumtól nem kaptam semmiféle utasítást. Az egyik tisztől megtudtam, hogy az átállókat Maléter irányítja, én elmentem hozzá, ahol ő azt a magyarázatot adta, hogy ők egy független magyar államért harcolnak, s ezért én is úgy döntöttem, hogy átállok hozzájuk. Október 30-án én a 8. számú ezred kizárása végett összehívtam a Mátyás laktanya minden ezredét és hadosztályát. Október 30-án a vezérkar parancsnokának az utasítására október 31-én a 7. számú hadosztályt Budára helyeztem át, hogy az ott járőrszolgálatot teljesítsen. Ezenkívül november 1–3. között 10 tankkal és lövészekkel őriztük a parlamentet, ezzel biztosítva a Nagy Imre kormány akadálymentes működését. Az erre vonatkozó utasításokat én Maléertől kaptam, aki időközben Magyarország hadügyminisztere lett. A hadosztály fennmaradó része járőrszolgálatot teljesített Budán, valamint harcot folytattak a Dudás által vezetett csoport ellen, amely megtámadta a Külügyminisztérium épületét. November 3-án délig én biztosítottam a szovjet küldöttség védelmét, amely megbeszéléseket folytatott a magyar delegációval. November 3-án

este ugyancsak én biztosítottam a magyar delegációval tárgyaló szovjet küldöttség védelmét a Tököli reptéren, ahol engem később őrizetbe is vettek. Amikor engem letartóztattak, akkor a szovjet hadsereg ezredese azt mondta, hogy a szovjet csapatok 20 percen át lőtték a lázadókra, s hogy én ekkor arra utasítottam a 7. számú hadosztályt, hogy ne nyissanak tüzet a szovjet csapatokra, amire én telefonon keresztül kaptam utasítást.

1. ábra. Mecséri János kihallgatási jegyzőkönyvének digitális fotómásolata (részlet)

Kérdés: Kiket ismer a magyarországi ellenforradalmi események résztvevői közül?

Válasz: A Kilián-laktanyát irányító Maléteren kívül én más lázadókat nem ismerek.

Kérdés: Ellenszegült-e a szovjeteknek a magyarországi lázadások idején?

Válasz: Nem, nem szálltam velük szembe.

Kérdés: Kik készítették elő a magyarországi ellenforradalmi eseményeket?

Válasz: Azt, hogy ki vagy kik készítették elő a magyarországi ellenforradalmi eseményeket, én nem tudom, de amikor mi a parlamentet őriztük, akkor én láttam olyan tisztet és altisztet, akik a Horthy-féle formát viselték, de hogy kik voltak ezek a személyek, azt nem tudom.

A kihallgatási jegyzőkönyvet nekem magyar nyelven felolvasták, az abban leírtak helyesen lettek rögzítve.

Mecséri János [s.k.]

Az Állambiztonsági Hivatal nyomozója Zsupanenko [s.k.] főhadnagy

2.

1956. december 31.

Igazolás Garai Sándor letartóztatotról¹⁵

Titkos

Garai Sándor 1913-ban született Budapesten. Magyar nemzetiségű. Magyar állampolgár. A Magyar Munkáspárt tagja 1945 óta. Középszintű végzettséggel bír. Munkás családból származik. Katona. A magyar néphadsereg kötelékében 1948 óta teljesít szolgálatot. Katonai rangja: ezredes. A Honvédelmi Minisztériumban dolgozott. Beosztása: a kenő- és üzemanyagosztály vezetője. Büntetlen előéletű. Letartóztatásáig a Budapest VII. kerületi, Lenin-lakástömbjének 25. számú háznak, 27. lakásában élt.

A kikérdezése során Garai azt állította, hogy a szovjet csapatok ez év novemberében tartóztatták le, a Tököli reptéren, ahová egy kormányiparlamenti csoport egyik tagjaként érkezett, amit Nagy Imre hozott létre, a

¹⁵ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 239–240.

szovjet alakulatok vezérkarával történő tárgyalások céljából. Fegyvere nem volt.

Az említett parlamenti csoportot november 2-án hozták létre. A csoport tagjai: Erdei Ferenc, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökhelyettese (a csoport vezetője), Maléter Pál, vezérőrnagy, hadügyminiszter, Kovács István, vezérőrnagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, Szücs ezredes, a Hadügyminisztérium képviselője. Garai ezen csoporthoz nem tartozott.

November 3-án Garai utasítást kapott Kovács István vezérőrnagytól, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökétől, hogy gyűjtse be, majd pedig a nap végéig ismertesse a katonai, valamint a népgazdasági objektumok raktáraiban található kenő- és üzemanyag mennyiségére vonatkozó adatokat. Az adatok összegzése után Garai elindult a parlament épületébe Kovács Istvánhoz, hogy ismertesse azokat. Az információk ismertetése után Kovács felajánlotta, hogy üljön be egy gépkocsiba és tartson velük. A parlament épülete előtt álló kocsikba beszálltak: Maléter Pál, Erdei Ferenc, Szücs ezredes és mások, ezt követően mindannyian elindultak a Tököli reptérre (18 km Budapesttől), ahol a szovjet parancsnokság képviselői tartózkodtak.

Az említett reptérre a parlamenti csoporttal együtt érkezett Hersiczky Lajos ezredes, a MÁV Katonai Főosztály katonai részlegének a vezetője, Kriszten Andor, a magyar hadsereg századosa, az esztergomi No 7-es számú gépesített hadosztályának parancsnoka, Mecséri János ezredes, a Hadügyminiszter, Maléter Pál egyik szárnysegédje, egy hadnagy, akinek a nevét nem tudja és mások. Hogy összesen hány fő volt, nem tudja.

A parlamenti csoport és a szovjet katonai parancsnokság közötti tárgyalások ideje alatt ők a folyósón tartózkodtak, az előtt a szoba előtt, ahol a tárgyalások folytak. Itt tartóztatták le őket.

Semmilyen részt nem vett a tárgyalásokban és azt sem tudja, hogy milyen kérdésekről folyt a tárgyaláson a beszélgetés.

A reptérre való utazásban azért vett részt, mert birtokában voltak a kenő-és üzemanyag készletekre vonatkozó adatok, amelyekre esetlegesen szükség lehetett volna a tárgyalások során.

A Garai által adott válaszokat ellenőrizni kell.

Moroz [s.k.] nyomozó

3.

1956. november 29.

Kriszten Andor kihallgatási jegyzőkönyve¹⁶

Kriszten Andor, apja neve Andor, 1920-ban született a Szatmár megyei Vámfaluban, magyar nemzetiségű, munkáscsaládból származik, 1954-től a Magyar Munkáspárt tagja, középiskolai végzettségű, a magyar hadsereg századosa a Magyar Hadsereg Kommunikációs Osztályánál szolgál.

A kihallgatás 15 óra 45 perckor vette kezdetét

A kihallgatásra Gajdos magyar nyelvű tolmács közreműködésével került sor, akit tájékoztattak arról, hogy a helytelen tolmácsolás a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 89. cikkelye értelmében bűncselekménynek számít.

Kérdés: Hol és ki tartóztatta le?

Válasz: Engem 1956. november 3-ról 4-re virradó éjszaka a Budapest Csepel külvárosához tartozó Tökölön tartóztattak le a magyar képviselők, akik átadtak a szovjet parancsnokságnak.

Kérdés: Hogyan került Tökölre?

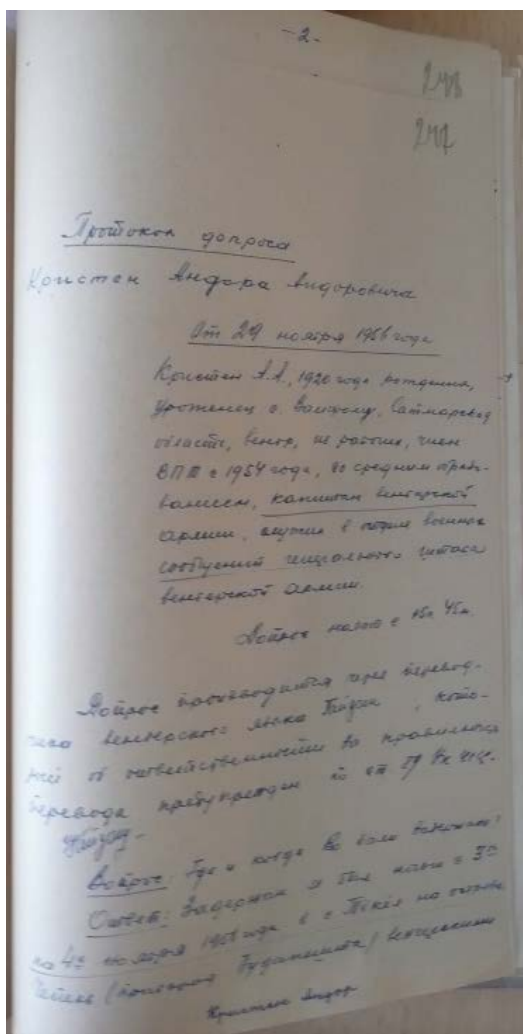
Válasz: November 3-án a magyar kormányzat képviselőinek és a szovjet katonai küldöttség találkozására került sor, amelyen a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kérdését vitatták meg. Mivel a találkozón nem kötöttek egyezséget, úgy határoztak, hogy a megbeszéléseket még aznap este Tökölön fogják folytatni.

A vezérkari főnök, Kovács István vezérőrnagy parancsa alapján én Garai és Hersiczky ezredesekkel, a magyar kormányzati delegáció szakértőjeként Tökölre utaztam. Nálam voltak az átkelőhelyekre és a magyarországi autóutakra vonatkozó anyagok és térképek. Mi nem vettünk részt a küldöttségek megbeszélésén, hanem a folyosón várakoztunk. A magyar kormányzati delegációt Erdei Ferenc, a Nagy Imre kormányzat miniszterelnök-helyettese vezette. A küldöttség tagjai voltak még: Maléter vezérőrnagy, Kovács István vezérőrnagy, Szücs Miklós ezredes. A megbeszélés ideje alatt egy szovjet tábornokokból és ezredesekből álló csapat érkezett meg, akik a magyar delegáció minden tagját, minket is beleértve, letartóztattak.

¹⁶ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 247–252.

Kérdés: Hol tartózkodott és mivel foglalkozott a magyarországi lázadások idején?

Válasz: 1956. október 23-án este én a riasztás miatt soron kívüli szolgálatban voltam. Még aznap este a szovjet katonákkal a Danubius gyárba mentem. Másnap Kovács István engem küldött el a szovjet csapatok hadosztályparancsnokához, Abaturov vezérőrnagyhoz, akivel én Kecskemétre utaztam, ahol ő a Romániából érkező csapatokkal találkozott, s még egy sor más feladatot is elvégzett. Abaturov vezérőrnaggyal október 30-án érkezünk vissza Budapestre, én a Hadügyminisztériumba mentem.

2. ábra. Kriszten Andor kihallgatási jegyzőkönyvének digitális fotómásolata (részlet)

Október 30. és november 3. között a Hadügyminisztériumban tartózkodtam, ahol lényegében semmit sem csináltam, ugyanis mi nem tudtunk kapcsolatba lépni a katonai parancsnoksággal. Ezt a kapcsolatot azért tartottuk fent, hogy amikor a szovjet hadsereg valamilyen döntést hozott, akkor azokról a magyar katonai hírszerzés értesíteni tudjon minket. De hogy ezen kívül milyen célt szolgált még, azt én nem tudom.

Kérdés: Mit tud a magyarországi lázadások kirobbanásához vezető okokról?

Válasz: Az október 26-án kirobbant lázadások oka az én személyes véleményem alapján a magyar pártvezetés és a kormányzat által 1949. óta folytatott tevékenységek lehettek. Én úgy gondolom, hogy a népi követelések közül egy sor valóban helyénvaló, míg egy részük alaptalan volt.

Az események idején véleményem szerint a párt nem ismerte el helyesnek a történeteket, a pártvezetés hiányzott a tömegeből, a Nagy Imre kormány határozatlanul lépett fel, aminek a következtében a fasiszta és más káros hatású elemek nagy befolyáshoz jutottak a nép körében, és ez nem várt következményekkel járt.

Kérdés: Mit tud a budapesti ellenforradalom résztvevői által elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban?

Válasz: A lázadások idején én nem voltam a városban, így a lázadók által elkövetett bűncselekményekről sem tudok semmit mondani, illetve a lázadások résztvevőit sem tudom megnevezni.

Én másoktól hallottam az elkövetett bűncselekményekről, de, hogy ezek az elbeszélések mennyire felelnek meg a valóságnak, azt nem tudom megmondani.

A kihallgatás 18 óra 00 perckor ért véget.

A kihallgatási jegyzőkönyvet nekem, az általam értett magyar nyelven felolvasták, az abban leírtak megfelelnek az általam elmondottaknak.

Kriszten Andor [s.k.]
Tulkin [s.k.] nyomozó
Gajdos [s.k.] tolmács

4.

**1956. november 29.
Hurai Rudolf vallomása¹⁷**

Én, Hurai Rudolf, édesapám neve Ernő, 1925-ben születtem a Magyar Népköztársaság Komárom megyei Tokod településén. 1956-ban fejeztem be a Lenin Katonai-politikai Akadémiát, s 1945-től teljesíték szolgálatot a magyar hadsereg kötelékében. Nős vagyok, letartóztatásomig Esztergomban éltem az Erzsébet-vendégházban.

A hozzám intézett kérdésekre a következőket tudom válaszolni:

1956. október 23-ig Esztergomban éltem, s a magyar hadsereg gépesített hadosztálya politikai osztályánál teljesítettem szolgálatot.

Október 23-án 11 órakor a belügyminiszter arról tájékoztatott bennünket, hogy valamiféle demonstrációra fog sor kerülni. Ugyanezen a napon, 14 óra körül a rádióban is bementék, hogy az egyetemi diákság demonstrációja zajlik. Az említett napon 16 óra 30 perckor Hidvégi vezérőrnagy arról számolt be neki és a hadosztály parancsnokságának, hogy Budapesten békés demonstrációk folynak, de azért fel kell készülni az esetleges rendbontásokra. Az esetleges riasztás esetén a fegyvereket egy helyen kell elzárni, s a vérontás elkerülése végett csak a legszükségesebb eszközöket szabad kiadni. A kiküldött fegyvereknek el kell magyarázniuk, hogy ők nem a nép ellen, hanem a gyújtogatók és rablók ellen vannak kivezényelve. Ezt követően a hadosztály parancsnoka, Mecséri ezredes, Aszódra utazott a 15. számú gépesített hadosztályhoz. Az Aszódra való megérkezést követően Mecséri kijelölte a feladatokat. 20 óra körül telefonon kaptuk a parancsot, hogy a hadosztálytól egységeket küldjünk Budapestre, illetve hogy én és a hadosztályparancsnok mihamarabb térjünk vissza Esztergomba. Mi 22 órakor érkeztünk meg Esztergomba és átadtuk a riasztásra vonatkozó parancsot. Az út során Budapest határában találkoztunk az 1. számú gépesített ezreddel, akik ugyancsak megkapták a nekünk küldött parancsot.

24-én éjjel két órakor kaptuk a Hadügyminisztériumból az utasítást, hogy a 33. számú tank ezredet Budapestre, a Budai Antal-laktanyába kell vezényelni. Én és a hadosztályparancsnok is oda utaztunk. Az ezred feladata a Belügyminisztérium védelme volt.

¹⁷ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 257–265.

Hogy a 8. és 15. számú ezredek hol tartózkodtak, arról nem volt tudomásunk. Az ő tevékenységükről a hadosztályparancsnok a minisztériumot tájékoztatta. Október 25-én a hadosztályparancsnok döntése alapján a Belügyminisztériumnál szolgálatot teljesítő 33. számú ezredhez indultunk. 11 óra körül az egyik épületből tüzet nyitottak ránk és az ott lévő szovjet alegységekre. Mi velük együtt válaszoltunk a támadásra. A harc 40 percig tartott. Közben létrehoztunk egy támadó csapatot is, amely megrohanta az épületet, de ott már senkit sem találtak. Amint kiderült ez a banditák rejtékhelye lehetett, de sikerült elmenekülniük onnan. 14 óra körül átmentünk a 15. számú gépesített ezredhez, akik a XIV. kerületi raktárt őrizték. Itt megtudtuk, hogy őket is komoly támadás érte, megölték egy századosukat és két vagy három katonájukat is. A 8. számú ezred visszatért a laktanyába. Másnap arról kaptunk tájékoztatást, hogy Esztergomban is rendbontások vannak, ezért én és Mecseri ezredes két tankkal oda indultunk. Már az Esztergomba vezető úton a Fürdő vendéglőből ránk lőttek, s megsérült a technikai osztály helyettes vezetője. Az épületet mi a gépjárművekből és a tankokról vettük tűz alá. A parancsnokságra való megérkezésünkkel arról tájékoztattak minket, hogy a városi tanács fegyveres csapatot hozott létre, s a mi megérkezésünk előtt egy autóbusszal már a parancsnokságon jártak, hogy onnan fegyvert szerezzenek.

Mi ekkor már három tankkal a városi tanácshoz indultunk, hogy megnézzük, mi is történik ott. Az egyik tankkal a hadosztályparancsnok, a másikkal a vezérkari főnök, a harmadikkal pedig nem tudom, hogy ki volt. Én egy teherautóval mentem, melyen további 10–15 könnyű fegyverzettel ellátott katona volt még. Amikor a térre érkeztünk, akkor az épületből elkezdtek ránk lőni. Rövid tüzharc bontakozott ki, de amikor a tankok megkezdték a rajtaütést, akkor minden elcsendesült. Amikor elhallgattak a fegyverek, akkor én úgy határoztam, hogy be kell menni az épületbe. Abban mindhárman egyet értettünk, hogy addig kell bejutnunk, amíg nem lőnek. Velem tartott még egy 8 vagy 10 főből álló katonai csapat is. Mi betörtünk a városi tanács épületének az udvarára, ahol megtaláltuk az úgynevezett fegyvereket, akik szabad eltávozási lehetőséget kértek. Én ebbe beleegyeztem. Ők ekkor letették a fegyvereiket és más harci eszközeiket. Ott volt a korábban már említett, a milícia tulajdonában lévő felfegyverzett autóbusz is, melyen automata fegyvereket és egy golyószórót is találtunk. Amint az később kiderült, az utóbbit még korábban egy tankról sikerült eltulajdonítaniuk. Az épületben találtunk még egy 15–20 év közötti személyt is.

Még aznap este kaptuk az értesítést arról, hogy a Csolnok körüli bányákban szolgálatot teljesítő politikai és köztörvényes elítéltek kiszabadítására készülnek a környék lakosai. Ezért nehézfegyverzet nélküli katonákat küldtünk oda. A hadosztály parancsnoka azt az utasítást adta, hogy én is utazzak a helyszínre. A fogva tartottak addig maradtak ott, amíg egy bizottság nem érkezett, amely az igazságügyi minisztérium által kiadott határozat alapján elrendelte a rabok szabadon bocsájtását. Ez, ha jól emlékszek, akkor vasárnap, de valószínűbb, hogy hétfőn, azaz október 28-án vagy 29-én történt. Pontosan már nem tudom megmondani.

Kedden, október 29-én a hadosztályparancsnokkal Budapestre utaztunk. Este érkeztünk meg abba a laktanyába, ahol a technikai tiszti iskola is működött. A tisztjeink tájékoztattak a fővárosban uralkodó helyzetről. Amint kiderült a helyzet igencsak zavaros volt, senki sem tudta, hogy ki kivel és ki ellen is harcol. A központ felől történő irányítást abszolút senki sem látta el. A kérdéseinkre válaszul azt kaptuk, hogy a legjobb lesz, ha a saját szemünkkel győződünk meg a helyzetről.

A hadosztály parancsnokával úgy határoztunk, hogy a Hadügyminisztériumba megyünk, hogy ott helyben tájékozódjunk a kialakult helyzetről. Minket azonban nem akartak kiengedni a laktanyából, ugyanis a technikai tiszti iskola által létrehozott forradalmi katonai tanács ezt az utasítást adta ki. De végül is nem sikerült nekik minket visszatartani. Elmentünk a minisztériumba. A vezérkari főnök nem fogadott minket, ahogyan a politikai osztály vezetője sem. Később azt mondták nekünk, hogy ezek már megszűnt tisztségek. A kommunisták a Rákosi-hatalom fenntartása végett elkezdték létrehozni a forradalmi tanácsokat, amelybe igyekeztek az embereket beválasztani.

Ezt követően mi egyből az akkori hadügyminiszterhez, Janza altábornagyhoz mentünk. Neki tettük fel a helyzettel és a további teendőinkkel kapcsolatos kérdéseinket. Ő az általunk feltett kérdésekre határozatlanul válaszolt, s nagyon idegesnek tűnt. A hadosztályparancsnok azt mondta neki, hogy ha így állunk, akkor mi csatlakozni fogunk Maléterhez, aki jelenleg hadosztályparancsnok és a munkáshatalomért és a kommunista kormányzatért küzd. Erre az altábornagy már nem emlékszek pontosan, hogy mit is válaszolt, de vagy azt mondta, hogy nem lesz ez még túl korai, vagy azt, hogy csináljanak, amit akarnak. Nem tudom pontosan megmondani.

Mi ekkor átmentünk a Mátyás laktanyába, ahol ekkor a 33. számú tankezred parancsnoksága is állomásozott.

Még megbeszélést folytattunk a Kilián-laktanya parancsnokával, Maléter ezredessel is. Megkérdeztük tőle, hogy mik is az ő céljai valójában.

Ő elmondta nekünk, hogy ő és az emberei határozottan kiállnak az új hatalom és a Nagy Imre kormányzat mellett. A céljuk a határozott rend létrehozása és a további vérontások megakadályozása. Mi megígértük, hogy támogatni fogjuk e célok elérését. A beszélgetésünk egészen 22 óráig tartott. Ezt követően a hadosztály parancsnokával visszatértünk a parancsnokságra.

Másnap, azaz október 30-án, a hadosztály összes alakulatát egy helyre gyűjtöttük össze. A hadosztályparancsnok még ezen a napon parancsot kapott a vezérkartól, hogy fogadjuk el Budai parancsnokságát, s a hadosztályt vigyük át hozzá. Október 31-én átmentünk a Petőfi-laktanyába, ahol az alakulataink egészen november 3-ig, azaz az én letartóztatásomig maradtak. November 1-jén vagy 2-án a Legfelsőbb Tanács Malétert bízta meg a fegyveres erők irányításával. November 2-án Maléter utasítást adott, hogy 10 tankot és egy zászlóaljat vezényeljünk ki a parlament védelmére. A parancsnokságukat a hadosztályparancsnok személyesen látta el. November 3-án Maléter ezredes telefonált, hogy a vezérkari főnök és én kísérjük el őt a parlamentbe. Itt ő azt mondta, hogy nem érti, hogy mit is csinál a kommunista kormányzat, hogy miért hoznak létre egy olyan parlamenti kabinetet, amiben sok a kérdéses elem. Később Maléter lett a Nagy Imre-kormány hadügyminisztere.

Maléter utasítást adott a hadosztályparancsnoknak, hogy az két autó fegyverrel és velem együtt kísérje a tököli helyőrségről a szovjet delegációt a parlamenthez, s ott biztosítsa azok védelmét, ugyanis tárgyalásokat fognak folytatni. Mi oda is mentünk, de egy másik útvonalon, mint amelyiken a delegáció érkezett. Így ők már megérkeztek a parlamenthez.

A megbeszélés után a delegáció a nagykövetségre, majd pedig Tökölre indult. Nekünk azt mondták, hogy a megbeszélés 22 órától Tökölön fog majd folytatódni, ahová nekünk, most már a mi delegációnkat kell majd elkísérnünk.

Ott minket helyi idő szerint 24 órakor őrizetbe vettek, s a 9. számú repülőgéppel ide szállítottak.

Néhány szó azokról, akikkel együtt kerültem letartóztatásra: Mecséri ezredes én ez év tavasza óta ismerem. Egész idő alatt együtt voltunk, ő ugyanazt a feladatot látta el, amit én is. Hersiczky ezredessel a tököli helyőrség cellájában ismerkedtem meg. Elmondása alapján ő arra kapott parancsot, hogy lehetőség szerint gyűjtsön össze járműveket és azokkal jelenjen meg a parlament előtt. Ő az egyik autóval érkezett Tökölre, ahol le is tartóztatták. Ez alapján ő nem vett részt az eseményekben, csupán a miniszter utasítására érkezett Budapestre, ahol az útvonalak lezárását azért végezte el, hogy a lázadók ne tudjanak szabadon közlekedni. Másnap pedig utasítást

adott a vasúti munkásoknak a szovjet árukkal kapcsolatban. Ugyancsak itt ismerkedtem meg Zs. Szabó László főhadnaggyal, Maléter egykori segéd-tisztjével. Vele kapcsolatosan részleteket nem tudok. Az utóbbi időben egy cellában voltam az egyik parlamenti és hadügyminisztériumi gépkocsi vezetőjével és egy fotóriporterrel.

Ezek elmondása, és az eseményekhez való hozzáállása alapján számomra egyértelművé vált, hogy a fent említett személyek közül senki sem vett részt a lázadói eseményekben.

Az egyik gépkocsiban, máig nem tudom, hogy milyen okból, velünk utazott Tökölre doktor Szücs, Tildy miniszterelnök egykori titkára is. Az út során beszélgetésbe elegyedett velünk. Arról beszélt, hogy őt 1949-ben kiutasították a parlamentből, s hogy jó az, ami most történik, hogy megtisztításra kerül a társadalmi élet. Azt mondta, hogy szükséges volt a parasztok földjének az elvétele, s hogy ő a gyár vezetőjeként kapitalistának érzi magát. Azt mondta, hogy amíg az utcán a vér folyik, addig ő és a hozzá hasonló elemek vissza fogják hozni a régi hatalmat.

Egyéb mondanivalóm nincs.

Hurai Rudolf [s.k.]

5.

1956. november 29.

Zs. Szabó László kihallgatási jegyzőkönyve¹⁸

Zs. Szabó László 1931-ben született a Békés megyei Békéscsabán, a Magyar Népköztársaság állampolgára, 1949-től a Magyar Munkáspárt tagja, paraszti családból származik, nős, felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, befejezte a Budapesti Egyetem testnevelési szakát, a magyar hadsereg katonája, főhadnagy, a Váci Katonai Iskola testnevelő tanára, Budapesten él, a Benczúr út 28. szám alatt.

A kihallgatásra Szuhina M.I. tolmács közreműködésével kerül sor. Szuhina M.I. tolmácsot tájékoztatták, hogy a helytelen tolmácsolás a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 89. cikkelye értelmében kerül elbírálásra.

¹⁸ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 266–268.

A kihallgatás 15 óra 40 perckor vette kezdetét

Kérdés: Mikor és hol tartóztatták le?

Válasz: Éngem, Zs. Szabó Lászlót, 1956. november 3-án este a szovjet katonák tartóztattak le a Budapesthez közeli Tökölön, ahová a magyar kormányzati delegációval érkeztem.

A delegáció tagja volt: Erdei Ferenc, a parlament tagja, Maléter Pál, hadügyminiszter, Kovács István vezérőrnagy és Szücs ezredes. Ez a delegáció a tököli repülőtéren megbeszéléseket folytatott a szovjet csapatok parancsnokságával. Én, Zs. Szabó László és még egy sor ember, köztük Mecseri ezredes, Hersiczky ezredes, Hurai százados, összesen 22 fő, kísértük a megbeszélésre az említett delegációt.

Én a megbeszélésen nem vettem részt.

Kérdés: Hogyan került a parlamenti delegációt kísérő személyek közé?

Válasz: 1956. október 23-án Vácról, ahol én dolgoztam, Budapestre utaztam a családomhoz. Ebben az időben Budapesten nyugalom volt, s arról, hogy a későbbiekben még bármiféle események lehetnek, nekem nem voltak információim. 1956. október 23-án Budapesten mozgólódások kezdődtek, a városban lövöldözéseket lehetett hallani.

1956. október 23-a délutánján és 24-én én egész nap otthon tartózkodtam, sehová sem mentem el. Hogy valójában mi is zajlik Budapesten, én arról semmit sem tudtam.

Ugyanezen év október 25-én reggel a rádióban került közzétételre a Hadügyminisztérium azon utasítása, ami szerint a Budapesten tartózkodó összes tisztnek mihamarabb meg kellett jelennie a hozzá legközelebb lévő katonai laktanyában. A felhívásnak megfelelően én aznap déli tizenkét óra körül bementem a Kilián katonai laktanyába, ahol valamiféle katonai iskola is állomásozott. Itt megjelentem az iskolai vezérkar vezetője, Bisi alezredes előtt.

1956. október 25-30. között én a Kilián-laktanyában tartózkodtam, s a Bisi alezredes által adott parancsnak megfelelően részt vettem a fegyverraktár és más raktáraknak az őrzésében. 1956. október 30-án pedig az iskola vezetője, Koltai ezredes hivatott, aki azt az utasítást adta, hogy két diákot, akik az iskola diákjai számára történő élelmiszerek beszerzése végett a Budapestről való elutazásukat kérvényezték, kísérem el. Ahogyan én ezt értelmeztem, Koltai ebben a kérdésben egyedül nem hozhatott döntést, s ezért a diákokat Maléter ezredeshez irányította.

Én a két diákkal együtt mentem Maléter ezredeshez, aki engem a segédtisztjévé nevezett ki. 1951-ben, amikor Maléter még a tank hadosztály parancsnoka volt, én egy rövid ideig már dolgoztam a Hadügyminisztériumban, így ő már ismert engem.

Így 1956. október 31-től Maléter ezredes mellett teljesítettem állandó szolgálatot, s 1956. november 3-án, amikor ő a parlamenti delegáció tagjaként, a megbeszélések végett, Tökölre utazott, akkor én is elkísértem őt.

Kérdés: Mivel foglalkozott 1956. október 31. és november 3. között?

Válasz: El kell mondanom, hogy Maléter ezredest 1956. november 1-jén a hadügyminiszter helyettesének nevezték ki, november 2-án, vagy 3-án pedig ő lett a hadügyminiszter.

Ebben az időszakban, vagyis 1956. október 31. és november 3. között állandóan Maléter mellett tartózkodtam, elkísértem őt, amikor haza ment, a különféle megbeszélésekre, és a parlamenti gyűlésekre is. Viszont én sohasem vettem részt azokon a megbeszéléseken, amelyeken Maléternek meg kellett jelennie. Én a megbeszélések ideje alatt általában valamelyik közeli helyiségben tartózkodtam. Más feladatokat nem teljesítettem.

Kérdés: Mit tud a magyarországi lázadások előkészítésével kapcsolatban?

Válasz: Az adott kérdéssel kapcsolatban semmit sem tudok. Csak annyit mondhatok, hogy 1956. október 26-ig Maléter a Budapesten folyó események ellen volt, s amint én azt Maléter elmondásából tudom, ő 1956. október 25-én vagy 26-án a Kilián-laktanyába látogatott, ahol utasítást adott az ott lévő, neki alárendelt katonáknak, hogy számolják fel a városban uralkodó zavargásokat. Később azonban, amikor a zavargások már nagyobb kereteket öltöttek, akkor Maléter is a lázadók oldalára állt. Hogy konkrétan mivel is foglalkozott, azt nem tudom.

Kérdés: Milyen szerepet vállalt a lázadásokban?

Válasz: Fentebb én már elmondtam, hogy 1956. október 25. és november 3. között a Kilián-laktanyában voltam, ahol más tisztekkel együtt a fegyver és más raktárak őrzésénél teljesítettem szolgálatot. Később pedig én lettem Maléter ezredes segédtisztje.

A fegyveres harcokban, a megtorlásokban és a demonstrációkban nem vettem részt.

Kérdés: Nevezze meg azokat az Ön által ismert személyeket, akik vezetői szerepet töltöttek be a lázadásokban, vagy aktív résztvevői voltak azoknak!

Válasz: A budapesti lázadások aktív résztvevői közül Király Bélát tudom megnevezni, aki a Magyar Köztársaság Forradalmi Bizottságának a vezetője

volt. 1956. október 31-én a Kilián-laktanya egyik szobájában összehívta a gyárak, üzemek és más szervezetek forradalmi tanácsainak a vezetőit és arra adott nekik utasítást, hogy azok szervezzék meg az úgynevezett nemzeti őrseget. Király Béla tevékenységével kapcsolatban egyebet nem tudok mondani.

A fegyveres harcokban, a programokban és a gyilkosságokban résztvevő személyeket nem tudom megnevezni.

A kihallgatás 20 óra 50 perckor ért véget.

A kihallgatási jegyzőkönyvet, nekem az általam értett magyar nyelven felolvasták, az abban leírtak megfelelnek az általam elmondottaknak.

Zs. Szabó László [s.k.]

Hrebtatij [s.k.] nyomozó

Szuhina [s.k.] tolmács

6.

1956. november 3.

Réti Zoltán kihallgatási jegyzőkönyve¹⁹

Réti Zoltán, született 1906-ban Budapesten, munkás, magyar nemzetiségű. A Magyar Munkáspárt tagja. 1947 óta gépjárművezetőként dolgozott a Belügyminisztériumban. A Pest megyei Kispesten élt.

A kihallgatás tolmács segítségével zajlott. A tolmács Teszlovics A., nőnemű. A tolmácsot felvilágosították a ráháruló felelőségről, amely őt a hamis tolmácsolásért terheli az USZSZK BT 89. cikkelyének megfelelően.

Kérdés: Mivel foglalkozik Magyarországon?

Válasz: 1951-ig gépjárművezetőként dolgoztam, a kispesti radiátorgyárban, Budapest külvárosában. Ebben a gyárban 18 évig dolgoztam. 1951-től megszakítás nélkül Magyarország Belügyminisztériumban dolgoztam Hidas István belügyminiszter helyettes sofőrjeként.

¹⁹ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 17–24.

Kérdés: Részt vett a magyarországi lázadásban?

Válasz: Semmilyen formában nem vettem részt a lázadásban.

Kérdés: Ismer olyan személyeket, akik részt vettek a lázadásban?

Válasz: Nem ismerek olyan személyeket, akik részt vettek volna a lázadásban, mivel én folyamatosan a Parlament épületében tartózkodtam október 23-tól november 3-ig, így én nem voltam szemtanúja a budapesti eseményeknek.

Kérdés: Mesélje el részletesen, hogy mivel foglalkozott a Parlament épületében október 23–november 3. között.

Válasz: Október 23-án elszállítottam Hidas Istvánt a Fodor utca 6. szám alatt található lakásából a Parlament épületébe, mint ahogy azt általában szoktam. Ez reggel 8.30-kor történt. Miután letettem a garázsba a gépjárművet, felmentem Hidas István titkárságára, ahol a titkárnője, Vince Margit tartózkodott. Tőle tudtam meg, hogy aznap Hidas Istvánhoz egy delegációt várnak valamilyen tárgyalásra. Körülbelül féltízkor Hidas eltávozott, azt mondva a titkárnőjének, hogy a Megyei Pártbizottság épületébe megy. Miután eltávozott, valaki felhívta a titkárnőt telefonon és azt mondta, hogy a diákok nem jönnek a tárgyalásra a Belügyminisztériumba, hanem aznap demonstrációt szerveznek.

A nap közepén megérkeztek a demonstráció tagjai és hangos szóval követelték, hogy Gerő Ernőt zárják ki a kormányból, Nagy Imrét pedig vonják be a kormányzásba. A tüntetéssel egy időben ezen követeléseiket a Rádió is sugározta. Sötétedés után egy gépjárművel Nagy Imre megérkezett és bejött a Parlament épületébe.

A tüntetés ideje alatt Hidas is visszatért a dolgozószobájába és október 26–27-ig a Parlament épületében tartózkodott. Ezt követően elhagyta az épületet és azóta én nem találkoztam vele.

Én egészen november 3-ig a Parlamentben tartózkodtam, amikor a szovjet egységek letartóztattak november 3-ról 4-re virradó reggelen.

Kérdés: Milyen körülmények között történt az ön letartóztatása?

Válasz: november 3-ról 4-re virradó éjjelén Tamás Mihály, a Belügyminisztérium titkárnőjét szállító gépjárművezető közölte velem, hogy a repterre indul egy delegáció azzal a céllal, hogy tárgyaljon a szovjet katonai egységek parancsnokságával és felajánlotta nekem, hogy vegyek részt a küldöttség tagjainak odaszállításában. Az általam vezetett gépkocsiba beszállt két, számomra ismeretlen civil munkás, valamint egy rangjelzés nélküli egyenruhát viselő, általam ismeretlen személy, akinek géppisztolya volt.

Összesen nyolc gépjárművel mentünk a reptérre. Az én járművem volt az utolsó előtti.

Amikor megérkeztünk a reptérre, a szovjet egységek mindnyájunkat letartóztattak.

Kérdés: Kik utaztak a reptérre a többi gépjárműben?

Válasz: Senkit sem ismertem közülük.

Kérdés: Nevezze meg azon személyeket, név szerint, akik részt vettek a budapesti gyilkosságokban és gyújtogatásokban?

Válasz: Nem ismerek senkit közülük.

Kérdés: Van-e tudomása arról, hogy mi történt a Parlament épületében ezekben a napokban?

Válasz: Hogy mi történt ott én, azt nem tudom.

November 2-án megjelentek a Parlament épületében a horthysta egyenruhát viselő tisztek, sokan voltak, és Nagy Imre köré tömörültek. Hogy mit csináltak konkrétan, azt nem tudom.

Kérdés: Mivel kívánja kiegészíteni a vallomását?

Válasz: Az általam elmondottakhoz azt szeretném hozzátenni, hogy a reptérre tartó gépkocsik egyikében ott volt Maléter Pál, hadügyminiszter, akit velünk együtt letartóztattak a szovjet csapatok.

Én azért utaztam a reptérre, a szovjet csapatok állomáshelyére, mert a szovjet csapatokhoz szerettem volna kerülni, mivel aggódtam az életemért. Miután a Parlament épületében megjelentek a horthysta tisztek attól tartottam, hogy azok a fasiszták elbánnak velem, ahogyan azt a Belügyminisztérium munkatársaival tették.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal, amit ezennel aláírással tanúsítok.

A kihallgatást végezte Ignatyev [s.k.] nyomozó

Réti Zoltán [s.k.]

Teszlovics [s.k.] tolmács

7.

1956. november 29.

Fazekas Bálint kihallgatási jegyzőkönyve²⁰

Fazekas Bálint 1928-ban született a Bihar megyei Paptamásiban. Szegényparaszt származású, magyar nemzetiségű. A DISZ tagja. Iskolázottsága: 6 osztály. Büntetlen előéletű. Hadnagy, a 6671-es postai gépesített ezred századparancsnoka, mely a Pest megyei Aszód községben állomásozott.

A kihallgatás kezdetének időpontja: 15.30

A kihallgatás tolmács segítségével zajlott. A tolmács Dobra Leonyid. A tolmács felvilágosítást kapott a ráháruló felelősségről, amely őt a hamis tolmácsolásért terheli az USZSZK BT 89. cikkelyének megfelelően.

Kérdés: Mondja el, mikor, ki és milyen körülmények között tartóztatta le?

Válasz: 1956. november 3-án este kísértem a Nagy Imre kormány parlamenti delegációját, amely Budapestről Tökölre tartott, hogy tárgyaljon a szovjet katonai vezetéssel. Tökölre érkezve a delegáció összes tagja bement egy épületbe a szovjet parancsnokság képviselőihez, jómagam pedig Tóth Imre hadnagy, Nik József közlegény, valamint a gépjármű vezető, akinek nevét nem tudom, egy Pobeda márkájú gépkocsiban maradtunk. Ezt követően szovjet katonák jöttek oda hozzánk, és mindannyiunkat letartóztattak, fegyvereinket elkobozták.

Kérdés: Nevezze meg azokat a személyeket, akik a parlamenti csoporthoz tartoztak, és akik a szovjet katonai vezetéssel voltak hivatottak tárgyalni.

Válasz: Ezt a delegációt a hadügyminiszter, Maléter Pál tábornok vezette. Továbbá tagjai voltak Kovács tábornok, Nagy Imre helyettese, Erdei. A delegáció létszáma az őrséggel együtt kb. 24 fő volt, de a vezetékneveket nem tudom.

Kérdés: Milyen követelésekkel utazott a Nagy Imre kormány parlamenti delegációja a szovjet katonai vezetéshez?

Válasz: Ezen kérdéssel kapcsolatban nincsenek információim. A delegáció tagjaival nem kommunikáltam.

²⁰ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 284–287.

Ez év november 2-án az ezredünk parancsnoka, Fuki Pál, egy 70-80 katonából és tisztből álló csoportot bízott az irányításomra, amelynek feladata a parlament őrzése volt.

Mi a parlament külső őrzését láttuk el azzal a céllal, hogy ne engedjük azt a lázadóknak elfoglalni. Ez év november 3-án Mecséri hadosztályparancsnok bement abba az irodába, ahol Farkas százados tartózkodott, és utasította őt, hogy jelöljön ki 3 embert a parlamenti delegáció védelmére. Ekkor én is a szobában tartózkodtam, Tóth hadnaggyal és Nik közlegénnyel, akiket Farkas százados ki is jelölt ennek a feladatnak a végrehajtására.

Kérdés: Mit tud a budapesti ellenforradalmi lázadás előkészítéséről?

Válasz: Hogy kik és hogyan készítették elő Budapesten az ellenforradalmi lázadást, arról nincs semmilyen tudomásom.

Kérdés: Részt vett-e ön az összecsapásokban a lázadás idején?

Válasz: Csak egy napig őriztem a parlament épületét Budapesten, a harcokban nem vettem részt.

Kérdés: Részt vett-e ön a magyar kommunisták és hazafiak letartóztatásában, rablásban vagy a véghezvitt kegyetlenségekben?

Válasz: A magyar kommunisták és hazafiak letartóztatásában, rablásban vagy a véghezvitt kegyetlenségekben semmilyen részt nem vállaltam.

Kérdés: Nevezze meg azokat az ön által ismert személyeket, akik részt vettek a kommunisták és hazafiak letartóztatásában, rablásban vagy a véghezvitt kegyetlenségekben?

Válasz: Nincs tudomásom ilyen személyekről.

A kihallgatási jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. A válaszok szavaimnak megfelelően vannak rögzítve, amit aláírással tanúsítok.

A kihallgatás vége: 08.20

Fazekas Bálint [s.k.]

Kracsevko [s.k.] nyomozó

Dobra [s.k.] tolmács

8.

1956. november 29.

Cseh László kihallgatási jegyzőkönyve²¹

Petrusenko nyomozó kihallgatta Cseh Lászlót, született 1929-ben a Nógrád megyei Salgótarjánban, magyar nemzetiségű, a Magyar Munkáspárt tagja 1946 óta, iskolázottsága 6 osztály, katonai rangja alhadnagy, a katonai vasútforgalmi osztályon dolgozott katonai diszpécseri beosztásban, Budapest XV. kerületében a Széchenyi telep 10. számú ház 1. számú lakásában.

A kihallgatás magyar nyelvű tolmács igénybevételével zajlott. Kósai O. tolmácsot felvilágosítottuk a ráháruló felelősségről, mely őt az USZSZK BT 89. cikkelye értelmében terheli a helytelen és valótlan tolmácsolásért.

Kérdés: Hol dolgozott ön az utóbbi időben?

Válasz: 1955. december 1-től 1956. szeptember 15-ig a Budapesti Távközlési Iskola vasúti forgalmi szakán tanultam. Miután befejeztem az iskolát kineveztek a katonai vasútforgalmi osztag diszpécseri beosztásába. De még munkavállalásom előtt szabadságot kaptam 1956. október 17-ig. Szeptember 18-án a hadsereg hadgyakorlatokat tartott ezért behívtak a szabadságról és kb. 10 napot dolgoztam. Emiatt a szabadságomat meghosszabbították 1956. október 27-ig. A fent említettek miatt gyakorlatilag én nem dolgoztam a katonai vasútforgalmi osztályon.

Kérdés: Részt vett-e ellenforradalmi lázadásban?

Válasz: Az ellenforradalmi lázadásban nem vettem részt.

Kérdés: Mégis hol tartózkodott a lázadás idején?

Válasz: Mint már a fentiekben is elmondtam 1956. október 27-ig szabadságon voltam. Látva azt, hogy október 23-án megkezdődtek a tüntetések, október 24-én reggel becsengettem a munkahelyemre, hogy jelenjek-e meg a munkában vagy sem. Azt a választ kaptam, hogy tartózkodjak otthon, amit meg is tettem. Október 25-én újra felhívtam a munkahelyemet és azt mondták, hogy jelenjek meg. A kapott utasítás értelmében megjelentem a szolgálati helyemen és ott tartózkodtam október 29-ig, viszont semmi konkrétan nem foglalkoztam.

²¹ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 297–303.

Október 29-én megkaptam a fizetésem előlegét, élelmiszert vásároltam, hazavittem és még aznap visszatértem szolgálati helyemre, és ott tartózkodtam november 1-ig. Ebben az esetben nem csináltam semmi konkrét munkát. November 1-jén és 2-án otthon tartózkodtam és személyes ügyemmel foglalkoztam, majd november 3-án reggel ismét szolgálatra jelentkeztem.

Ugyanezen a napon, november 3-án a közvetlen felettesem, Kovács János alezredes átírányított engem a katonai vasútforgalom főosztályára Hersiczky Lajos ezredeshez, aki ott dolgozott a XI. részleg vezetőjeként. Mikor jelentkeztem nála, azt az utasítást kaptam tőle, hogy őrizzem a főosztály udvarában és az utcán álló gépjárműveket, mert akadt már eset kocsilopásra. Körülbelül este 7 órakor Hersiczky, Cseh és még egy munkatársuk (vezetéknévét nem tudom) egy gépkocsival elmentek a Hadügyminisztériumba. Ők mindannyian bementek az épületbe én meg kint maradtam őrizni a kocsit. Idő elteltével Hersiczky és Kriszten százados kijött a Hadügyminisztérium épületéből és elindultak a parlament épületéhez, nekem meg azt mondta, hogy térjek vissza a katonai Vasútforgalmi Főosztály épületéhez és várjam a hívását. A főosztály épületéhez gépkocsival tértem vissza, ugyanazzal a munkatárssal, aki velünk tartott, a Hadügyminisztériumba ment, ott élelmiszereket kapott.

Körülbelül 20 óra 30 perckor Hersiczky csengetett a parlamentből és azt az utasítást adta, hogy a gépjárműveket hajtsák oda hozzá. Mikor odaértem a parlament épületéből kijött és hozzám jött Hersiczky ezredes, Kriszten százados és egy civil Hargitai Gusztáv. Itt tudtam meg, hogy a Csepel szigeti Tököl faluba megyünk az ott található szovjet katonai parancsnokságra tárgyalási céllal a szovjet katonai vezetéssel. Oda 6 db gépkocsival mentünk, összesen kb. 26 fő, közöttük: Hersiczky ezredes, Kriszten százados, Hargitai Gusztáv, Kovács vezérőrnagy, Maléter vezérőrnagy, Szücs ezredes, Mecséri ezredes, Szabó B. főhadnagy, dr. Szücs, dr. Barcsa, én, Cseh és mások. Hogy miről folytak a tárgyalások, azt nem tudom, mert nem voltam jelen, a kocsikat őriztem. Körülbelül éjjel 12 órakor tartóztattak le a szovjet egységek és a parancsnokságon tartottak 1956. november 9-ig. A velem érkezőket is letartóztatták.

Kérdés: Mit tud a felsorolt személyek részvételéről a lázadásban?

Válasz: Hogy milyen részt vettek a fent említett személyek a lázadásban, azt én nem tudom.

Kérdés: Kit ismer a lázadás szervezői és résztvevői közül?

Válasz: A lázadás résztvevői és szervezői közül senkit sem ismerek.

Kérdés: Kikről tud azon személyek közül, akik terrorista akciókat hajtottak végre kommunisták és magyar hazafiak ellen?

Válasz: Nem ismerek olyan személyeket, akik részt vettek volna kommunisták és magyar hazafiak elleni terrorista cselekedetekben.

Kérdés: Mit tud a lázadásról?

Válasz: A lázadásról keveset tudok. Hallottam a lövöldözést, láttam, hogy gépkocsikon halottakat szállítottak, láttam a szétvert kirakatokat és gépjárműveket. November első napjaiban új pártok jelentek meg Budapesten, mint a Paraszt Párt, Kisgazda Párt és Nemzeti Demokrata Párt. Ezek a felsorolt pártok saját újságot nyomtattak. Én a pártok szervezőit nem ismerem.

Kérdés: Volt fegyvere?

Válasz: A szolgálati beosztásomból kifolyólag volt egy pisztolyom, melyet elvettek a letartóztatásomkor.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

Cseh László [s.k.] alhadnagy

Petrusenko [s.k.] nyomozó

Kósai [s.k.] tolmács

9.

1956. november 29.

Nik József kihallgatási jegyzőkönyve²²

Nik József 1935-ben született Pilisvárosban (Budapest megye, Magyarország), munkásosztálybéli, a DISZ tagja, iskolázottsága 5 osztály. A Budapest megyei Aszód községben állomásozó 6671. postafiókkal rendelkező katonai alakulat közlegénye.

A kihallgatás tolmács segítségével zajlott. A tolmács: Bazjuk Nyikoláj, aki felvilágosítást kapott a ráháruló felelősségről, amely őt a hamis tolmácsoláért terheli az USZSZK BT 89. cikkelyének értelmében.

Kérdés: Milyen nyelven kíván vallomást tenni?

Válasz: Csak az anyanyelvemen beszélek, ezért magyarul szeretnék vallomást tenni.

²² UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 344–350.

Kérdés: Mikor, hol, ki által és milyen körülmények között történt a letartóztatása?

Válasz: 1956. október 23-án a 6671. katonai alakulatot, amely Aszód községben állomásozott (kb. 45 km-re található Budapesttől), átvezényelték Budapestre a közrend helyreállítása céljából. E katonai alakulat kötelékében megérkeztem Budapestre és a Zrínyi laktanyában kerültünk elszállásolásra. A Honvédelmi Minisztérium utasításának megfelelően 1956. október 24-29. között őrszolgálatot teljesítettem a *Vörös Csillag* szerkesztőségénél, amely a Magyar Hadsereg sajtóorgánuma. Összesen kb. 200 katona őrizte az épületet. Október 29-től november 1-ig az alakulattal együtt a Hadügyminisztérium épületében tartózkodtam és semmivel sem foglalkoztam. November 1-jén az egységemet velem együtt elszállították a parlament épületéhez őrzési feladat ellátása céljából, ahol november 3-án estig voltunk. November 3-án este Farkas százados azt a parancsot adta nekem, Tóth Imre és Fazekas Bertalan hadnagyoknak, hogy kísérik el a kormány delegációt, de hogy hova és mi célból, azt nem mondta. Magamhoz vettem egy karabélyt 25-30 lőszerrel és két kézigránátot, beültem egy Pobeda márkájú gépkocsiba, leghátul haladtunk, előttünk kb. 6-7 gépkocsi volt. Velem a gépjárműben utaztak Tóth és Fazekas hadnagyok és a gépjárművezető, a vezetéknevét nem tudom.

Az előttünk haladó kocsikban, ahogy később megtudtam, a magyar hadsereg ezredesei, Mecséri, Garai és Hersiczky, továbbá Kriszten százados, Maléter Pál, a Nagy Imre kormány hadügyminisztere. Rajtuk kívül még mások is utaztak, összesen 28 fő, de se a vezetéknevüket, se a nevüket nem tudom. A feladatom a delegáció védelme volt, azt a parancsot kaptam, hogy ne szálljak ki a gépkocsiból. Elindulva a parlament épületétől kb. egy óra utazás után megérkeztünk a tököli reptérre, ahol a szovjet repülőalakulatok állomásoztak. Ahhoz a helyhez, ahol megálltunk, odahajtott egy szovjet tisztet szállító gépkocsi és az összes magyar gépjármű elindult ezután a kocsis után. Miután megérkeztünk egy épülethez, a magyar tiszt és civil személyek bementek ebbe az épületbe. Tóth hadnagy, Fazekas hadnagy és én a gépjárműben maradtunk. Vagy hét óra eltelté után ahhoz a kocsinhoz, amelyben ültünk odajött egy alezredes és behívott minket az épületbe, ahová mindannyian be is mentünk és ott letartóztattak bennünket, s ezután 1956. november 9-én egy repülőgéppel átszállítottak minket a Szovjetunióba. A nálam lévő fegyverek a kocsiban maradtak, a letartóztatáskor se én, se a delegáció más tagja nem tanúsított ellenállást, senkire sem lőttünk.

Kérdés: Milyen céllal utazott Maléter és a delegáció többi tagja a szovjet katonai egységek állomáshelyére?

Válasz: Abban a pillanatban, amikor Malétert és a delegáció többi tagját kísérem, nem tudtam, hogy miért utaznak a szovjet egységek állomáshelyére. Miután letartóztattak, és egy cellában voltam fogva tartva Hersiczky és Garai ezredesekkel, tőlük tudtam meg, hogy őket felhatalmazták a szovjet katonai egységek kivonulásának kérdésében történő tárgyalások lebonyolítására. Hogy ki hatalmazta fel őket, és hogy konkrétan mi volt a feladatuk, arról nekem nem beszéltek.

Miközben egy cellában voltam Hersiczkyvel és Garaival arról meséltek, hogy a II. világháború idején mindketten partizánok voltak és részt vettek a német-fasiszta hadsereg elleni harcokban, a háború után pedig Hersiczky 5 évet tanult a Szovjetunióban a Katonai Akadémián.

Semmi mást nem meséltek magukról és semmi többet nem tudok róluk. 1956. október 29-től Hersiczky és Garai már nem tartózkodtak velem egy cellában.

Ezenkívül még egy cellában tartózkodott velem a reptéren letartóztatottak közül Fazekas hadnagy, egy másik hadnagy, akinek a nevét nem tudom, de ők se beszéltek a szovjet egységekhez való utazás céljairól.

Kérdés: Ön személyesen és a magával együtt letartóztatott személyek milyen módon vettek részt a magyarországi népi-demokrata rend elleni lázadásban?

Válasz: Én semmilyen részt nem vettem a lázadásban azon kívül, hogy őrzési feladatot láttam el, amiről már a fentiekben beszámoltam. Arról, hogy a velem együtt letartóztatott személyek részt vettek-e a lázadásban, arról nincs tudomásom.

Kérdés: Részt vett-e harcokban és ki ellen?

Válasz: 1956. október 24-én, amikor az egységemhez tartozó katonák egy csoportjával a *Vörös Csillag* szerkesztőségéhez tartottunk, a szerkesztőség épületétől kb. 300 méterre egy ház ablakából és pincéjéből tüzet nyitottak ránk civilmunkás lázadók, ennek eredményeképpen meghalt egy honvéd és egy törzsőrmester. Viszonoztuk a tüzet, de a lázadók elfutottak, és így beszüntettük a tüzelést. Más harcokban nem vettem részt.

Kérdés: Kit ismer az aktív lázadók soraiból vagy a lázadásra felbujtók közül Budapesten vagy a hadsereg kötelékében?

Válasz: Se lázadókat, se lázadásra felbujtókat nem ismerek se Budapesten, sem pedig a hadsereg egységein belül. Még arról sincs tudomásom, hogy volt-e a katonai egységünkben forradalmi bizottság.

Kérdés: Van tudomása olyan személyekről, akik magyar kommunistákat gyilkoltak és velük vagy más magyar állampolgárokkal szemben megtorlá-

sokat hajtottak végre, szovjet katonákra lőttek?

Válasz: Olyan személyeket, akik magyar kommunistákat gyilkoltak és velük vagy más magyar állampolgárokkal szemben megtorlásokat hajtottak végre és szovjet katonákra lőttek volna, én nem ismerek.

Kérdés: Ismer-e valakit azon lázadók közül, akit Nyugatról küldtek át a magyarországi események idején, vagy volt horthysta tisztek soraiba tartozó lázadót?

Válasz: Olyan lázadót, akit Nyugatról küldtek volna át Magyarországra, vagy volt horthysta tiszt lett volna, nem ismerek.

A vallomásomhoz nincs mit hozzátennem.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

Nik József [s.k.]

Belocerkovec [s.k.] nyomozó

Bazjuk [s.k.] tolmács

10.

1956. november 29.

Haszmán László kihallgatási jegyzőkönyve²³

Én, Sityikov százados, nyomozó, magyar tolmács, Grega Sándor (apja neve Pál) segítségével, aki Ungvár, Streljnyicsnaja utca 1. alatt lakik, kihallgattam:

Haszmán Lászlót, aki 1929-ben született a Budapest megyében található Pomáz községben, magyar nemzetiségű, pártunkívüli, iskolázottsága 8 osztály, munkás családból származik, nős, büntetlen előéletű. Pomázon lakott és gépjárművezetőként dolgozott a Hadügyminisztériumban.

A kihallgatás 15.30-kor kezdődött.

²³ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 27–31.

A kihallgatás tolmács segítségével zajlott. A tolmács Grega, akit felvilágosítottak a ráháruló felelősségről, amely őt a hamis tolmácsolásért terheli az USZSZK BT 89. cikkelyének megfelelően.

Kérdés: Mondja el röviden az életrajzát!

Válasz: 1929-ben születtem a Budapest megyében található Pomáz községében munkás családban. Apám a pomázi papír- és textilgyárban dolgozott, aki 1946-ben halt meg. Anyám háztartásbeli, és ugyanitt, Pomázon lakik. Miután elvégeztem a 8 osztályt, kőművesként dolgoztam. 1944-ben átmentem dolgozni a szentendrei papírgyárba, ahol segéd munkásként dolgoztam 1946-ig. 1946-tól a katonai szolgálatra való behívásomig, azaz 1950-ig a pomázi papír- és textilgyárban dolgoztam. 1950 októberétől 1952 novemberéig a magyar hadseregben szolgáltam, és itt szereztem gépjárművezetői képesítést. A hadseregből való leszerelésem után a pomázi textil gyárban dolgoztam mestersegédként. 1953 júliusában a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozó 114-5459 garázsban helyezkedtem el gépjárművezetőként.

Összegzésként pártonkívüli, párttag nem is volt, büntetlen előéletű, nős, a felesége Pomáz községben lakik és a helyi textilüzemben dolgozik.

Kérdés: Mondja el, hol tartózkodott és mit csinált a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején!

Válasz: 1956. október 23-án 18 óráig a munkahelyemen, a fent említett garázsban voltam. Ezután elindultam a vasútállomásra, hogy hazautazzak a faluba. A vasútállomáson tartózkodva a Monori hídi megállónál tüntetőket láttam és szemtanúja voltam annak, hogy a felkelők leszaggatják a zászlókat és a Dunába dobják azokat a hídról. Én személyesen a tüntetésben részt nem vettem, hanem hazautaztam azzal a szándékkal, hogy másnap visszajövök a munkahelyemre. Azonban a vonatok nem közlekedtek, így otthon maradtam. 1956. október 25-én megjelentem a munkahelyemen. Smith László garázsfőnök figyelmeztetett, hogy holnap legyek a munkahelyemen, most pedig vagy maradok, vagy hazamegyek. Én hazautaztam, s mivel a vonat 1956. október 26-án nem közlekedett, ezért otthon maradtam egészen október 30-ig.

1956. október 30-án felutaztam a munkahelyemre, hogy kivegyem a fizetésemet. A fizetésemet és a prémium pénzt megkapva visszatértem lakhelyemre a munkatársammal, Tompai Istvánval.

1956. november 3-án kora reggel a rádióban hallottam a felhívást, hogy mindenki térjen vissza munkahelyére. Ezen a napon elindultam vonattal, de Budapest előtt 8 km-rel a vonat kisiklott, és átültem egy tehergépkocsira, amivel a városba utaztam és megjelentem a munkahelyemen, a garázsban. 1956. november 3-án kb. 12-13 órakor értem oda, lejelentkeztem és vártam. Ezután a garázsfőnök arra utasított, hogy vegyek át egy gépkocsit, mert az enyém szerelésen volt és hajtsak a Minisztériumhoz. A Minisztériumban már dolgoztak a szabók és a suszterek, akik az új egyenruhát varrták, este hazaszállítottam őket és visszatértem a Minisztérium udvarára.

Éjjel 2 órakor azt a parancsot kaptam Uszta vezérőrnagytól, hogy rögzítsek a gépkocsihoz egy fehér zászlót. A parancsot végrehajtottam, a zászlót én készítettem. A Minisztérium ezredesi rangban lévő munkatársa (vezetéknevét nem tudom) átadott a tolmácsnak (vezetéknevét nem tudom), aki főhadnagyi egyenruhát viselt, egy engedélyt, amely feljogosította, hogy bármely irányban áthaladhat. A tolmáccsal és egy hadnaggyal (vezetéknevét nem tudom) a tábornok (valószínűleg vezérőrnagy) és az ezredes valamit beszéltek, de hogy milyen utasítást adtak, azt nem hallottam. Nekem személyesen azt az utasítást adta Uszta vezérőrnagy, hogy szállítsam el a tolmácsot és a hadnagyot Tökölre. Még azt mondta nekem a vezérőrnagy, hogy azért kell ebbe a faluba vinni ezeket a személyeket, mert már hét órája megszakadt az összeköttetés azzal a küldöttséggel, amely az ott tartózkodó szovjet katonai parancsnoksághoz utazott tárgyalások céljából. Arról, hogy milyen delegáció volt ott és mikor utazott oda, nincs tudomásom.

Az általam vezetett gépkocsiba beszállt a tolmács és a hadnagy, akinek egy géppisztolya, egy pisztolya és néhány kézigránátja volt, és én elszállítottam őket a fent említett faluba.

A faluban a hadnagy azt parancsolta, hogy hajtsak a repülőtérre. A reptér kapujánál megállítottak minket a szovjet hadsereg katonái és felajánlották, hogy adjuk át fegyvereinket. A hadnagy átadta a fegyvereit és továbbhajtottunk a reptér épületéhez, ahol letartóztattak bennünket.

Ott tudtam meg, hogy a Maléter Pál ezredes által vezetett küldöttséget is letartóztatták.

A repülőtéren 1956. november 9-ig tartottak fogva minket és repülővel ideszállítottak minket.

Én személyesen az ellenforradalmi felkelésben semmilyen részt nem vállaltam. Arról, hogy mit csináltam, a fentiekben nyilatkoztam.

Kérdés: Nevezze meg ezen felkelés szervezőinek és aktív résztvevőinek a vezetéknevét!

Válasz: Ilyen személyeket nem ismerek és nem is tudok megnevezni senkit.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

A kihallgatás vége: 17.40

A kihallgatást végezte Sityikov [s.k.] százados
Haszmán László [s.k.]
Grega [s.k.] tolmács

11.

1956. november 29.

Fülöp Vilmos kihallgatási jegyzőkönyve²⁴

Én, Harbuz nyomozó kihallgattam:

Fülöp Vilmost, aki 1915-ben született a Vas megyei Alsószelesten, jelenleg budapesti lakos, lakcíme Budapest XIII. kerület, Váci utca 102., II. emelet 37. lakás, magyar nemzetiségű, a Magyar Munkáspárt tagja 1945-től, szegényparaszti származású, iskolázottsága 6 osztály, büntetlen előéletű, a Magyar Köztársaság Minisztertanácsánál dolgozott gépjárművezetőként 1954. november 10-től.

A kihallgatás kezdete: 15.10

A kihallgatás magyar nyelvű tolmács igénybevételével történt, a tolmács Margitics Iván, lakcíme: Kárpátalja, Beregszász, Sevcsenkó út 110. A tolmácsot felvilágosították, hogy a tolmácsolás helyességéért az USZSZK BT 89. cikkelyének értelmében felelősségre vonható.

Kérdés: Kit szolgált ki az önre bízott gépkocsival?

Válasz: Az énrám bízott Pobeda márkájú gépkocsival 1956. október 23-ig a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának apparátusi osztály helyettes-

²⁴ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 32–38.

vezetőjét, Cillert szolgáltam ki, azaz fuvaroztam. Október 23. után Cillert (a nevét nem tudom) már nem láttam.

Kérdés: Mivel volt ön elfoglalva az október–novemberi ellenforradalmi felkelés időszakában?

Válasz: 1956. október 23. és november 3. között a rám bízott gépkocsin senkit sem fuvaroztam, és a garázból sehova sem hajtottam ki, a többi gépjárművezetővel együtt a Minisztertanács garázsában tartózkodtam és a szolgálati gépkocsimat őriztem.

Kérdés: A gépkocsit fegyverrel őrizte?

Válasz: Nem, fegyver nélkül. Nekem egyáltalán nem volt fegyverem.

Kérdés: Ön részt vett-e a magyarországi ellenforradalmi lázadásban?

Válasz: Magyarországon az október–novemberben történt ellenforradalmi felkelésben nem vettem részt.

Kérdés: Hol, mikor és ki tartóztatta le?

Válasz: 1956. november 3-án Tököl községben, amely Budapeستől 25 km-re van, a parlamentar csoporttal és más kiszolgáló személyzeti tagokkal együtt tartóztattak le a szovjet hadsereg tagjai. Az általam vezetett gépkocsi zárta az oszlopot, benne két hadnagy és egy katona utazott, akik feladata a Magyarországon állomásozó szovjet katonai alakulatok parancsnokságához tárgyalási céllal utazó parlamentar csoport védelme volt. Az egyik hadnagy Tóth Ferenc (itt tartózkodik), a többiek nevét nem tudom.

Kérdés: Ki volt a parlamentari delegáció vezetője?

Válasz: Erről nincs tudomásom, mert nem ismertem a parlamentar csoportot és a vezetékneveiket sem tudom. A fent említett parlamentar csoport (létszámukat nem tudom) 1956. november 3-án este 9 órakor elindult a Minisztertanács épületéből és gépkocsikon Tököl felé vették az irányt. Összesen 6 gépkocsi volt.

1956. november 3-án napközben a Minisztertanács épületében látogatást tettek a szovjet katonai parancsnokság képviselői és én ugyanazzal a két honvédhadnaggal és katonával a Minisztertanács épületétől Tökölig elkísértem őket. Korábban semmit sem tudtam ezekről a hadnagyokról. Azt, hogy mi a szerepük a lázadásban, nem tudom.

Kérdés: Kit ismer ön az ellenforradalmi lázadás aktív résztvevői közül?

Válasz: A magyarországi ellenforradalmi lázadás résztvevői közül nem ismerek senkit.

Kérdés: Kit ismer a budapesti programok résztvevői közül?

Válasz: Ilyen személyeket nem ismerek.

Kérdés: Az ön személyes iratai között található egy ellenforradalmi tartalmú röplap. Hol kapta azt és milyen céllal őrizte azt meg?

Válasz: A nekem felmutatott ellenforradalmi tartalmú röplapot az utcán találtam és a zsebembe tettem az irataim közé. Bármilyen konkrét cél nélkül tartottam meg.

Kérdés: Volt-e valaha katonai szolgálatban?

Válasz: Igen, 1938-ban egy évig tényleges katonai szolgálaton voltam a Magyar Honvédség kötelékében. Ezenkívül semmikor nem voltam a hadseregben.

Kérdés: Hol tartózkodott és mivel foglalkozott a II. világháború idején 1941–1945 között?

Válasz: 1941-től a háború végéig Budapesten éltem és gépjárművezetőként dolgoztam a városi Tisztiorvosi Hivatalban.

Kérdés: Mivel kívánja kiegészíteni vallomását?

Válasz: Nincs mivel kiegészíteni a vallomásomat.

Kihallgatás vége: 17 óra 30 perc.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

A kihallgatást végezte Harbuz [s.k.] nyomozó

Fülöp Vilmos [s.k.]

Margitics [s.k.] tolmács

12.

1956. november 29.

Bodó Ference kihallgatási jegyzőkönyve²⁵

Én, Uvin vezetőnyomozó ezen a napon kihallgattam a magyar állam állampolgárát:

Bodó Ferencet, aki 1914-ben született a Csongrád megyei Kübekházán. Munkásosztálybéli, a Magyar Dolgozók Pártjának tagja 1945-től, iskolázottsága 8 osztály, nős, büntetlen előéletű, a

²⁵ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 39–46.

Közlekedésügyi Minisztériumban dolgozott gépjárművezetőként.
Lakcíme: Budapest, Váci út 8/8.

Az USZSZK Büntető Perrendtartási kódex 164. bekezdésének értelmében jelen kihallgatásra berendeltünk egy magyar nyelvű tolmácsot, Bigun P. személyében, akit felvilágosítottunk a ráháruló felelősségről, az USZSZK BT 89. cikkelyének megfelelően a hamis és valótlan tolmácsolásért.

Kérdés: Mutassa be az életrajzát?

Válasz: Én, Bodó Ferenc 1914. szeptember 15-én születtem bérmunkás családban, a Csongrád megyei Kübekházában.

A népiskola 8. osztályának befejeztével 1935-ig az apám gazdaságában dolgoztam, ezután Budapestre mentem, ahol segéd munkásként dolgoztam a helyi ipar különböző vállalatainál és intézményeiben 1940 januárjáig.

1940 januárjában behívtak katonai szolgálatra a Magyar Honvédségbe, ahol rádiósként, pontosabban a rádióállomást szállító gépkocsi vezetőjeként szolgáltam. 1942-ben kivezényeltek a frontra Nyezsín, Kurszk és Novij Oszel térségébe, ahol hasonlóan egy rádió-adóvevős gépjármű sofőrje voltam. Ez egy nagy híradós alakulat volt. Az alakulatunkban volt távírdász, telefonos és rádiós is. Akkoriban tizedes rangom volt.

1943-ban leszereltek, Budapestre érkeztem, ahol postakocsi sofőrként kezdtem el dolgozni és ebben az intézményben dolgoztam 1949-ig. 1949 márciusában áthelyeztek a Magyar Közlekedésügyi Minisztériumba gépjárművezetői beosztásba, ahol mostanáig dolgoztam.

Kérdés: Milyen kitüntetésekert kapott a Keleti fronton zajló háborúban való részvételért?

Válasz: Kitüntetést a szolgálatomért a Horthy-hadseregben és a keleti fronton zajló harcokban való részvételért 1943-ban kaptam. Ez egy III. osztályú kereszt volt.

Kérdés: Tartóztatták már le korábban?

Válasz: Nem, még soha sem tartóztattak le, nem voltam bíróságon sem.

Kérdés: A rokonai közül ki lakik a kapitalista ország területén?

Válasz: Az anyám testvére, Ocskó Ferenc él az USA-ban, most kb. 50 éves lehet, hogy hol dolgozik, azt nem tudom, mert semmilyen kapcsolatot nem tartottam vele, és csak anyám elmondása alapján van róla tudomásom.

Kérdés: Az ön anyja, Bodó Piroska (lánykori neve Ocskó) tartja a kapcsolatot saját testvérével?

Válasz: Erről nincs tudomásom, mivel erről nem beszéltünk és egyébként is ő Kübekháza községben lakik, én meg Budapesten és nagyon ritkán járok nála.

Kérdés: Kinek a rendelkezése alatt állt az a gépkocsi, amelyen ön gépjárművezetőként dolgozott?

Válasz: Az a gépkocsi, amelyen én gépjárművezetőként dolgoztam, Jánicsik Ferenc rendelkezése alatt állt, aki a Közlekedésügyi Minisztérium Katonaszállítás Osztályának a vezetője volt.

Kérdés: Milyen köze volt Jánicsik Ferencnek a magyarországi lázadás előkészítéséhez és irányításához?

Válasz: Erről nekem nincs tudomásom, mivel 1956. október 26. és november 2. között otthon tartózkodtam a Váci utca 8-as szám alatti lakásomban, és a városba csak élelmiszerért mentem ki.

Kérdés: Miért nem tartózkodott a munkahelyén?

Válasz: Budapest utcáin nagy rendbontások voltak és nem tudtam eljutni a munkahelyemre, ezért felvítam a Közlekedésügyi Minisztérium garázsát a szomszédból. November 2-án bementem a garázsba a fizetésemért és a garázs mestere azt ajánlotta nekem, hogy másnap menjek be dolgozni. 1956. november 3-án reggel 10 órakor a munkahelyemre érkeztem, ahol azt a feladatot bízták rám, hogy fuvarozzam a minisztérium munkatársát, Hersiczky Lajost. Én a Hadügyminisztériumba vittem őt.

Kérdés: Milyen céllal?

Válasz: Azt nem tudom, hogy milyen céllal utazott Hersiczky ezredes a Hadügyminisztériumba, erről nekem ő nem beszélt, de gondolom szolgálati ügyben tehetett, mert a Hadügyminisztérium képviselője volt a Közlekedésügyi Minisztériumban. Miután elvittem az ezredest a Honvédelmi Minisztériumba, visszatértem a garázsunkba.

Kérdés: Mivel foglalkozott ezt követően?

Válasz: 1956. november 3-án este telefonon azt közölték velem, hogy a gépkocsival hajtsak a Magyar Parlament elé. Fegyveres katonák ültek be a kocsiba. Amikor a parlamenthez értem, már ott volt 6 db személygépkocsi. Az én kocsimba beült Hersiczky Lajos ezredes, Kriszten Andor százados, egy főhadnagy, akinek a vezetéknevét nem tudom, valamint egy civil ruhás személy. Ezek után minden gépkocsi elindult Tökölre, a reptérre. Miután megérkeztünk az utasok kiszálltak és bementek egy épületbe, mi pedig gépkocsivezetők, a lépcsőház előtt várakoztunk. 24 órakor behívtak minden gépkocsivezetőt az épületbe, ahol mindnyájunkat letartóztattak a szovjet

katonák és tisztek. A parlamenttől ide szállított utasokat is letartóztatták.

Kérdés: Milyen céllal érkeztek a parlamenti személyek a reptérre?

Válasz: Erről nincs tudomásom

Kérdés: Ki az a Kriszten Andor, ki a főhadnagy és a civil személy?

Válasz: Kriszten Andor a Honvédelmi Minisztérium képviselője a Közlekedési Minisztériumban, hogy milyen beosztást tölt be, azt nem tudom. A főhadnagyot a Honvédelmi Minisztériumban láttam, de hogy ő ki, nem tudom. A civil ruhás állampolgárt akkor láttam először és hogy ki ő, azt sem tudom.

Kérdés: Részt vett ön a magyarországi lázadás előkészítésében?

Válasz: Erről nem tudok semmit. Én csak október 23-án este tudtam meg, hogy Budapesten a diákok manifesztaációba kezdtek, de hogy milyen okból, s hogy milyen céllal, azt nem tudom. Később hozzájuk keveredtek valamilyen fasiszták és elkezdődtek a rendbontások.

Kérdés: Milyen szerepet töltött be a lázadásban?

Válasz: Semmilyen szerepet nem töltöttem be a lázadásban.

Kérdés: Kit ismer a véghezvitt kegyetlenségek szervezői közül?

Válasz: Hallottam arról, hogy Budapesten bandita csoportok különféle kegyetlenségeket hajtottak végre, kommunistákat akasztottak fel, polgárokat lőtték agyon, de személyesen nem volt alkalmam ilyen rémtetteket látni, mivel a mi kerületünkben ilyen esemény nem történt. 1956. november 2-án, amikor a fizetésemmel hazafelé tartottam, a Marx téren odalépett hozzám egy fegyveres suhanc, a vezetéknévét nem tudom. Vele volt még két vele egykorú társa, kb. 16–17 évesek. Azt kérdezték tőlem, hogy nálam van-e a pártkönyvem, amire azt feleltem, hogy pártonkívüli vagyok és felmutattam nekik az igazolványomat. Ezek a suhancok kijelentették nekem, hogy kommunistákat keresnek, hogy letartóztassák és elbánjanak velük.

Kérdés: Nevezze meg ezeket a suhancokat!

Válasz: Ezeknek a suhancoknak a vezetéknévét nem tudom megmondani. De fel tudnám ismerni az arcukat. Mindannyian géppisztollyal voltak fel-fegyverkezve.

Kérdés: Ki hajtotta végre a programokat?

Válasz: Másoktól tudom, hogy Budapesten reakciós bandák különböző programokat rendeztek, de azok közül nem ismerek senkit. Abban a kerületben, ahol lakom program és gyilkosság nem volt.

Kérdés: Mit tud hozzáfűzni a vallomásához?

Válasz: A vallomásomhoz azt kívánom hozzátenni, hogy véleményem szerint a néptömegek megmozdulását, amely az állam politikai és gazdasági

terén elkövetett hibái kijavítása érdekében indult meg, beavatkoztak a fasiszta-reakciós elemek, és ellenforradalmi lázadássá változtatták ezt a mozgalmat.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

A kihallgatást végezte Uvin [s.k.] vezetőnyomozó

Bodó Ferenc [s.k.]

Bigun [s.k.] tolmács

13.

1956. november 29.

Orbán Lajos kihallgatási jegyzőkönyve²⁶

Én, Szolohin százados, az USZSZK Miniszteri Tanácsa mellett működő KGB Főosztály Herszon megyei alosztályának vezető nyomozója Fedák Jurij, született 1929-ben, lakhelye Kárpátalja, Beregszász, magyar tolmács közreműködésével kihallgattam:

Orbán Lajost, aki 1928-ban született Budapesten, magyar nemzetiségű, magyar állampolgár, munkásosztálybéli, iskolázottsága 8 osztály, a Magyar Munkáspárt tagja 1952-től (tagságija otthon maradt), gépjárművezetőként dolgozik a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériumában, nőtlen, lakcíme Budapest, IX. kerület, Aszódi út 26. Jelenleg az UBM kárpátaljai №1. sz. börtönében van.

A kihallgatás tolmács segítségével történt. A tolmács Fedák, akit felvilágosítottak a ráháruló felelősségről, amely őt a hamis tolmácsolásért terheli az USZSZK BT 89. cikkelyének értelmében.

Kérdés: Milyen nyelveken beszél, és milyen nyelven kíván vallomást tenni?

Válasz: Csak magyar nyelven beszélek és ezen a nyelven fogok vallomást tenni.

²⁶ UÁHL, Fond 43. Opisz 1. No. 1., 1956. 47–55.

Kérdés: Részt vett-e valamilyen formában a magyarországi ellenforradalmi lázadásban?

Válasz: Nem, a lázadásban semmilyen formában nem vettem részt.

Kérdés: Kinél dolgozott az 1956. október 23-i eseményekig?

Válasz: Október 23-ig az általam vezetett szolgálati gépkocsival Jakus Jenőt, Buksa Lajost és Erdei Ferencné fuvaroztam, akik Hegedűsnek, a Minisztertanács elnökének közvetlen beosztottai voltak. Hogy mi volt a beosztásuk, azt nem tudom.

Kérdés: Mivel foglalkozott október 23-tól a letartóztatásáig?

Válasz: Október 23-án kb. 5 órakor Erdei Ferencné azt mondta, hogy hazamehetek. Ez időben a Parlament előtt 4-5 ezer diák volt, de én nem maradtam bámészkodni, hanem egyenesen hazamentem, mert nagyon elfáradtam és rosszul is éreztem magam. Egészen október 28-ig és a 28-i napot is beleértve otthon maradtam. Én már majdnem a városhatár mögött lakok, és ott nem történt semmilyen esemény, csak azt figyeltem meg, hogy a közelben elhelyezkedő tábori kórházba sebesülteket szállítottak.

Október 28-án a rádióban azt a felhívást sugározták, hogy mindenki jelenjen meg a munkahelyén. Ebből kifolyólag október 29-én elmentem munkába. Farkas garázsfőnök utasítására Daragó Mihály és Tóth István gépjárművezetők és én szolgálatot teljesítettünk a gépkocsik megőrzése céljából. Fegyvert nem kaptunk. Reggel a váltás után hazamentem. Október 30-án este egy írásos üzenetet kaptam Farkastól, melyet Pap Lajos gépjárművezetővel küldött el. Ebben az üzenetben az állt, hogy szerdán, október 31-én reggel 8 órakor legyek az Ecséri utca sarkán.

Ezen a helyen reggel 8 órakor engem felvett a kocsijába Pap gépjárművezető, a munkahelyére vitt, aki a Minisztertanács Mezőgazdasági Osztályán dolgozott. Mikor megérkeztem a garázsba, arról érdeklődtem, hogy miért hívtak engem. Lancsák gépjárművezető megmagyarázta nekem, hogy forradalmi tanácsot fogunk választani, pontosabban küldötteket kellett választanunk a forradalmi tanácsba. Ezt követően Lancsák Jenő és Péjnyi István gépjárművezetőket jelöltük küldött jelöltnek a forradalmi tanácsba, de mivel csak kevés ember jött össze (kb. 30–40 fő) a gyűlést nem tartották meg, elhalasztották másnapra.

Körülbelül 1 órakor napközben Farkas garázsfőnök utasított 5 sofőrt, hogy készítsék elő járműveiket. A gépjárművezetők ezen csoportjába én is bekerültem. A készenlétről Keresztes őrnagynak kellett jelentést tenni, aki a Tildy Zoltán miniszterelnök-helyettes titkárságán dolgozott. Ezek

után Keresztes őrnagy elengedett minket haza, de kikötötte, hogy másnap reggel 7 órára legyünk a munkahelyünkön, azaz november 1-jén. De még ugyanezen a napon este minden gépjárművezetőt, engem is beleértve, sürgősen a Parlamenthez rendeltek, ahol azt mondták nekünk, hogy itt kell maradnunk és sehova se mehetünk.

November 1-jén Keresztes őrnagy utasítására engedélyt adtak nekünk, melyben az állt, hogy minket tilos letartóztatni. Reggel kb. 10 órakor azt az utasítást kaptam Keresztes őrnagytól, hogy a kocsimmal várjam a parlament 17. lépcsőháza előtt Apró Antalt, aki korábban Hegedűs első helyettese volt. Kb. 11 órakor a kocsiba beszállt Apró Antal a feleségével és egy harckocsizó százados. Apró utasítására elvittem őket az építők szakszervezetének székházába, ahol ők kb. 15 percet töltöttek. Ezután a Vorosilov térre hajtottunk és megálltunk a Népstadion mellett. Itt Apró felesége megkereste valahol a fiúkat és valamiről beszélt vele, majd ezután mindhármukat (Apró fia elbúcsúzott a szüleitől és ott maradt) Apró házához vittem, ahol elvették a bőröndjüket. Ezután Aprót elvittem a parlamentbe, a századost a lakására Budára a Menyhért utcába, Apró feleségét a Villányi útra, ezek után pedig én is hazahajtottam. Otthon tartózkodtam kb. fél órát, utána bementem a századosért és Apró feleségéért, és elszállítottam őket a parlamenthez. Este kb. 7 órakor Keresztes őrnagy elengedett haza, de én félttem elindulni a késői időpont miatt és az éjszakát a Parlamentben töltöttem.

Napközben kb. 3 órakor Keresztes őrnagy utasítására egy férfit elvittem a Vörös Csillag nyomdába, amelyet ez időben átneveztek „Október 23.” nyomdának. Kb. egy-másfél óra elteltével ez az ember kijött a nyomdából három másik ismeretlen kíséretében és mindannyiukat elszállítottam a parlamentbe. Itt ők kb. egy-másfél órát maradtak, és utána visszavittem őket a nyomdába, majd én meg az a férfi, akit legelőször a nyomdába vittem visszatértünk a parlamentbe. Este 8 órakor megengedték, hogy lepihenjek a parlament garázsában.

November 3-án Keresztes őrnagy utasítására elszállítottam a Tököli reptérre egy Szücs nevezetű civil személyt, Mecséri ezredest és Murai századost. Útközben megtudtam, hogy valamilyen szovjet delegáció fogadására mennek, de a repülőtéren megtudtuk, hogy a delegáció már elindult Budapestre és emiatt visszafordultunk. Én azt az utasítást kaptam, hogy a parlament 17. sz. lépcsőháza (kapuja) előtt várakozzak a kocsimmal, ahol már azt láttam, hogy ott áll egy szovjet ZIM márkájú gépkocsi és még 2 vagy 3 számomra ismeretlen márkájú gépkocsi. Kb. háromnegyed óra el-

teltével kijött a szovjet delegáció és ezeken a gépkocsikon a szovjet követségre mentek. Ezt a delegációt 2 magyar kocsis kísérte, az enyém és a Fülöp gépjárművezető. Az én kocsimban tartózkodott: Szücs, Mecséri alezredes és Hurai százados. Itt kb. egy órát voltunk és ezután elkísértük a szovjet delegációt Tökölre. A parlamentbe való visszatérésünk után elvittem Szücsöt haza fehérneműért. Este kb. 9 órakor én meg 5 másik gépjárművezető elszállítottuk hat gépkocsival a magyar delegációt a Tököli reptérre valamilyen tárgyalásra a szovjet képviselővel. Az általam vezetett gépkocsiban utazott: Szücs, Mecséri és Hurai, és itt tartóztattak le bennünket, majd november 9-én repülővel ide szállítottak minket.

Kérdés: Volt fegyvere?

Válasz: Nem, a Magyarországon történt események alatt nem láttam fegyvert.

Kérdés: Volt alkalma látni a lázadók által végrehajtott bűncselekményeket?

Válasz: Nem volt alkalmam ilyet látni.

A jegyzőkönyvet számomra magyar nyelven felolvasták. Annak tartalma megegyezik az általam elmondottakkal.

A kihallgatást végezte az USZSZK Miniszteri Tanácsa mellett működő KGB Főosztály Herszoni alosztályának vezető nyomozója, Szolohin [s.k.] százados

Orbán Lajos [s.k.]

Fedák [s.k.] tolmács

1956 még mindig a kimondatlan igazságok titka. Kárpátalján még sok írásnak kell ahhoz megjelenni, hogy képet kapjunk arról, mi is volt valójában ennek a régióknak a szerepe 56-ban.

NATÁLIA VÁRADI

**KGB Documents from the State Archive
of the Security Service of Ukraine in Ungvár
Concerning the Hungarian Government Delegation's Escort
Arrested at Tököl**

In the afternoon of October 31st, 1956 Imre Nagy announced that negotiations started about the withdrawal of Soviet troops from Hungary and also about Hungary's secession from the Warsaw Pact.

On November 2nd the Government appointed the members of the delegation who were sent to discuss the details of the withdrawal of the Soviet troops. The leaders of the Hungarian delegation were Ferenc Erdei, Pál Maléter, István Kovács and Miklós Szűcs.

In the Hungarian Parliament on November 3rd, at noon the Hungarian Government delegation worked out most of the details with the Soviet Government about the Soviets' troop's withdrawal. The details were to be completed in Tököl, near Budapest at the Soviet Military Command. That is why on the same day, the Hungarian delegation led by the Minister of Defence, Pál Maléter, left for Tököl at 10.00 pm, where at around midnight they were arrested by the officers of the Soviet army according to the order of the chief of the Soviet Security Police, General Ivan Serov. The next early morning, the Soviet army attacked Budapest and the revolution was suppressed.

The members of the negotiating delegation's escort being arrested at the airport, were probably in captivity in Tököl from 3 to 9 November, then they were transported to the prison of Ungvár by plane under the leadership of Colonel Smirnov, where they were interrogated several times. The *Hungarian State Security* Police took an active role in the arrests and interrogations, although their names do not appear in the documents.

In this article there are 13 documents, translated from Russian language into Hungarian, from the State Archive of the Security Service of Ukraine in Ungvár which are mainly interrogation protocols of the arrested members of the governmental delegation's escort at Tököl.

**ESSZÉK,
KARCOLATOK**

Ismerős ismeretlenjeink, vagy ismeretlen ismerőseink a Kárpát-medencében

A helyi és a világpolitikai tőrészhatár miatti erő- és politikai egyensúlykialakítási kényszer következtében, kb. 2002-től, a közép-kelet-európai társadalmak ideológiai irányzatai és meghatározó egységei a rendszerváltás versenyének utolsó szakaszába fordultak be, és e finis utáni eredmények hosszú távon meghatározókká és stabil bázissá szilárdulnak. Ezért a mostani történelmi periódus rendkívül fontos és létérdek valamennyi közép-kelet-európai egyházi és társadalmi irányzat és szervezet irányában, mert a finis utáni befutástól (melynek fontos helyét az egyensúly beállta határoz meg) függ hosszú időre a társadalmi *rangsor* hosszú távú felállása. Tehát, egyfajta rendezési kényszerben van valamennyi jelenlévő irányzat. A magyar nemzetünk és református egyházunk társadalomban betöltött súlya és helyzete is a rangsorban, a finisben történő szereplésétől függ. Az egyházunkra is érvényesen és befolyásolóan már körvonalazódik néhány nagyobb, összefüggő nemzetközi megszilárdulás, mely elengedhetlenné teszi a még függőben lévő társadalmi pozíciók stabilitását. Tehát az egyházunk egy stabilitási kényszerhelyzetben van (a többi közép-kelet-európai mozgalommal együtt). Meg kell találni a saját pozícióját. Amennyiben ezt nem teszi meg, elveszíti társadalmi jelentőségét. Ez az időszak történelmi jelentőségű a mi egyházunk és Közép-Kelet-Európa társadalmainak megítélése szempontjából.

Az alábbi gondolatok célja: a nemzetünk és egyházunk sajátos pozíciójának ismételt megtalálása és betöltése.

A teremtési parancs, contra IMF

A teremtés szerves része az emberi felelősség és alkotás. A jó emberi tevékenység nélkül sokkal szegényebb a természet, mint bármely állat- vagy növényfaj eltűnése nélkül. Minden, zölden urbánus médiával felfegyverzett alternatív szubkultúra humánfóbiájával ellentétben, a természet igényli az Istennel kapcsolatban lévő ember felelősségteljes alkotó munkáját („a teremtett világ, sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését”). Ha egy nemzet a Teremtővel és a teremtéssel együttműködve felelősségteljesen tartja be a teremtés őrzésére és művelésére kapott isteni parancsot (Isten mondja Ádámnak: „örizd és műveld a földet”), megtakaríthatja az embermentes

természetvédelmi területek szükségmegoldás kialakítását, és így, a rendelkezésre álló teljes területen élhet, a természettel együtt fejlődhet és gazdagodhat (a nélkül, hogy ez a természetnek kárára lenne).

A 18 századig a Kárpát-medencében az ember és a természet között egymást kölcsönösen gazdagító mindennapi élet- és munkakapcsolat állt fenn (Európában egyedülálló módon). Például a mesterséges területfejlesztésekig és folyószabályozásokig, a Magyarország legjelentősebb részét kitevő ártereken, rendkívül sokoldalú és hatékony gazdálkodás volt (növénytermesztés, állattartás, víz- és erdőgazdálkodás stb.), mely kölcsönösen jótékony hatást gyakorolt az emberre és a környezetére. Ugyanis a Kárpát-medencei ember mindig ügyelt arra, hogy az ártéri terület erdője, mezője és visszamaradó vize megújuljon, s így bőséges és kiszámítható élelteret (élelmet, tüzelőt, építőanyagot) jelentsen mind embernek, mind a szárazföldi és a vízi állatoknak. Ezért minden, XVIII sz. előtti (általában, már a természettel már megbomlott harmóniában lévő európai kultúrkörből jövő) külföldi természetleírása a Kárpát-medencének bámulattal arról számol be, hogy Európa legnagyobb hal- és vadbősége Magyarországon van (pl.: egy XVIII. századi francia utazó azt jegyezte fel, hogy „a magyar vizeknek a kétharmada víz, az egyharmada hal”). A teremtési küldetésnek és betöltési módjának, mint a családokban való legfőbb örökítő anyagnak zsigerekben való tudása, a magyar jellem egyik legfőbb tényezője és legsikeresebb túlélési feltétele. Ez megmutatkozik ott, amikor a magyar történelemben több olyan nyílt külső elnyomás hatására kialakult népességi és gazdasági krízis alakult ki, melynek más területen való logikus következménye a nemzet pusztulása lett volna, de a külső elnyomás után a nemzet mégis fellendülésnek indult. Például a tatárjárás (1241) után négy évtizeddel az ország lakossága megkétszereződött, és ezt követően IV. Béla királyunknak volt elismerten Európa legerősebb hadserege; a törökdúlás (1526) után alakultak ki a nagy református magyar kollégiumok és iskolarendszerek, valamint a török után elnéptelenedett vidékeken újból virágzó gazdaság és kultúra alakult ki (Sárvidék, Ormánság). A magyarság képes volt nagy hátrányból és ellenséges környezetben is önállóan virágzó kultúrát kialakítani minden külföldi segítség nélkül. Úgy, hogy nem voltunk rászorulva más nemzet segítségére, sőt a krízisekre sikeres választ adó magyar életvitel vonzó volt más népek számára, melyek hajlandóak voltak a maguk eredeti nemzeti identitását lecserélni a magyarra (a magyarra lévő kenézek, kunok, jászok, szászok, svábok, zsidók, oláhok, tótok, rácok stb.).

Nagyon beszédes Magyarországon ennek a természettel való felelős gazdálkodásnak a megszűnési kezdete és oka: a XVIII. század, a Habsburgok megerősödése Magyarországon, a kívülről megszabott mesterséges területfelosztások és vízszabályozások, ezért a természetes élőhelyek visszaszorulása és lakosság azokról történő kitiltása. Tehát a megbontott egyensúlyi partnervizony társadalom és környezet között. A néprajzkutatók legújabb kori eredményei szerint erre az időre tehető a valamikor bámulatosan művelt és gazdag térségek (Sárvidék, Ormánság) romlásának kezdete, majd a „kollektív öngyilkossága”, az egykézés (ezek a térségek mára Magyarország leglepusztultabb vidékei). Tehát, a történelem tanúsága szerint a magyar kultúrának volt egy minden külső támadást túlélő és abból talpra álló önállóságot és függetlenséget megszerezni és fenntartani képes mechanizmusa: az Istentől kapott teremtési parancs betartása, a kapott teremtéssel való együttműködésben.

Az sajtóban és az adminisztrációban megnyilvánuló nyugat-európai deformáció ideges támadásai a Kárpát-medencei identitásunkkal szemben már egyenesen azt a Teremtővel való kapcsolattartásra alkalmas részünket, a hitünket támadta meg, melyben kialakul a felelősségteljes és mindenkor függetlenségünket biztosító teremtési kultúra. Ha a magyarság nem akar gyarmat lenni (maradni), akkor a mai magyar oktatás legfőbb célja kell, hogy legyen: a Teremtővel és a teremtéssel való helyes kapcsolatunk ismételt tudatosítása és megélésének elsajátítása.

Élni és élni hagyni = haladás + biztonság

A valósággá vált identitás a változás és az állandóság egyensúlyában létezik. A minden élettér lényegét és fenntartható stabilitását jelentő egyensúly feltétele a kihívásokra arányosan reagáló haladó mozgás. Az arányos és haladó mozgás egy külső és belső környezetet észlelő és létjogot szolgáló erőt feltételez. Ez, az identitás eszközeként kapott, s a többi hatást gyakorló létező természetes erejét felmérő, ellensúlyozó és legyőző erő tesz minden létezőt a többi létező partnerévé. A partnerség, az egyensúly, az élettér, tehát maga a létezés nem jöhet a lét rendeltetési idejében létre, ha a rossz környezeti felmérés, vagy a rossz önszabályzás miatt aránytalanság mutatkozik meg. Ekkor a legyőzetés vagy közvetlenül, vagy a szimbiózist megbontó „túlgyőzés” által közvetetten valósul meg. Ezért az élettér egyensúlyának beállta és a szükségszerű védelemben és hódításban való

fenntartása mindig értelmező stratégiai harc következménye. Mechanikusan: minden természetesen, tehát sikeresen létező, valami ellen és valamiért erőt fejt ki és ciklikus mozgásban halad. Halad, tehát hódít, mert folyamatosan szüksége van az erőforrásokra és az életterre. Ciklikus, tehát állandó, mert szüksége van a kiszámíthatóság nyugalmanak biztonságára. A sikeres, tehát a célravezető természetes lét mechanikus mozgása mindig a haladás és állandóság kettősségének egyensúlyát valósítja meg. Valamint azok a mesterséges létformák érték el és érik el rendeltetési céljukat, melyek a természetes létmechanizmus eme haladás és ciklikusság egyensúlyát testesítik meg (tudatosan vagy rutinosan). Például a házépítés célja: az otthon megteremtése. Az otthon képlete: szabadság (haladás) + biztonság (állandóság) = otthonosság. A magyar támadó lovasíjász harcmodor a spirálalakzatban való közelítés, ahol az ellenséghez legközelebbi lovasok lőttek, majd a többiek és porfelhő takarásába fordulva töltöttek. Így állandó nyomás alatt tartották az ellenséget anélkül, hogy közvetlenül megütköztek volna. Aközéltő sebességük az ellenség ereje felmorzsolódásának függvénye volt. Ezzel a harcmodorral több olyan csatát nyertek elődeink, melyekben a magyarok teljes kiirtását zászlajukra tűző többszörös nemzetközi túlerő vonult fel ellenük (pl.: 899, a brentai csata, ahol a magyarokkal szemben a háromszoros itáliai túlerő állt; 907, a pozsonyi csata, melynek a célja: *Ugros eliminandos esse – A magyarok kiirtassanak*, Lajos, német király parancsa szerint). Az olyan mechanizmusok viszont, melyekben legfeljebb csak a biztonság, vagy csak a haladás van, biztos kudarccal végződnek. Például az olyan létkísérletben, melyben nincs biztonság és védelem, csak haladás, a fanatizmus egysíkúsága miatt gyors kimerülés, kiábrándulás, lemorzsolódás, és ezért szükségszerű törés alakul ki (kommunizmus, fasizmus, egygenerációs szekták, ahol a szülő fanatikusan egy szekta tagja, de a gyerek, főleg az unoka, már nagyon távol van az elődök értékrendjétől stb.). De a fejlődés nélküli biztonság, vagyis a haladás nélküli mozgás, a meglévő energiákat felhasználva folyamatosan kimerül és leáll (pl.: a lélek csak fizikai megnyilvánulását felfogni és követni képes és hajlandó, de leggyakrabban azt is eltorzító, és ahhoz téves forrásideológiát gyártó gyakorlatok, melyek megnyilvánulása a kiüresedett ortodoxia és a jelenlegi népegyház). Mozgás hiányában, a lét életterét jelentő egyensúly felbomlik és megszűnik (mint a bűgőcsiga is csak akkor van egyensúlyban, ha mozog) a létezés.

A tanítvánnyá tételt elérni akaró egyházi és a pusztá megmaradáson túl a statisztikai növekedést felmutatni kívánó nemzeti gyakorlatunkban a

természetes létezés haladás és ciklikusság jelenlegi egyensúlyát meg kell találni és meg kell valósítani. Például az egyik legvonzóbb fény, a minden erényt és arányt egyre kíméletlenebbül relativizáló biztonságihiányos korunkban, az egyház világot teremtő és hordozó értékekre épült és évszázados viharokat kiállt tradicionalizmusának következetes képviselője, az Evangélium érhető érvényesítésével (az egyház számára életveszélyes úgy a fellazult, mint az érthetetlen hitmegélés). A nemzetünknek a mai igénykihívásokhoz igazítva kell alkalmazni a Kárpát-medence Európában sajátos önfenntartó gazdálkodási és ezért önálló társadalmi lehetőségeit.

Élni és élni hagyni = haladás + biztonság

Gyarmat és otthon

A nyugati országok jelentős gyarmatokat tartottak fenn és a társadalmukból egész közösségek települtek át e gyarmatokra, szinte állandó mozgásban és költözésben lévén, többlaki életet folytatva. A háború után, a magyar lakosságnak, az oroszokkal való találkozásnál az tűnt fel az első benyomások között, hogy az oroszoknak nincs honvágyuk (az egyik illető így fogalmazott: „*ezeknek ott a hazájuk, ahová lefeküdnék*”). A jelen korban, egy átlag holland személy hét évente költözik más lakásba. Az amerikaiak nem jelent gondot több ezer kilométerre költözni, ha egy másik városban jobb a fizetése. Mindezekkel ellentétben a magyar személyiséget egész életére már az is megviseli, ha egyszer az élete folyamán egy másik utcába költözik. E földhöz való ragaszkodás nyugattal szembeni különbségének oka: a rendelkezésre álló erőforrás-mennyiség és komplexitás különbsége (majd erre az utilitalista és egyáltalán nem elméleti viszonyra épül az otthonért való felelősségtudat).

Ugyanis Európa (de a világ) Kárpát-medencén kívüli térségein, egy család által belakott helyen nem áll és állt rendelkezésre olyan komplex okos gazdálkodással megújulni, sőt fejlődni képes erőforrás-szükséglet, mely csupán arról a területről biztosítani tudja a generációk láncolatának megélhetését, egyhelyben maradását. Ezért, az új erőforrásokhoz való hozzájutás érdekében szükség szerint helyet kellett változtatni (mint a nomádok). Viszont Kárpát-medencében egy család (sőt nagyobb budvartartás) által belakott kis területen olyan gyorsan megújulni és növekedni képes minden egészséges életigénynek megfelelő komplex erőforrásrendszer áll a rendelkezésre, mely lehetővé teszi a letelepedett nemzedékek biztonságos és egymásra épülő hosszú távú otthonépítését.

Amikor a magyar munkaerő mozdíthatatlanságára panaszkodnak a nyugati nomád életvitelre strukturált nyugati vállalatok, akkor nem értik a magyar szellemiség mélyen gyökerező ragaszkodását az otthonhoz. S a magyarság elleni évszázados hol lelki, hol fizikai háború egyik mechanizmusa: a Kárpát-medencébe mélyedt és nemzettudatunkat ínségben és viharban is biztonságosan tápláló és megtartó nemzeti gyökereink kitépése. Ennek a kitépésnek a módja: az önfenntartó nemzeti gazdálkodástól való elfordítás (a termelői munka leértékelése, a gazdálkodás megvetése, az önfenntartó családi gazdaság tudásának elfeledtetése által). Hogy mi is költöző és elköltöztethető nemzetté váljunk.

„Éljen, a munkás-paraszt megbonthatatlan testvériség”

A nyugati társadalmak sikerének az egyik kulcsa: a város és a vidék közötti egymást segítő együttműködés. Ennek az együttműködésnek a folyamatos mobilisan – és külső és belső hatásokkal szemben – egyensúlyban tartása tudott sikeres válaszokat eredményezni a kihívásokra és a fejlődő igényekre. Míg a magyar társadalmi szerveződés nyugathoz viszonyított lemaradásának egyik legjelentősebb közvetlen oka: a vidéki és a városi közösségek együttműködésének hiánya (pl.: a máig ható népi és urbánus ellentét). A vidék és város mobil és sikeres együttműködése ki nem alakulásának az oka, a közvetlenül kényszerítő egymásrautaltság hiánya. Ugyanis a kellő mennyiségű és komplexitású erőforrással rendelkező Kárpát-medence lehetővé tette mind a városi, mind a falusi életforma egymás mellett élését a nélkül, hogy különösen egymásra lennének utalva. Egymást ugyan kényszerből megtűrő, de bizalmatlanul kerülő, és nem segítő, hanem inkább rivalizáló partnerként léteztek/léteznek egymás mellett. Ennek a különállásnak a következményei:

1) A kívülre a nemzeti érdekérvényesítés, védelem és a partneri megnyilvánulás, belülre a gondoskodás, kibontakozás és fejlődés megteremtésére hivatott állam, csak a városokban tudott megszerveződni. S az állam nem tudta szervező, gondoskodó és védő hatalmát a falusi életközösségekre kiterjeszteni. Így a faluközösségek gondolkodásában az állam, minimum a gyanús, de inkább az ellenségkategóriában volt, akit igyekeznek lerázni és kikerülni. Ugyanis a városi lét essenciája: a szervezetségre hagyatkozás. A specializálódó szakember (varga, szabó, takács, kovács stb.) igénye a munkavégzéséhez, hogy a szakterületén kívüli szükségletei is biztosítottak

legyenek (mert a kovácsnak szüksége van a szabó munkájára és fordítva). Ez akkor valósul meg, ha van egy, a társadalmat alkotó egyének által elismert, felvállalt és fenntartott, társadalom feletti szervező egység. A gyakorlatban, a külső és belső igények és körülmények kényszerítő hatására, a városok azonos érdekek és értékek köré szövetségekbe tömörülnek, melyek által megalakul az állam. Az állam mindig városi és soha nem falusi képződmény. A városszerveződés eltérő módon alakult ki a keleti és a nyugati civilizációban. A városszervező egység minimális helyi szinten: a) keleten, a helyi Istenséget megjelenítő városi vezető; b) nyugaton a városi tanács. A városvezetés sikeres megnyilvánulása: a) keleten a városállam; b) nyugaton az évszázadokig jól működő autonóm város. A város lényegét jelentő szervezettség kialakulásának mechanizmusa és oka:

a) Keleten közvetlen. Mert a szélsőséges természeti körülmények és szűkös erőforrások miatt eleve nem lehetett egy személynek vagy családnak önállóan nemcsak jól de túlélni sem, csak egy szigorúan szabályozott, egymást kiegészítő és védő rendszerben (ahol a rendszernek isteni tekintélye van) tudtak az emberek életben maradni. Így keleten az emberi társadalmak közvetlenül városokba szerveződtek meg (lásd! a közel-keleti ókori civilizációkat, ahol nem nagyra nőtt falvakból lettek a városok, hanem eleve városállamok szerveződtek meg).

b) Nyugaton közvetett. A nyugati civilizáció városi szerveződéseibe nem a közvetlen életveszély, hanem az életminőség emelkedése miatt léptek a lakosok. Ugyanis a nyugat-európai (főleg a Kárpát-medencei) éghajlati körülmények és erőforrások lehetővé tették a közvetlen család életben maradását és valamilyen formájú megélhetését. De a vidéki élethez képest valamilyen külső vagy belső többletmotivációval bíró személyek és közösségek, lemondva az önálló megélhetésről, magukat a várost irányító és a városi képviselői rendszer által létrehozott irányító szervezetre bízták (városba jöttek és várost alapítottak az üldözöttség elől a szervezettség védelmébe menekülők, a hivatásos tehetségkibontakoztatás miatt a szervezet kiegészítő rendszerét kérik). Tehát a nyugati városok sem nagyra nőtt falvak, de mégis vidéki gyökerekkel rendelkeznek.

2) A falusi közösségek fejlődési lehetőségei lekorlátozódnak. Ugyanis a nyugati civilizációban (főleg a Kárpát-medencében) meglévő falusi lét lényege: az önfenntartás. Amely minden külsőleg szerveződő társadalmi rendszer mellett és ellen is meg tud maradni. Az önfenntartó gazdálkodás sikerességének a feltétele: a kiterjedt diverzitás (sok lábön állás, amit egy

kis paraszti közösségnek vidéken, azt a városi szervezésnek nagyban kell egyensúlyban megvalósítani). Ennek a sokirányultságnak köszönhetően a paraszti gazdaság önmagában nem lehet specializálódott. Nagy részben szükség szerint horizontálisan és csak kis mértékben vertikálisan fejlődhet (ellentétben a városi szervezettséggel, ahol meglehet mind a horizontális, mind a vertikális fejlődés is). Ezért ugyan a sikeresebb paraszti gazdaság „nagyobb disznótorokat” kiállíthat, de a külső fejlődési igényekre sikeresen nem válaszolhat. Ennek a következménye: a belső elzárkózás és a külső elszigeteltség.

A Kárpát-medence társadalmának fejlődésében, a külső kihívások megjelenési formáinak váltakozása miatt, a városi és falusi jelleg ugyan egymás mellett, de egymástól elhatárolt módon létezett. Ugyanis ezen kihívásokra hol a városi, hol a falusi társadalmi megnyilvánulás volt a jobb stratégia. Például ha a központi biztosságot és komfortot biztosító hatalom erősödött, a városi jelleg, de az ezen központi hatalom gyengül vagy elnyomó jelleget öltött, akkor a falusi jelleg jelentett jobb választ. A jelenlegi anyaországtól elkülönült voltunkban a városi és falusi jelleg kistérségen belüli, történelmi harmonizációja tud csak sikeresen fellépni. A gyakorlatban: Kaszonynak mint körzeti identitáshordozó társadalmi karakternek, tudatosan fel kell vállalni, hogy a környező térség számára életteret, tehát a munkának irányt és célt biztosít; s így az autonómia felé haladó kistérséget formál maga körül.

Ballagási reneszánsz. Avagy az utolsó előtti ünnepe

Szeretünk búcsúzni. És hajlandóak vagyunk sokat költeni a búcsúzásra. Például már évek óta fokozódik a ballagási ünnepségek és azok körítéseinak mértéke és kiadása. Csaknem minden oktatási intézmény, teljes vagy részleges lezárása ballagással ér véget. Látszólag ez a (növekvő) kiadás logikailag teljesen értelmetlen, mert nem később megtérülő befektetés. Tehát a mindenki által szidott, de mégis fokozódó jelenség okainak erősebbnek kell lenni, mint az ellene szóló ész érv (a mozgatóink többsége nem tudatból, hanem valamilyen tudatot felülíró kategóriából való, melynek csak kiszolgálója a tudat). Ezek a széles rétegű mozgatók mélyülő sorrendben:

1) Bizonyítási kényszer.

Közvetlenül nem szeretne senki lemaradni a szomszédától, osztálytárstól, rokontól. Általánosan mindig valamit fel kell mutatni. A jelen zaklatott világ nem képes kivárni a hosszú évek gyümölcsét. Most kell minden. A

ballagás identitásához pedig leginkább az elért eredményekről való számadás tartozik. Az eredményeket valamilyen épp aktuális értelmezési síkon kell felmutatni. Az legitimációjukban bizonytalan és folytonosan a végüket sejtő ó- és újkori birodalmakra egyaránt jellemző volt az idővel való görcsös foglalkozás (pl.: a háború utáni megszállásokban a szovjet katonák egyik legkeresettebb zabrálási tárgya volt, az óra; a katona ügyességét a kezén lévő karórák száma jelezte). A cél: az idő rögzítése (a most legyen örökkévaló: hic et nunc est aeterna). A jelen világ ellenállhatatlanul sodró teljesítménykövetelésében, a történelmi birodalmak előrehaladtukkal egyre fokozódó időrögzítés-kényszere mutatkozik meg. Majd ezek a birodalmak összeomlottak...

2) Önazonosság válság.

Nincs tudatos és megdönthetetlen önértékelés. Kizárólag külső tényezőktől vagyunk értékelési függő viszonyban. Félelmetesen úgy lett a jelen karakter kitenyésztve, hogy a legbelsőbb értéket is a külső tényezők (társadalmilag hitelesítő kategóriában lévő emberek) határozzák meg. Ezért létérdekből állandóan keressük az elismerést, a hitelesítő erőt. A mai korban egyre nagyobb értéke van a mindenki által rettegett diktátoroknak. Mert már áldozatok vannak, csak nem tudják, ki felé hozzák azt meg.

3) Gyengeség.

Nem merjük felvállalni a felelősséget a jövőért. Csak a múltat ünnepeljük az utolsó előtti pillanatban. Melyben már nem történhet semmi meglepő a múltból, de még nem léptünk a jövőbe. Az utolsó előtti, a tökéletes felelőtlenység pillanata.

A mentális szennylevezetők,

mint a jóléti társadalmi kultúra kialakulásának feltételei

Az a vonzónak számító városnegyed, ahol kiegyensúlyozott gazdasági körülmények, jó infrastrukturális lehetőségek, biztonságos oktatási és egészségügyi körülmények között együtt él a felső polgárréteg (a kereskedő, az orvos, a bankár, a mérnök, a hivatalvezető stb.). Akik megalkották és megtestesítik a jóléti európai társadalmi kultúra világot átfogó rendszerét. Mely hirdeti az emberi értékteremtés és a kultúra embert jobba tevő mivoltát. De ez a polgári társadalom vágyott rendszere, csak ott valósult meg, ahol a társadalmat kiszolgáló és felhasznált igazi erőforrások nem a társadalmon belül, hanem lehetőleg attól nagyon messze voltak. Például

a múltban, a klasszikus gyarmatokon; a jelenben, a „gyarmati függésben tartott” piacokon. Ugyanis az ember egymással harcban álló „jó és rossz”, „külső és belső”, „testi és lelki” mivolta egyaránt kéri a maga életterét. A humanizmussal azonosított jó oldal (mely a vágyott kultúrában és etikában, a jótékonykodásban és nagyvonalúságban, a nagy eszme-futtatásokban és a művészetekben testesülhet meg) a polgári társadalomban valósul meg, míg a materiális kenyérkeresetet is biztosító rossz oldal (indulatok, kegyetlenkedés, testi vágyak stb.) az erőforrást jelentő gyarmatokon mutatkozik meg. Például:

– a múltban: a műveltség mintaképét jelentő viktoriánus Anglia alkalmazta először a koncentrációs táborokat Dél-Afrikában a Búr-háborúk idején; a franciásan liberális Belga rendszer, a valamikori Belga–Kongó néven ismert gyarmatán százezreknek vágta le a kezét, akik nem teljesítették a rabszolgamunka normáját;

– a jelenben: a demokráciát más nemzeteken fennen számon kérő amerikai kormányzat dollármilliókkal és fegyverarzenálokkal népirtó diktatúrákat támogatót évtizedeken keresztül Dél-Amerikában és Afrikában; a hazájukban, a becsület mintaképeként ismert nyugati cégek, kéjelgő és korrupt kizsákmányolóként viselkednek más területeken stb. A nyugati kultúra, a gyarmatain, a tőle jó távolra kihelyezett erőforrásain megtalálta a mentális mocskának lecsapolási területét (megjegyzendő, szinte minden emberi kultúra: Egyiptom, India, Róma, Kína stb. rendelkezett a maga „mentális szennycsatorna-hálózatával”). Minél távolabbi és szétszórtabb egy lecsapolási terület (ahonnan nem jönnek vissza hírek; nehezen megközelíthető), annál kevesebb volt a mocskok visszatérési kockázata, tehát az annál jobban üzemelhetett elrejtő mocskofogóként. Ami a lecsapolás után maradt, az lett csak látható a vonzó és gazdag, művelt nyugati polgáréletben.

De a történelmi helyzet változása miatt a régi gyarmatok már nem üzemelhetnek ugyanabban a levezetési funkcióban. A szennycsatorna hiánya mutatkozik meg a nyugati társadalmak degenerált jelenségeiben (nemi szabadosság, családok szétesése, erőszak terjedése stb.). Létérdeke a jelenlegi magát vonzónak megőrizni kívánó jóléti nyugati kultúrának, hogy más csatornákat keressen. Különben a legfőbb legalizáló ideológiaként megjelenő emberi értékteremtés humanista mítosza széttörik, és az anyagelvű és emberközpontú nyugati kultúra megfullad a maga mocskában. Tragikomikus jelenség, hogy a volt gyarmatokról az európai társadalomba milliósan beáramló népek Európában született generációk elteltével is

antikulturálisan antiasszimilációs öntudatlan frusztráltságban pusztítóan dühödt módon zúdítják vissza a szennyet Európára. S mindezt a maga felhalmozott devianciáival nem bíró hivatalos európai ideológia, a gazdagító multikulturalitásként adja el önmagának is. Pedig nem egy civilizációváltás, hanem egy anticivilizáció-váltás tanúi lehetünk (ui. a jelen bevándorlók közösségében nem új civilizáció váltja fel az európai kultúrát, mint ahogy a sumért az akkád, a görögöt a római stb. váltotta, hanem az európai kultúra távolban tönkretett anyagai jelentek meg a központban). Ez még egy civilizáció időbeni határain belül van. Még nincs más, csak az önmagával szembenező nyugati kultúra. Ugyan már a nyugati civilizációnak az alkonya van (Spengler), de nem látszik a hajnal.

De szükség van egy olyan kultúrára, mely folyamatosan mérgező mocskot termel ki magából, és csak akkor tudja magát fenntartani, ha azt másokra rázúdítja?

Csak egy olyan kultúrának van létjogosultsága, mely a kultuszból, az Istennel való közösségből indul ki és azzal mint forrással folyamatosan kapcsolatot tart. Mert Isten megtisztít és meggyógyít, nem lesz szükség szennylevezető csatornára.

Segélyek helyett beélhető identitáskörzet

A XX. század elején mondta az egyik amerikai törvényhozó: „*A legjobb fogamzógátló, a kapitalizmus.*” Azóta e cinikus mondat beigazolódását tapasztaljuk statisztikáinkon (ahol a nyugati társadalmak rendezkedtek be, ott mindenütt az előregedés az egyik legnagyobb társadalmi probléma). Ugyanis a gyerekvállalást anyagi értelemben közelítjük meg: megéri, vagy nem éri meg gyereket vállalni?; akkor van gyerek, ha van érte támogatás; ha nincs pénz a gyerek fogyasztói társadalom igénye szerinti felneveléséhez, akkor nem kell a gyerek („sok gyereket ebben a mai világban...”). Ez a szemlélet, a teremtés továbbvitelének isteni parancsát, mint az ember legfőbb küldetését a teremtett világgal szemben, külső és változó, anyagi és emberi tényezőktől teszi függővé. Tehát a legfőbb emberi identitás elszakadt a mindentől független és isteni teremtő erőtől. S így az ember a Teremtés felett álló teremtés helyett, az ideiglenes teremtés szolgája lesz, a Teremtő helyett. Ahol a gyerekvállalás, az emberi mivoltunk megelégeként és a teremtés továbbviteléként a legtermészetesebb dolog és nem anyagi függvény, ott van fejlődési lehetőség és mentális egészség (lásd! az indiai

és az arab társadalmakat); ahol a gyerek külső anyagi függvény, ott nincs fejlődési lehetőség és társadalmi devianciák mutatkoznak (lásd! a nyugati kultúrkör országait).

A modern kor vívmányaként kialakult szociális rendszerek szintén ennek a teremtési küldetésünk desacralizációjának és materializálódásának (amit egyaránt lehet eltorzult kapitalistának vagy kommunistának is nevezni) a következményei. Mert pl. a nyugdíjrendszer célja: az öregségi létbiztonság megteremtése. Erre a XX. század elején (ideológiáktól gerjesztett módon) már nagyon jelentős igény mutatkozott, mert már megrendült a létbiztonság. Ugyanis nem volt, aki eltartsa az öreget, aki már korábban kényelmi okokból lemondott: 1) a megszületendő gyerekeiről, akik eltarthatnák; 2) a megszületett gyerekeinek a mindenekkel szemben is érvényesítendő teremtési értékek továbbadásának a terhéről. A modern ember az állammal kötött szociális alapú szerződésben lekötölte magát az adott társadalmi rendszernek, hogy az ember, az adott rendszer javára lemond a teremtés továbbvitelének küldetéséről (az állandó teremtési parancsot végezze csak, a magát állandónak beállító és a kényelmes polgár által ezt örömmel elfogadott a rendszer), cserébe a rendszer felvállalja a megteremtendő utókor feladatát a teremtő ember felé (különböző szociális biztosítások és juttatások formájában). Ezzel a szerződéssel a modern ember lemondott: 1) a Teremtővel való személyes kapcsolatáról és az államot tette a Teremtő helyébe; 2) önmaga emberi mivoltáról, és csak az adott rendszert kiszolgáló termelési egységgé degradálódott; 3) a maga reprodukáló képességéről és létének minden porcikáját a mulandó rendszerhez kötötte. Természetesen, a társadalomtól függetlenül önjáróvá váló államszervező rendszer mindent meg is tett annak az érdekében, hogy a polgárt magától függővé tegye és a közösségben élő egyén számára nélkülözhetetlen és elképzelhetetlen legyen az adott rendszer nélküli lét (pl.: a modern kori nyugati kultúrában, szinte már ismeretlen fogalom az önfenntartás gyakorlata).

Vissza kell térnünk, az Istentől kapott teremtési küldetésünk megvalósításához (a folyamatos teremtési parancsot a Teremtőnkől kapott teremtési erővel, minden külső hatástól függetlenül végrehajtani), hogy a kezünkbe véve a teremtést, ismét teljes értékű emberi életet tudjunk élni. A rendszertől függő, végveszélyt jelentő viszonyunkat fel kell ismerni és meg kell tanulni az önfenntartást és öngondoskodást (gazdasági és demográfiai értelemben). Ismét fel kell fedezni, hogy a legjobb öngondoskodó módszer: 1) Istennel kapcsolatba kerülni és Őt az életünk központjára tenni („Királlyá Jézust

koronázzátok”); 2) az Isteni törvények, így a teremtési parancsunk betartása; 2) a sok és Isteni értékrend szerint felnevelt gyerek (és nem a szociális biztosítások). A jelenben és a jövőben is.

Az isteni teremtési rend és parancs kivitelezése a gyakorlatban a beélhető, tehát optimális identitáskörzetekben lehetséges. Itt az optimalitás, a közösséget alkotó személy pontosan eltalált és körbehatárolt mentális térkiterjedési aránya. Nem több és nem kevesebb, mint amit a közösség és annak minden tagja, minden porcikájában áldozathozatalra méltóan is a saját otthonának ismerhet el. Mert ha az identitáskeret nagyra nő (a közidentitás által nem követhető birodalom), az már nem beélhető és nem érzi a polgár annak minden szegletét a magáénak és azt otthonának; ha túl kicsi, akkor klasztrófóbiát és frusztráltságot él át. Az optimális identitáskörzet, mint az önazonossággal rendelkező egyén és közösség továbbteremtési küldetésének területe mindig vagy helyi, vagy partnerségi (kereskedelem) erőforrásokkal rendelkezik. E terület akkor sem lesz nagyobb vagy kisebb, ha a túlnépesedés következtében a belső vagy a többletlakosság számára a külső erőforrásai elfogynak. Akkor ideális esetben a népesség egy része más erőforrások után terjeszkedve egy másik identitáskörzetet hoz létre, mely hasonlóságokat ugyan hordozó módon, de mégis különbözik az előzőtől, ezért önálló. Ha azonban az adott közösség a növekvő (lakossága, kultúrája, ideológiája stb. miatt) igényeinek megfelelő új erőforrások után kutatva a beélhető identitásterülete határát kitolja, és nem osztódva új otthonként elfogadható identitáskörzetet hoz létre, akkor a folyamatos növekedés kényszerbe lépve (szükségszerű és folytonos katonaság- és bürokráciafejlés) elveszíti önazonosságát, és az ideológiával szemben, az identitáskrizist és az idegenséget megtestesítő társadalmi cinizmusba fullad (lásd! Róma, Szovjetunió). Ahol beélhető és saját, illetve partnerségi erőforrásokra alapult identitásterületek szerveződtek meg, ott sikeres civilizációk alakultak ki. Például a görög városállamok, a középkori európai városhálózatok (pl.: Hanza városok) önálló identitással rendelkeztek, s a helyzettől függően hol szövetségben, hol szemben álltak egymással, s máig élő hatásuk határozza meg Európa gondolkodását és szerkezetét.

Társadalmunk és közösségünk szerkezeti, kapcsolati, gazdasági, szellemi fejlődésének új önfenntartó és áldozatot megérdemlően otthonnak elismert identitásterületre van szüksége. Különben felmorzsolódik. Ezen beélhető területek reális meghatározásának és kialakításának feltétele, az igaz Isten- és önismeret. „Istenismeret és önismeret”, illetve ezek felvállalása

Kálvin egyik egymástól el nem választható kulcsgondolata volt. Tehát az Európát és így a világot átalakító és a világban az Isteni küldetést megtestesítő kapitalizmus forrásaként megjelenő kálvinizmust ismét felfedezve lehet a kálvini elveket elhagyó materialista kapitalizmus pusztító és önistenítő bálványát ledönteni és otthonos Európát teremteni.

Állami juttatás, avagy fejlődés vagy vegetálás?

A közép-kelet-európai társadalmak történelmileg bizonyos rendszereket kitenyészten kiszolgáló mivolta egyénileg és közösségre is társadalmi karakterre vált. Ez a karakter, önjáróvá válva, kitermeli a maga kizsákmányoló irányítóit, de legjobb esetben is nagyon kényelmes állapotba juttatja az ezen a vidéken berendezkedett mindenkori önmagáért és nem a közösségért megszerveződő államot. Ugyanis a kiszolgáló karakterben nem vetődik fel általános és hivatalos igény az egyén anyagi fejlődésének finanszírozására, csak a kényelmesebb kiszolgáláshoz szükséges lét fenntartására. S a reál- és aktuálpolitika és gazdaság felől, az anyagi fejlődésre nem irányuló társadalmi igény kielégítése nem is kell, hogy az általános fizetésekben megjelenjen. Tehát a közép-kelet-európai fizetések nem tartalmazzák a (-z alapvető) fejlődéshez (lakásépítés, gépkocsi vásárlás) szükséges anyagi fedezetet (sem), csak a létfenntartás biztosítására vannak kalkulálva. De a mindeneket behódoltatóan megjelenő globális fejlődési igény helyi kielégítése érdekében (melynek a megfelelni vágyása, a keleti megalomániában is megmutatkozik), az aktuális kelet-európai legitimáló hatalom háttéralkut köt a fejlődni vágyó társadalommal, hogy az, a legitim hatalmon kívüli, többnyire illegitim forrásokból valósítsa meg az anyagi fejlődését (a házépítést, a kocsivásárlást, házfelújítást stb.). Tehát a társadalom anyagi fejlődése a hatalom szempontjából eleve illegitim forrásból valósulhat meg, melyet a hatalom, önmaga számára ellentmondásosan tudomásul vesz. A közösség felőli, fejlődést felmutató megtestesülések (ház, nyaraló, kocsi stb.) mértéke (és mérete) a hatalmi pozíciót két ellentétes módon ábrázolja ki:

1) a hatalomhoz való közelségben (ha nagy a ház és a kocsi, akkor közel van a tulajdonos a hatalomhoz, mert jó alkut kötött vele; ha kicsi a ház és a kocsi, távol van a tulajdonos a hatalomtól, mert rossz alkut kötött vele);

2) a hatalomtól való távolságban (ha a tiltó hatalommal szemben is megépítette valaki a nagy házat és megvette a nagy kocsit, akkor erősebb, mint a hatalom, mert sikeresen függetleníteni tudta magát attól).

A közép-kelet-európai legitimitást és legitimizálást magáénak tudni akaró államhatalomnak, az önellentmondás felszámolása érdekében, ön maga felé, a társadalommal szemben el kell döntenie és fel kell vállalni, hogy:

1) önmagáért létező despota lesz, amely a társadalmat csak a kiszolgálási cél megvalósítása érdekében fejlesztendő kiszolgáló egységnek tekinti;

2) kiegyenlítően és atyáskodóan gondoskodó állam lesz, aki a kiskorú polgárainak fejlődési lehetőségét nem az egyéni fizetésekben, hanem természetben juttatja a személyekhez (pl.: a házépítés, a kocsikiutalás az állam monopóliuma és egyenlő mértékben mindenkinek elosztja);

3) önmagát szerkezetileg és erkölcsileg is minimalizáló, csak védelmi feladatokra korlátozó állam lesz, ki a polgárait a szabad (és vad) piac területén szabadon engedi. Bármelyik választás és az a melletti következetes kiállás jobb, mint az államhatalmi identitáskrizis.

Új nemzeti szövetség

A magyar társadalmat mindenkor egy társadalmi szövetség tartotta össze, melyhez elődeink mint megmaradásuk zálogához a legkisebb egyénig lebontva, önkéntesen és következetes engedelmességgel ragaszkodtak. Például:

1) A honfoglaláskor Árpádék a Vereckei-hágón a legóvatosabb becslések szerint is félmillió emberrel vonultak át. E honfoglalást csak úgy lehetett megtenni, ha minden családi és egyéni érdeket és megmozdulást e nagy nemzeti célnak rendelnek alá. Tehát nincs házastársi hisztériázás az ismételt költözés és csomagolás körül; a születések rendszerét és módját meg kellett tervezni, hogy a nem megszakítható út megpróbáltatásaitól az anyák és a csecsemők el ne pusztuljanak az akkori körülmények között; évekkel előre tervezett családi tartalékolási rendszerrel lehetett az ősrengeteggel borított és még be nem vetett és le nem aratott Kárpát-medence első telét a környezeti kihívásokkal és az ellenséggel szemben nem meggyengülve és ország-alapításra kész állapotot fenntartva átvészelni stb.

2) A honfoglalás kori európai népek, még ha ellenséges felhangokkal is, de sorra feljegyezték a magyar társadalom és katonaság bámulatos össz-

hangját és fegyelmét, amellyel alávetették magukat a mindenk feletti vezérlő elvként elismert törzsszövetségnek és e nemzeti érdek aktuális megtestesülésének (akár békében, akár háborúban). A magyarság addig tudott belső építés és külső védelem szempontjából elismerten és vonzóan sikeres lenni, amíg önkéntesen fegyelmezett következetességgel ragaszkodott e társadalmi (törzs-) szövetségéhez. Ezt a megtartó és sikeressé tévő szövetséget kívánta István állandóvá tenni, az állam (szótő: áll) alapításával. Mintegy európai normákhoz igazítottan átalakítva a korábbi magyar törzsszövetséget.

A magyarság ellenségei mindig a magyar társadalom összetartozásának feltételét, az egymás közötti szövetséget igyekeztek felbontani, megosztva a nemzetet (*divini et imperi – oszd meg és uralkodj*). A történelmünk során soha nem tapasztalt XX. századi dühödt anyagi és lelki magyarpusztulásunk, a tartásunk meggyengülésének, ezért a mindig meglévő ellenerők kibontakozásának a következménye. A megosztást rengeteg módszerrel inspirálták az érték meghasonlástól az anyagiakig. Ennek a nemzeti megosztásnak a következménye: az ország szétdarabolása, a magyarság jelen meghurcoltatása, a magyar olimpiai sikerek felé a magyar média fanyalgása, a közösségi érdek személyes tudaton kívülisége, a közösségi áldozatvállalás teljes hiánya. De hosszan lehet sorolni a példák sorát, az egyén és a társadalom legmélyebb rétegeiig, ugyanis talán a világon sehol nincs annyi egymással semmit kezdeni nem tudó, ezért egymást frusztráltan dühítő, de az alapvető közösségi igények kielégítetlenségétől mélységesen szenvedő kapcsolatfogyatékos, mint a magyar közösségekben. Ez a szétesettségünk, a XXI. század küszöbére érte el a visszafordítás szempontjából kritikus lelki és statisztikai szintet. Ismételten szövetségre kell lépünk. Szövetségre, legfőképpen a Tízparancsolat megtartásában; aztán aktualizálva, az egyház fenntartásában, a környezet megóvásában, a helyi értékek és sajátosságok megőrzésében és minden külső alternatívával szembeni előnybe részesítésében, a szorgalmas és megbízható munkában, ha van rá kapcsolati és egészségügyi lehetőség, a legkevesebb három gyerek vállalásában, a szövetséges tagok megvédésében és segítésében, a közösségi érdekek arányos képviselésében és teherhordozásában, a szövetségi aktuális elvekhez való következetes ragaszkodásban és engedelmségben. Kizárólagosan ez a szövetség határozhatja meg egyedülként a nemzet fogalmát. Tehát a mi esetünkben az mondhatná magát református kaszonyi magyarnak, aki felvállalja ezt a szövetségben foglaltakat. Vagyis nem alanyi jogon (születéssel, költözéssel), hanem a szövetség felvállalásának

önkéntes döntésével lehetne valaki a kaszonyi közösség tagja és élvezheti a helyi társadalom segítségét és védelmét. Csak egy örök értékalapú szövetség melletti egyértelmű és következetes döntésre hívás tisztíthatja és erősítheti meg az egész nemzetünket és a helyi közösségeinket. E nélkül az egyedülként nemzetmeghatározó tényezőként megjelenő új nemzeti szövetség nélkül végzetesen szétesik a magyar társadalom. De a szövetség felvállalásával nincs olyan nálunk befolyással jelen lévő politikai és gazdasági erő, mely akár egy falu méretű kis szövetséget következetesen felvállaló és betartó helyi közösséggel szemben végzetes dolgot tehet.

Kell olyan hitelesítő erő, mely e nemzetszövetséget képviselve, a nemzetet egy új szövetség alapján határozza meg.

Nótázzunk!

A XX. század eleji Magyarországon, a magyar népi sajátosság egy addig nem ismert jelenségben öltött a legáltalánosabban testet: a magyar nótában. Amelynek híd szerepe volt minden politikai és társadalmi osztály, vallási és ideológiai réteg, nem- és korosztálybeli csoport között. Például Kolozsvárott, kis kocsmákban nótázott a nyomdászsegéd, Kun Béla, és a budapesti Vigadóban a miniszterelnök, Tisza István; magyar nótára lett könnyes a református lelkész, Szabolcska Mihály szeme, mikor azt egy párizsi utazásán, távol hazájától meghallotta, és magyar nótára rúgtak ki a hámból a bikavértől hevült egri katolikus papnövendékek; a lakodalmakon nótával siratta el a vőlegény a legénységét, a menyasszony a lányságát, majd néztek boldogan szembe a közös jövővel, és a disznótorok hosszú estéit kitöltő nótákat a gyerekek az idősektől tanulták meg. A magyar nóta a legáltalánosabb önkifejezési eszköz lett: megtestesített széles jókedvet és gyászt, lovagiasságot és nagyvonalú lemondást, nemek és korosztályok közötti csintalankodást és komoly, hazafias eszméket. A nóta, a személyes és közösségi nemzeti minimumként volt jelen (az a magyar, aki a magyar nótával fejezi ki önmagát). A nóta akkoriban keletkezett, mint az operett. De míg az operett az Osztrák–Magyar Monarchia 1848 kényelmetlen emlékéét hátrahagyó és a jóléti kiegyezés által látni és láttatni akart védjegystílusává vált kül- és belföldön, addig a nóta kizárólagosan magyar maradt. Tehát az operett és a nóta között is megmutatkozott a magyar történelmi társadalom örök törésvonala, a megalkuvó konszolidáció és a notórius nemzet között (pl.: kuruc–labanc, 1848-as és 1867-es, liberális–konzervatív, jobb–bal,

vörös–fehér stb.). Ezt a jelenséget érezve jelentette ki Bartók Béla az operettel szemben, hogy „*semmi közöm nincs hozzá*”, de Kodály Zoltán több alkalommal pozitívan nyilatkozott a „*nótajelenség*” elterjedéséről.

A magyar nótát kitermelő társadalom volt eddig az utolsó, mely magát egy egységes, de kizárólagosan nemzeti stílusban fejezte ki és élte meg. Ez az egységes önkifejező képesség a társadalmi önszerveződésről tanúskodik. Az önszerveződés képességének leépülésével (leépítésével) kopott ki az általánosan elterjedt magyar nóta. Mi lesz és lesz-e következő társadalmi híd, önkifejezés és nemzeti minimum?

Fejlődésszemponatok egyensúlya

Egy társadalom fejlettségének a legáltalánosabban elfogadott jelen szempontja: a gazdaság. A korunk mindenkit nyomás alatt tartó ideológiai sovinizmusa: a materializmus (melyet a történelem porondján a közelmúltban megjelent államtényezők, a maguk bizonytalan létét elismerést koldulón igazolva kérlelhetetlen szolgálalkúséggel szolgálnak ki). Türelmetlenül már a tagadással is megsemmisítve más fejlődésszemponokat úgy, mint a közösség, empátia, érzékenység, nyugalom, összhangkészség (közösségben, egyénben, művészetekben), örömkészség, „szép-alkotás” stb. Egy Maliból (Nyugat-Afrika) származó, Európába vetődött fiatalember mondta, hogy „Maliban a legszegényebb ember is boldogabb, mint Európában a leggazdagabb”. Mert ott még a gyermeki öröm szempontjai (ahol a sorból csak egy az anyag) az általánosan elfogadottak. A birtoklandó anyagaikat Pál annyiban határozta meg: „ha van élelmünk és ruházatunk, elégedjünk meg azzal”. A továbbiakban a testi táplálék és az időjárástól való védettség kívánságán túl nem szabad nekik az életünket meghatározva formáló igényeinkben teret engedni. Mert a teremtettségünk és a velünk a Teremtettség (fizikai és mentális) egyensúlya bomolhat meg. Ami a testi alapszükségleteken felül van, már az Isten különös ajándéka, mellyel különös felelősség is jár. De az élelem és a védelem alanyi jogon jár mindenkinek.

Egy társadalmat képviselni akaró és annak megszervezését vállaló állam akkor rendelkezik gazdasági létjogosultsággal, ha az élelem és védelem eszközeit (tehát nem alanyi jogon az ételmezt és a védelmet, hanem a munkát, tanulást, arányos és versenyképes fizetéseket) minden polgárának biztosítja. A jelenből jövőt építeni akaró átlag személy, nem is vár el többet az államától: legyen ma és a jövőben is élelmiszerem, ruházatom és családi

házam, nekem és gyerekeimnek. Az anyagi létfeltételek biztosításától és védelmétől kezdve az államnak önszabályzó módon nem szabad részt venni a társadalom és az adott közösség életében. Minimum hagyni, de inkább társadalmi szervek által és pályázatok által áttételesen segíteni, az anyagi értékeken túli szempontokat életben tartani és kibontakoztatni. A közép-kelet-európai, nem természetes határokkal (földrajzi, etnikai, történelmi) rendelkező és ezért formai identitáskrízissel küszködő államok, se az élelem és a védelem biztosítását nem garantálják és teremtik meg, se az egyéni és közösségi kibontakozási szabadságot jelentő önszabályozást nem valósítják meg (az egyéni és közösségi identitás-kibontakozást gátló adminisztráció terhével folyamatos energiákat szívnak el az egyéntől és a közösségtől). Ez az egyensúlybomlás (a társadalom felé nincs teljesítménye, önmaga felé nincs önkontrolja), torz és taszító államberendezkedést eredményez, melyet a polgár, nem érez magáénak, kényszerű nyűgként él meg és abból menekülni szeretne. A materiális létfeltételek és az értékteremtést jutalmazó fejlődés állami biztosítása és a kibontakozást nem akadályozó (esetlegesen segítő) önszabályozás egyensúlyának megtalálása és stabilizálása által az állam otthont biztosít, amelyet örömmel vállal, tart fenn és örökít a polgára, a GDP-kategória besorolásától függetlenül.

Megmaradás + gyarapodás = hit + hitvallás

Az elmúlt év december végén egy megdöbbentő adatot tett közzé a magyar Központi Statisztikai Hivatal (KSH): az 1981 óta mért folyamatos népességfogyás következtében, 2031-re a jelenlegi Magyarország lakossága 8 millió fő lesz (a jelen demográfiai tendenciákat figyelembe vevő, legkörülményesebb emberi számítás szerint). Ez a drámai fogyás azért döbbenő és materiálisan érthetetlen, mert (a legnagyobb része, a látszólag) 50 éves békeidőszakban megy végbe. Szemben az ezt megelőző nem egészen fél évszázaddal, amikor 1916 és 1956 között a számunkra arányaiban legnagyobb veszteséget hozó két világháború, a gazdasági világválság, a holokauszt, a kommunista lágerek, a kolhozosítás, az '56-os forradalom és az azt követő kivándorlás ellenére is több mint 2 millióval nőtt a megcsónkított Magyarország lakosságának száma: 7,3 millióról (1920-ban), 9,7 millióra (1956-ban). Ezek a számok azt mutatják, hogy a nemzet materiális testének és gazdagságnak meghatározója nem anyagi, hanem lelki. Mert a szociálpszichológiai tanulmányok és a történelmi tapasztalatok

mutatják, hogy egy hivatásbeli öntudatában és Istenhez kötődő hitéletében egészséges társadalom, a teljesen elpusztított országát (pl. háború után), annak gazdaságával és népességével együtt, 4 év alatt újjáépítheti és újjáépíti (lásd! a második világháború után Budapest gyorsabban felépült, mint Bécs, s népességnövekedés kezdődött el). Sőt, egy pusztítás utáni sikeres újjáépítés, a nemzeti önazonosság kézzelfogható megnyilvánulása lesz, amely az építő és a következő nemzedékek közösségi öntudatát, ezért fennmaradási esélyeit megerősíti. A modern (leggyakrabban ma már megnevezhetetlen) hadviselés abban különbözik az előzőtől (XIX század előtti), hogy míg a klasszikusnak mondott hadászatban soha nem a teljes megsemmisítés volt a cél („akkor még tudtak tisztességes békét kötni”), addig a XX. századtól, a teljes és végleges kifosztás és függésben tartás a legyőzés fogalmának szinonimája. Ehhez a modern győzelemhez nem a területek és a gazdaság megszerzésére van szükség, hanem a legyőzendőnek a hitében nyugvó öntudatát kell tönkretenni. Egy nép legyőzöttségének pedig a legbiztosabb jele ezért nem a népességi és a gazdasági adatainak a fizikai lerombolása, hanem a saját nemzettest fizikai fenntartásának képtelensége (a lakosság folyamatosan csökken – nem is csak stagnál –, mert a közösség nem látja értelmét az önfenntartásnak, és a legkisebb kihívásokra sem képes válaszolni). Mindeközben fel sem ismeri a jelen tendenciáit (honnan hová és miért), így teljesen kiszolgáltatott bárki számára.

A nemzet statisztikailag növekvő folyamatba állításához a nemzet talpra vagyis hitbeállítására van szükség.

Az antiforradalmár szalonnás „csipsz” és a szabadságharcos füstölt szalonna

Ismerős jelenség, hogy a gyerek nem szereti a hazai kosztot, de tömi magába a bolti élelmet. Az ízek ma másat jelentenek, mégha ugyanaz is a kifejezésük. Ugyanis a meglévő ízkultúrára rátelepedett egy kaméleon parazita rendszer, mely kiszorítja az igazit. A kiszorítási módszer: a helyben előállítható közismert ízek helyett egy intenzívebb változatot kínálnak. Például már a kerti gyümölcsöt az édesített és ízfokozott gyümölcsital, a tehénből fejt habos tejet, a dobozos fehér folyadék, a házi füstölt szalonnát, a chips képviseli. Ezek jelennek meg a gyerekek iskolai uzsonnájában, és egyre inkább a családi (gyakran az identitást megélni hivatott ünnepi) asztaloknál is. A kizsákmányolhatóság érdekében erősödő eme függőségnek, az évezredek

alatt a helyi viszonyokhoz igazodott létfenntartó étkezési szokásainkat mint a kialakult legintimebb szellemi és közösségi magatartásformánkat átalakító és így már biológiai sejtjeinket megvezetve uraló rendkívül mély formája van nálunk is kialakulóban. E függés kettős célja: az erőforrás-elszívás és a lekötöttség. Ugyanis az étkezési igény napi szükséglet („enni mindig kell”), csak már az ismert ennivalót a kényelmesen beszerezhető és a hazai konyhai és kerti körülmények között előállíthatatlan intenzív ízvilágú globális bolti termék jelenti (melyet esetleg a nosztalgiazók, illetve az aggódók kedvéért „a nagymama főztje”-két reklámoznak és adnak el feláron); valamint a társadalomnak igénye sincs a kibontakozásra, mert minden kibontakozási kísérletet, már a biológiai sejtek szintjén lehet blokkolni (olyan identitást felszámoló és nemzeteket megalázó, szabadságot elvonó és történelmet hamisító, önállóságtól megfosztó és döntési lehetőséget korlátozó rendszerek hálóztak már be bennünket, melyeknek a negyedéért egy-két évszázada országok léptek háborúba és nemzetek kezdtek el szabadságharcot). Az évszázadok nyílt szabadságharcaiból okultak a függést fenntartani akaró rendszerek, és ezért két egymást feltételező és egymástól függő lényeges eszközt használnak a múlthoz képest:

1) a névtelenséget (meg sem lehet nevezni, hogy ki a függésben tartó, aki az ízfokozott műtételeket kínálja az igazi helyi helyett, mert a maga szándékait és mechanizmusát, de a maga létét is tagadja; míg korábban még ismertük a diktatórikus hatalmak és birodalmak neveit és nyíltan viselt szimbólumait) és

2) a hatásmélységet (minél mélyebben hatol a rendszer az ember személyes szellemi és biológiai szükségleteibe, azt kézben tartva, annál kiszámíthatóbb és teljesebb a függés fenntartása és az erőforrás elszívás).

A magunk meg- és fenntartásaként őrizzük és teremtsük meg az igazi ízeket. A füstölt szalonna ízéért a padlásra menjünk és ne a chipses zacskót bontsuk fel.

Nemzetközi '48

Az 1848-as magyar szabadságharc katarzisa: a nemzet önmagára találása (a katarzisz szó, a *katharos* – tiszta kifejezésből származik; így meg akarja jeleníteni, hogy egy hatalmas és felemelő élmény lényege a tisztaságnak, az eredetinek, a romlatlannak az átélése). 1848-ban nemzetünk megtalálta az eredeti magyar küldetését: az élettér-biztosítást (önmaga és más nemzettek

számára). Akik felismerték (vagy megsejtették) ennek a küldetésnek az újbóli felbukkanását és kibontakozási lehetőségét, azok (a magyaron túl) nemzetiségtől függetlenül vérükkel is készek voltak támogatni a szabadságharc ügyét (pl.: szinte már közhely, hogy a tizenhárom aradi vértanú között többnek nem a magyar volt az anyanyelve). Olyan nemzetek találtak saját kibontakozásuk és nemzetközi egyensúlyvesztési problémáik megoldása érdekében közös pontot a magyar szabadságharc ügyének győzelemre vitelében, akik akkorra egymással ellenséges és feszült pozíciókba kerültek történelmük fejlődése (illetve torzítása) folyamán. A magyar szabadságharcot, nemcsak magyar célnak, hanem abban a közvetlen biológiai egyén feletti nemzeti és nemzetközi kibontakozást mutató ügynek tekintők és érte fegyvert fogók között volt sok szerb, zsidó, ruszin, sőt egy teljes francia hadosztály is. Ritka dolog, hogy egy nemzeti harc ekkora nemzetközi rendezési lehetőséget vonjon maga után, ahol addigi ellenségek ismerik fel a közös érdekeiket és közös ellenségeiket. Két példa:

1) Jelentős számú osztrák és német hadosztályok harcoltak Kossuthék oldalán (lásd! többek között: Leiningen-Westerburg Károlyt, a magyar szabadságharc német származású honvédtábornokát, akit Aradon kivégeztek 1849. október 6-án). Ugyanis az 1848-ban a Habsburg-ház ellen Bécsben fellázadt, majd a bécsi felkelés leverése után nagy részben a magyar szabadságharchoz csatlakozott német forradalmárok fő megfogalmazott nemzeti célja a német egység megteremtése volt (ez az igény, a XIX. század elején elemi erővel forrongott a sok részre tagolódott német nyelvterületen). A germán értékek kibontakozását a német egységben látták megvalósíthatónak (ez az egység, később a német tartományok egy erős birodalommal szerveződése által, részben meg is történt). Az osztrák forradalmi irányok, a Habsburgokat, akik saját hatalmi érdekeiket a nemzet elé helyezik, a németiség nemzeti fejlődése akadályaként tekintették. S ezért német nemzeti cél lett a Habsburg-ház eltávolítása a germán nemzet testéből (pl.: a bécsi forradalom leverését vezető **Windisch-Grätz** és Josip Jelačić császári tábornokok, a felkelés után lovukkal teátrálisan végigtaposták a német egységet szimbolizáló és a felkelés alatt Bécsben mindenütt kitűzött fekete, piros, sárga zászlót). Az osztrák és német nemzeti oldal a Habsburg-ellenes magyar szabadságharc támogatásával akarta a császári házat megbuktatni és a vágyott germán kibontakozást így akadálymentesen elérni.

2) Legendás máig a lengyel–magyar barátság. Mely az 1848-as szabadságharc idején különösen kézzelfogható volt. A lengyelek a maguk szabadságharcának is tekintették a mi szabadságharcunkat. Ezt bizonyítja,

hogy 1848-ban Magyarországon jelentős számban küzdöttek az osztrákok ellen lengyel nemzetiségűek. Például Kossuth egyik legjelentősebb tábornoka, Bem József, szintén lengyel volt. Mert a lengyelek is a maguk nemzeti egységének és az akkori nagyhatalmak által feldarabolt országuk helyreállításának a feltételét látták az osztrák császári ház megdöntésében. Ugyanis ebben az időben Lengyelország az Orosz, Porosz és a Habsburg Birodalom között volt felosztva (a mai Lengyelország keleti részét az oroszok, a délkeleti részét, Galíciát az osztrákok uralták). A Habsburgok által irányított Galíciára pedig úgy tekintettek a hazájuk egységét helyreállítani akaró lengyelek, mint a nemzet újbóli országgá szervezésének lehetséges bázisára. A lengyel egység megteremtésére irányuló akarat stratégiája szerint előbb Galíciát függetlenné kell tenni és akkor onnan kiindulva, Lengyelország újból feléledhet. De Galícia függetlenítése a Habsburgok uralmának felszámolását jelentette. Ebben a politikai helyzetben jól jött a lengyel ügynek, hogy valakik (mindegy, hogy kik) nagy erők mozgósításával az osztrák császári uralom ellen felléptek. A Habsburg-ellenes erőket Lengyelországnak elemi érdeke volt támogatni. Ezért például már 1848 elején, mikor Bécsben felkelés tört ki, Bem több társával együtt lengyel területről elindult a felkelés támogatása érdekében, s még nem kifejezetten magyarországi céllal. Mert a későbbi tábornok előbb a bécsi felkelőket támogatta, majd a bécsi felkelés után jött át Magyarországra és ajánlotta fel a szolgálatait a magyar hadvezetésnek annak nagyon kritikus időszakában (1848. október). Mindezt Lengyelország felélesztésének érdekében.

Az 1848-as forradalom – mint nemzetközi érdek-találkozópontra – tanulsága:

- 1) a magyar nemzet küldetése: a problémamegoldás;
- 2) a magyarság küldetése a Kárpát-medence minden népe számára: az állam és az otthonteremtés;
- 3) Európa nemzetközi egyensúlyának és békéjének egyik legjelentősebb tényezője: a Kárpát-medence nemzeti egyensúlya és békéje.

Megtartó szimbólumok

A szent helyek mindig nagy szerepet játszottak egy közös identitással rendelkező közösség identitásmegőrzésében és -megújításában. A szent helyek, a maguk szimbolikus felépítményével és állandó liturgiát magával vonó rendszerével voltak az identitás stabilitásának letéteményesei (addig van közösség és a közösség folyamatos megújulása, míg léteznek szent

helyek). A szent hely a felismerés által alakul ki. A felismerés tárgya: az alapokat és istenivel kapcsolatot jelentő örök értékek közvetítése. Tehát a szent helyen át lehet élni az örökkévaló transzcendenciát, a mulandóságban. S az örökkévalóságból mintákat kapva lehet azokat megélni a végesben, azt a végtelen képére formálva. A felismerés teszi a felismerő számára élővé és a felismerőben a maga közegében megtestesültté (karnáció-testté tétel, innen: a karácsony), így a közeg számára értelmezhetővé a szent hely által közvetített értékeket. Így az emberben való megtestesülés által a szent hely önmagát sokszorozza meg. A szaporodás (önreprodukálás) ténye, kizárólagosan az élet jele. Ezzel az önsokszorosítással a szent hely által képviselt érték élő mivolta bizonyosodik. Ezen kiábrázolt örök értékeket alkalmazás által megtestesítve a felismerő (egyén és/vagy közösség) ténye és sajátossága a történelem folyamán, a kihívásokkal szemben megmarad és sikeres lesz. A megtartó értékek mindig időszerű és következetes alkalmazási módszer életbetartása miatt szüksége van az identitással rendelkező aktuális közösségben rendszeresen, az értékforrásként jelenlévő szent hellyel kapcsolatban lenni, ott megtisztulni, új erőt meríteni és az értéket az adott közegre próbálva újból értelmezni. A szent hely és a hozzá kapcsolódó állandó szertartások identitástényezője a stabilitás. E stabilitás biztosítja az értéket felismerő és felvállaló (egyén és/vagy közösség) számára a megújító megtartást biztosító rendszeresség és állandóság lehetőségét, függetlenül a szentség értékét kiszolgáló személyzettől (pl.: papság).

A szent hely identitástényezőjével, a stabilitással ellenben az ember identitástényezője a mobilitás. Az ember a mobilitásban lehet csak stabil. A szent helyeken szolgáló szent emberek csak a szent hely stabilitását és aktuális értelmezését szolgálják, de nem ők a stabilak, hanem az intézmény. Nem is szabad és nem is lehet embertől elvárni az intézménnyel való állandó (nem a részleges) azonosságot. Az emberi identitástól idegen az intézményfogság (a felépített intézmény nem eszköz, hanem emberi áldozatot fenntartandó cél lesz).

A szent intézmény addig tölti be a küldetését, amíg a hozzá tartozó közösséget képes hordozni. A hordozás mechanizmusa: a szimbolizálás. Az igaz tulajdonságokat kiábrázolja. Az intézmény nem tudja a közösség hordozásának a feladatát betölteni, ha nem a valós közösség identitását ábrázolja ki (ez az identitás, nem csak megvalósult lehet, hanem akár csak felvállalt és célként kitűzött). A nem igaz kiábrázolása a valótlanság alapjára helyezi a közösséget és ezért a közösség valótlanná, tehát megsemmisültté

válik. Ezért a szent helyeket rendszerét mindig a valósághoz kell igazítani. A szent hely megnyilvánulása mindig mobil. Ha ezt a megnyilvánulást teszünk stabilá, akkor a szent helynek és nem a megtartó szentségnek foglyai leszünk.

Pünkösdi értékátváltás, összeomlás ↔ Pünkösdi érték-visszaváltás, kilábalás avagy: Hollandiában 2012-ig törvény tiltotta a káromkodást

A történelemben egy civilizáció mindig az erős erkölcsi értékeknek, az adott közösségen belül mindenkire vonatkozó érvényesítése következményeként lett sikeres, mind a politikai, mind a tudományos vagy a gazdasági befolyás területén (pl.: bármely sikeres civilizáció felemelkedésénél mély vallásos elkötelezettség, valamint szigorú szülő-, felsőbbiség- és törvénytisztelet volt; legtöbbször halállal büntetendő volt a házassági hűtlenség; a közösséghez tartozás természetes módon volt fontosabb a személyes érdeknél). De a civilizációs ciklusok vizsgálatánál kiderül, hogy egy karakteres erkölcsi értékrendre épült nemzet által létrehozott gazdasági jólét után mindig az adott civilizáció összeomlása következett. Az egyszerű kérdés: milyen köze van az anyagi jólétnek az összeomláshoz? A jólét okozza az összeomlást vagy a jólétet okozza az összeomlás? Tehát az összeomlás a jólét következménye vagy oka? Itt csak felszínes lehet minden klasszikus közgazdasági válasz. A megoldást az életvitel szabályzó értékrend területén, tehát lelki síkon kell keresni. Az érvényesített értékrend, mindig egy lelki döntés következménye (a komplex életünk sikere attól függ, hogy lélekben milyen érték mellett vagy ellen döntünk). A közösségi értékrend célja az adott közösség önazonosságának meghatározása és maradandóan sikeressé tétele. A sikerhez minden esetben az emberi és a természeti környezettel való egyensúly és harmónia szükséges (az egyensúly és harmónia mechanikus rangsora: élni és élni hagyni, védeni és segíteni, kibontakozni és kibontakoztatni). Tehát minden sikeres történelmi értékrend a meghatározott közösséget a környezettel egyensúlyba és harmóniába helyezte és tartotta. S a megbomlott egyensúly, vagy az értékrendtől való elfordulást, vagy az értékrend aktuális kihívásokkal szembeni rugalmatlanságát, illetve elavulását jelenti. A megbomlott egyensúly általános (történelmi) megnyilvánulása, a rendelkezésre álló anyagi javaknak az újratermelődés ütemét meghaladó, ezért felelőtlen kiaknázása és koncentrált (legtöbbször hisztérikusan

pánikszerű) felhasználása. Az erőforrások kiaknázásának és felhasználásának mértéke és intenzitása, a közösség (nemzet, érdekcsoport), lelki értékekből előállított szellemi eszközbázisának (tudás, kapcsolat, tekintély, kultúra, befolyás stb.) mértékétől és hatékonyságától függ. Minél nagyobb ez az eszközbázis, annál nagyobb az anyagi kiaknázás lehetősége. Az anyagi kizsákmányolás következménye a sikeres megmaradást biztosító egyensúly felborulása. A megtartó egyensúly elvesztése – az összeomlás. Mindez azért, mert az addigi múltat és jövőt összekötő, ezért alpból felelősséget jelentő lelki értékrendtől elfordult az adott közösség. Tehát a létfenntartás feltételeit biztosító anyagi jóléten felüli anyagi gazdagság felhalmozás és felélés, a megtartó értékektől való elfordulás következménye, így az összeomlás első látható szakasza (lásd! a jelen keresztyén európai kultúrkört).

Egyetlen megoldás: az Istenhez térés. Elfogadni ismét az isteni értékrendet, melyben alaptétel, az ugyanolyan szeretet kiterjesztése a felebarátra, mint amit érvényesítünk önmagunkra; illetve a lehetőségeinkkel szembeni felelős önmérséklet; valamint a minden elesett teremtmény felé lehajolni és felemelni kész segítség. Mindezek a környezetben megvalósított felelős és egyetlen örökérvényű egyensúly és (ennek következményeként a) harmónia alaptételei. Megoldás következménye a gyakorlatban: az anyagi értékekre átváltott lelki értékeinket, anyagi értékekből vissza kell váltani lelki értékekké (persze minden váltás veszteséggel jár, mert már nem kapunk vissza annyi lelki értéket az anyagi javakból, mint amennyiért azokat vettük, de egyetlen megoldásként az európai összeomlással szemben szükséges megtenni ezt az átváltást). Ezt az anyagiból lelkivé történő visszaváltást tették meg az első pünkösdkor alakult keresztyén egyházban a hívők, amikor mindenki az anyagi javaival a Krisztus ügyének rendelkezésére állt („senki nem mondott vagyonából bármit is magáénak” – ACs 4,32).

A hungarista individualizmus, a dzsucse és a Kossuth-nóta, avagy: Geert Hofsteide, Kim Dzsongun és Kossuth Lajos találkozása a Kárpát-medencében

A címet alkotó három fogalom magyarázata:

1) Geert Hofsteide világhírű holland szociálpszichológus, aki a világ több társadalmát különböző szociokulturális dimenziók alapján vizsgálta egy nagyszabású kutatásban. Kutatása szerint a magyar társadalom az egyik legindividualistább: a világon a negyedik; Európában a második (egy

individualizmust pontozó rendszer szerint). Tehát a magyarok leginkább egyénként és nem egy kollektíva (nemzet, egyház, család) részeként határozzák meg magukat. Például egy felmérés szerint tíz nemtől független jelenlegi magyar közül kettő vállalna harcot hazájának a védelmében.

2) Dzsucse, jelentése: önellátás, függetlenség. A koreai királyság hivatalos ideológiája volt negyed évezreden keresztül, amikor minden külső hatalomtól és erőtől magát elzárva próbált önellátó módon élni (jelenleg kimondatlanul is ezt a hagyományt igyekszik továbbvinni az észak-koreai rezsim a fiatal Kim Dzsongun vezetésével). De a gyakorlatban a több évszázados próbálkozás ellenére sem sikerült (és sikerül) a teljes önellátást és függetlenséget megvalósítani (Korea hol Kína, hol Japán, esetleg valamilyen más európai kultúrkörből jövő hatalom befolyása alatt állt).

3) Kossuth-nóta: „...ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni...”. Nem elég egyszer üzenni? A magyarnak: nem. Mert nem ugrik azonnal, csak legfeljebb sok üzenés után a köz érdekében.

A magyar karakterhez hozzátartozik, hogy csak akkor „megy”, tehát tesz valamit a közössége (haza, nemzet, társadalom, egyház) érdekében, ha meggyőződik, neki is személyes (maximum: szűk családi) érdeke fűződik a közösségi tevékenységéhez. S minél erősebb a személyes meggyőződése egy közösségi ügyhöz való tartozásról, annál erősebb a kötődése is a közösségi ügyhöz (illetve fordítva: ha lazul a személyes meggyőződés, lazul a közösségi kötődés). Ezért ez a személyes meggyőzés igénye egyszerre a nemzet terhe és védelme. Mert ez a magyar közösséghez tartozó tulajdonság nagy akadálya úgy minden közösségi változásnak (egyáltalán közösségi megnyilvánulásnak), mint minden magyar társadalomban kibontakozó diktatúrának (ezért nem tudott még egyetlen diktatúra sem hosszú távon életképes lenni, mely a magyarokra valamelyest is épített). Ugyanis a közösségszervezés irányából érdekközpontú és folyamatos kommunikációt igényel a magyar egyén meggyőzése és megtartása a közösségi ügy mellett (pl.: Mátyás-király sikerét a magyar népemlékezet úgy határozta meg, hogy a népe között álruhában elvegyülve, folyamatosan a paraszttal és az úrral egyaránt fenntartotta a meggyőző kommunikációt). De egyetlen pillanatnyilag nagy potenciával rendelkező szervező erő sem képes ezt a folyamatos érdekekkel törődő és meggyőző kommunikációt a közösség megszervezése érdekében hosszú távon és rugalmasan fenntartani (mert változik: a szervező erő lehetősége, a közösséget alkotók motivációs tényezője, a kommunikációs kód stb.). Ezért két fontos dolgot nekünk és a velünk kapcsolatban lévőknek

tudomásul kell venni: 1) a magyar közösségek mindig szétesésre vannak ítélve (ezért az életben maradásunkhoz nekünk különösen szükségünk van az újrakezdés és a problémamegoldás készségére, pont amelyet a legújabb kori történelmünk folyamán oly kifinomult gonoszsággal folyamatosan romboltak); **2) egy nagy közösség részeként a magyar szellemiség mindig bomlasztó** (minden nemzetszövetség felbomlott, melyben a magyar is helyet foglalt).

Viszont az Árpád-kori Kárpát-medencébe beérkező magyarokról a korabeli feljegyzések az évszázados karakterünkké vált és a jelenlegi atomizálódásunkhoz képest teljesen más megnyilvánulásainkat örökítették meg: „a magyar seregek bámulatos összhangban, szervezettségben és fegyelemben harcolnak és élnek” (lásd! több IX–X. századi nyugat-európai krónikát).

Az egyik legfőbb oka annak a különbségnek, ami tapasztalható a Kárpát-medencébe érkező őseink összhangja és a későbbi korok nemzeti megoszlása között: a Kárpát-medence adottságaira egyetlen társadalmi rendszerként harmonizáló (és sokak által irigyelt) megvalósítható dzsucse elv. Ugyanis a Kárpát-medence adottságai lehetővé teszik egy kis közösség (család) megélhetését. A megélhetésünk szempontjából nem vagyunk központi szervező rendszerekre utalva. Ezért itt van az önálló gondolkodás kialakulásának bölcsője (pl.: olasz tudósok évek óta hangoztatják, hogy a latinok őseinek számító etruszkok a Kárpát-medencéből származtak, s ők vitték magukkal az alá-felé rendelő gondolkodással ellentétes mellérendelő gondolkodásukat, melyből kifejlődött a római jog). S így a szülőföldünk hatásaként alakult ki ez a nagyfokú személyes meggyőzési igény a közösség érdekében. (Megjegyzésként a környezettel harmonizáló öfenntartás mellett még két ok a tapasztalt különbözőségnek: 1) Az Árpád-korban magyar uralkodó volt, aki a magyarság felé volt elhivatott és a magyarság nyelvén kommunikált. 2) Külső, megsemmisíteni akaró ellenség szorított: nem voltak európai szövetségeseink, csak kiirtani akaró ellenségeink. Ebben az állapotban minden magyarnak érdeke volt az összefogás. Ezt nem kellett különösen magyarázni („Nekünk Mohács kell”).

A fenti gondolatsorral azt akartam önmagunknak, illetve a lendületesen erejét bizonygató Kim Ir Szen unokájának, valamint a magyarságot bármikor is leigázni akaró bármilyen érdekközösségnek üzeni:

1) A dzsucse – természeti adottságaink miatt – csak a Kárpát-medencében megvalósítható. Észak-Koreában nem. De itt, ez a környezettel egyetlen harmóniában lévő társadalmi berendezkedés.

2) A dzsucse személyes karakter, és ezért nem tűr meg semmilyen parancsuralmi rendszert. Ezért a dzsucse megvalósítása minden centralizáció bukását jelenti (még Kossuthnak is kétszer kell üzennie, hogy legyen valami közösségi megmozdulás, hát még a tőlünk idegen és a Kárpát-medencét nem értő hatalomnak...).

3) A dzsucse nem néphez, hanem helyhez köthető. Ezért a Kárpát-medence szellemisége mindig erősebb volt és lesz, mint bármilyen kívülről hódító rendszer. Ezért a dzsucse karaktert formáló természeti szellemisége mindenkor és folyamatosan önálló egységgé és országgá alakítja az itt élő lakosságot. Még akkor is, ha ezt a teremtésbeli egységet pillanatnyi ellen-erők minden erejükkel igyekeznek meg is bontani.

Weöressel a forrásnál – avagy az éneklő öntudat

Arra kérem a Kedves Olvasót, hogy a következő Weöres Sándor-sorokat hangosan mondja ki: „Bóbita, Bóbita táncol, körben az angyalok ülnek”; „Csiribiri, csiribiri bojtorján, lélek lép a lajtorján”; „Izzik a galagonya, izzik a galagonya magában”. Ugye ön is érezte, hogy ez a szavalat, közelebb állt a zenéhez, mint a prózához. Weöres Sándor az egyik vele készült interjúban azt monda, hogy ő nem is szavakat, hanem csak hangokat rak egymás mellé (megjegyzés: Weöres sok úgynevezett halandzsaverset is írt, melyeknek nem volt semmilyen szöveges értelme, de a hangzás és a ritmus, mégis valamilyen szavakon és értelem nélkül elérhető értelmet hordozott – különösen Latinovics Zoltán tolmácsolásában). A száz éve született költő művészete visszavezet minket az információt hordozó beszéd bölcsőjéhez, a zenéhez (ezért lett olyan kedves és azonnal befogadható Weöres Sándor költészete a bölcsőhöz fizikailag és lelkileg közel állókhoz, a közös univerzumot nem rég elhagyó és abból még valami zenét és szöveget egységben kezelő mítosznyelvet megőrző gyerekekhez – noha a költő nem tudott mit kezdeni a gyerekek közösségével). Mert szoros összefüggés van a beszéd kialakulásának egymásra találó és ismerő, illetve egymással szövetséget kötő két fő tényezője, a zene és az identitás között. Mert a zene mindenkihez utat találó univerzumának teret betöltő óriási hangtárából, minden identitással (s ezért saját szemponttal, tehát érdekléssel és értékkel) rendelkező közösség asszociációs társításokat alkotott az általa rendszerbe rakni, megmagyarázni és uralni akaró külső és a belső világ megjelölésére, formálására és örökítésére. Ez a beszéd eredetét meghatározó megállapítás egy lényegi kérdést

eredményez: miért a zenében ismerte fel a közösségi identitás az asszociációinak az eszközt, és a minden tag általi elérhetőségre és így minden tag bevonására, megtartására és kibontakoztatására törekvő általánossá tévő törekvésben a leegyszerűsített (beszédhanggá és verbális kommunikációvá tett) zene lett önmaga kiteljesedését eredményező uralkodásának a legfőbb eszköze? Az egyetlen lehetséges válasz: az identitásnak és a zenének közös a forrása. Ennek a közös forrásnak a meghatározásával és ismételt elfogadásával:

1) a kommunikációs rendszer minden megnevezési és rendszeralkotási kihívással szemben identitást megőrző és mégis rugalmassá, így végtelemül gazdaggá válik;

2) a már megnevezett és ezért a rendszerünkben lévő valóság, értelmet nyerve ismét feléled és hatékony lesz;

3) a kommunikáció hatékonyságával hosszú és széles távon sikeres identitás erősödik meg és alakul ki.

Tehát a gyökérkérdés: Honnan ered a zene és az identitás? (megjegyzés: itt reked meg minden analízis). Csak a keresztyénségben található az identitás és a zene közös forrását feltáró válasz, ami: a Mennyei világ. Ugyanis Isten (mint mindenek Teremtője, a lelkek eredete; minden lényeg, íz tengere (Isten=íz+tenger)) az identitás forrása és a mennyei világot pedig az angyalok éneke tölti be (az angyal, aki énekel a mennyben, a földön üzenetet ad át, ugyanis az *angelos* jelentése: üzenetet átadó küldött). S ezért: 1) az isteni forrással és így az identitással összekötő vezető hit, csak és kizárólag hallásból van; 2) a közös éneklés, a leghatékonyabb közösségi identitásteremtő, felfedező és megtartó tevékenység (pl.: a Balti országok rendszerváltásbeli forradalmát *énekelt forradalomnak* nevezik, mert a népdalaikat énekelve vonultak az utcákon a kommunista rendszer ellen, egyre inkább megerősödve a saját öntudatukban). Tehát, egy közösség önállóságát és szabadságát tönkre és az adott közösséget kiszolgáltatottá és irányíthatóvá lehet tenni, ha elveszük a hangját. Például verbális kommunikáció helyett képi kommunikáció van (a gyermekeink nem értik meg a beszédet, nem értelmezik a szöveget, nem tudják összefüggésében értelmezni a hangokat jelentő betűket, teljesen a képek által közvetített üzeneteket fogják fel, mert csak tévét és számítógépet néznek); a sajátos hangtársítások helyett egyen hangok vannak (a gyermekeink nem tartják szépnek a hitünk megélését keretbe foglaló zsoltárainkat és nemzeti jellegünket megtestésítő népdalainkat, csak a primitíven egyen ritmusismétlődéseket). A hang

elvétele, az identitás elleni nagyon is valóságosan hadviselés egyik kiemelt eszköze. Tehát önmagunk és világunk sikeres és hatékony felfedezéséhez és alkalmazásához meg kell tanulnunk ismét a hangot használni, azzal játszani és énekelni.

Otthon(ok) és szállás(ok)

A falvaink közötti három-négy kilométer egy modern városban mindössze három-négy buszmegállót jelent. Tehát a jelenlegi társadalmi folyamatoknak kibontakozási életteret biztosítani akaró településszervezés tendenciózus valóságának szempontjából teljesen értelmetlen az önálló települések ily sűrű hálózata. Ugyanis a kialakuló településszerkezetek legfontosabb szempontja: az embertől független identitással rendelkező külső rendszerekkel való szerződés. E szerződésben, az önjáróvá vált külső rendszerek (állam, cégek, munkahelyek, szolgáltatások stb.), a rendszer identitásának erősségétől függően rendelkezésre álló specializálódást kérnek az embertől, melynek betöltése esetén vállalják a rendelkezésre bocsátott (a „ki által?” kérdésre adott válasz, egyre homályosabb) személynek (esetleg jog- és hatáskörével együtt) a szerződés horizontális és vertikális kiterjedésétől, illetve a szerződő rendszer értékrendjétől és lehetőségeitől függő fenntartását. A társadalmunk egyre növekvő hányada, egy fenn- és/vagy eltartási szerződést köt egy külső rendszerrel, melyben vállalja a rendszernek való kiszolgáltatottságát és cserébe a rendszertől gyámságot kér önmaga felé. A szerződés fő feltétele és mozgatója: a materializmus (a létet adó és a lényegét hordozó Lélek és lélek nélküli anyagiasság). Melynek következtében:

1) a végességben és a végességgel szemben, a lelki lényeghez igazodó lét terhelt identitásharcát okafogyottá, ezért feladhatóvá lehet nyilvánítani;

2) a teremtésbeli rendet jelentő küldetési területtel és a közösségeinkkel való kapcsolat megszakad;

3) a szerződő ember lemond az emberi és a környezeti kapcsolatok kihívására adott évezredekig sikeres és sajátos válaszadási módszereiről, így saját hangjáról, az öfenntartásáról és a függetlenségéről.

A biztonságot jelentő otthon fogalma átalakul: stabil helyett, mobil. Mert az otthon nem a megélhetési területtel azonos, hanem csak egy szállással degradálódik, ahol a megélhetést jelentő rendszer regenerációs időt biztosít, hogy újult erővel lehessen az önfeladó szerződést teljesíteni. Ha pedig a megélhetési forrásként megjelenő rendszer átalakul vagy átköltözik, akkor

a szerződő egyén a maga hatáskörével (pl.: család, otthon, barátok) együtt alakul vagy költözik. Amennyiben lehetetlen a követés és a szerződés fenntartása, egy másik eltartást biztosító rendszerrel köt önfeladó szerződést (mert már csak szerződéseket képes kötni és képtelen az önfenntartásra). A vázolt mobillá és függővé változott otthonokat, a falvakkal szemben, csak a koncentrált urbánus létben célszerű kialakítani. Ezért az önfenntartás fogalmának eltűnésével eltűnik a hagyományos településszerkezeteinket kialakító és fenntartó évezredes elv. Így, az általános önfenntartás feladásának következtében ezer éve nem látott településjelleg-átalakulásnak vagyunk már most is a tanúi: felbomlanak a hagyományosan önfenntartó faluközösségek és a centralizált urbanizáció kizárólagossá válik (megjegyzés: nem a városi panel, hanem a kertváros a cél, ezért a megmutatkozó stratégiailag jól elhelyezkedő vidéki városok fejlődése várható). Például:

1) Az önfenntartás tudásának alkalmazása következtében az otthonteremtési akaró ember választhatta ki az otthonteremtésének helyét (nem volt nagy rangbeli különbség a hasonló mezőgazdasági adottságokkal rendelkező falvak között), míg az önfenntartás feladásával, a fenntartó rendszer szempontjai szerint (a munkahely jó megközelíthetősége) érdemes kiválasztani az otthon területét (mintegy a legintimebb családi területre beengedve a rendszert).

2) Az elkövetkező három évtizedben a települések nagy része visszaminősül (faluból tanya lesz). Mezőgazdasággal csak nagyon kevesen és intenzíven (nagy területeken és gépesítve), de nem általánosan (mindenki a maga kiskertjében) fognak foglalkozni a hajdani falvak helyén és környékén (a legtöbben a legegyszerűbb zöldségért sem a kertbe, hanem a boltba fognak menni). Csak azok a településeink maradnak (ha átalakítottan is), melyeket a rendszereknek megéri működtetni (mert logisztikailag jó az elhelyezkedése, természeti kincsei, illetve helyhez kötött termelő egységei vannak, a hagyományosan rendszerbarát lakosság szállás-, szórakozó-, nyugdíjas helye lehet stb.).

Annak az érdekében, hogy az önfenntartás elvének feladásából és a külső rendszerekkel való egyre elterjedtebb eltartási szerződésből adódó évezredes és soha nem tapasztalt átalakulásban ne veszítsük el önmagunkat, két válasz adható: 1) vissza az önfenntartáshoz (radikálisan és igényesen függetlenül); 2) előre a rendszerek sajátunkká tételéhez (radikálisan és igényesen birtokba véve).

Lenin és a labdázó gyerekek, avagy a megistenült kommunizmus mechanizmusa

Még a szovjet időkben, kisiskolás gyerekek számára kiadott tankönyvekben volt egy kis történet Lenin és a gyerekek kapcsolatáról, melynek értelmében, Vlagyimir Iljics a dolgozósobájában írt, miközben a gyerekek az udvaron labdáztak. Az egyik gyerek erősebben megrúgta a labdát, mely Lenin dolgozósobájának az ablakát betörve az íróasztalra esett. De a történet folytatásában Lenin megbocsátó mosollyal visszaadja a gyerekek labdáját. A történet a jelenlegi diktatúra-társadalom szindrómánk két fontos kiindulási és mozgatójait jellemezőjét modellezi, mely:

1) A külső tényező által meghatározott létjog. Totális kiszolgáltatottság. Lenin valódi kommunikációja: „Agyonlövethettek volna, de megkegyelmezek. Mert létednek nincs önmagában való legitimitációja. Tőlem függ az életed és a halálod” (mindig a kegy gyakorlója a legitimitáció forrása). → Ugyanis a materiális kommunizmusban nincs az anyag forrásaként megjelenő lelki Isten-tudat, ki a teremtésnél adja, majd fenntartja egyedül a létezés jogát, mely a létezés valóságának a legtermészetesebb része. Így a változhatatlan. Az Örök Teremtő nélküli lenini rendszerben, a lét központi-lag rendül meg és válik bizonytalanná, melyben mindig elismerést koldulva bizonyítani kell, hogy méltó vagy a létezésre (s örülj, ha egyáltalán egyértelműn felmutatnak neked egy kegyet gyakorló rendszert és nem zavaros a bizonyítással torzult létezési irányt beállító kegy forrása). Ezért az ateizmusból jön a mazohizmus legfanatikusabb formája. Amikor keressük a szenvedést, mert a szenvedésben bizonyítunk valamit a létezhetőségünkől (szeretjük a perifériát, a csalódást, a meg nem értettséget, s a legnagyobb tragédia, ha valami jó és sikeres és nem lehet panaszkodni). Tele vagyunk örülni nem tudó, frigid és mazohista személyekkel. A lét legitimitációjának az erejét jelzi, hogy az élethez való jog megszerzéséért képes a bizonytalan jogállású létező az életet feladni. A megistenült felső hatalom felé léte legitimitációját bizonyító egyén az önfeláldozó hőskultusz figurája (a kommunizmus tele van önfeláldozó hősökkel). Ez az egy ideológia által rendezett kollektivisták keleti kultúra évezredek múltjának mélyén gyökerező szovjet hősideál, a teljes külső elismeréstől való létjogot, vagyis az elismerten megistenült rendszertől való totális identitás-függést ábrázolja ki.

2) A megkötő zsarolhatóság. Lenin igazi kommunikációja a gyerekek felé: „Bűnt követtél el. Zsarolható vagy. Én ismerem a bűnöd, tőlem függsz. Tudom a bűnödöt, tehát az enyém vagy. De ha nálam hagyod a bűnöd, és

rám bízod a bűnöd kezelését, akkor előrébb is kerülhetsz, de úgy, ahogy én meghatározom.” → Az egész egyéni és közösségi mai posztszovjet karrier-építési rendszer (a legalsó fokon is) csak akkor indulhat el, ha eleve valaki (önként, vagy kényszerből) zsarolhatóvá válik (s a zsarolhatósági pozícióját felvállalja). A zsarolhatóság, a posztszovjet Isten nélküli rendszerek össztartó ereje. Zsarolhatóság (mint, a bűn és a rendszer felé való alávetettség igazolványának felmutatása) nélkül senki nem tudja igazolni az önmagáért létező uralkodó rendszerhez tartozását, ezért, mint megbízhatatlan és idegenként veszélyes elemet, nem is enged a rendszer valakit feljebb lépni. Az egész vezetési rendszerünket a közös zsarolhatóság tartja össze.

Megoldás: reformáció. Visszafordulás a létezés jogát adó és fenntartó, ezért a mulandóságtól függetlenné tévő, Teremtőhöz.

A lengyel szolidaritás és az ukrán „holodomor”, avagy Lengyelország és Ukrajna megtartó motívumai

A továbbiakban két szomszédos, XX. században országot alapító szláv nép történelmi túlélési reflex-megnyilvánulását villantom fel összehasonlítás és továbbgondolás céljából.

Karol József Wojtyła, II. János Pál pápává választása (1978) után az első külföldi útja hazájába, az akkori kommunista diktatúra alatt lévő Lengyelországba vezetett. Hazalátogatása alkalmából ötmillió (!) ember mozdult meg és ment ki az utcára. Nemcsak a helyi lengyel, hanem az akkori fél világot átfogó, de már a kifáradás jeleit mutató kommunista rendszeren pánik uralkodott el, a hatalmas és általuk kezelhetetlen és feléjük pusztító létezésben is engedetlen és ellenséges tömeget érzékelve. Majd ez az akkori ateista-kommunista rendszer akarata és szervezése ellenére egy cél érdekében mégis megmozdult tömeg képezte a rendszerváltó Szolidaritás-mozgalom (1981) alapját és társadalmi támogatottságát (pl.: a Gdnaski hajógyárban, Lech Wałęsáék, a sztrájkoló tömeggel, rendszeresen istentisztelettel kezdték a napot, és teológiai előadásokat hallgattak a sztrájk miatt bezárt gyárkapuk mögött). Ez az Istenhez való egységesen kitartó ragaszkodás adott lengyel jövőképet és hitet a dacoláshoz, a bebörtönzések és a szovjet csapatok Budapestre (1956) és Prágára (1968) utaló fenyegetettségében is. A Szolidaritás lett a lengyel és az egész rendszerváltás közép-kelet-európai bázisává és szimbólumává. Ez a végtelenbe kapaszkodó és a végesben a meghátrálást el nem fogadó nemzeti örökség, a lengyel öntudat jövőt alapozó erős bázisa,

mely miatt nem lehet többé Lengyelországot más hatalom által teljesen (a lelket és identitást is beleértve) leigázni.

Az ukrán kialakulatlan önálló öntudat nem tud ilyen, Lengyelországhoz hasonló, megerősítő történelmi legitimációs eseményeket felmutatni. Egy közösségben, és közösségi megvédendő és motivációs, mindenki által elfogadott és legalizált nemzeti értékrend kialakulását preventív módon akadályozta meg az ukrán éhínség. A „holodomornak” (1932–33) a 7 millió halotton túl pedagógiai célzatú iránya volt az a megnyilvánulás, hogy e genocídium borzalmaiban aktívan közreműködők büntetlenül a helyszínen maradtak, sőt a rendszer kivételezettjeiként éltek (mint vezetők, magas juttatásokban részesedők, ideológusok stb.). Ennek a jelenségnek a láttán az ukrán személyiségbe és közösségbe zsigerekig bevésődött a behódolás szellemisége, s így kitörlődött a tudatosulás kezdeti fázisában lévő nemzeti önazonosság és a felsőbb uralkodó rendszer irányába történő ellenállás lehetősége. A behódolással mint a megmaradás és az előrehaladás létfontosságú módszerével, ezért a legfontosabb identitástmeghatározó tényező megélésével, illetve az ellenállás és az identitás hiányával, az ukrán társadalom bármelyik uralkodni vágyó rendszer számára, Európának a legideálisabb „népességmasszája” (ezért nagyon vonzó). Mellyel az elpusztításig mindent meg lehet csinálni. Ezért Ukrajnában, az ország rendszerének fenntartása tekintetében hatalmas tartalékok vannak (messze vagyunk a fizikai pusztulás fázisától, a mai generáció is élt már át rosszabb fizikai állapotokat, és akkor sem történt semmi rendszert veszélyeztető esemény; tehát még rengeteg mozgástere van a teljesen mindegy milyen felső és szervező rendszernek). Tehát Ukrajna megmaradási stratégiája: a tökéletes alkalmazkodás és behódolás. Úgy marad meg, hogy nincs és minél inkább nincs, annál inkább van.

De van értelme egy nemlélet megélő létnek?

A gyerekvállalás céljának rejtett változása, avagy a társadalmi statisztika nyilvánvaló összeomlása

A magyar társadalom lelki mozgatóit, a Hungarostudy elnevezésű, a társadalom minden rétegét megcélzó vizsgálatok 1988 óta több alkalommal felmérték és kielemezték (1995, 2002, 2006). A legutolsó ilyen felmérést a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete 2013 tavaszán készítette és 2014 januárjára feldolgozta. Nagyon sok vizsgált tényező

között szerepelt a család és gyerekvállalás kérdésköre is. „*A felmérés szerint a gyermekvállalás tényét nem, de a megszületendő gyerekek számát nagyban befolyásolja az anyagi biztonság és a stabil munkahely. A biztos jövedelem, a megfelelő lakáskörülmények, a tervezhetőség, kiszámíthatóság, a pozitív jövőkép...*”¹ E teljesen elterjedt nézet szerint a gyermek a szülők által megtermelt javak élvezője. S a szülői szeretet abban nyilvánul meg, ha a gyerek egyre kizárólagosabb szerepe, a szülők által lehetőleg minél nagyobb mennyiségben és korszerűségben megteremtett jó élvezte. Ez a szemlélet a gyereket kihagyja az érték megteremtéséből, csak a szülő meglévő ambícióinak egy rendező céljaként határozza meg. Mert a legörjítőbb terheltség, a céltalanság. Az ambíciók akkor élhetők és bontakoztathatók ki szabadon, ha van külső és belső tekintélyek (társadalom, értékrend) által legalizáló céljuk. A felmérések számadatai szerint a gyermek a halmozási kényszer (mint ambíció) megvalósításának és folytatásának legalizálója (a gyerekem miatt csinálom... és csinálhatom). Így a gyermekvállalás a jövő építésének a leguniverzálisabb és legföltettebb megnyilvánulása a rendszerfüggő urbanizálódott közösségekben, a fogyasztói kényszer mindent lehenylerlő gépezetének teljesítménynövelő üzemanyag-adalékává vált. Tehát a szülői felszínen még életcélként meghatározott gyermek, a mozzatórugó a rejtett valóságban, s a fogyasztói kényszerben működő *globalo-rabszolgáság* előremozdító eszköze. Ellentétben az önfennntartásban (de legalábbis egy sajátjának nevezett rendszerben) gondolkodó és teremtési rendre épült társadalmi szemléletben a gyermek mint a fogadó család segítő és erősítő alkotóeleme jelenik meg. Akinek az ereje és munkája hozzáadódik a család erejéhez és gazdagságához. Tehát a gyermek a család erejének és gazdagságának a teremtő partnere és nem felélője (több gyerek = több erő = több gazdagság). A gyermek a valóságban és a szülői felszínen is az erő és a gyarapodás eszköze, akinek érkezését az életbe való megújulás örömeivel fogadjuk.

Ne engedjük át az erőforrásainkat elszívó rendszer által magasztos célnak eltorzított gyermekeinket a ránk erőltetett és általunk már sok területen elfogadott fogyasztói kényszerünk eszközéül. Jelentsék a gyermekeink a mi megújult életerőnket.

¹ Erről bővebben lásd! <http://magyarhirlap.hu/a-legszebb-tervek-egesthath.FKK41KCy.dpuf>

Váltások – váltás ok?

Ha egy marslakó felkérne egy általános műveltséggel rendelkező európaiat, hogy kétezer év történelmét tíz percben foglalja össze, akkor négy, legáltalánosabban az európai történelmet meghatározó társadalmi motivációs forrásként fellépő esemény kerülne megemlítésre:

- 1) Krisztus földi munkálkodása – I. század eleje (0–33);
- 2) a Római Birodalom összeomlása – V. század vége (473);
- 3) a mai európai népek kialakulásának lezáródása – X. század vége (1000);
- 4) a reformáció – XVI. század eleje (1517).

E négy esemény láncolatában, három lényeges közös pontot lehet megfigyelni:

1) Periodikusság. Kb. 500 évenként, az európai kultúrában egy mindent (legszemélyesebb és legglobálisabb szintet) átfogó váltás következik be, mely meghatározza a további fél évezredet.

2) Gyorsulás. Ezen váltások lebonyolódási ideje egyre rövidebb. Minden váltás fele annyi időt vesz igénybe, mint az előző: Krisztus értékrendjének hivatalos elterjedéséhez és kizárólagosságához kb. 400 év kellett (381-ben Nagy Theodosius római császár kizárólagos vallásnak nyilvánította a keresztyénséget); a Római Birodalom összeomlása után keletkező társadalmi, civilizációs, politikai káosz kb. 200 év alatt rendeződött (kb. 700-ban állt fel a Római Birodalom örökségét felvállaló és az európai civilizáció egyensúlyát ismét megteremteni kész Karoling/Frank Birodalom, Kis Pipin és Nagy Károly vezetésével); az európai nemzetek letelepedésének és kialakulásának az utolsó jelentős szakasza, a magyarok bevonulása volt, s itt alig több mint 100 esztendőre volt szükség a letelepedett államalapításhoz (Árpád népe 896-ban jön át Vereckén, s Istvánt, már 1000-ben, az egyik legjelentősebb európai uralkodóvá koronázzák); a reformáció európai futótűzszerű elterjedése 50 év alatt ment végbe (a XVI. század közepére a Kárpát-medence magyarsága 90%-ban református lett).

3) Az egyház döntő szerepe. Mind a négy nagy váltásban kizárólagosan az egyház fogalmazott meg olyan válaszokat, melyekkel át lehetett élni és tovább lehetett vinni, valamint rugalmasan és nyertesén át lehetett alakítani az európai civilizációt és történelmet: Jézus megfogalmazza az isteni üzenetet és tanítását (lásd! a Hegyi beszédet); az egyház megfogalmazza a maga tantételeit (a Római Birodalom utolsó időszak, az egyház tanalkotásának hőskorszaka); az egyház kialakítja a maga struktúráját és

kereteit (a letelepedett európai népek között megszerveződik az az egyházi intézményrendszer és hierarchia, mely a jelenben is az egyházak és a világ valamennyi politikai intézményrendszerének kiinduló bázisát jelentik, az egyház megyei, kerületi, községi beosztással, az egyházi méltóságok és rangok kialakulásával); a megreformált egyház ismét felfedezi Isten Igéjét és a Szentírás tanítása középpontba kerül (nemcsak az elméleti, hanem a konkrét gyakorlati életben is). Akik ezeket az egyházi válaszokat megértették, elfogadták és megvalósították, azok határozták meg a következő 500 esztendő Európáját. Akik elvetették az egyház válaszait, azok eltűntek a történelem süllyesztőjében.

E marslakónak szánt történelemóra keretében felvázolt európai meghatározó váltásokat és azok összefüggéseit látva, a magunk részére három tanulságot lehet megfogalmazni:

1) A periodikusan 500 éves váltások láncolatának egy új drámai váltásában élünk (elég, ha a naptárat látjuk). Függetlenül a magunk minősítésétől (lelkesedünk érte vagy menekülünk tőle). Például:

a) Személyesen. A gyerekeinknek az alapvető fogalmak teljesen mást jelentenek már, mint a szülőknek. Mást jelent a szórakozás, csalódás, barátság, gyász, öröm, siker, munka, gazdagodás stb.

b) Általánosan. Az önfenntartás miatt az általunk ismert szerkezetben és elhelyezkedésben kialakult településeink drámai változáson mennek keresztül, melynek már folyamatosan a tanúi vagyunk (kicszerélődő lakosság, előregedés és elnéptelenedés, a megélhetést biztosító élettérből, csak *alvó helylyé* változó otthonok). Mert a Kárpát-medencei településszerkezetet rendező önfenntartás elve elveszítette az egyedüli túlélést biztosító jelentőségét és mára már a gyakorlatból kikopott (legfeljebb csak skanzen jellegű gazdaságokban éli meg az önfenntartást néhány menekülő urbánus). Mutatják az előttünk álló településszerkezeti jövőképet az olyan viszonylagosan fiatal országok, ahol ismeretlen a mi fogalmaink szerint szerveződő és önfenntartást gyakorló vidéki lét (pl.: Chile lakosságának 92%-a, Új-Zéland lakosságának 88%-a él városokban). S ebben a váltásfolyamatba illeszkedik az 500 éve formálódó keleti és nyugati anyagi és politikai érdekek Ukrajnában generálódó feszültség (melyet megérteni és megfogni csak távlati összefüggéslátással, és nem holmi parlamenti helycserével lehetséges).

2) Jelen váltás mindössze 25 év alatt megy végbe (egy emberöltő). Például a nagyszülők számára még természetes, hogy az otthon körüli háziállatok és a kert gondozása jelenti a megélhetést. De az unoka már nem tud

ja megkülönböztetni a gyomot a veteménytől és nem tudja, melyik irányba kell kapálni (rendszeresen látok hátrafelé kapáló iskolásokat az iskolai munkanapon).

3) Az egyházunknak kell a jelen valóságra alkalmazott törvényté váló igazságválaszokat megfogalmazni. A jól kommunikálható gyors stratégiai választ megfogalmazás az egyház legfőbb társadalmi küldetése, felelőssége és fél évezredet megelőlegző lehetősége.

Hajdan Pax Romana. Majdan Pax Romana?

Az európai társadalmak békéje, az európai civilizáció egyensúlya megtalálásának és megélésének a feltétele. Az európai civilizációnk mindig két kulturális és civilizációs pólusúságban fejlődött: Kelet és Nyugat (pl.: Bizánc és Róma) egymás mellett élésében. Az európai történelemben a háborúk és a romlás időszakai akkor következtek be, amikor e kulturális különbségek között megbomlott a harmónia (pl.: egyik felemelkedett a másik kárára) és akkor volt béke és fejlődés, amikor az európai keleti és nyugati civilizációs identitás balansa megvalósult (egymás identitásának megélését engedték és segítették). Ideális esetben az egyik pólus folytonosan feltételezte a másik létét, sőt az önmaga fenntartása érdekében kitermelte a másik fennállását. Valamint az egyik romlása biztosan áterjedt a másik térségre is. Például az európai civilizációnk máig egyik legjelentősebb modelljeként megmutatkozó Római Birodalom identitása egyszerre a Romulus és Remus elbeszélések által a nyugati, és az Aeneas legendája által a keleti mondavilágból táplálkozik. Tehát a Római Birodalom önazonossági feladatát a Kelet és a Nyugat közötti, és mindenütt kibontakozási életteret biztosító harmónia megteremtésében határozta meg. S Róma, az aranykorának nevezett Római Béke (Pax Romana) időszakát úgy tudta biztosítani, hogy következetes rugalmassággal, egymást inspiráló módon, egyensúlyozott a keleti és a nyugati identitás, lokalitásosan a diktatúra és a parlamentarizmus, Bizánc és Róma között. Amikor Róma identitása hanyatlani kezdett, ez a kelet és nyugat közötti egyensúly megbomlott, és Európa történelmében egy több évszázadon keresztül kulturális és civilizációs zuhanás következett (pl.: a Római Birodalmat követő VIII. században Európa lakossága mindössze 6–8 millió fő között volt).

A modernkori Európa fejlődő békéje akkor valósulhat meg, ha a politikai és gazdasági, valamint nemzeti és szövetségi határok ismét a ter-

mészetes történelmi fejlődésben kialakult kulturális és civilizációs határok mentén haladnak. E határok olyanok, mint a kiszáritott folyómeder: ha gát-szakadás és áradás van, a víz mindig visszatér az eredeti medrébe. E határok ma is a leglényegibb módon elválasztják Kelet- és Nyugat-Európát, továbbá nyugaton még Észak- és Dél-Európát. Miden elválasztó folyamnak vallási forrása van: keleti és nyugati keresztyénség, római katolicizmus és protestantizmus. Egyik térség sem jobb vagy rosszabb, legkevésbé nem felesleges egymással szemben (mindig katasztrófák történtek, amikor egyik térség a másikra akarta magát erőltetni: kommunista befolyás Közép-Európában; fasiszta térhódítás az általuk lenézett keleti térségekben). Egyetlen megoldás, ha ismét alázatosan tudatosítva legalizáljuk és aktivizáljuk a vallási fejlődésben kialakult civilizációs európai határainkat, és az általuk meghatározott térségeket hagyjuk a maguk sajátossága szerint önrendelkezve fejlődni.

Európai fejlődés:

szakítás és gyarmatosítás, vagy beépítés és átmentés?

A Kárpát-medence egyik jellegzetessége a szelídség és szelídítés. Ide bekeverülve ember és állat, politikai rendszer és eszme egyaránt megszelídül. Például a méhek itt a legszelídebbek a világon, míg a világ minden más táján lényegesen agresszívabbak; a szélsőséges diktatúrák Magyarországon (legalábbis idővel) megpuhultak (s tragikusból tragikomikussá, majd inkább csak komikussá váltak, míg másutt ezen ideológiák végig megtartották szétszakításukban fanatizáló és pusztító hatásukat); a félvad nemzetek (szerbek, románok) Magyarországon sokkal magasabb kultúrát hoztak létre, mint az őshazájukban (lásd! a hozzánk, a törökök elől menekülő szerbek által kiépített és ma Magyarország egyik ékességének számító Szentendrét; a románokból sok évszázada magyar nemessé lett és az erdélyi városok gyönyörű építészeti örökségét meghatározó kenézeket; a barbár kegyetlenkedéseikről híres, ezért katonáskodásra használt horvátok közül származó, de magyar közegben már magas irodalmat teremtő Zrínyi családot). E mindenkire előbb vagy utóbb kiterjedő megszelídülés két magyarázati lehetősége:

- 1) a Kárpát-medence minden időjárási szélsőséget mérsékelő tulajdonságainak lakóira való visszahatása;
- 2) az élet erőforrásainak kézzelfogható jelenléte és generációkat átívelő többszöri felhasználhatósága.

E két jelenség ilyen együttthatása nem található meg a világ más pontjain. Csaknem minden más európai térségben, a mérsékelt éghajlati adottságok és az átalakítva is többször felhasználható erőforrások jelenléte hiányának következtében a fejlődési mechanizmus (nyugaton és keleten egyaránt): a mindent újrakezdés. Például Nyugat-Európában az építkezéseknél nem használják fel a bontott anyagot. A régit a régisége és nem a minősége miatt kidobják (ezért nyugatnak nagy kérdése a szemétfeldolgozás és megsemmisítés témája), s csak új anyagból építenek. Míg nálunk folyamatosan felhasználjuk és beépítjük a jelenbe és a jövőbe a felhasználható dolgainkat a múltból (s ez nemcsak gazdasági és takarékosági kérdés, hanem egy természetes harmónia és folyamat szemlélete a világnak és benne az identitásunknak). A nyugati kultúrában az embert, mint a múlttól független önálló kezdet lehetőségével rendelkező individumnak tekintik. Míg a magyar népléleknek mindig fontos a családi származás és a múltba törőténő beágyazódás. Tehát a fejlődés két modellje mutatkozik meg Európán belül:

1) Nyugaton és Keleten elvetés és folytonos újrakezdés, ezért radikalizmus;

2) a Kárpát-medencében, folytonos felhasználás és jelenre alkalmazott újjáteremtés, ezért szelidség.

Ezért a magyarnak, a Kárpát-medence őshonos nemzeteként, a helyi folyamatosság megvalósításának tipikusan magyar idői távlatai miatt felelős környezeti küldetése kizárta a leigázó és beolvasztó gyarmathódítást. (Magyarországnak sosem voltak eltiport gyarmatai, még a középkori királyaink idejében sem, sőt egyes magyar királysághoz tartozó nem magyar területek a magyar fennhatóság alatt éltek általuk is nosztalgiával tekintett virágkorukat.) Míg más európai hatalmak, ha csak anyagi lehetőségeik engedték, folytonos radikális agresszivitással, új erőforrásokat keresve eltipróan gyarmatosítottak (lásd a világtörténelem legnagyobb genocídiumának számító amerikai indiánok spanyolok és angolok általi leigázását; vagy Oroszország és Szovjetunió milliók életét, vagy rabszolgamunkáját követelő agresszív térhódítását). Európa kiszámíthatóan fejlődő békéje felé, a magyarság küldetése: a megszelidítés és a szelidség megélésének ismételt megtanulása (mint nemzeti identitástényezőnk) és Európa irányában történő megtanítása. A Kárpát-medence nemesítő és kibontakoztató, forrástól látó és újjáteremteni kész szelidsége az európai fejlődés egyetlen modellje.

FERENC RADVÁNSZKY

Onze bekende onbekenden of onbekende bekenden in het bekken van de Karpaten

In Oost-Europa verkeren de maatschappelijke en ideologische stromingen in het laatste stuk van de wedstrijd van de politieke ommezwaai, en na de finish zullen de resultaten lange tijd blijven. Dus deze periode is heel belangrijk voor alle Oost-Europese ideologische, maatschappelijke en kerkelijke stromingen, van de finish hangt hun positie af in de ‘rangorde’ in de maatschappij gedurende heel lange tijd. Ook van onze Hongaarse volk en kerk, want van haar positie in de finish hangt haar belang af op de maatschappelijke rangorde. Al blijken soms grote karakteristieke samenhang en positie voor onze kerk. Dus onze gereformeerde kerk bevindt zich (met andere bewegingen) in een noodzakelijke periode van stabilisering van de karakters. Dit tijdperk heeft historische betekenis voor onze kerk en voor de hele beoordeling van Oost-Europa.

Doel van de verdere zinnen: bevinden en bevoelen weer van onze Hongaarse maatschappelijke positie.

**A KÖTET
SZERZŐIRÓL**

BRAUN LÁSZLÓ (1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1995-ben, jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Ukrajnatörténetét tanít a kezdetektől 1914-ig. Kutatási területe: Északkelet-Magyarország története a XIX–XX. század fordulóján. F. m. *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898–1910 között*. (Ungvár, 2011, PoliPrint–II. Rákóczi Ferenc KMF), társzerzőként: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. (Ungvár, 2010, PoliPrint)

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Az 1879. évi erdőtörvény hatása az Északkeleti-Kárpátok lakosságára. Novák Anikó (szerk.) In *Határtalan párbeszéd*. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiuma 2014. évi PhD-konferenciájának tanulmányaiból. Szeged, 2014. március 1. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014. 216–226. Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos
2. PALLAY Dezső–BRAUN László: Histometria, avagy mérhető történelem? *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem*. (ISSN 2310-1954). XIII. évf. 2014/1. 198–225. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
3. A Nagy Háború, és ami mögötte volt. Fejezetek a hátszág történetéből. *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja*, XIX. évf. 2014/3–4 szám. 33–35. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
4. *A hátszág helyzete I. világháborúban*. Előadás az *Elfeledett hőseink 1914–1918 c.* történelmi konferencián. Nagydobrony, 2014. szeptember 21.
5. *A Nagy Háború és ami mögötte volt – fejezetek a hátszág életéből*. Előadás *Az elsővilágégés emlékére c.* tudományos konferencián. Beregszász, 2014. október 16.
6. *Az orosz betörés közvetlen hatása a lakosságra és a görögkatolikus papságra*. Előadás *Az első világháború és a görögkatolikus egyház c.* egyháztörténelmi konferencián. Beregszász, 2015. november 26.

CSÁSZÁR ISTVÁN (1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem–földrajz szakán végzett 2008-ban, illetve a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált. Jelenleg a

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék tanára és koordinátora. *Magyar nép történetét* (Újkor), illetve *Kultúrtörténetet* tanít. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság társadalom és politikatörténete a szovjet érában (különös tekintettel a brezsnyevi időszakra).

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. *72-es beadvány: A kárpátaljai magyar érdekvédelem kezdetei, annak körülményei.* Előadásként elhangzott a *Nemzet és kisebbség. Társadalomtörténeti változások a XIX–XX. században* c. konferencián. Eger, 2014. március 13.
2. *A kárpátaljai magyar érdekképviselet kezdetei a szovjet időszakban a titkosszolgálatok levéltári anyagai alapján.* Előadásként elhangzott az *Öregdiákok a tudományok világában: II. Öregdiák Tudományos Konferencián.* Beregszász, 2014. november 27.
3. *Az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagának magyar vonatkozásai.* Előadásként elhangzott a *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: Érték és kihívások* c. nemzetközi interdiszciplináris konferencián. Beregszász, 2015. március 26–27.
4. *Szovjet–magyar kapcsolatok az 1960–70-es években nagyköveti jelentések alapján (különös tekintettel a kárpátaljai magyarságra).* Előadásként elhangzott: *Régió és regionalizmus a történelemben és a néprajzban* c. konferencián. Debrecen, 2015. szeptember 16.
5. A szovjet időszak alatt készült magyar illetőségű akták jegyzéke az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagaiban. In *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* XIV. évf. 2015. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

CSATÁRY GYÖRGY, PhD (1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett, jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. *Egyetemes középkort, Általános historiográfiát* és *Honismeretet* tanít. Kutatási területe: A II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711-es szabadságharc, illetve a mai Kárpátalja története. F. m. *Levéltári kalászatok (tanulmányok, dokumentumok).* (Ungvár–Budapest, 1993, Intermix), *Ung megyei közgyűlések. Anno 1700–1706. Forrásközlés. (Vármegyei jegyzőkönyvek alapján)* (Ungvár, 2008, KMKSZ), *Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc*

államában 1703–1711. (Ungvár–Beregszász, 2008, PoliPrint–II. Rákóczi Ferenc KMF), *A máramarosi öt koronaváros levéltára. 1326–1910.* (Ungvár–Beregszász, 2011, PoliPrint–II. Rákóczi Ferenc KMF), *Az Ungvári Urbéri Bíróság településenkénti iratanyaga 1772–1918/44.* (Ungvár–Beregszász, 2012, PoliPrint–II. Rákóczi Ferenc KMF), *Zápszonyi krónika* (kismonográfia). (Beregszász, 2013, Kálvin Nyomda. Kárpátaljai Magyar Protestáns Tudományos Társaság).

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. *Szabolcs, Szatmár és Zemplén megyei iratgyűjtemények a Kárpátaljai Állami Levéltárban (1828–1944).* Kálvin Nyomda. Beregszász, 2014. 148. Könyv/Forrásgyűjtemény/Tudományos
2. Ung megye levéltárának történetéből (részlet egy tanulmányból). *Acta Academiae Beregsasiensis.* XIII. évf. 2014/1. szám. 156–165. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
3. Történetírásunk mecénása volt (Bay Ilona portréja). *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja,* 2014/1–2 szám. 18–19. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
4. *Ugocsa vármegye Werbőczy korában.* Előadás a Werbőczy István-emlékkonferencián. Verbőc, 2014. május 18.
5. „Világháborúnk” – *krónika 1914–1915-ből.* Előadás a Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napokon. Nyíregyháza–Budapest, 2014. szeptember 18–19.
6. *Az I. világháború forrásainak kutatási lehetőségei a Kárpátaljai Állami Levéltárban.* Előadás *Az első világégés emlékére* c. tudományos konferencián. 2014. október 16.
7. A Ruzsák-levéltár iratai (1646–XIX. sz.) *Acta Academiae Beregsasiensis,* Tudományos folyóirat. XIV. évf. 2015. 213–235. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
8. *Gerzsenyi Ferenc zászlós emlékére.* Kálvin nyomda, Zápszony, 2015. 48. Könyv/Forrásgyűjtemény/Tudományos
9. *Tisza-szabályozás trianoni határkörnyezetben.* Lira Kiadó, Kálvin Nyomda, Ungvár–Beregszász, 2015. 232. (ISBN 978-617-596-206-0) Könyv/Forrásgyűjtemény/Tudományos
10. A 100 éve elhunyt Lehoczky Tivadar emlékére *Világháborúnk* c. kézírata kapcsán. *Közoktatás.* 2015/3–4. szám. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos

11. *Magyar katonai és kémelhárítási iratok a Kárpátaljai Állami Levéltárban (1938–1944)*. Előadás a XXII. Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napokon, Nyíregyháza–Szolyma, 2015. szeptember 24–25.
12. *Lehoczky Tivadar írásos hagyatékáról*. Előadás *Lehoczky Tivadar Bereg vármegye polihisztora* c. emlékkonferencián. Beregszász, 2015. november 6.

DOBOS SÁNDOR (1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol–történelem szakán végzett 2011-ben, jelenleg az ezen intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont (korábban Lehoczky Tivadar Intézet) fiatal kutatója, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának 2014-ben abszolválta PhD-hallgatója. Kutatási területe: Helytörténet, helység-, utca- és térnevek, helységnevéadási politika Kárpátalján 1898–2010 között.

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Magyar helységnevek Kárpátalján. Kodifikációs kísérletek és eredmények (1989–2000). In Fedinec Csilla és Szoták Szilvia (szerk.) *Határhelyzetek VII.: Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2014. 454–481. Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos
2. *Az I. világháború közvetlen és közvetett következményei. Hatalomváltások és helységnevváltozások a mai Kárpátalja területén a XX. században*. Előadás az *I. világháború és emlékei vidékünkön* c. konferencián. Beregszász, 2014. június 14.
3. *Magyar helységnevek Kárpátalján: kodifikációs kísérletek és eredmények* (1989–2000). Előadás a Márton Áron Kutatói Szakkollégiumi Program záró konferenciáján, Budapest, 2014. május 30–31.
4. Magyar helységnevek Kárpátalján: kodifikációs kísérletek és eredmények (1989–2000). *Fórum Társadalomtudományi Szemle. A Szlovákiai Magyar Tudományos Műhelyek Folyóirata*. XVII. évf. 2015/1. 101–123. Folyóiratcikk/Szakecikk/Tudományos
5. *Kárpátaljai holokauszt. 1944 – az elhurcolások éve*. Szerk.: Dobos Sándor, Molnár Ferenc. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézete, Shalom Alapítvány Civil Szervezet, 2015. 172. (ISBN:978-617-596-184-1) Könyv/Tanulmánykötet/Tudományos

6. *Településnév-változások a mai Kárpátalja területén 1901–2000 között.* Előadás a *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: érték es kihívások* c. nemzetközi interdiszciplináris konferencián, Beregszász, 2015. március 26–27.
7. *Kárpátaljai helységnevek kisebbségi környezetben való használatát szabályozó nemzetközi és ukrajnai jogszabályok (1989–2012).* Előadás a *Régió és regionalizmus a történelemben és néprajzban* c. konferencián, Debrecen, 2015. szeptember 16.
8. *Ukrajnai kisebbségek helységnevei a nemzetközi és az állami jogok tükrében (1989–2012).* Előadás az *Öregdiákok – Fiatal kutatók. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetségének III. Tudományos konferenciáján.* Beregszász, 2015. december 3.

KÉSZ BARNABÁS (1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett, majd a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori iskolájában abszolvált. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. *Magyar nép történetét, Ókor történetét, Világtörténelmi és Honismereti szakmódszertant, és Néprajzot* tanít. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság hagyományos tárgyi kultúrája Salánk példáján. Publikációi a *Néprajzi Látóhatárban* és a *Közoktatásban* jelentek meg. F. m.: „*Egy földön, egy hazában*” *Hon- és népismeret kárpátaljai fiataloknak.* (Ungvár–Beregszász, 2009, PoliPrint), társszerzőként: *Tájak változatossága, hagyományok gazdagsága, népi kultúra.* In: Baranyi Béla (szerk.): *Kárpátalja.* (Pécs–Budapest, 2009. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja–Dialog Campus Kiadó, 392-421.)

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. *A Dózsa-parasztháború résztvevőinek fegyverzete.* Előadásként elhangzott a Werbőczy István-émlékkonferencián. Verbőc, 2014. május 18.
2. *Az Ugocsai parasztporta (Hagyományos népi építészet Salánkon).* Előadás a *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: érték es kihívások* c. nemzetközi interdiszciplináris konferencián, Beregszász, 2015. március 26–27.

MOLNÁR D. ERZSÉBET, PhD (1979) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol–történelem szakán végzett 2002-ben, illetve a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot 2015 novemberében. Jelenleg a II. RF KMF keretein belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont (korábban Lehoczky Tivadar Intézet) kutatója, illetve ugyanitt a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék tanára. *Egyetemes történelem* késő újkor és a két világháború közötti szakaszát, a *Magyar nép történetének a XX. századi történetét* oktatja. Kutatási területe: A szovjet rendszer kiépítése Kárpátalján (1944–53).

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Kárpátaljai magyarok Gulag-táborokba kerülésének körülményei. (Kirakatpercek kárpátaljai áldozatai a szovjetrendszer kiépítésének idején). *Acta Academiae Beregsasiensis* (ISSN 2310-1954). XIII. évf., 1. kötet, Beregszász–Ungvár, 2014. 88–104. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos
2. Transcarpathia and the Malenkij Robot. In: Történeti tanulmányok XXII., A Debreceni Egyetem 2. Történeti Intézetének kiadványa. Szerk.: Bárány Attila és Lévai Csaba, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2014. 326–340. Könyvrészlet/Tanulmánykötet/Tudományos
3. „Die Verschleppung der Deutschen aus der Karpaten-ukraine während der Ausbau der Sowjetregime (1944–45)”. „Malenkij robot” deportation von deutschen und ungarern 1944/45., Institute für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa, Freiburg in Breisgau, 2014. november 18.
4. *A Szovjetunióhoz csatolandó Kárpátaljáról a birodalom munkatáborába. Kárpátaljai magyarok és németek a „málenkij roboton”*. Előadás a „Málenkij robot”. 1944 – az elhurcolások éve c. nemzetközi tudományos konferencián, a „málenkij robot” 70. évfordulója emlékére. Beregszász, 2014. november 21–22.
5. *1944 – az elhurcolások éve. Kárpátaljai magyarok és németek a Szovjetunió Gupvi-táborában*. Előadás a 70. év történetéről. „Málenkij robot. Gulag-kutatók V. Nemzetközi Konferenciáján. Szerencs, 2014. november 24.
6. Malenkij robot. The 70th Anniversary of the Deportation of the Transcarpathian Hungarians in 1944. Balassi Institute, Brussels, 9 December 2014.

7. *Szovjet megszállás Kárpátalján 1944–45-ben*. Előadás: *Remény és realitás. Magyarország – 1945*. Nemzeti Emlékezet Bizottság, Országház, Felsőházi terem, 2014. december 11.
8. Kárpátalja szovjetizálása. A megszállástól a bekebelezésig. In: *Rubicon*, 2015/5–6. 118–124. Folyóiratcikk/Szakeikk/Tudományos
9. *Kárpátaljai magyarok Gupvi- és Gulag-táborokba kerülésének körülményei*. Előadás a *Trauma és tabu. Málenkij robot 1944/45–2014/15* c. konferencián. Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, Országház, Felsőházi ülésterem, Budapest, 2015. február 25.
10. *A málenkij robot a kárpátaljai források tükrében*. Előadás a XXII. Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napokon, Nyíregyháza–Szolyva, 2015. szeptember 24–25.
11. *A kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején*. Előadás *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet-Európában c. nemzetközi tudományos konferencián*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2015. november 20.
12. *Kárpátaljai magyarok és németek a Szovjetunió hadifogolytáborai-ban*. Előadás a *Gulag–Gupvi. A szovjet fogság Európában* c. konferencián. Nemzeti Emlékezet Bizottsága–MTA Bölcsészettudományi Kutató-központ–Magyarországi Németek Pécs–Baranyai Nemzetiségi Köre, A Magyar Tudományos Akadémia Székháza, 2015. november 25.
13. *A málenkij robot, mint egyéni és kollektív trauma a kárpátaljai magyarság XX. századi történetében*. Előadás az *Öregdiákok – Fiatal kutatók. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetségének III. Tudományos konferenciáján*. Beregszász, 2015. december 3.

RADVÁNSZKY FERENC, PhD (1975) – A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán végzett 1997-ben. PhD-tanulmányait Kampenben (Hollandia) fejezte be (2005), melynek témája: *Az ősegyház (313-ig) ön-értelmezési mechanizmusa Kelet-Európa identitás krízisének szempontjából*. Jelenleg a Mezőkaszonyi és a Bótrágyi Református Egyházközségek lelkipásztora és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola óraadó latintanára. F.m.: *Kárpátaljai Református Templomok* (Ungvár–Beregszász, 2000); *Samen Kerk in zijn in Europa* (Kerkinacie – 2004); *Nederlandse*

Dagblad (Postmodernisme, het is een kans – 4. august 2005); illetve folyamatosan prédikációk és tanulmányok a helyi újságokban (*Küldetés, Kárpátalja, Horizont*).

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Közép-kelet-európai ismerős ismeretlenek. *Theológiai Szemle. A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának folyóirata.* LVIII. évf. 2015/2. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos
2. Feszítő európai erőegyensúly. *Küldetés. A Kárpátaljai Református Egyházkerület hivatalos lapja.* 2015/6. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos
3. Kifutó kereszténység – felfutó kereszténység. *Küldetés. A Kárpátaljai Református Egyházkerület hivatalos lapja.* 2015/10. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos
4. Az őskeresztény egyház identitásmotívumai a Szentírásban. *Limes. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve.* II. évf. 2015. 167–179. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos

RÁCZ BÉLA, PhD (1981) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem–földrajz szakán végzett 2003-ban, fokozatát az ELTE Földtudományi Doktori Iskolájában szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettese, illetve a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, ahol *Régészetet, Őskori történelmet és Történeti antropológiát* oktat. Kutatási területe az archeometria, azon belül a petroarcheológia, az őskori kőnyersanyagok vizsgálata, a nyersanyagok hatása az emberi közösségek migrációjára.

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. УСИК, В., РАЦ, А., КУЛАКОВСКАЯ, Л.: Вулканическое сырье в палеолите Закарпатья: относительная хронология индустрий. In T. Biró, K. - Markó, A. - P. Bajnok, K. (eds.): *Aeolian Scripts. New ideas on the lithic world studies in honour of Viola T. Dobosi.* Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2014. Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos
2. USIK, V., NIGST, P., HAESAERTS, P., GERASIMENKO, N., KOULAKOVSKA, L., RÁCZ, B., KROMER, B., HUBLIN, J.: New Data on the Early Upper Paleolithic of Western Ukraine: Chronology, Environment and Human Behavior at the Aurignacian site of Beregovo I. *Session: A9a The origins of Upper Palaeolithic in Eurasia Commission on*

Upper Palaeolithic of the Western Eurasia. XVII World UISPP Congress 2014.

3. *Könyversanyag-forgalom Kárpátalja mai területén a paleolitikum időszakában. Petroarcheológiai nézőpontok.* Előadás az „Öregdiákok a tudományok világában” II. Öregdiák Tudományos Konferencián. Beregszász, 2014. november 27.
4. Йосип В. Кобаль., Адальберт Рац: *Про нові можливі домусьєрські палеолітичні місцезнаходження із Закарпаття.* Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею (наук. ред.: Кобаль Й.В.). Випуск XIV–XV. ИВА, Ужгород 2015, ст. 54–64.
5. *Az Avas-hegység északi, kárpátaljai vidékeinek petroarcheológia aspektusa.* Előadás az *Öregdiákok – Fiatal kutatók. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetségének III. Tudományos konferenciáján.* Beregszász, 2015. december 3.

SAKÁL IMRE, PhD (1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem–földrajz szakán végzett 2008-ben, illetve a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot 2015 novemberében. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára: *Ukrajna történetét és Történelemfilozófiát* oktat. Kutatási területe: Kárpátalja története a két világháború közötti időszakban.

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

5. Tervek Kárpátalja turizmusának fejlesztésére 1939-ből. *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* (ISSN 2310-1954). XIII. évf. 2014/1. 64–87. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
6. Az első csehszlovák köztársaság telepítéspolitikája a mai Kárpátalja területén: tervek és gyakorlat. *REGIO. Kisebbség, kultúra, politika, társadalom.* 2014/2. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
7. *Етнічні аспекти переселенської політики першої Чехословацької Республіки на Підкарпатській Русі (Az első Csehszlovák Köztársaság kárpátaljai telepítéspolitikájának etnikai nézőpontjai).* Előadás a *Podkarpatská Rus v éře První republiky* (Kárpátalja az első Csehszlovák Köztársaság időszakában) c. konferencián. Prága, 2014. szeptember 16.

8. *Cseh–ruszin együttélés magyar vidéken, avagy a legionárius és hegyvidéki telepések viszonya a két világháború között létrehozott kolóniákon Podkarpatszka Ruszban.* Előadás az *Öregdiákok a tudományok világában* c. II. Öregdiák Tudományos Konferencián. Beregszász, 2014. november 27.
9. *Az első csehszlovák földreform Kárpátalján.* In: Varga Zsuzsanna, Pallai László (szerk.) *Föld – parasztság – agrárium: Tanulmányok a XX. századi földkérdésről a Kárpát-medencében.* Hajdúnánás: Hajdúnánás Város Polgármesteri Hivatala, 2015. 135–158. Könyvrészlet/Szaktanulmány/Tudományos
10. Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján. In *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* XIV. évf. 2015. Folyóiratcikk/Szakcikk/Tudományos
11. *Adalékok Beregszász 1919. évi történetéhez.* Előadás az *Öregdiákok – Fiatalkutatók. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetségének III. Tudományos konferenciáján.* Beregszász, 2015. december 3.

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY IBOLYA, PhD (1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, illetve az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. XX. század második felének *Egyetemes, Nyugati és déli szláv népek történetét* oktat, illetve *Történelem szakmódszertant* tanít. Kutatási területe az oktatáspolitikai és a történelemtanítás a Szovjetunióban 1945–91 között, illetve ugyanezen téma ukrainai vonatkozásai 1991-től napjainkig, valamint az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, a történelemoktatás kárpátaljai sajátosságai. F.m.: *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010). I. kötet Szovjetunió (1945–1991), II. kötet Ukrajna (1991–2010).* Poligrafcentr „Lira”, Ungvár, 2013. 316+128 oldal. Publikációi többek között az *Új Pedagógiai Szemle*, a *Történelempedagógiai füzetek*, az *Acta Beregsasiensis*-ben jelentek meg.

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Tantárgy a periférián. Nemzeti történelmünk tanításának negyedszázada Kárpátalján (1988/89–2013/14). *Acta Academiae*

- Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* (ISSN 2310-1954). XIII. évf. 2014/1. 47–63. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
2. *Ukrajna a XX. században.* Előadás a Lakiteleki Népfőiskola Közép-Ázsiai Műhelye, Keleti Nyitás Kollégiumában 7. Lakitelek, 2014. május 16–18.
 3. *Alternatív oktatási lehetőségek helyi körülmények között.* Előadás a Kárpátaljai Nyári Kölcsey Ferenc Pedagógusakadémia történelem szekciójában. Beregszász, 2014. július 14.
 4. *Az utókor emlékezete. Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemdidaktikai irodalomban.* Előadás *Az első világháború emlékére* c. tudományos konferencián. Beregszász, 2014. október 16.
 5. *Az utókor emlékezete. Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemtankönyvekben és a szakdidaktikai irodalomban.* In *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* XIV. évf. 2015. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
 6. Beregszász városának magyar tannyelvű iskoláiról (1944–46). *Közoktatás.* 2015/3–4. szám. 26–28. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
 7. *A multikulturalitás felvillanó arcai az ukrán közoktatásban.* Előadás a *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: érték és kihívások* c. nemzetközi interdiszciplináris konferencián, Beregszász, 2015. március 26–27.
 8. „Amiről sokáig beszélni sem volt szabad”. *Lapok Nagybereg meg nem írt történetéből.* Előadás *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet-Európában* c. nemzetközi tudományos konferencián. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2015. november 20.

VÁRADI NATÁLIA, PhD (1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol–történelem szakán végzett 2002-ben, jelenleg ezen intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, illetve emellett az intézmény Felnőttképzési Központjának a vezetője. *Magyar nép története* a középkorban és legújabb korban, valamint *Ukrajna története* a legújabb korban tárgyakat oktatja. Kutatási területe: az 1956-os magyar forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

Tudományos tevékenysége a 2014–2015-ös évben:

1. Dokumentumok a Nemzetközi Vöröskereszt munkatársairól az Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári archívumában. *Acta Academiae Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos folyóirata. Történelem.* (ISSN 2310-1954). XIII. évf. 2014/1. p.13–32. Folyóiratcikk/Szaccikk/Tudományos
2. 1956 mint tananyag Kárpátalján. *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja*, XIX. évfolyam, 2014/1–2.sz.
3. *Az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.* Előadás *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet-Európában* c. nemzetközi tudományos konferencián. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2015. november 20.

**A TANSZÉK
2014–2015. ÉVI
TEVÉKENYSÉGÉBŐL**

2014. MÁRCIUS

2014. március 14-én a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke megemlékezést szervezett az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emléknapjának tiszteletére.

A megemlékezés résztvevői. Az első sorban, balról jobbra: Orosz Ildikó, Vass Ilona, Radvánszky Ferenc, Csatáry György, Bozsik Béla

Orosz Ildikó a II. RF KMF elnöke és Csatáry György, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék vezetője koszorút helyeznek el a főiskola falán található Kossuth Lajos-emléktáblán

2014. MÁJUS

2014. május 18-án a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Nagyszőlősi Középszintű Szervezete és Verbőci Alapszervezete, a Pro Cultura Subcarpathica Civil Szervezet és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke Verbőcön konferenciát szervezett a *Tripartitum* (Háromskönyv) kiadásának 500. évfordulója alkalmából.

Hamza Gábor akadémikusnak, az ELTE ÁJK tanszékvezetőjének előadása

Braun Lászlónak, tanszékünk oktatójának előadása

2014. MÁJUS

2014. május 29-én a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének szervezésében Bocskor Andrea „Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez 1991–2011” és Szamborovszkyné Nagy Ibolya „Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010)” című könyvének bemutatójára került sor.

Orosz Ildikó elnök köszönti a bemutató résztvevőit. Tőle balra: Kiss Gy. Csaba, Bocskor Andrea, Csatáry György, Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Katona András

Szamborovszkyné Nagy Ibolya beszél könyve megírásának körülményeiről

2014. OKTÓBER

2014. október 16-án a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke a Kárpátaljai Magyar Protestáns Tudományos Egyesülettel közösen tudományos konferenciát és kiállítást szervezett az első világháború kitörésének századik évfordulója alkalmából.

Rácz Béla rektorhelyettes köszönti a konferencia résztvevőit

Szamborovszkyné Nagy Ibolya előadás közben

2014. NOVEMBER

2014. november 21-én nemzetközi tudományos konferenciát szervezett a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Lehoczky Tivadar Intézet. A konferencia négy országból érkezett előadói a legújabb feltárt dokumentumok és kutatási eredmények alapján igyekeztek pontosítani, hogy mi és hogyan történt az 1944-ben a szovjet megszállók által lágerekbe hurcolt magyar férfiakkal.

Molnár D. Erzsébet előadás közben

Brenzovics László előadást tart

2015. MÁJUS

2015. május 22-én könyvbemutatót szervezett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke Molnár Ferenc *A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben. Tanulmányok és kronológia* című könyvének megjelenése alkalmából.

Molnár Ferenc a könyv keletkezésének körülményeiről mesél. Tőle jobbra: Csatáry György, Erdődy Gábor. Tőle balra: Marosi István

A tanszék oktatói és hallgatói Molnár Ferenc könyvbemutatóján

2015. NOVEMBER

2015. november 6-án emlékkonferenciát szervezett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja *Lehoczky Tivadar – Bereg vármegye polihisztorja* címmel.

Csatáry György előadásán

Lehoczky Tivadar emléktáblájának koszorúzása

2015. NOVEMBER

A 2015-ös évet a Magyar Országgyűlés az elhurcolások emlékévének nyilvánította. Ehhez kapcsolódóan tanszékünk és kutatóközpontunk 2015. november 20–21-én nemzetközi tudományos konferenciát szervezett *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet-Európában* címmel. A rendezvény első napján előadások hangzottak el magyarországi, szlovákiai, szerbiai és kárpátaljai kutatók közreműködésével. A második nap tisztelettelre és koszorúzásra került sor a kommunizmus áldozatainak kárpátaljai emlékhelyein (Beregszász–Munkács–Szolyva-útvonalon).

Latorcai Csaba nyitóbeszédet mond

Brenzovics László előadást tart

Наукове видання

MERCURIUS VERIDICUS NOVUS I. – це науковий збірник Кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Збірник містить результати нових досліджень викладачів кафедри. Наукові статті та опубліковані історичні джерела майже у всіх випадках пов'язані з історією Закарпаття, а також з історією угорців.

(угорською мовою)

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II (протокол №1 від 23. 02. 2015 р.)

УДК: 050.8:94(100)

ББК: К92 (4Укр) + К63.3(4Укр) Я2
М – 55

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Видавництво ПП «Графіка»

РЕДАКТОРИ: *О. Добош і Самборовські-Нодь І.*

ОБКЛАДИНКА: *О. Добош*

ВЕРСТКА: *О. Добош*

КОРЕКТУРА: *І. Варцаба*

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *І. Орос*

Підписано до друку 18. 12. 2015 р.

Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.

Умовн. друк аркушів 29,6. Наклад 300.

Друк ТОВ «Папірус-Ф»

88000. м. Ужгород